

AHMET RASİM'DE EDEBÎ TENKİT

Ummahan NERKİZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN – 2015

Yüksek Lisans Tezi kabul ve Onay Sayfası

Ummahan NERKİZ tarafından hazırlanan “Ahmet Rasim’de Edebî Tenkit” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT

Yeni Türk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~

Başkan: Prof. Dr. Nesrin TAĞIZADE KARACA

Yeni Türk Edebiyatı, Başkent Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~

Üye: Doç. Dr. Nezahat ÖZCAN

Yeni Türk Edebiyatı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 15/06/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ummahan NERKİZ

15.06.2015

AHMET RASİM'DE EDEBÎ TENKİT
(Yüksek Lisans Tezi)

Ummahan NERKİZ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2015

ÖZET

Bir edebiyat veya sanat eserinin her yönüyle anlaşılmasını sağlamak ve eseri değerlendirmek amacıyla kaleme alınan bir yazı türü olan edebî tenkit, bir düşünce faaliyetidir ve insanın olduğu her yerde vardır. Tenkit, bir edebi esere ya da diğer bir sanat dalına bağlı olan bir türdür. Tenkidin varlığı, kendisi dışında bir sanatı gerektirir. Bu bağlamda, tenkit yönünü ele aldığımız Ahmet Rasim'in de pek çok türde eserler verdiğini ve tespitlerde bulunduğunu görmekteyiz. Döneminde gazeteci kimliği ile ön plana çıkan ve başarılı bir gözlemci olan Ahmet Rasim, bu gözlemlerini okuyuculara aktarmada oldukça başarılı olmuştur. Dönemindeki pek çok edebi tartışmalar üzerine kafa yoran ve düşüncelerini yazıya geçiren Ahmet Rasim, tenkit bağlamında ele alınması gereken bir yazardır. Ahmet Rasim'in dil, edebiyat, tiyatro, mizah gibi türlerdeki eserlerini değerlendiren bu çalışma ile yazarın Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymak ve gelecekte yazar hakkında yapılacak olası çalışmalara da ışık tutmak amaçlanmıştır. Çalışmamızda, bütün bilimsel çalışmalarda olması gerektiği gibi, belli yöntem ve teknikler kullanılarak sonuca gidilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız metin merkezli bir çalışmadır. Ahmet Rasim'in eserleri yanında, onun hakkında kaleme alınan eserlerden de bilgiler ele alınıp değerlendirilmiştir. Bunu yaparken fişleme tekniği kullanılmıştır. Yazarın bazı eserlerini kayıt altına almada ise, alan araştırması kapsamında değerlendirilebilecek görsel kayıt cihazları teknik malzeme olarak kullanılmıştır. Daha sonra bu kayıtlar deşifre edilerek yazılı metin haline getirilmiş ve değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda, yaşadığı dönemin panoramasını canlı bir şekilde yansıtan Ahmet Rasim'in Tanzimat sonrası oluşturulmak istenilen yeni Türk edebiyatının inşa edilmesine katkıları, yerel ve millî bir edebiyat anlayışını oluşturmada ortaya koyduğu fikirleri ve yaşadığı döneminin tenkit ve edebî tartışmalarında oynadığı rolü tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 302
Anahtar Kelimeler : Ahmet Rasim, edebî tenkit, dil ve edebiyat tartışmaları, basın.
Sayfa Adedi : 253
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT

THE LİTERARY CRİTİCİSM OF AHMET RASİM
(M. Sc. Thesis)

Ummahan NERKİZ

GAZİ ÜNİVERSİTY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June 2015

ABSTRACT

The literary criticism which is a post type that penned to provide understanding a literary or artistic production by its all aspects and assess it, is an activity of thought and presents everywhere there is people. Criticism is a type which connected to a literary production or an another art department. The presence of criticism requires an art other than itself. In this context we see that Ahmet Rasim who we have discussed his critique aspects has been give so many types of works and made detections. Ahmet Rasim who stand out by his journalist identity and was a succesfull observer of his period was so successful transferring these observations to his readers. Ahmet Rasim who thought about many literary discussions in his period and transferred his thoughts to the past, is an author needs to be addressed in the context of criticism. This work which evaluate Ahmet Rasim's productions like language, literature, theatre and humor types, is targetted to put the author's location in Turkish literature and keep light to possible studies about the author in future. As it should to be, in all scientific works, in our work tried to reach the result by using certain methods and techniques. Our work is a text-centeric work. Beside Ahmet Rasim's productions, informations took from the productions that penned about him also evaluated. While doing this ticketing technique has been used. While in recording devices which can be evaluated undersite survey are used as technical material. Then these records converted to written text by deciphering and evaluated. At the end of work contributions of Ahmet Rasim (who vividly reflected the panaroma of his period) in building a new Turkish literature which wanted to be create after Tanzimat, his thoughts put forward in creation local and national literature understanding his role in the criticism and literary discussions of his period is detected.

Science : 302
Key Words : Ahmet Rasim, literary criticism, language and literature discussions, press.
Page : 253
Supervisor : Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT

TEŞEKKÜR

Çalıőmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışmanım sayın Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT'a, almış olduğum yüksek lisans eğitimim sırasında beni maddi açıdan destekleyen TÜBİTAK BİDEB (2210-A) bursu için TÜBİTAK'A, maddi ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET RASİM'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Ahmet Rasim'in Eserleri.....	7
1.1.1. Hatıraları	7
1.1.2. Hikâye ve kısa romanları	7
1.1.3. Fıkralar ve makaleler	8
1.1.4. Measureleri	8
1.1.5. Tarihle ilgili kitapları	8
1.1.6. Seyahat yazıları.....	9
1.1.7. Monografya.....	9
1.1.8. Tercüme faaliyetleri.....	9
1.1.9. Ahmet Rasim'in diğer eserleri.....	9
1.1.10. Ahmet Rasim'in şarkıları.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET RASİM'İN EDEBİYAT ANLAYIŞI.....	13
---------------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMET RASİM'İN DİL HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

3.1. Dilin Genel Durumu Hakkında	29
3.2. Ahmet Rasim'in Dil Hakkındaki Görüşleri	30
3.3. İmla	41
3.4. Sözlük	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDEBÎ TARTIŞMALAR

4.1. Ahmet Rasim'in Katıldığı Edebî Tartışmalar	55
4.1.1. Dekadanlar tartışması	55
4.1.2. Klâsikler tartışması	75
4.1.3. “ <i>Türkçe Şiirler</i> ” tartışması	79
4.1.4. Ahmet Rasim ile Hüseyin Cahit arasındaki edebî tartışmalar	101
4.2. Dönemin Diğer Tartışmaları Hakkında	102
4.2.1. Muallim Nâci – Recaizâde Mahmut Ekrem merkezli tartışmalar	102
4.2.1.1. Muallim Nâci – Ahmet Mithat Efendi	102
4.2.1.2. Muallim Nâci – Recaizâde Mahmut Ekrem	105
4.2.1.3. Muallim Nâci – Menemenlizâde Mehmet Tahir	106
4.2.1.4. <i>Mebâni'l-İnşâ - Tâlim-i Edebiyat</i> tartışması	108
4.2.2. Arapça – Türkçe ve imla meselesi üzerine	111
4.2.2.1. Ahmet Mithat Efendi - Hacı İbrahim Efendi	111
4.2.2.2. Sait Bey – Hacı İbrahim Efendi	114
4.2.2.3. Muallim Nâci – Hacı İbrahim Efendi	115
4.2.2.4. Sait Bey – Namık Kemal	118

BEŞİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI VE EDİPLERİ HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

5.1. Basın Hayatı ve Gazeteler.....	119
5.1.1. Dönemin gazeteleri	121
5.1.2. Gazetelerin içeriği	122
5.1.3. Sansür.....	124
5.1.4. Hüseyin Rahmi ve sansür.....	130
5.2. Edebî Mahfiller	131
5.1.1. Kitapçılar.....	131
5.1.2. Andelip'in odası	133
5.1.3. Kahvehaneler.....	134
5.1.4. Meyhaneler.....	136
5.3. Yazar ve Şairler Hakkında Değerlendirmeler.....	137
5.3.1. Ahmet Rasim'in dönemin yazarları hakkındaki dikkate değer yorumları	137
5.3.2. Kalem sahiplerinin derecelendirilmesi.....	146
5.3.3. Şair ve yazarların eserleri hakkında değerlendirme	148
5.3.4. Kadın şair ve yazarlar.....	150
5.3.5. Şiir okuma tarzları.....	152

ALTINCI BÖLÜM

HALK EDEBİYATI HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ 155

6.1. Geleneksel Sahne Sanatları.....	156
6.1.1. Karagöz	156
6.1.2. Orta Oyunu.....	160
6.2. Mani Söyleme Geleneği.....	172
6.3. Destan	174

	Sayfa
6.4. Bilmece	175
6.5. Ninni	176
6.6. Halk Edebiyatında Mizah	176
6.7. Saz Şairleri	177
6.8. Halk Edebiyatında Vezin ve Kafiye	179
6.9. Muamma Asma Geleneği	180
6.10. Kanto.....	181
6.11. Türkü.....	182
6.12. Alkış, Kargış ve Yeminler	183
6.13. Argo	183
6.14. Atasözü ve Deyim.....	184
6.15. Fıkralar.....	184
6.16. Tekerleme	186
6.17. Efsane, Masal ve Halk Hikâyeleri	187
SONUÇ.....	189
KAYNAKLAR	197
EKLER.....	203
EK-1 Makale-i Mahsusa: Tekâmül ve Terakki I	204
EK-2 Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye.....	207
EK-3 Tekâmül ve Terakki III	216
EK-4 Tekâmül ve Terakki IV	230
EK-5 Klâsikler Meselesi'nin Verdiği Bir Fıkr-i Edebî (Mâzi).....	234
Ek-6 “İstibdâd-ı Edebî” Zamanında Şiir Okuma Tarzı.....	237
EK-7 Muharrirlerin Meşâiresi: Tegazzül.....	242
DİZİN.....	244
ÖZGEÇMİŞ	253

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
BKZ.	Bakınız
C.	Cilt
DR.	Doktor
KE.	Kanunuevvel
KS.	Kanunusani
NR.	Numara
PROF. DR.	Profesör Doktor
s.	Sayfa
S.	Sayı
TE.	Teşrinievvel
VB.	Ve benzeri
VS.	Vesaire

GİRİŞ

Edebiyatımıza hizmet etmiş şair ve yazarların eski harflerle yazıldığı için tozlu raflarda kalan eserlerini alıp okuyucuyla buluşturmak ve onların fikirlerini ve sanat anlayışlarını tespit etmek son derece önemlidir. Ulaşılan her bilgi ve belge, edebiyat tarihlerinin daha doğru ve eksiksiz yazılabilmesinde, edebiyat tarihinin yeniden yorumlanmasında ve ayrıca geleneğin seyrinin takip edilebilmesinde oldukça önemlidir. Bu düşüncelerden hareketle Ahmet Rasim'in dil ve edebiyat anlayışı, tenkit, II. Abdülhamit dönemi Türk edebiyatı ve Batı edebiyatı gibi konulardaki yazıları toplanarak, yazarın Türk eleştirisindeki yeri ve önemi hakkında hükümlere varmak amaçlanmıştır.

Tanzimat'tan sonra siyasî, sosyal ve edebî hayatımızda büyük bir değişim ve gelişmelerin yaşanmasının ardından Türk edebiyatının şair ve yazarları da farklı kaynaklara ve farklı edebiyatlara yönelmiş; Batılı, yeni bir edebiyat anlayışı getirme, eski edebiyat geleneğini sürdürme veyahut da sentezci bir edebiyat oluşturma düşüncesiyle eserler vermeye başlamıştır. Ahmet Rasim'in de edebî faaliyet gösterdiği II. Abdülhamit Dönemi'nde farklı edebiyat anlayışları doğrultusunda eser veren yazarlar olmasına rağmen, dönemle ilgili araştırmalarda veya yayınlarda daha çok *Servet-i Fünun* dergisi etrafında toplanan şair ve yazarların edebiyat anlayışlarına ve onların estetik düşüncelerine yer verilmiş ve bu dönem Ziya – Fikret – Cenap mektebi olarak yansıtılmıştır. Bu çalışmada Edebiyat-ı Cedide zümresi ile aynı dönem içinde yer alan, fakat “*Servet-i Fünun* estetiği” dışında kalan ve “*Mutavassıtîn*” olarak adlandırılan grubun en önemli ediplerinden biri olan Ahmet Rasim'in edebiyat anlayışını ortaya koymak hedeflenmiştir. Diğer bir hedefimiz de, Tanzimat Dönemi, II. Abdülhamit Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Döneminde eserler veren Ahmet Rasim'in bazı araştırmacılar tarafından 1885-1896 yılları arasında faaliyet gösteren “Ara Nesil” içerisinde gösterilmesi, yazarın daha önceki ve daha sonraki edebî devirlerde gösterdiği edebî faaliyetlerin değerlendirme dışı bırakılması şeklindeki görüşlere karşılık farklı değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu çalışma ile her şeyden önce edebiyat tarihimizin önemli bir kesitini aydınlatma, II. Abdülhamit döneminin edebî olarak çok sesliliğini yansıtma, ayrıca döneminin nispeten arka planında kalan diğer şair ve yazarlarının düşüncelerini de ortaya koyma fırsatı bulacağız.

Yapacağımız çalışmada diğer bir amaç, “Edebiyat-ı Cedide zümresi”nin hâkim edebî yöneliş olduğu dönemde *Servet-i Fünun* dergisi etrafında oluşan edebî zümreden farklı bir anlayışa sahip olan Ahmet Rasim’in edebiyat anlayışını, kendisinin bu konudaki eserlerinden hareketle ortaya koymak ve böylece o dönemin edebiyat anlayışının farklı açılarından ele alınmasını ve yansıtılmasını sağlamaktır.

Ahmet Rasim’le ilgili daha önce yapılan çalışmalar ve yayınlar mevcut olmasına rağmen, bu çalışmalarda Ahmet Rasim’in döneminin edebiyat ve dil anlayışlarına dair görüşlerine, edebî tartışmalardaki fikirlerine, edebiyata getirdiği önerilere ve edebî türlere, tenkit konusundaki düşüncelerine ve edebiyatı algılama biçimine dair bilgiler müstakil bir şekilde ele alınmamıştır. Buradan hareketle, bu konuda bağımsız bir çalışma ortaya koyarak bu eksikliği gidermeye çalışmak da bu çalışmanın bir diğer amacıdır.

Ahmet Rasim’in fikirlerini ve edebî anlayışını anlattığı kitap ve makaleleri, öncelikle Muzaffer Gökman’ın “*İstanbul’u Yaşayan ve Yaşatan Adam Ahmet Rasim I-II*” adlı bibliyografik çalışmasından yola çıkılarak belirlenecek; daha sonra belirlenen bu makalelerin çeşitli kütüphanelerdeki mikrofilmlerinden yararlanılarak, Ahmet Rasim’in edebî görüşleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Ayrıca yazar hakkında daha önceden yapılan inceleme ve araştırmalar da göz önüne alınarak, yazarın kendisi, eserleri ve edebiyat anlayışı hakkındaki yazılar da çalışmaya dahil edilecektir. Bu veriler elde edildikten sonra benzer çalışmalarla ilgili kaynak ve bilimsel yazılardan da faydalanılacaktır.

Çalışmamızda literatür incelemesi, arşiv taraması gibi bilgi toplama tekniklerinden hareketle konuyla ilgili bilgi ve belgeler toplanıldıktan sonra metin merkezli kuram ve yöntemler kullanılarak incelemelerde bulunulacaktır. Çalışma, Ahmet Rasim’in ortaya koyduğu eserlerin yanında çeşitli kaynak taramaları sonucu elde edilen verilere dayanacaktır. Elde edilen verilerden hareketle Ahmet Rasim’in yeni edebiyat alanına doğrudan ya da dolaylı olarak yaptığı katkılar tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada Ahmet Rasim’in, yaşadığı dönemin süreli yayınlarında kalan ve büyük bir kısmı Arap harfli olan makalelerinden yararlanılmış ve bu makaleler araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Edebiyat tarihinin yazılabilmesi için eserlerin teker teker incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle, elde ettiğimiz malzemelerin daha sonra

farklı araştırmalar için de bir kaynak teşkil etmesi ve edebiyat tarihlerimiz için malzeme oluşturması çalışmanın belki de en önemli hedeflerinden biri olacaktır.

Söz konusu eserler incelenirken, içerisinde vücut buldukları zihniyeti ortaya koyabilmek adına, dönemin şartlarından da çalışmanın sınırları içerisinde yeri geldikçe bahsedilecektir. Bütün bu veriler ışığında da Ahmet Rasim'in edebî tenkit anlayışı hakkında bir sonuca varılacaktır.

Çeşitli zorluklarla karşılaşılarak oluşturulmaya çalışılan bu çalışma tam ve kusursuz olma iddiası taşımamaktadır. Ahmet Rasim'in kendisine veya dönemin diğer yazarlarına ait, yazarla ve yazarın dönemiyle ilgili bulunan her bilgi ve belgenin elde edilen bilgilerin değişmesinde önemli bir rol oynayacağı da gözden uzak tutulmamalıdır. Amacımız, ulaşabildiğimiz belgeler ışığında yazarın edebiyatımızdaki ve edebî eleştirimizdeki yerini tespit etmek ve edebiyat açısından farklı bir bakış açısı sunmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHMET RASİM'İN HAYATI VE ESERLERİ

Ahmet Rasim, 1865'te İstanbul'da doğmuştur. Babası, Menteşeoğulları'ndan Kıbrıslı Bahaeddin Efendi, annesi Nevber Hanım'dır. Posta ve telgraf memuru olan Kıbrıslı Bahaeddin Efendi, Tekirdağ'a atanması üzerine, henüz Ahmet Rasim doğmadan önce ailesini terk etmiştir. Baba şefkatinden mahrum kalan Ahmet Rasim, annesi ile siyahî sütnine ve kalfa olmak üzere, dünyadan habersiz, mutaassıp, geleneklere ve göreneklere sınımsız bağlı bu üç kadının baskısı altında büyümüştür.

Ahmet Rasim, daha sonra eniştesi Miralay Mehmet Bey'in himayesi altında Sofular'daki mahalle mektebinde eğitimine başlamış, sırasıyla Kırıkçeşme'de Tezgahçılar, Haydar'da Kuruçeşme, Sarıgözel'de Hafız Paşa mekteplerinde eğitimini tamamlamıştır. Ahmet Rasim, eniştesinin konağında özel hocadan yazı ve Arapça dersleri de almış, kendi özel çabalarıyla Fransızca öğrenmiştir. 1876'da başladığı Darüşşafaka'yı 1883'te bitiren Ahmet Rasim, bir yandan Darüşşafaka'daki tanınmış hocalardan yararlanmış, bir yandan da Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin ünlü simalarının edebî ve düşünsel etkinliklerini takip etmeye başlamıştır. İlk şiir denemelerini ve ilk yazılarını da yine bu yıllarda kaleme almıştır.

Darüşşafaka'yı birincilikle bitiren Ahmet Rasim, Posta ve Telgraf Nezareti kalemine memur olarak girmiştir. Bir yandan memurluk yapan Ahmet Rasim, diğer yandan da Ahmet Mithat Efendi'nin yayınladığı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazılar yazmaya başlamıştır. İlk yazısı da, bu gazetede yayımlanan "Yolcu" adlı bir parçadır. İkinci yazısı ise Sehab-ı Muzia adını taşımaktadır.

Ahmet Rasim memurluk hayatından sonra, kısa bir süre de öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra Maarif Nezareti Teftiş ve Muayene Encümeni üyeliğine getirilen Ahmet Rasim, kendisine sıkıcı gelen memuriyet hayatını benimseyemediği için burada da uzun süre çalışmamıştır. Ahmet Rasim, bu tarihlerde Binbaşı Bilal Bey'in kızı Sadberk Hanım'la evlenmiştir. Annesi, oğlunun kendisine haber vermeden evlenmesine çok üzülmüştür.

Muallim Nâci ve arkadaşlarının *Tercüman-ı Hakikat*'ten uzaklaştırılmalarının ikinci gününde, Ahmet Mithat Efendi tarafından övücü sözlerle basın dünyasına takdim edilen Ahmet Rasim, bir yandan *Tercüman-ı Hakikat*'te yazılar yazmış (1885), diğer yandan da *Ceride-i Havadis*'e çeviriler yapmıştır. *İkdam* gazetesi çıkmaya başlayınca, onun yazarları arasına katılan Ahmet Rasim, Edebiyat-ı Cedide zümresinde yer alan yazarlara karşı çetin bir kalem savaşına ve tartışmalara girişmiştir. Aynı yıllarda, Mehmet Tahir'in çıkardığı *Hanımlara Mahsus Malûmat* dergisinde de "Leyla Feride" takma adıyla yazılar ve şiirler yayımlamıştır. II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet dönemlerinde basın hayatında faal olarak yer alan Ahmet Rasim, *Gülşen, Sebat, Hamiyet, Berk, Şafak, Resimli Gazete, Maarif, Hazine-i Fünûn, Mektep, İrtika, Basiret, Tasvir-i Efkâr, Sabah, İkdam, Vakit, Akşam, İleri, Yenigün, Donanma, Resimli Kitap, Musavver Muhitve Cumhuriyet* gibi dönemin pek çok dergi ve gazetelerinde çeşitli yazılar yayımlamıştır.

II. Abdülhamit'in 1901-1908 yılları arasında sıkı bir baskı ve sansür rejimi uygulaması yüzünden dönemin pek çok ismi yazı yazmamayı tercih ederken; Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Saffeti Ziya ve Ali Ekrem gibi isimler fiilen yazamayacak duruma getirilmiş, yazı yazmaları yasaklanmıştır.¹ II. Meşrutiyet'in ilânından sonra basına gelen rahatlığın ardından Ahmet Rasim, 1908'de Hüseyin Rahmi Gürpınar ile birlikte *Boşboğaz İle Güllâbi* adıyla bir de mizah dergisi çıkarmıştır.

Ahmet Rasim, 1898'de Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Suriye gezisi sırasında *Malûmat* gazetesi tarafından muhabir olarak Suriye'ye gönderilmiştir. 1916 yılında Balkan Savaşı sırasında muhabirlik göreviyle bu defa Romanya cephesinde bulunmuştur.

Darüşşafaka'daki öğrencilik döneminde Zekâî Dede'den müzik dersleri alan Ahmet Rasim, bu alandaki bilgi ve deneyimlerini daha sonra, yine Zekâî Dede'nin yanında, Eyüp'teki Bahriye Mevlevihanesi'nde geliştirme fırsatı bulmuştur. Şevki Bey, Tatyos Efendi ve Kemençeci Vasilaki gibi dönemin ünlü musiki üstatlarıyla dostluklar kurmuş olan Ahmet Rasim, çoğunun güftesi kendisine ait yaklaşık 65 şarkı bestelemiştir. O zamanın koşulları altında kayda alınamayan bu şarkılardan ancak 40 kadarı günümüze ulaşmıştır. Daha çok segâh, uşşak, rast, mahur, hüzzam makamlarında bestelenen bu şarkılarda Ahmet Rasim'in romantik kişiliği hemen dikkati çekmektedir. Klasik Türk musikisinde bilgi, zevk ve otoritesi bulunan Ahmet Rasim, dönemin musiki hayatına ait pek çok malzemeyi de

¹ Okay, O. (2011). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. (3. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları,144.

yazılarında aksettirmiştir. Torunu bestekâr Nihat Akın da ilk musiki bilgisini ve zevkini yine dedesi Ahmet Rasim'den almıştır.

1927 yılında İstanbul milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giren Ahmet Rasim, ölümüne kadar bu görevi sürdürmüştür. Uzun süren bir hastalığın ardından 21 Eylül 1932'de hayatını kaybeden Ahmet Rasim'in cenazesi Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedilmiştir.

1.1. Ahmet Rasim'in Eserleri

1.1.1. Hatıraları

- Gecelerim*: 1312 (1894), daha sonra *Ömr-i Edebî III*'te 1317 (1899)
- Eski Maceralardan Fuhs-ı Atik*: (2 cilt) 1340 (1922)
- Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip*: 1342 (1924)
- Falaka*: 1917

1.1.2. Hikâye ve kısa romanları

- İlk Sevgi*: 1307 (1890)
- Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi*: 1308 (1891)
- Endişe-i Hayat*: 1308 (1891)
- Güzel Eleni*: 1308 (1891)
- Leyâl-i Izdırap*: 1308 (1891)
- Mehâlik-i Hayat*: 1308 (1891)
- Meşakk-ı Hayat*: 1308 (1891)
- Tecârib-i Hayat*: 1308 (1891)
- Meyl-i Dil*: 1308 (1891)
- Afife*: 1310 (1892)
- Mektep Arkadaşım*: 1311 (1894)
- Nümûne-i Hayâl*: 1311 (1894)
- Tecrübesiz Aşk*: 1311 (1894)
- Bîçare Genç*: 1312 (1894)
- Gam-ı Hicrân*: 1314 (1894)

- Sevda-i Sermedî*: 1313 (1895)
- Asker Oğlu*: 1315 (1897)
- Nâkâm*: 1315 (1897)
- Ülfet*: 1316 (1899), daha sonra *Hamamcı Ülfet* adıyla 1922
- Hayat-ı Hakikiye Sahnelerinden: Belki Ben Aldanıyorum*: 1325(1909). *İki Güzel Günahkâr*'da *Bedia* adıyla 1922
- İki Güzel Günahkâr*: 1338 (1922)
- İki Günahsız Sevda*: 1338 (1923)

1.1.3. Fıkralar ve makaleler

- Külliyât-ı Sa'y ü Tahrir; Makâlat ve Musahabât*: 1325 (1907)
- Külliyât-ı Sa'y ü Tahrir; Menâkıb-ı İslâm*: (2 cilt) 1325-1326 (1907)
- Şehir Mektupları*: (4 cilt) 1328, 1329 (1910, 1911)
- Tarih ve Muharrir*: 1329 (1910)
- Cidd ü Mizah*: 1336 (1918)
- Eşkâl-i Zaman*: 1334 (1918)
- Gülüp Ağladıklarım*: 1340 (1926)
- Muharrir Bu Ya*: 1927

1.1.4. Mensureleri

- O Çehre*: 1311 (1893)
- Kitabe-i Gam*: 1315 - 1316 (1897- 1898)

1.1.5. Tarihle ilgili kitapları

- Arapların Terakkıyat-ı Medeniyesi*: (2 cilt) 1304 (1897)
- Eski Romalılar*: 1304-1306 (1887-1889)
- Tarih-i Muhtasar-ı Beşer*: 1304 (1887)
- Terakkıyat-ı İlmiye ve Medeniye*: 1304 (1887)
- Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi*: (4 cilt) 1326- 1328 (1910- 1912)
- İstibdattan Hakimiyet-i Milliyeye*: (2 cilt) 1342 (1924)
- İki Hatırat Üç Siyâset*: 1332 (1916)

1.1.6. Seyahat yazıları

–*Romanya Mektupları*: 1333 (1916)

1.1.7. Monografya

–*Matbuat Tarihine Medhal: İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi*: 1927

1.1.8. Tercüme faaliyetleri

–*Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze*: 1303 (1886)

–*Cümel-i Hikemiyye-i Ecnebiye*: 1303 (1886)

–*Cizvit Tarihi*: 1304 (1887)

–*Ezhâr-ı Tarihiye*: 1304 (1887)

–*Ürani*: 1308 (1891)

–*İki Damla Gözyaşı*: 1312 (1894)

–*Mathilde Laroşe*: 1313 (1895)

–*La Dame Aux Camelias*: 1313 (1895)

–*Karpat Dağlarında*: 1314 (1896)

–*Mızıkacı Yanko ve Kamyonka*: 1318 (1900)

–*Neşide-i Ruh*: 1318 (1900)

–*Ohlan Karısı*: 1318 (1900)

–*Kaptan Jipson*: 1320 (1903)

–*Madam Hardiber*: 1321 (1903)

–*Asya Kumsallarında*: 1322 (1905)

1.1.9. Ahmet Rasim'in diğer eserleri

–*Bedayi-i Keşfiyat ve İhtiraat-ı Beşeriyeden Fonograf*: 1302 (1885)

–*Elektrikiyyet-i Sakine*: 1302 (1885)

–*Elektrik*: 1306 (1887)

–*Teşekkül-i Cihan Hakkında Fikr-i İcmalî*: 1304 (1887)

–*Cümel-i Hikemiyye-i Osmaniye*: 1303 (1886)

–*Garaib-i Âdat-ı Akvâm*: 1304 (1887)

–*Hazine-i Mekâtîp yahut Mükemmel Münşeât*: 1307 (1889)

–*Ömr-i Edebî*: (4 cilt) 1316-1318 (1897- 1900)

–*Hanım*: 1326 (1910)

1.1.10. Ahmet Rasim’in şarkıları

Ahmet Rasim’in şarkılarının ilk mısraı şu şekildedir²:

- Leb-i rengînine bir gül konsun
- Ne zevk aldın melâl-i inkisârımdan?
- Titriyor rûhum olunca yaşmak altında iyân.
- Sen söyle ne oldun, yine âvâre mi kaldın?
- Elinden ey dil-i şeydâ neler çektim, neler çektim.
- Yâr güldü, benim bahtım uyandı.
- Aman sâki, canım sâki doldur, doldur da ver.
- Bir bahar ister gönül gülsüz, semensiz, lâlesiz.
- Yâr gülmüş hâlîme, ben ağladım.
- Sineme çeksem seni bir şeb n’olur?
- Güldün, eğlendin perîşân hâl ü kalimle o gün.
- Niçin bulmaz dil-i bî-çâre ârâm?
- Bir gönülde iki sevdâ sonu bilmem ne olur?
- Can hasta, gözüm yaşlı, gönül zâr ü perîşân.
- Çâre bulan olmadı bu yâreye.
- Bir kerre n’olur şûh-i şenîm, hem-tenim olsan.
- Benim ömrüm, benim cânım efendim
- Gönlümün bir hâli var kim gam değil, kasvet değil.
- Gelmedi, belki gelir yâr bekliyorum.
- Yâre t’ sir eylemiş hâlîm ki olmuş girye-nâk
- Yüzün gördüm bu dem hayrânın oldum.
- Gel seninle yeni bir aşka giriftâr olalım.
- Sevdiğim pek neş’eli pek cilveli...
- Pek revâdır sevdiğimettiklerin.
- Sen ne âfetsin ki çeşmin bî-misâl.

² Süreksan, İ. B. (1977). *Ahmet Rasim ve Musiki*. (1. Baskı). Ankara:Türk Kültür Bakanlığı Yayınları,19-20.

- Güzel olsun cefâ-kâr olmasın, olmaz.
- Dök zülfünü ruhsârına meh-tâb tutulsun.
- Seni sevdim güle nisbet.
- Bilmem ki tahammül mü çoğaldı ne bu hâlim?
- Cüdâ düşşe sevdiğinden bir adam.
- Senden mi ayrılacak, ağlayacaktım?
- Neden bilmem dîger-gûnum?
- Sen bizi sattın, bıraktın dün gece.
- Bilmem ne için câzu-yi dil-bere düştüm?
- Yine yalnız, yine mahrûm-ı teselli kaldım.
- Feryâdına, efganıma imdâd edecek var.
- Gözümde işve-nümâdır hayâl-i bî-bedeli.
- Birlikte buldukça ederdin bana her-bâr.
- Kalb-i zârım gamla oldu dağ-dâr.
- Evveleri kaçmazdı görünce sarılırdı.
- Geçmiyor eyyâm-ı firkat, gitmiyor benden melâl.
- Dün gece bir bezm-i meyde âh edip anmış beni.
- Gelmiyorsun mâniin var sevdiğim çoktan beri.
- Benim sen nemsin ey dil-ber?
- Kim tahammül eylemiştir firkate?
- Sevdâ, ona yaklaşma yanarsın, tutuşursun.
- Sevdiğim gündün beri çıkmaz hayâlin dîdeden.
- Sen küçükten böyle hoppa bi-vefâ.
- Neye mahzûn duruyorsun böyle?
- Belâsın gerçi ey sevdâ, fakat tatlı belâsın sen.
- Teneffürler, teneffürler o yâr-ı bî-vefâdan.
- Sen kendine bir yâr beğen, dikkat eyle uyar beğen.
- Ey dil bu civanlık o sitemkâre de kalmaz.
- Her zamân âgûşa gelmez çırpınır, hiddet eder.
- Heyecânım, harekâtım şu hep garîbâne nazar
- O yeşil gözlerinin rengine dalsam gitsem.
- Beni attın elem-i firkate bir vuslat ile.
- Aşkı tasvir ve hikâyet için ey nâzik edâ.

İKİNCİ BÖLÜM

AHMET RASİM'İN EDEBİYAT ANLAYIŞI

Mehmet Kaplan, “*Tevfik Fikret*” kitabında devrin panoramasını çizerken Tanzimatçılarla Edebiyat-ı Cedide zümresi arasında faaliyet gösteren, “Edebiyat-ı Cedide” edebiyatının teşekkülünde etkili olan ve eserlerinde “küçük ve günlük hassasiyetler”i tema olarak kullanan bir “Ara Nesil” olduğunu belirtmiştir. Tanzimat ve “*Servet-i Fünûn*” edebiyatı arasındaki dönemde, yani 1885-1896 yılları arasında, bazı gençler şiir, hikâye, roman ve teori gibi farklı türlerde eserler vermişler; fakat Ekrem ve Hamit’in gölgesinde kalmışlardır. “Ara Nesil” olarak adlandırılan bu neslin kimlerden oluştuğu sorusuna araştırmacılar farklı cevaplar vermiştir.³ Ahmet Rasim de bazı araştırmacılar tarafından bu “Ara Nesil” şair ve yazarları arasında değerlendirilmiştir.

Ahmet Rasim’i sadece, 1885-1896 yılları arasında faaliyet gösteren “Ara Nesil” içerisinde değerlendirmek yanlıştır. O, asıl şahsiyetini daha sonra bulmuş ve en önemli eserlerini de bu tarihlerden sonra vermiştir. Ölünceye kadar kalemi elinden bırakmayan Ahmet Rasim’i Tanzimat Dönemi, II. Abdülhamit Dönemi, II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı içerisinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Ahmet Rasim’in edebiyat alanında faaliyet gösterdiği yıllarda edebiyat tek bir edebî anlayışın hükmü altında değildi. Bu dönemde, tamamen Arap ve Fars edebiyatından ve eski edebiyat geleneğinden beslenen gelenekçiler (Muhafazakârlar), Namık Kemal’in yenilik fikrini Ekrem vasıtasıyla alan ve yönünü tamamen Batı’ya çeviren Edebiyat-ı

³ Mehmet Kaplan bu nesil içerisinde Nabizâde Nazım, Mehmet Ziver, Fazlı Necip, Mehmet Celâl, Mustafa Reşit ve Recep Vahyi gibi önemli sanatçıların da bulunduğu 25-30 kişilik bir yazar grubunun olduğunu söyler (Kaplan, M. (2009). *Tevfik Fikret Devir – Şahsiyet – Eser*. (12. Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 26). Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil ve Zeynep Kerman ile beraber hazırladıkları *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*’nin IV. ve V. ciltlerinde “Ara Nesil” başlığı altında, yukarıdaki isimlere Menemenlizâde Mehmet Tahir, Nigar Bint Osman, Mihrünnisa Abdülhak Hamit, Abdülkerim Sabit, Abdülhalim Memduh, A. Nazım, Ali Ulvi, Câzım, Faik Reşat, Ali Galip, Baki ve Sait Bey, Muallim Nâci, Beşir Fuat, Nabizâde Nâzım, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Ebubekir Hazım Tepeyran, Ali Kemal, Şeyh Vasfî, Elhac İbrahim ve M. Nuri’nin isimleri eklenmiştir. Nejat Birinci bunlara Ali Ferruh, Selânikli Tevfik ve İsmail Safa’yı; Nazan Bekiroğlu Ahmet Vefa, Rüştü ve Makbule Leman’ı; Ersin Özarslan Abdülganiy Seniy, Ahmet Macit ve Aym. Mim. gibi isimleri ekler. M. Fatih Andı ise ara nesil şairi Mehmet Celâl üzerine yaptığı çalışmada Kaplan’ın verdiği isimlere “Beşir Fuat, Andelip Faik Es’ad, Fatma Aliye Hanım, Tepedelenlizâde Kâmil, Müstecâbizâde İsmet, İbnürrıfat Samih, Tevfik Lâmih, Halil Edip, Ahmet Rasim gibi şahısların yanında Menemenlizâde Mehmet Tahir’i de eklemiştir. (Kaya, A. İ. (2013). Türk Edebiyatında Ara Nesil. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, 5(9), 151.)

Cedide zümresi ile bu iki grubun arasında bir edebî anlayışa sahip olan Mutavassıt edebî anlayışı bulunmaktadır. Mutavassıt bir yol tutan bu sanatçılar, edebiyatta yeniliğin gerekli olduğunun farkında olmakla birlikte, Doğu'dan veya Batı'dan alınma bir edebiyat anlayışına karşı olmuşlardır. Bu edipler Doğu ile Batı medeniyetinin sentezlenmesiyle, zamanın ihtiyaçları doğrultusunda ve milli zevke uygun, her yönüyle kendi yaşantımızı anlatan yerli bir edebiyat oluşturma taraftarıdır. “Mutavassıtın” hareketi bir grup olmaktan ziyade bir “zihniyet şemsiyesi” olarak değerlendirilmiştir.⁴

“Mutavassıtın” kelimesi, ilk defa Dekadanlar Tartışması sırasında Ahmet Rasim ile Süleyman Nesip arasındaki polemikte kullanılmıştır. Süleyman Nesip, “İki Söz Daha” başlıklı makalesinde, kendilerine eleştiride bulunan muarızlarını 3 gruba ayırmış ve “Mutavassıtın”ı “devr-i inhitat ile şimdiki devr-i teceddüd arasında kalmak isteyenler” olarak nitelendirmiştir. Ahmet Rasim “Tekâmül ve Terakki” unvanlı yazısıyla bu makaleye cevap vermiş, makalesinde “mutavassıtın” kelimesini birkaç kez kullanmıştır. *Malûmat*'ın 30 Temmuz tarihli 145. sayısında çıkan “İcmâl-i Edebî” makalesinde ise “Mutavassıtın” isimlendirmesinin başkaları tarafından yapıldığı, grubun kendilerine böyle bir isim vermediği⁵ belirtilmiştir. Ağâh Sırrı Levent, Ahmet Rasim'in eskiler-yeniler ayrımında yerini belirtirken, Mutavassıtın isminin belirlenmesinde ve yaygınlık kazanmasında Ahmet Rasim'in etkili olduğunu dile getirmektedir: “Rasim bu iki akım arasında bir süre bocaladıktan sonra, katıldığı küme için bulduğu ad şu oldu: Mutavassıtın! Bu sıfat uygun görülerek hemen kabul edildi.”⁶

Matbuat hayatına, *Tercüman-ı Hakikat* “mekteb”inde, Ahmet Mithat'ın yanında atılan Ahmet Rasim, kitlesi halk olan bir edebiyat anlayışını benimsemiştir. Edebiyatta yeniliğin kaçınılmaz olduğunun farkında olan yazar, yaşayış itibarıyla geleneksel olsa da, düşünce olarak yenilikçi olmuştur. Ahmet Rasim'in yenilik konusunda gelişmesinde, Batı'yı takip etmesi ve bilgisini, görgüsünü arttırması etkili olmuştur.

Ahmet Rasim, edebî zevk, dil ve edebiyat anlayışı olarak mutavassıt bir anlayışı benimsemiştir. O, ne Edebiyat-ı Cedide zümresi gibi edebiyatta ferdi bir yol tutup

⁴ Uç, H. (2006). Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtın. *Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, C.7, 409.

⁵ Uç, 2006, 408.

⁶ Levent, A. S. (1965). *Ahmet Rasim*, (Birinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 90.

yaşanılan hayattan ve halktan uzak durmaya; ne de eski edebiyat anlayışının derbeder yaşantısına ve zihniyetine prim vermiştir.

Henüz Darüşşafaka'dayken edebiyat ile ilgilenmeye başlayan yazar, ilk kalem tecrübelerini de yine burada edinmiştir. İlk önce Divan edebiyatı şairlerimizi tanıyan ve onlar gibi şiir yazma hevesine düşen Ahmet Rasim'in ilk manzumelerini de gazeller oluşturmuştur. Eserlerinde, edebî hayatına dair anılarını anlatan Ahmet Rasim'in en çok sevdiği şair Fuzûlî olmuştur. Fuzûlî'nin "Dil verme gam-ı ışka ki ışk afet-i candır" şiirine nazire söylemek için günlerce çalışan Şehir Mektupçusu, aruz bilmediği için bir türlü nazire söyleyemez. Açık ve kapalı hece işaretlemeleri ile "Gel girme dem-i zevka ki zevk halet-i candır" dizesini elde eden Ahmet Rasim, daha sonra eniştesi ve hocası yardımıyla aruzu öğrenmiştir. Yaşadığı durumu "şimdiki gençler ibret alsınlar!.. Biz şiiri, böyle cinnet alâmeti gösterecek derecede şiddetli uğraşmalarla öğrendik"⁷ cümleleriyle anlatan yazar, aruzu öğrenmekten duyduğu sevincini ise "ah canım ahenk, gözüm vezin!... Siz ne şirin, ne şaklaban şeyler imişsiniz! Sizi bulduğum için Cenabıhakkı pek çok şükürler olsun!(....)" ifadeleriyle dile getirmiştir.⁸

Ahmet Rasim'in ilk şiiri *Sebat* dergisinde çıkan "Vatan" başlıklı şiirdir.⁹ Agâh Sırrı Levent, *Mecmûa-i Fünûn*'un 28. sayısında Ahmet Rasim'in "*Âsar-ı Hayâl*" başlığı altında topladığı şiirlerinin basılmak üzere olduğunun kaydı bulunmasına rağmen, bu eserin ortada olmadığını belirtmiştir.¹⁰

Ahmet Rasim'in divan şiiri tarzındaki manzumelerinin yanı sıra, alafranga tarzda, serbest kâfiyeli, şeklen ve veznen değişik, indî tarzlarda, sone, dithyrambe usûlünde manzumeleri de bulunmaktadır. Ahmet Rasim alafranga tarzındaki bu eserlerini, Abdülhak Hamit'in *Tezer*, *Nesteren*, *Makber*, *Sahra*, *Bir Sefilenin Hasbîhâli*, *Ölü*, *Bunlar Odur* gibi "rakîk ve hoş şiirlerine" yapılan saldırıları göz önünde bulundurarak yayımlamaktan çekinmiştir. Alafranga tarzındaki şiirlerinden bazılarını "Leyla Feride" ismiyle yayımladığı da görülen yazar, kendisini farklı bir alana yöneltmiştir: Çeviri!

⁷ Yetiş, K. (Editör). (1979). *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip*, İstanbul: Kervan Kitapçılık Basın Sanatı ve Ticaret A.Ş., 31.

⁸ Yetiş, 1979, 33.

⁹ Levent, 1965, 96.

¹⁰ Levent, 1965, 97.

Şarkın şiirlerini ve manzumelerini sevmekle beraber Garbın da edebî güzelliklerine düşkün bulunuyordum. Hugo'nun, Musset'nin, Lamartine'in, Schiller'in, Shakespeare'in hatta Klâsiklerden Racine, Molière, Delille, Boileau ve benzerlerinin eserlerini okudukça ipin ucunu bütün bütün kaçırap kıpkızıl gavur olacağım geliyordu. Bereket versin ki vaktiyle kuvvetli bir iman sahibi bulunmaklığım beni arada sırada tövbe ve istiğfara sevk ediyor, yine Bâkî'lere, Fuzûlî'lere, Nedim'lere, Nef'î'lere, Râşid'lere, Yahya'lara, Ziya Paşa'lara, Nâci'lere koşuyordum. Bu fikrî gidiş geliş arasında gazel, kıta, şarkı, müstezat, kaside söylediğim gibi alafranga tarzda, serbest kâfiyeli hatta şeklen, veznen değişik, indî tarzlarda, kâh sonnet, "dithyrambe" usûlünde manzumeler de beceriyor, fakat bu son şekillerini neşredemiyordum. Çünkü Abdülhak Hamit Bey'in "Tezer"i, "Nesteren"i, "Makber"i, "Sahra"sı, "Bir Sefilenin Hasbîhâli" "Ölü", "Bunlar Odur" gibi rakîk ve hoş şiirlerinin şiddetle tenkit edildiği böyle edebî karışıklık esnasında benimkilerin adeta rezil edileceğinden korkuyordum. İsbet ki korkmuşum. O korku ile efail ve tefaili bir tarafa bıraktım. Var kuvvetimi tercümeyle verdim."¹¹

Bununla birlikte Ahmet Rasim'in *Şehir Mektupları*'nda yer alan mizahî manzumeleri de oldukça dikkat çekicidir. Bu mizahî şiirlerin çoğu "Dekadan"lara sataşma niteliği taşımakla beraber, işlediği konulara uygundur. Şiirlerden bir tanesi de Kambur Mehmet'in kamburuyla ilgilidir. Yazar bu mizahi şiirlerde "Şair-i Şirin-eda Kebabçızâde Nida" ismini kullanmıştır.

Ahmet Rasim'in yaklaşık 65 şarkısı bulunmaktadır. Bu şarkıların kaynağını çeşitli anılar, hislenmeler, duygulanmalar oluşturmuştur. Yazar bu anılardan bazılarını çeşitli eserlerinde anlatmıştır.¹² Bu şarkılardan bir kısmını Kemancı Tatyos Efendi bestelemiştir. Ahmet Rasim'in şarkılarının değeri, güftelerinden ziyade, besteleriyle takdir kazanmıştır.¹³

Roman ve hikâye türünde eserler de kaleme alan Ahmet Rasim; Ahmet Mithat, Namık Kemal, Samipaşazâde Sezai, Nabizâde Nazım gibi yazarların kalem tecrübeleriyle oluşturduğu bu türün tekniğini, yaptığı tercümelemlerle ve yazdığı eserlerle geliştirmeye çalışmıştır. Gerçek hayattan aldığı bu konuları, romantik bir üslupla işleyen Ahmet Rasim, eserlerini çoğu kez acıklı sonla bitirmeyi tercih etmiştir. Yazar, konularını genellikle gündelik olaylardan seçmiş, romantik bir anlayışla duygusal aşk maceraları ile bir takım aile felaketlerini anlatmaya çalışmıştır.

¹¹ Yetiş, 1979, 111.

¹² "Sakın Geç Kalma Erken Gel" şarkısının öyküsü şu şekildedir: Günlerce eve uğramayan Ahmet Rasim, eve geldiğinde eşi Sadberk Hanım tarafından hoş bir şekilde karşılanıp, ağırlandıktan sonra tekrar evden dışarı çıkarken, Sadberk Hanım'a kendisine bir şey söyleyip söylemeyeceğini sormuş ve eşinden; "Akşama geç kalma erken gel!" cevabını almıştır. Bunun üzerine Ahmet Rasim, Köprü'den geçerken, aklına takılan bu sözlere şarkı bestelemiştir.

¹³ Levent, 1965, 97.

Agâh Sırrı Levent, Ahmet Rasim'in hikâye ve romanlarının konuları şu şekilde açıklar:

Olaylar sevişen bir çift arasında geçer. Kahramanlar hayat bilgisinden yoksun toy iki gençtir. Evlenmeler, umduğunu bulamamaktan doğan kırgınlıklar, kuşkular, kıskançlıklar, üzüntüler birbirini izler. Ya da evlenemezler; hayat birbirine kavuşamamaktan doğan ıstırap içinde geçer. Arada fedakârlıklar, acıya katlanarak beklemeler, buluşmalar, tekrar ayrılmalar... Ya da rakipler, kıskançlıklar, ihanetler... Sonunda ölüm ya da kendini öldürme...¹⁴ Roman kahramanları bazı kere iki kardeş ya da küçük yaşta birbirini sevip ayrılan, sonunda başka başka yuva kuran iki gençtir. Aynı serüvenler bunların başından da geçer.¹⁵

Ahmet Rasim'in hikâye ve romanlarının edebî açıdan başarılı olup olmadığı konusunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Agâh Sırrı Levent, Ahmet Rasim'in hikâye tekniğini devrine göre başarılı bulurken, konu ve entrika bakımından bu eserlerin hayli basit olduğunu söylemiştir.¹⁶ Orhan Okay ise Servet-i Fünûn devrinde başlayıp 20. yüzyılda yazmaya devam eden Ahmet Rasim'i "marjinal romancı" olarak değerlendirmiştir. Orhan Okay, tamamen yerli kültürden beslenen Ahmet Rasim'in, daha çok çağının canlı şahidi olan belge değerindeki hikâye ve romanlarında, belli bir türün, mektebin, grubun insanı olmadığını belirtmiştir.¹⁷ Diğer taraftan Şerif Aktaş, Suat Hızarcı [Cevdet Kudret Solok] gibi araştırmacılar da Ahmet Rasim'in bu türlerde başarısız olduğunu belirtmişlerdir. Şerif Aktaş bunun sebebini "model yokluğunda, yetişme tarzından kaynaklanan sanat eserleriyle ilgili bilgi ve tecrübe eksikliğinde ve işçilik olarak vasıflandıracağımız sanat eseri üzerinde çalışma disiplininin bulunmamasına" bağlamıştır.¹⁸ Roman türünde örnek olarak, "önünde ilkin Ahmet Mithat'ın eserlerini gören, Fransızca öğrendikten sonra da *La Dame Aux Camelias* hayranlığından ileri geçemeyen" Ahmet Rasim'in "Vecihi" yolunda bir takım acıklı hikâyeler yazdığını belirten Suat Hızarcı [Cevdet Kudret Solok]; bu eserlerin ruh çözümlemesi, tasvir, olay örgüsü ve dil bakımlarından ilkel olduğunu ve yazarın; anı, fıkra ve makaleleriyle ulaştığı seviyeye roman ve hikâyeleriyle ulaşamadığını belirtmiştir.¹⁹

"*Ahmet Rasim, Hayatı, Sanatı, Eserleri*" adlı kitabında Ahmet Rasim'in çeşitli hikâye ve romanlarından örnek parçalar veren Suat Hızarcı [Cevdet Kudret Solok]; Ahmet Rasim'in fıkra ve anılarında; yer ve kişi tasvirlerinde, kişileri konuşturmada, ruh çözümlemelerinde,

¹⁴ Levent, 1965, 99.

¹⁵ Levent, 1965, 100.

¹⁶ Levent, 1965, 99.

¹⁷ Okay, 2011, 71.

¹⁸ Aktaş, Ş. (2004). *Ahmet Rasim*. (Beşinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 77.

¹⁹ Hızarcı, S. (1953). *Ahmet Rasim, Hayatı, Sanatı, Eserleri*. (Birinci Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları, 8.

düşüncelerini yapmacıksız ve rahat bir anlatımla aktarmada çok üstün bir başarı gösterirken; hikâye ve romanlarında belirli bir düzeyin üstüne çıkamayışını “şaşırtıcı” olarak değerlendirmiştir. Onun “zevk-i milli, bütün ihtirâsât ve ihtisasât ve teheyycât-ı milliyenin muhassalasıdır” demesine rağmen, o devrin görenek ve gelenekleriyle hiç ilgisi bulunmayan uydurma olaylar anlatmasını “üzünülecek bir acemilik” olarak değerlendirmiş ve şu ifadeleri dile getirmiştir:

Her zaman çok ustalıkla anlattığı yerli adetler dahi, bu hikâyelerin içinde, asıl olayla kaynaştırılmadığı için, yama gibi ve soğuk durmaktadır (sözgelimi, *Hamamcı Ülfet*’te anlatılan gelin hamamı adeti). Bütün bunlar fıkra, makale ve anıda parça parça çok güzel şeyler yazan Ahmet Rasim’de birleştirme yeteneğinin bulunmadığını gösterir. Çalاکalem yazmaktan doğan bir alışkanlıkla, anılarında dahi bir plânsızlık, bir dağınıklık göze çarpmaktadır (örnek *Muharrir, Şair, Edip*).²⁰

Suat Hizarcı [Cevdet Kudret Solok] bu plânsızlık ve dağınıklığın sebebini yazarın yetişme tarzına bağlamıştır:

Darüşşafaka’da sadece matematik, kozmografya, fizik, kimya, biyoloji, jeoloji, topografya, belâgat, yok denecek kadar az tarih ve coğrafya, bol bol kısas-ı enbiya, ulûm-ı şer’iye, mecelle, vb. okuyarak ve Tanzimat şair ve yazarları üzerine yalnız ağızdan kapma bilgiler edinerek; okula gizlice sokulan *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi yoluyla makale çeşidini tanıyarak ve çoğunun yalnız adlarını okuduğu Ahmet Mithat romanları aracılığıyla roman çeşidi üzerine bilgi edinerek; birkaç Fransız şair ve yazarını yarım yamalak öğrenmeye başladığı Fransızcasıyla ancak okuma kitaplarında rastladığı bazı parçalarıyla veya Türkçeye çevirileriyle tanıyarak; tiyatro diye Galata’da Kuşlu Tiyatrosu’ndaki pandomima ve kantoları, seyrederek; büyüyen Ahmet Rasim, basın hayatına atıldıktan sonra kendi kendini yetiştirmeye uğraşmışsa da yöntemsiz ve plânsız bir çalışma, Batı kültürünü gereği gibi benimsemesine engel olmuştur. Eserlerinde görülen çok büyük ustalıklar yanında şaşılacak acemilikler buradan doğmaktadır. Bu aksaklığı kendisi de fark etmiş olacak ki bir yazısında “...meydân-ı matbuâta geldiğim günden bu ana kadar bi’t-tecrübe sabit olmuştur ki, biz ne eserler vücuda getirmişsek cümlesi “alâ bahtike”dir” demiştir. Eski ve yeni edebiyatların çarpışması sırasında hep Muallim Nâci izleyicilerinin yanında yer alması da yine Batı kültürüne yabancılığı yüzündendir.²¹

“Fikr-i milliyet”, “zevk-i millî”, “hiss-i millî” gibi kavramları eserlerinde işleyen Ahmet Rasim, milli bir edebiyatın meydana getirilebilmesi için taklit fikrinden vazgeçip, Arap ve Fars edebiyatının yanı sıra Fransız edebiyatının etkisinden de kurtulmak gerektiği düşüncesindedir. Bu bağlamda Ahmet Rasim’le aynı düşüncede olduğunu kabul ettiğimiz Mutavassıt yazarların “millî bir edebiyat fikrini Ömer Seyfettin ve arkadaşlarından önce

²⁰ Hizarcı, 1953, 9.

²¹ Hizarcı, 1953, 9-10.

savunduğunu”²² söyleyebiliriz. Millî bir edebiyat oluşturduğumuzda bu eserlerden alacağımız zevkin, diğer bütün zevklerden daha farklı ve üstün olacağına işaret eden Ahmet Rasim’e göre, “zevk-i fitrî başkadır, zevk-i millî yine başkadır.”²³

1307-1316 (1890-1899) yılları arasında edebiyatın farklı türlerinde eserler veren Ahmet Rasim, bu tarihten sonra gazetecilikte karar kılmıştır. Ahmet Rasim’i kültür hayatımız içinde mümtaz bir mevkiye ulaştıran vasfı, gazeteciliktir. Gazeteye bağlı türlerin hemen hepsinde eserler veren Şehir Mektupçusu, roman ve hikâyelerini de gazetede tefrika etmek için yazmıştır. Agâh Sırrı Levent, Ahmet Rasim’in gazetecilik vasfını değerlendirirken şu sözleri kullanmıştır: “Türk gazeteciliğinin asıl pîri Ahmet Rasim’dir. Ahmet Mithat daha çok “hace-i evvel” olarak tanılır. Ahmet Rasim daha başka bir deyimle, *İkdam Gazetesi* sahibi Ahmet Cevdet’in dediği gibi, “matbuatın tuzu biberi”dir.”²⁴

Gazetelerde yayımladığı fıkralar, anılar ve makaleler üslup bakımından oldukça dikkate değerdir. Gazete yazılarında “röportaj üslubu” ve “muhabir tavrı” dikkati çekmektedir. İyi bir gözlem gücüne sahip olan yazarın eşyaya bakışındaki incelik ve tüm ayrıntılarıyla eşyayı yakalama özelliği onun yazılarının değerli olmasını sağlayan etmenlerden bir tanesidir. Yaşanılan hayatı ve kişileri tasvirde realist tavrı benimseyen yazar, nesnesini tüm ayrıntılarıyla birer canlı tablo şeklinde ve olduğu gibi aktarmasını bilmiştir. Bu bakımdan “realist” tavrı benimsediğini söyleyebileceğimiz yazarın bazen anlatmak istediği noktaları öne çıkarıp empresyonist (izlenimci) tavrı benimsediğini de görmekteyiz. Tarih, edebiyat, siyaset, musiki, folklor, vs. gibi farklı konularda yazmayı seven Ahmet Rasim’in anlattığı konular derinliğinden ziyade, dışa doğru genişleyen yapısıyla dikkati çekmektedir.

İstanbul, Ahmet Rasim’in hayatında önemli bir yer tutmaktadır. O doğup büyüdüğü İstanbul’u bütün ayrıntılarıyla ve unsurlarıyla eserlerinde dantel gibi işlemiştir. Eski pâyitahtın farklı semtlerini ve burada yaşayan insanların dünyalarını, mevsimlere göre yaşanılan hayatın değişik unsurlarını tüm ayrıntılarıyla yakalamaya çalışmıştır. Onun yazılarında içten dışa doğru bir büyüme görülmektedir: evden mektebe, mektepten memlekete; yahut evden sokağa, sokaktan mahalleye, mahalleden şehre ve şehirden memlekete doğru bir büyümeyi görmekteyiz:

²² Uç, 2006, 408.

²³ Ahmet Rasim, (1898). Muhâkemât-ı Edebiye. *Malûmat*, 6(135), 294-299.

²⁴ Levent, 1965, 83.

Ev, mektep, memleket, bu üç mesken yekdiğerinin derece derece büyüğüdür. Bir hâldeki insan, hânesinde hükmeden içtimai kanunların biraz daha büyüklerini mektepte, bundan daha büyüklerini de memlekette idrak eder. Benim küçüklüğümde “hane”de gazete, mecmûa nedir bilinmezdi. Mektep de bunların ne olduğunu bildirmemek gayretiyle girmelerini men ederdi. Memleket dahiline atıldığım zamanlarda da bunlardan pek çoğunun şahıslar üzerinde, ev, mektep içinde bulunması cezayı mucip olduğunu öğrendim. Evde ana, baba korkusu varsa mektepte müdür, mubassır, hoca, çavuş, onbaşı, memlekette de padişah, hükûmet, erkân ve teferruâtından müteşekkil kalabalık ve büyük bir kütlenin vücuda getirdiği bir ziyadeleşen istibdat korkusu vardı(....).²⁵

Şehir Mektupları, yazarın edebi hayatında en önemli eserlerinden biri olmuş ve yazar döneminde “Şehir Mektupçusu” olarak anılmıştır. *Musavver Malûmat* gazetesinde yayımlanan ve daha sonra 4 ciltlik kitap hâlinde basılan (1910-1911) bu mektuplarda daha çok mizahi üslup hakim olmaktadır. Bu mektuplar devrin İstanbul’unun panoramasını yansıtmakla birlikte, renkli birer tablo niteliğini taşımaktadır. Osmanlı toplumunun bütün unsurlarıyla yaşayışı; çarşı, pazar, alafranga, alaturka mekanlar; farklı mevsimlerde ve özel günlerde Galata, Beyoğlu, adalardaki eğlenceler, bayramlar, kandiller, Ramazan; mesire ve sayfiye yerleri ile buradaki eğlenceler, piyasalar, şık beyler ve hanımlar; devrin çeşitli gelenek ve görenekleri; sebzelerden meyvelere çeşitli yiyecekler üzerine değerlendirmeler; vapur, araba, fayton, vardacılar, velosipit (bisiklet) gibi taşıma araçları, İdare-i Mahsusa ve Şirket-i Hayriye haberleri; kabadayılar, dilenciler, tulumbacılar, külhanbeyleri, kantocular, vs. toplumun dikkate değer tipleri; temizlik, hastalık, zifos (çamur), köprü ücretleri vs. şehrin başlıca dertleri; İstanbul haberleri, gazete haberleri, edebiyata ait havadisler – dedikodular, Dekadanlık meselesi, basın hayatından kesitler, tartışmalar; fıkralar, hikâyeler, çeşitli manzum parçalar; Türk temaşa sanatları ve sanatçıları, Avrupa tiyatroları ve oyuncularını, kantolar, pantomimler bu mektuplarda yer alan konulardan sadece bir kısmıdır. Ciddî ve mizahî konuların akıcı bir üslupla birleştiği bu yazılar edebî değerinin yanında dönemin dil malzemesinin bir kaydı olması bakımından da çok çok önemlidir. Konuşulan dilin yanı sıra, çeşitli grupların konuşma üslupları ve kendilerine has kelimeleri (argo, züppe - alafranga tiplerin konuşma üslupları, kabadayı - külhani ağzı, vb. gibi), günümüzde pek kullanılmayan halk sözcükleri, atasözleri ve deyimler bakımından oldukça zengin bir kelime kadrosu kendisini göstermektedir. Dolayısıyla yazarın tüm eserlerinin tekrar tekrar gözden geçirilmesi ve dil bakımından incelenmesinin sözlük çalışmaları ve dil çalışmaları bakımından faydalı olacağı düşüncesini taşımaktayız.

²⁵ Yetiş, 1979, 12-13.

Yer yer alaycı bir üslup, canlı ve renkli bir anlatım ve tam dozunda bir hiciv - mizah, Ahmet Rasim'in yazılarına canlılık veren ve üzerinden bir asırdan fazla zaman geçmesine rağmen hâla aynı edebî zevki koruyabilen yazılarının özelliklerinden sadece bir tanesidir.

Ahmet Rasim'in tasvirlerdeki başarısı, onun eşyaya ve kişilere bakışındaki dikkatten kaynaklanmaktadır. Ahmet Rasim'in belli bir zümreyi, bir grubun üyelerini anlattığı yazılarında sıkça gördüğümüz satıcı, tulumbacı, külhanbeyi, kabadayı ve züppe gibi tiplerin tasvirleri de en az diğer tasvirler kadar başarılıdır. Yazar, tasvirlere yer verdiği yazılarında, doğal olarak, isim ve sıfatları fazlaca kullanmıştır. Yazar, “durmadan akıp giden bir kalabalığı, toplu bir hareketi”²⁶ kendine özgü isimler, sıfatlar ve deyimlerle ustaca tasvir edip canlandırabilmiştir.

Ahmet Rasim'in en çok üzerinde durduğu tespiti giyim ve kuşamdır. Zamanın kadın, erkek, genç, ihtiyar, hacı, hoca, memur, esnaf, külhanbeyi, züppe, bütün tiplerinin kılıkları onun eserlerinde bir koleksiyon halindedir. Ahmet Rasim kadın tuvaletlerini, genç ve yaşlı türlü seviyedeki kadın giyim ve kuşamlarını, dikiş diktiği için çok iyi bilmesi gereken annesinden soruşturup öğrenmiş olsa gerektir. Başka hiçbir kaynakta topluca bulunmayan bu bilgiler, zengin ve değerli folklor gereçleridir.²⁷

Geleneksel bir ailede büyüyen ve daha sonra da çevresini geleneğe bağlı insanlardan seçen Ahmet Rasim'in en çok üzerinde durduğu ve yaşatmaya çalıştığı şey “halk” unsurudur. “Ahmet Rasim halkı ilgilendiren hiçbir olayı gözden kaçırmamış, halkla birlikte gülmüş, halkla birlikte ağlamıştır. Anılarında da, kendisi ancak o yığınım içine katılmış bir kişi olarak yer alır. Doğrudan doğruya kendisinden bahsettiği yazılarında bile, Ahmet Rasim yine kalabalığın içindedir”.²⁸

“Taklit” konusuna yazılarında geniş bir yer ayıran Ahmet Rasim, her türlü taklit faaliyetini zararlı bulmuş ve yazılarında kalem sahiplerini Doğu ve Batı kültürünü ve edebiyatlarını taklide karşı uyarılmış, taklidin olumsuz yanlarını açıklamıştır. Diğer yandan birey olarak da

²⁶ Levent, 1965, 80.

²⁷ Levent, 1965, 82.

²⁸ Levent, 1965, 82.

diğer yazarları taklitten kaçınmış, “yazı hayatında hiç kimseyi taklit etmemiş, kendisine yeni bir yol açmış”²⁹tır.

Dönemin edebiyatını fizyoloji, psikoloji, biyoloji ve sosyoloji bakımından yetersiz gören Ahmet Rasim, Cenap Şahabettin’i muhatap aldığı bir yazısında zihnindeki fikir ve hayalleri, kalbindeki his ve heyecanı tetkik ve tahlil edemeyen ve ruhunun derinliklerini bilemeyen şair ve yazarların “ruh-ı umumî”yanlayamayacağını şu ifadelerle savunmuştur:

Bizim feyz-i biyoloji, psikoloji, sosyoloji nokta-i nazarından boş gördüğümüz edebiyat-ı hâzırayı beğenmeyip bunlarla yani derece-i saniyede olarak hizmeti münker olmayan bu gibi şubat-ı fûnûn ile müzeyyen makalat ve kitab-ı edebiyeye can sıkıcı nazarıyla bakan Cenap Şahabettin Bey’e: “İnsan kendi dimağından geçen efkâr ve hayalatı teşrîh ve kendi bütün kalbindeki his ve heyecanı zabt ve tahlil etmedikçe kendi ruhunu dinlemedikçe derununda yaşadığı heyet-i ictimaiyenin sine-i vasi’inde feyzân eden ruh-ı umumîyi anlayamaz. Fikr-i hakikatini öğreten de bu fenlerden biri ve belki üçü olduğunu alenen ihtar edebiliriz.”³⁰

Ahmet Rasim edebiyatımızın ilerlemesi için, edebiyatımızın bilim ve fenden faydalanması gerektiği düşüncesindedir. Bu görüşünü “ezhan, erbâb-ı kalem-i maârif-i beşeriye ile tenevvür ederek, edebî mahza ulûm ve fûnûn sayesinde feyzyâb-ı tekemmül olduğu gösterecek olur ve bir kere de bu yolda icra-yı tecârûbe kalkışılırsa, âti-i edebimizden fevkâlade ümitvar olmak tabiidir” sözleriyle ifade etmiştir.³¹

Edebiyatımızın ilerlemesi ve ideal bir edebiyatın elde edilebilmesi için Ahmet Rasim’in 8 şartı vardır. Yazar bu fikirlerini de şu sözlerle dile getirmiştir:

Benim fikrime gelince: Şark ile Garbın imtizacından husûle gelecek edebiyat-ı müstakbele revş-i hâzır ile müyesser olamaz. Bu türlü bir edebî zuhuru için mutlaka şerâit-i âtiye üssü’l-harekât ittihaz edilmelidir:

1. Fikr-i intihâlin ebediyyen zihinlerinden ihracı.
2. Avrupa edebiyatını bu derece-i müterakkıyâne isâl eden müessirât-ı hâriciye ve dâhiliye ve zatiyenin tetebbu ve tetkiki ile hüviyet ve maneviyetini anladıktan sonra onlar gibi düşünüp Türk gibi yazmalı. Yani ihtisâsât ve tasvirât bütün bir Türk ihtisâsât ve tasvirâtı olmalı.
3. Mâdâm ki Şark ve Garbın ittihâdından mütehassıl bir edebiyata mâlik olacağız. Şark edebiyatına da vukûf-ı tamm hâsil ederek şimdi bizim vukûf ve irfanımız gibi insanı Mutavassıfîn gürûhuna sokacak hâl-i mütereddid-âneyi izale etmeli. Hiç olmazsa Türklük hissiyatını yenmemeli.

²⁹ Levent, 1965, 82.

³⁰ Ahmet Rasim, (1898). Lisan ve Edeb. *Malûmat*, 7(146), 520-521.

³¹ Ahmet Rasim. (1897). Muhâkemât-ı Edebiye. *Malûmat*, 5(107), 1133-1134.

4. Hissiyât-ı âliyeyi yalnız kendimiz için yazıp okuyacak tarikati ilzam etmeyerek milletin muhtaç olduğu malûmat-ı umumiyeyi yazılarımızla ta‘mîm ederek ve bunun için dahi ulûm ve fûnûn-ı edebiyeye ve ahvâl-i hissiye-i millete ve şerâit-i içtimaiyemizle âdât ve ahlâk-ı ümmete ittîlâ‘ hâsıl eylemeliyiz. Mâ-geh-i kalem dediğimiz nâşir-i irfân bizden memûl ettiği feyzi olsun.
5. Bizim terâkîb-i cedîde ihtira‘ıyla cebr-i tabiat değil tebdîl-i fikr ve meşrep ettiğimizi gösteren reh-i nâ-refteye sapılmadan evvel düşünmek denilen hâlet-i dimağiyeye bir ceryân-ı tamm vererek te‘min-i terâkkî edecek makâsid-i âliye-i edebiyeye doğru akıp gitmeyi öğrenmeliyiz.
6. Bir yerde ulûm ve fûnûn terakkî edemeyince edebiyatın terakkî ettiği görülemediği bedihiyat-ı tarihiyeden olduğu ve bizde ise terakki etti denilen edebiyatın Frenk, Acem, Arap, Latin, Yunan ve saireden dökülüp gelen enkazından yapılmı derme çatma bir şey bulunduğunu tarafeyn teslim eylediği cihetle evvelâ gidiniz bir tarîk-i mesai keşf ederek o yolda çalışmalıyız. Bu türlü çalışamazsak efkâr-ı saire hamâlî oluruz. O zaman hissiyât-ı edebiye namına Yeni Câmî arzuhâlcileri gibi daima bir başkasının efkâr ve mülâhazâtını yazmak tehlikesine uğrarız. Onun için bu noktayı nazar-ı dikkat önünde bulundurmalıyız.
7. Mukaddime-i âsârı daha şimdiden sizin ve bize de taht-ı itirafımızda bulunan Frenk mukallitliğini ve Acem ve Arap taraftarlığını kimde görür isek der-hâl muâhezât-ı şedîde ile onu ortadan izaleye bezl-i makderet eylemeliyiz. Ta ki kıvâm hissiyât-ı milliyeye bu yüzden bir hâle gelmesin. Yani taklide tabii nazarıyla bakmaktan vaz geçerek efkâr-ı sâlime-i mucidâneye kuvvet vermeliyiz.
8. Üstâd-ı sâhip Kemal’in tehzîb ve ıslah-ı lisan hakkındaki mütalaatına bir vüs‘at-ı ma‘kule vererek dilimizi düzeltmeye ve imlamızı imlâya getirmeye çabalamalıyız. Yoksa sizin bizim şâir dediğimiz leyâl, telâki, veda, tahattur, bilmem nere tahassüsâtı, sabaha karşı, zükâ, deha gibi söylenmelerle tesîs-i edeb edemeyiz. Fûnûn-ı edebiyenin her şubesinde mütihazsîsîn yetiştirmeye gayret etmeliyiz.³²

Ahmet Rasim’e göre yapılacak ilk iş kendimize göre bir yol tesis etmek ve o doğrultuda eser vermeye çalışmaktır: “Evvelâ kendimiz bir tarîk-i mesai keşfederek o yolda çalışmalıyız. Bu türlü çalışamazsak efkâr-ı saire hamâlî oluruz.”³³ Edebiyatımızın daha önce Arap ve Fars edebiyatı altında üç dört asırdan beri ezildiğini ifade eden yazar, tam bu tesirden kurtulmuşken Batı’nın özellikle de Fransız dili ve edebiyatının etkisine girmenin doğru olmadığını “tam üç dört asır belki daha ziyade bir zaman bütün edebiyat-ı Osmaniye İran edebiyatı altında ezildi kaldı. Bizim feryat ettiğimiz nokta bu nüfuzun münkesir olduğu esnada ikinci bir nüfuz altına girmeye meylettiğimizdendir”³⁴ sözleriyle vurgulamıştır.

Osmanlı Devleti’nin siyasî olarak güçlü olduğu zamanlarda, Farsça’ya ve Fars edebiyatına karşı bir meyil ve taklit söz konusu olmasına rağmen “bâzû-yı celâdetimiz” sayesinde Türklüğümüzü muhafaza etmekte zorluk çekmemekle beraber, İran edebiyatının, Türk

³² Ahmet Rasim. (1898). Tekâmül ve Terakki. *Malûmat*, 6(134), 278-283.

³³ Ahmet Rasim, a.g.m,278-283.

³⁴ Ahmet Rasim.(1898). Tekâmül ve Terakki. *Malûmat*, 6(136), 320-322.

edebiyatı üzerindeki olumsuz etkisini gördüğümüzü ifade eden yazar; bu sefer karşıdaki medeniyetin ve siyasi yapının gücüne ve üstü kapalı olarak da Osmanlı Devleti'nin bu tesire karşı koymakta eskisi kadar etkili olamayabileceğine dikkati çekmiştir:

Biz Türklüğümüzü, muhafaza etmiş isek bâzû-yı celâdetimiz sağ olsun, var olsun. Fakat lisanımızı, efkârımızı Acem mukallitliğinden muhafaza edebildik mi? O zaman İran kuvve-i siyasiyesinin bizce hiçbir ehemmiyeti yok iken bir meyil ve rağbet ile dört beş asır mukallid-i Fars olarak kaldık. Şimdi kuvâ-yı siyasiye-i ecânib medeniyet ve diplomasi ile beraber karşımızda duruyor, yani Osmanlılar en kuvvetli, en mümânaat-ı ber-endâz bir heyet-i mütemeddine karşısında hâle ihsâs-ı mevcûdiyet etmektedir, eğer biz biraz daha kendimizi kaptırarak meselâ Fransa edebiyatı nüfuz ve tesiri altında tesis-i mebânî-i edeb etmeye kalkışacak ve bu türlü meyliyâtı reddeylemeyecek olursak yine asırlarca uğraşmaya mecbur bulunuruz. Kalıptan kalıba gireriz. Dediğiniz gibi “terakkiyât-ı ilmiye sayesinde bir dereceye kadar fikr-i muhakemeye mâlik” isek bu noktayı pîş-i nazar-ı im’âna almalıyız.³⁵

Taklidin doğurduğu problemlere de dikkati çeken Ahmet Rasim, konu hakkındaki düşüncelerini de şu sözlerle aktarmıştır:

Biz, bunca seneden beridir bâr-ı taklid altında ezildik. Elimizde müsteşhedât-ı edebiyeden addolunacak bir eser-i tam yok. Ezhan ve efkârımız öteden beri meyli-i taklid ile faaliyet-i fitriyesinden memul ve muntazır olan kavaidi gaib ediyor. Bugün Ruslar, İsveçliler, Flamanlar, Sırpıllar, Bulgarlar, Lehliler, Macarlar hatta İsveçre’de mukîn Fransızlarla Almanlar bile kendilerine hâs bir şiveye, bir maksad-ı edebe mâliktirler. Hâlbuki biz henüz şuarâ-yı Şark ve Garbın kasaid ve neşâidini okuyarak mülhem oldukça şiir diye bir şeyler yazıyoruz, edebiyat şiirden ibaret değildir. Bu noktaya masruf olan himmetlerin cümlesi hebâya gidiyor. Fransızcaya olan iptilâmız cihetiyle hissetmeden daha iyisi hissettirmek istemeden o iktâr-ı edebiye mahsulât-ı fikriyesini benimsemek gibi bir gaflet-i kütehbînâne bulunuyoruz ilmen, fennen, sınaaten, edeben müterakki olan milletlerdeki dühâtı nazar-ı tedkike alalım. Onlara taklit değil, onları mertebe-i büend-i irfana îsâl eden müessirât-ı hariciye ve maneviyeyi göz önünde bulundurup bütün Osmanlılık namına bir edeb-i millî tesis edelim. Bizim de bir Shakespeare’imizi takip eden bir Bacon’umuz olsun dedik. Onlar bize İtalyan edibi Anonçıyo’yu mukalled gösterdikten sonra Fransızların bile mazeretler tedarikine şitab ettiklerini beyân ederek Fransızların bundan ne türlü bir maksad-ı hafîye hizmet ettiklerini meskût-ı anh bırakıp geçiveriyorlar.”³⁶

Yazara göre toplumun ilerlemesi için gerekli olan edebiyat anlayışı ait olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir edebiyat anlayışı olmuştur. Ahmet Rasim de, ustası Ahmet Mithat gibi, edebiyat ve kültür seviyesinin yükseltilmesi için halkın idrak kabiliyetinin yükseltilmesi ve toplumun eğitilmesi gerektiği düşüncesindedir ve bu doğrultuda eserler vermiştir. Ona göre toplumumuzun ilerlemesi için Edebiyat-ı Cedide zümresi yazarlarının

³⁵ Ahmet Rasim, a.g.m., 320-322.

³⁶ Ahmet Rasim. (1898). Lisan ve Edeb. *Malûmat*, 7(146), 520-521.

yaptığı gibi haftada bir, ayda bir şiir yazmakla ideal bir edebiyat oluşturmak mümkün değildir:

Eğer biz Cenap Şahabettin Bey'in: bütün Avrupa üzerinde bir seyahat-ı daim hâlinde bulunan müessirât-ı edebiyeden nasıl kurtarılabiliriz? dediğini aksederek haftada bir sone, ayda bir saadet-i maziye, senede bir riyâh-ı leyâl ile değil gayret-i edebiyemizle, meâsir-i irfânımızla bu millete, bu mülke, burada perveriş-yâb-ı kemâl olmuş efkâra mahsus bir şiddet-i terakki-güster-âne ile çalışıp bir müessire-i edebiyeye-i Osmaniye vücuda getirir ve bu müessire-i edebiyeyi salâh-ı marifet ve terakki ittihâz ederek Avrupa'nın üzerinde seyahat ettirebilir isek bir nişane-i terakki göstermiş oluruz".³⁷

Cenap Şahabettin'in Makola'nın fikrine³⁸ yer vermesini kendi iddiasını kendi eliyle çürütmek olarak yorumlayan Ahmet Rasim, sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

Şu hâlde bir kere de kendimizi düşünelim. Biz bu hakayık-ı semîneyi, o hayâlat-ı girân-bahâyı sermest-i neşve-i taklid olarak önümüze gelenden alıp *Servet-i Fünûn* sahifelerinde isrâf edecek olur ve şübbân-ı erbâb-ı kalemîde etrafımızda dalkavuk yazıp sen dâhîsin! Sen şairsin! Sen edîbsin! Sen edebiyât-ı Osmaniye'nin rûkn-i rasînisin diye lafz-ı dehâ ve zekâyı her hafta birinin ser-i ibtihâc-ı makalâtına takacak olursak ne türlü mirasyedilere benzeriz?³⁹

Yazar, taklit edenlerin taklit edilenden her zaman daha değersiz kalacağını vurgulamıştır. Mesail-i Lisaniye adlı yazısında da bu fikrini, Fransız tenkitçi Jack de Rôvil'in cümlesiyle anlatmıştır: "Başlangıçta İngilizlerin İngiliz, Fransızların Fransız olduğunu düşünmelidir. Biz onları taklit etmek istedikçe, mutlaka onlardan daha aşağı oluruz. Zira daima taklit edilen şey aslında bayağı çıkar."⁴⁰ Yazar taklidin edebiyatımız açısından doğuracağı olumsuzluklara karşı "Taklidin Bir Netice-i Seyyiesi Daha"⁴¹ isimli müstakil bir makale yazarak, bu konudaki fikirlerini dile getirmiştir.

Ahmet Rasim, medeniyet, kültür ve edebiyat alanında ilerleyen devletlerin, ilerlemelerini sağlayan iç ve dış etmenler ve manevî hassaların ne olduğunu araştırdıktan sonra atacağımız adımlara karar vermemiz gerektiğini vurgulamıştır. Yazar, Batılıların fikren ve edeben devamlı çalışmalarla kendilerine has bir yol tutturduktan sonra ilerlediklerini dile getirmiştir: "Milletlerin hareketine baktıkça, cümlesinin evvelce böyle karışık bir

³⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 520-521.

³⁸ "Memleketimizin bütün şanlı, şerefli arasında en devamlısı, en safî, en parlağı edebiyatımızdır. Edebiyatımız ki "hakayık-ı semîne" ve "hayâlat-ı girân-bahâ" ile reside-i evc-i servettir. Edebiyatımız ki cihânın "melekü's-şuâra" ve "mekelü'l-felâsife"sine temellükle mübahî ve reb'-i meskûn üstüne eslihamızdan metin ticaretimizden vasi' bir nüfûz ile cârîdir." Ahmet Rasim, a.g.m., 520-521.

³⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 520-521.

⁴⁰ Ahmet Rasim. (1898). Mesail-i Lisaniye. *Malûmat*, 7(145), 507-509.

⁴¹ Ahmet Rasim. (1899). Taklidin Bir Netice-i Seyyiesi Daha. *Malûmat*, 9(214), 426-427.

güzergahtan geçerek, fikren, kalemen kendilerine mahsus bir sebil-i marifet küşad eyleyerek emrinde ikdâmât-ı mütevâliyede buldukları görülür.”⁴²

Mutavassıt yazarlar, edebiyatta yeniliğin gerekli olduğunun farkında olmakla beraber, kökten değişikliklere ve eskiyi tamamen redetmeye karşı olumsuz bir tavır almışlardır. Eski edebiyat anlayışımızın kusurlu taraflarının olduğunu kabul etmekle birlikte, geleneği ıslah etmeyi uygun görmüşlerdir. Diğer yandan, geçmişle bağları kopararak sağlam bir edebiyat meydana getirmeye çalışan Edebiyat-ı Cedide zümresi, bunun tehlikelerinin farkında olmayarak, geleneğin ıslahından ziyade yeniliklerin peşinde koşmuşlar ve farklı bir edebiyat kurmaya çalışmışlardır. Ahmet Rasim, Fransız edebiyatının aslına dönerek edebiyatta ilerlediğini; pek çok şair, edip ve dâhi yetiştirdiğini; bizim ise bu düşünceden gafil olduğumuzu şu sözlerle vurgulamıştır:

Fransa gibi edvâr-ı edebiyenin bu âna kadar mevcut olan kâffe-i safahâtını görmüş ve milel-i saireye nispetle pek büyük, hatta pek çok edip, şair, dâhî yetiştirmiş olan bir millette Atavisme yani asıla rücu’ ve conformit au génie dérace yani şive-i ırk ve cinse mutabakat ve safvet-i lisaniye mebâdisine irca’-ı nazar gibi keyfiyât-ı terakki-perverâneye tevessül edilmesi esbabının taharri edilmekte bulunulmasını pek büyük bir hiss-i taallüm ile görüp anlamışızdır. Bir taraftan Jules Lemaitre gibi Fransa eâzım-ı muâhizîninden bulunan bir zatın Latinceyi istiksâr etmesi üzerine diğer taraftan Claveau ve sairenin bu fikre kemâl-i şiddetle hücum ederek Fransa edebiyât-ı hâzırasının milel-i saire edebiyâtından ahz u istibnât-ı efkâra temâyül etmesindeki inhimâkât-ı muzırrenin Fransa efkâr-ı edebiyesinin iflâsına hizmet etmekte olmasını ispata kalkışmaları mahafil-i umumiyyede ehemmiyet-i fevkâlade ile telakki edilmeye başlanılmıştır. Biz ise hâlâ bu nikât-ı dakikadan gaflet ederek esasen erkân ve mebânisi teşeyyüd etmemiş olan lisanımızı şaibe-i taklid ile bütün bütün rahnedâr etmeye ve yıkılacak bir divara yaldızlı kâğıt urarak setr-i uyubuna çalışmak nev’inden olarak tamirât-ı sahtekârâneye cür’et-yâb olmaya himmet etmekteyiz. Evet bir zaman gelecek ki nümüvv-i idrâk ve vüsat-i tefekkür hâsıl olacak olursa ne dereceye kadar aldanmış olduğumuzu anlayacağız”⁴³

Yazar, dilin dinamiğini koruyabilmesi için şivenin önemine de dikkati çekmiştir: “Lisanın esas teşekkülünde haiz olduğu kuvveti gaip etmemesi için bir zabıta-i marifetle muhafaza edilmiştir ki o da şivedir”⁴⁴.

Ahmet Rasim yazılarında farklı lakap ve unvanlar da kullanmıştır. Bunlar: Ahmet Rasim, A. [Elif] R., Şehir Mektupçusu, Okuyucularınızdan Ahmet Rasim, Telgraf Nezareti’ne Mensup Ahmet Rasim, Telgraf ve Posta Nezareti’ne Mensup Ahmet Rasim, Telgraf

⁴² Ahmet Rasim. (1897). Muhâkemât-ı Edebiye. *Malûmat*, 5(104), 1076-1077.

⁴³ Ahmet Rasim. (1898). Mesail-i Lisaniye. *Malûmat*, 7(145), 507-509.

⁴⁴ Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun Efendi’ye. *Malûmat*, 8(179), 1187-1189.

Mensuplarından Ahmet Rasim, Encümen-i Teftiş ve Muayene Sabık Azası, Makriköy Mekteb-i Behramî Muallimi Ahmet Rasim, Leyla Feride (takma) isimlerinin yanında mizahî yazılarında kullandığı “Yeni Tayyar Muharrir-i Nev-credit, Şairü’ş-Şehir-i Şirîn-edâ, Şair-i Şirin-eda Kebabçızâde Nida” imzalarıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMET RASİM'İN DİL HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Ahmet Rasim'in dil hakkındaki görüşlerine geçmeden önce Türk dilinin -Tanzimat'tan Ahmet Rasim'e gelinceye kadar- geçirdiği süreç hakkında bilgi vermenin, konunun daha iyi anlaşılması açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.1. Dilin Genel Durumu Hakkında

Tanzimat Fermanı'yla adeta resmî bir nitelik kazanan Batılılaşma hareketi ile Türk toplumu farklı bir medeniyet dairesi içine girmiştir. Bu medeniyet değişimi sonrasında sosyal, siyasi, tarihî, fikrî vs. alanlarda görülen değişme ve gelişmeler, yaşanan zihniyet değişimi edebiyat ve dil alanında da kendisini göstermiştir. Batı'dan alınan vatan, hürriyet, eşitlik, hak, özgürlük gibi fikirlerin halk arasında yayılması, yapılan reformların kabul görmesi, düşünce hayatının gelişmesi, eğitimin ilerlemesi ve ıslahı, devlet işlerinde kullanılan eski bürokratik dilin daha sade ve anlaşılır olması, Batılı bir edebiyat anlayışının oluşturulması gibi düşünceler Türkçenin daha anlaşılır ve güçlü bir edebiyat dili olmasını gerekli kılıyordu.

Avrupa'da 19. yüzyılda doğan millet ve milliyetçilik fikirleri, yapılan Tanzimat inkılâbı ile Türk aydınlarının kendi dil, kültür ve tarihini araştırmalarında etkili olmuştur. Bu “millî benliğe dönüş” hareketinin yerli bir itişten doğan zorlamadan ziyade, Avrupaî bir etkiyle olduğuna dikkati çeken Yusuf Ziya Öksüz, Tanzimat dönemindeki dil konusunun önceki yüzyıllardaki gibi şahsî bir tutum ve eğilimlere, halka yararlı olma görüşlerine bağlı olmadan, şuurlu bir düşünce şeklinde ortaya çıktığını belirtmiştir.⁴⁵

Türk dilinin sadeleşmesi ve geliştirilmesi konusunda Mustafa Reşit Paşa ve Âkif Paşa gibi önemli devlet adamları ile aydınların büyük hizmetleri olmakla birlikte, Tanzimat devri şair ve yazarları arasında dil meselesini ilk defa ciddi bir şekilde ele alan Şinasi olmuştur.⁴⁶ Halkın anlayabileceği sade bir dil kullanmanın meselelerin anlaşılmasındaki önemini kavrayan Şinasi, Agâh Efendi ile birlikte çıkardığı *Tercüman-ı Ahvâl* gazetesini “umum

⁴⁵ Öksüz, Y. Z. (2014). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları, 4-15.

⁴⁶ Huyugüzel, Ö. F. (2014). *Necip Türkçü*. (Birinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları, 55.

halkın kolaylıkla anlayabileceği” bir dille yayınlamayı uygun görmüştür. Daha sonra tek başına çıkaracağı *Tasvir-i Ahvâl* gazetesinde de aynı düşüncenin yer aldığı görülür. *Şair Evlenmesi*, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye* ve “safî Türkçe” düsturuyla yazdığı şiirlerinden hareketle, onun sade Türk dili oluşturma çabası içerisinde olduğunu görmekteyiz.

Tasvir-i Efkâr'da yayımlanan “Lisân-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir” makalesi ile dil ve edebiyat hakkındaki görüşlerini ortaya koyan Namık Kemal, aynı zamanda oluşturulmak istenen yeni edebiyat anlayışı ve yazı dili hakkında ilk ciddi teklifleri dile getiren muharrirlerden birisi olmuştur. Konuşma dilinden uzaklaşan, yabancı kelime ve tamlamalarla anlaşılmaz bir hâl alan eski edebiyat dilinin değişmesi konusundaki fikirlerini ortaya koyan Namık Kemal, bu konuda yapılması gereken çalışmaları da makalesinde dile getirmiştir.

Çıkardığı *Muhbir* ve *Ulûm* adlı gazetelerde Türk dilinin sadeleşmesi fikrini savunan Ali Suâvi ile “Şiir ve İnşa” muharriri Ziya Paşa'yı da dönemin sadeleşme hareketini savunan yazarları arasında sayabiliriz. Bu konuda en çok çaba harcayan yazarlardan bir diğeri ise, Ahmet Mithat Efendi olmuştur. Yazdığı roman ve hikâyeleriyle edebiyat diline sadelik kazandırmak isteyen yazar; *Basiret*, *Tercüman-ı Hakikat*ve *Dağarcık* gibi dergi ve gazetelerde yayımlanan makaleleriyle de bu görüşünü savunmuştur. Hazırladığı sözlüklerle ve Türkçe üzerine yazdığı makalelerle dil konusunu sistemli bir şekilde işleyen Şemsettin Sâmî, Türkçülük ve Türkçecilik konusunda devrin pek çok ismini etkilemekle kalmamış, günümüzde de hâlâ geçerliliğini koruyan fikirleri, devrinde açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymuştur.

3.2. Ahmet Rasim'in Dil Hakkındaki Görüşleri

Devrin dil konusunda düşünen, kafa yoran ve çözümler üretmek için çaba harcayan yazarlarından birisi de Ahmet Rasim'dir.

Lisan nedir, ne suretle tekâmül eyler, ne suretle mazhar-ı terakki olur, kelime, his, hüsn-i ifade nedir, tabiat-ı beyân ve sâdegî-i elfâzın ifade üzerindeki tahakkümü ne derecededir, lisanın kavaidi ne yolda olmalıdır. Türkçe dediğimiz bu lisan nelere muhtaçtır, ıslahat-ı lisaniyenin tâbi olduğu makasid ne türlü manialara husul-pezir olamaz, ne türlü mülâhazât ve tettebbuât ile meydana gelir?⁴⁷

⁴⁷ Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun Efendi'ye. *Malûmat*, 8(179), 1187-1189.

gibi sorular onun zihnini fazlaca meşgul etmiştir. O, yapılacak ıslahatların, değişikliklerin dilin yapısına, işleyişine aykırı olmaması gerektiğini, lisanın da belirli kurallar, usul ve tarzlar dahilinde hareket ettiğini, ayrıca edebiyat sanatının da kendine has bir tarzının ve ifade şeklinin olduğunu unutmamak gerektiğini belirtmiştir:

Lisanın esâs-ı teşekkülünde haiz olduğu kuvveti gaib etmemesiçün bir zabıta-i marifetle muhafaza edilmiştir ki o da şivedir. Şive hangi kanuna, hangi nizâm ve âdete tâbi' ise lisan o kanunu, o nizâmı, o âdeti tanır. Ona itaat eder... Buralarını bilmeyen, hatta anlamayan avamın celb-i teveccühü için “moda” çıkarmak ve lisanı üryân, perişân, akraba ve hîşânından dûr, meziyât-ı edebiye ve lafziyesinden mahrum bırakmak cereyan-ı evvele zıt ve muâzır ikinci bir seyl-i terakki-şikenâne açmak demektir.⁴⁸

Ahmet Rasim 19 Mart 1315 tarihli *İrtika Gazetesi*'nde yayımlanan “İcmâl-i Edebî” ile *Mecmûa-i Ebuzziya*'nın 82. sayısında yer alan “Sade Yazalım” başlıklı, birbirinin aynısı olan iki makalesinde, dilde sadeleşme hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Ahmet Rasim, sadeliğin bir “meziyet” olduğunu belirtmekle beraber, halk dilinde yıpranmış kelimelerin edebiyatta bir ifade vasıtası olarak kullanılmasının doğru olmadığını savunmuştur. Her sanatta olduğu gibi, edebiyatın da tâbi olduğu kural, usul ve tarzların bulunduğunu ifade eden yazar; makalesinde, dilin kendine has oluşumuna ve şiveye de dikkati çekmiştir. Bu nedenle, bir dilde kullanımdan kaldırılacak ve yerine konulacak olan maddeler, yazara göre edipler ve dilbilimcilerin onaylamasıyla belirlenebilir.⁴⁹

Ahmet Rasim dil konusunda Tanzimat Dönemi aydın ve yazarlarının yapmış olduğu icraatları desteklemiştir. Yazar, asrın ihtiyacını önceden fark eden Âkif Paşa ve Reşit Paşa gibi aydınların açtığı yoldan giden Şinasi, Namık Kemal, Muallim Nâci, Recaizâde Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit gibi üstatların savunduğu fikirleri ve getirdiği yenilikleri de takdir etmiştir:

Bakın Şinasi merhum asrın ihtiyâcâtını kendinden evvel zuhur eden Âkif Paşa, Reşit Paşa gibi esatize-i erbâb-ı kalemin meylettikleri vadide hissederek cümleler arasındaki zincir-i teselsülden birkaç halka kırdığı gibi terkip ve teşkîl-i cümelde dahi asıldan ayrılmamak üzere bir parça, bir zerre eser-i salâh gösterebilmiştir. Bunlardan sonra gelen bazı dühât-ı edebî eser-i Şinasi'ye sureta ittiba' ettiğini ve fakat tebliğ-i his ve tebyîn-i ifadede üslub-ı müzeyyen ve ihtîşâm-ı kelîmâta riayet ederek ümmetin nazar ve vicdanında yenilik denilen fikr-i terakki-perverâneyi uyandırdığını teslim ederler. Hamit, evvelkilerin riayet ettiği tarza bedel kelîmâtı hissiyâtına tâbiyyette adeta muztarr bırakarak Ekrem Bey gibi zavâbit-ı lisaniyeye âgâh bir edîb-i hassas, edebiyât-ı

⁴⁸ Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, 1(4), 13.

⁴⁹ Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, 1(4), 13. / Ahmet Rasim. (1899). Sade Yazalım. *Mecmûa-i Ebuzziya*, (82), 1697-1700.

Osmaniyenin ihtiyâc-ı hâzırını tehvîne, Nâci gibi bir lisan-şinas tenkîhine, sair kirâm-ı üdebâ ile yetişmiş, yetişecek erbab-ı şebâb dahi fenn-i edebde meşhûd olan bu cereyan-ı tekâmül arasında şive ve esas-ı lisanı tahkime birer muâvin-i zî-kudret kesilmişlerdir. Bir sahife-i edebiyede görülen en ufak bir eser-i inhirâfın sütunlar dolusu i'tirazâta mahal açması bu cereyân-ı tekâmülün icap ettiği şaşkınlıklara benzer.⁵⁰

Ahmet Rasim, bu iki makalede “sade yazalım” temennisinin uygulamadaki zorluklarına da dikkati çekmiştir:

Evvelemirde şu nokta-i mühimmeyi ele alalım ki lisanda her kelime mana-yı hakikisi itibariyle müsta'mel değildir. Öyle kelimeler vardır ki maâni-i mecaziyesi delaletiyle dahil olduğu terkip veya cümlede başka bir vazife, başka bir şive ile isbât-ı vücud ederek ezhân-ı kariînde başka bir mâ'na tevlîd eder. Meselâ “his” kelimesi her zaman “duygu” demek değildir. Bu kelime üzerine in'itâf edip kalan nazar-ı irfan, onu her cümlede, her terkipte başka bir eda, başka bir his ile muhât görür. Maneviyât-ı beşeriyede anlamak ve duymak dediğimiz hassaların kâffesi yazı, kelime, terkip, cümle ile aşikâr olaydı, insanlar suret-i mütenevvia-i üsluba ihtiyaç görmezlerdi. Onun içindir ki kelâmı aksâm-ı adideye ayıran erbâb-ı edeb, o kısımların ihtiva edeceği üslub-ı beyan ve tarz-ı ifadeyi dahi tarif etmişlerdir. Bu imtiyaz, bizim sade yazalım diye ortaya atılan sade-dilân-ı üdebâmızın müddeayât-ı hod-furuşanesiyle teessüs etmemiştir. İhtiyaç ile meydana gelmiştir.⁵¹

Yazar, *Türkçe Şiirler*, Türkçe yazmak, Osmanlı dilinin kurallarını değiştirmek, dili Arapça ve Farsça terkiplerden kurtarmak, bu dillerde kullanılan kelimelerin yerine Türkçe karşılıklar bulmayı “bid'at” olarak görmüştür.

Şinasi ile başlayan yazı ve edebiyat dilindeki sadeleşme hareketinin Edebiyat-ı Cedide zümresinin faaliyet gösterdiği dönemde sekteye uğramasıyla birlikte, dönemin aydınları arasında çıkan huzursuzlukların gittikçe şiddetini arttırdığı, gazete ve dergi sütunlarında ciddi tartışmaların alev aldığı görülür. Edebiyat-ı Cedide zümresi döneminde yazarlar dilde sadeleşme konusunda iki ayrı görüş etrafında toplanmıştır. Aydınların bir kısmı Arapça ve Farsça kelimelerin katılmasıyla dilimizin zengin ve güzel bir dil olduğunu savunmuştur. Bu aydınlık, Arapça ve Farsça kelimelerin de Türkçenin malı olduğunu, vass-ı terkiplerle ifade edilemeyecek bir şeyin olmadığını, bu dille istediklerini ifade edemeyenlerin dili yeterince bilmediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla dili ıslah etmeye gerek yoktur ve bu dil mükemmel bir dildir. Karşı görüşü savunan aydınlık ise dilimizi Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşmuş bir “halita” olarak değerlendirmiştir. Onlara göre, dilimiz henüz müstakil bir dil kimliği taşımamaktadır. Dili zenginleştirdiği düşünülen yabancı

⁵⁰ Ahmet Rasim. (1899). Sade Yazalım. *Mecmûa-i Ebuzziya*, (82), 1697-1700.

⁵¹ Ahmet Rasim, a.g.m., 1697-1700.

kelimeler, dilin gelişmelerine ayakbağı olmuştur. “Tamamen Türkî bir dil” oluşturmak gerektiğini vurgulayan aydınlar, yabancı kelimelerin dilden ayıklanmadıkça dilin gelişmesinin ve imlanın düzeltilmesinin mümkün olamayacağını vurgulamışlardır. Bu durumda dilimizin tamamen bizim olacağını ve dilimizi öğrenmek için Arap ve Fars kavaidini öğrenmek mecburiyetinden kurtulacağımızı iddia etmişlerdir.⁵²Burada tasnif edilen birinci grubu genel olarak *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında toplanan gençler oluştururken, diğer grubu ise Ahmet Mithat ve dilde sadeleşmeyi savunan şair ve yazarların oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Toplumun medenî olarak ilerlemesi için tutulacak en etkili yolun, edebiyat dili ile konuşma dili arasındaki farkı kapatmak ve halkın bilgi seviyesini ve okuma oranını artırmak olduğunun farkına varan aydınlar dilde sadeleşme fikrini benimsemişlerdir. 1897 Yunan Harbi sıralarında Mehmet Emin Yurdakul’un sade bir Türkçe ve hece vezni ile kaleme aldığı 9 şiirinin birleşmesiyle oluşan “*Türkçe Şiirler*” adlı eseri geniş bir yankı uyandırmış ve dilde sadeleşme bahsi de güç kazanmıştır. Sadeliğe karşı olan isimler tarafından bu şiirlere karşı eleştirilerin yapıldığı da görülmüştür. Ahmet Rasim de bu isimlerden birisidir. Ahmet Rasim, Ahmet Mithat’a yazdığı bir mektupta “Türk şiiri denilen yankısız, biçimsiz şeylerle kulûb-ı sâfiye-i ümmette cevelan eden hiss-i muhterem-i şairiyeti lekedat etmek reva değildir”⁵³ sözleriyle bu harekete karşı olduğunu bildirmiştir. Âşık Coşkun (Ahmet Mithat Efendi) ile olan tartışmalarında da *Türkçe Şiirler* konusunun ağır bastığını görmekteyiz. Edebî Tartışmalar kısmında bu konu detaylı olarak ele alındığı için burada üzerinde durulmayacaktır. Öte yandan Ahmet Rasim, *İrtika Gazetesi*’nde yayımlanan “Mülâhaza”⁵⁴ başlıklı yazısında da dilde sadeleşme ve *Türkçe Şiirler* konusuna yer vermiş, Tevfik Fikret’in *Türkçe Şiirler* ve Mehmet Emin Yurdakul hakkında değerlendirmelerde bulunduğu “Tasfiye-i Lisan” makalesinden de alıntılar yapmıştır.

Ahmet Rasim “dilde sadeleşme” tartışmalarında, sadeliğin karşısında bir tavır almış ve bu konu hakkındaki düşüncelerini çeşitli makalelerinde işlemiştir. *İrtika Gazetesi*’nde yayımlanan “Mülâhaza”⁵⁵ başlıklı makalesinde Tevfik Fikret’in “Tasfiye-i Lisan” makalesinin bir kısmı ile Müstacâbizâde İsmet Bey’in *Musavver Terakki*’de yayımlanan

⁵² Öksüz, 2014, 38.

⁵³ Levent, A. S. (2010). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Dil Derneği Yayınları, 266.

⁵⁴ Ahmet Rasim. (1899). Mülâhaza. *İrtika Gazetesi*, (8), 29.

⁵⁵ Ahmet Rasim, a.g.m., 29.

musahabesinden bir parçayı aynen alıntılayan yazar, bu isimlerle “sadelik ve Türkçe yazmak” konusunda aynı düşünceleri taşıdığını belirtmiştir. Ahmet Rasim, bu fikirlerden her ikisinin de “tabiat-ı maksada tamamen mutabık” olduğunu söylemiştir. Ahmet Rasim’in bu konuda örnek olarak verdiği isimlerin, dönemin farklı edebiyat anlayışı içinde olması, yazarın her iki grup tarafından da kabul görmeyi hedeflediğini göstermektedir:

“Tasfiye-i Lisan”dan:

Tasfiye-i Lisan... Vakıa fena bir unvan değil. Lakin hangi lisan ve nasıl tasfiye edilecek? Osmanlıcanın yüzlerce seneden beri alışmış olduğumuz Arabî ve Fârisî kelimelerini, terkiplerini kaldırarak yerine Türkçelerini koymak suretiyle mi? Bu epeyce bir zaman için tevlid-i garabet ve müşkülât etmekten başka bir şeye yaramaz. Ve o müddet içinde lisanımızın şu hâliyle devam ve tevsinden doğabilecek istifadeler mahvolmuş olur. Atacağımız kelimelere iyi halefler bulup bulamayacağımız da başka mesele. Benim söylediğimi kardeşim anlamazsa söylediğim ne işe yarar?... Fakat bu yalnız benim çalışmamla, yalnız benim himmetimle olmaz. O da himmet etmeli, o da çalışmalı.* Ben ona sesimi duyurmak için nasıl biraz aşağı inmek, biraz eğilmek mecburiyetinde isem o da kendisine hitap eden sedayı işitmek için biraz başını kaldırmak, biraz doğrulmak, biraz yükselmek, mecburiyetindedir. Bir taraf inceliğinden, öbür taraf kabalığundan biraz terk etmelidir ki muvâzenet ve mukarenet hâsıl olsun. Havas ve avam. Osmanlıcayı bulunduğu şekil ve heyette tahdit ve tenkih edeceksek bunda büyük bir ihtiyatla davranmamız iktiza eder. “Su” namına yalnız bir kelime kullanmak “âtî” var diye “istikbâl”i kullanmamak lisanı tasfiye etmez. Fakirleştirir. Yerinde isti’ mâl edilmek şartıyla her kelimenin ayrı kuvveti, ayrı tabiatı, ruhu vardır.”⁵⁶

Müstecâbizâde İsmet Bey’in sadelik hakkındaki görüşleri ise şöyledir:

Her nedense biz öteden beri sadelikten bahs olundukça meseleyi pek yanlış telakki ediyor, pek yanlış muhâkemâta sapıyoruz. Zannederiz ki ifadede sadelik Arabî, Fârisî kelimattan, edeben her türlü tezyinattan ari olarak sırf lisan-ı avam ile yazı yazmaktan ibarettir. Hâlbuki buna lisan-ı edebde üslûb-ı âdi namı verilir ki edeben hiçbir kıymet ve ehemmiyeti haiz değildir. İfadeyi, sade, müzeyyen, âlî namlarıyla üçe taksim eden bülega-yı mütekaddimîn teblîğ-i hissiyât ve tehyîc-i ihtirasat için yerine göre hangi üslubun ihtiyar edilmesi lâzım geleceğini irâe ve ta’yîn ve bu üç üslubun yek-diğerine nazaran ne gibi tezyinat-ı edebiye ve sanayi’-i beyâniyeyi hâvî olması icap edeceğini pek güzel tavzih ve tebyîn etmişlerdir. Sade yazıyorum zannıyla her türlü meziyât-ı kelâmiyeden ârî olarak lisan-ı avam ile yazılan şeylere edeben verilecek nam “kaba” vasfından ibarettir.⁵⁷

Ahmet Rasim, çeşitli yazılarında, Âşık Coşkun’un Kudretullah şiirinde geçen kelimeler, kullanılan ifadeler, şiirin konusu vs. hakkında, yer yer alaya kaçan mizahî bir üslupla

* Pek doğru [Ahmet Rasim’in notu].

⁵⁶ Ahmet Rasim. (1899). Mülâhaza. *İrtika Gazetesi*, (8), 29.

⁵⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 29.

değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu eleştiri ve alaya Âşık Coşkun da karşılık vermiş ve bu iki isim arasında şiir, edebiyat, edebiyat dili gibi konularda tartışmalar cereyan etmiştir. Dilde sadeleşme de bu konulardan birisidir. “Edebî Tartışmalar” bölümünde bu konu hakkında bilgi verildiği için burada üzerinde durulmamıştır.

Yazar, “Mülâhaza”⁵⁸ başlıklı makalesinde “bugünkü lisan, yarınki lisan, dünkü lisan” tabirleri üzerinde durmuştur. Bu şekilde “lisan” kelimesine zamana dair kelimelerin eklenmesiyle oluşturulan terkiplerinin kusurlu olduğunu belirten yazar, dil konusunda herkesin farklı şeyler söylemesinden yakınır. “Meydan boş. Efkâr-ı mütehalif, noksan-ı muhakeme ve fıkdan-ı tetebbu seyyiesiyle mahkum ve duçar-ı techîl olmak korkuları” kaybolmuş ve “her münâzara-i müfideye bir mükâbere-i taraf-gîrî ile mukabele etmek moda hükmüne” girmiştir.

Yazar, Mülâhaza makalesiyle, sayfalarını edebî konulara ayıran *Malûmat*, *Servet Gazetesi*, *İrtika* ve *Üsbûi Malûmat* ile diğer gazete ve dergilerde yayımlanan ve üzerinde anlaşma sağlanan dil hakkındaki makalelerin, basılıp neşredilmesini teklif etmiştir. Böylece bu usule riayet edildiği takdirde umumî bir fayda sağlanmış olacağını söyleyen yazara göre; “avâm ve havasın efkâr-ı intikadı ve lisana dair gizli duran malûmat bir sebîl-i marifetten akıp gider. Yani her mütehasıs, her müştak kendisinin arayıp bulamadığı, bulup da anlatamadığı dekaika dest-res olur”. Yazar bu faaliyetin “şive” bahsinin düzeltilmesinde de faydalı olacağını belirtir:

Mühim olarak bir de “şive” bahsi düzelir. Osmanlı şivesi budur diyerek bir şey gösterebiliriz. Acemâne, Frengâne tabirleri ortadan kalkar. Lisan kendi tabiat-ı teşekkülü mukteziyatından olarak her türlü efkâr-ı medeniyeye mutabik bir kalıb-ı mahsus bulur. İcat eder. İhtiyâc-ı umumiye göre açılıp kapanır. Hiç olmazsa safsata ve hayalden kurtulmuş, tafra-fürûşane edalara hatime çekmiş oluruz.⁵⁹

Ahmet Rasim “Dekadanlar Tartışması”nda Edebiyat-ı Cedide zümresi içerisinde yer alan şair ve yazarların, eserlerinde kullandığı terkip ve tamlamalarla, birleşik sıfatlara karşı olumsuz bir tavır almış ve onları, dili anlaşılabilir hâle getirmekle suçlamıştır. Ağâh Sırrı Levent yazarın bu konudaki tutumunu “samimi” olarak değerlendirirken, birçok yazısında

⁵⁸ Ahmet Rasim. (1899). Mülâhaza. *İrtika Gazetesi*, (8), 29. / Ahmet Rasim. (1899). Mülâhaza. *Malûmat*, 8(180), 1196-1197.

⁵⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 29.

sade bir dil kullanan Ahmet Rasim'in dilde sadeleşme bahsinde Edebiyat-ı Cedide zümresi tarafını tutmasını, "özentî"ye ve bir çeşit "tasalluf" a bağlamıştır.⁶⁰

Yazar, dil konusunda atılacak adımların, iktidar sahibi olan kişilerce, dil hakkındaki doğru düşüncelerin (mütalaât-ı muhakkakanın) bir araya getirilerek yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, icap eden ıslahat teşebbüsleri de yine bu kişilerin vukuf ve kudretiyle ileri götürülebilir.

Ahmet Rasim, Âşık Coşkun ile olan tartışmada yazılan ve *İrtika*'da yayımlanan İcmâl-i Edebî adlı makalesinde, şiir konusundan bahsederken lisan bahsine dikkati çekmiştir. Dilin millet ile olan ilişkisine işaret eden yazar, kavmiyetin bekası için "hürriyet-i lisan"ın önemini şu sözlerle vurgulamıştır:

Ya cascavlak, nâ-tırâside, kaba bir Himmet Dayı yahut kıpkızıl Frenk, veyahut papaklı bir Acem oluyor, şiir diye ağzımıza ne gelirse ortaya atıyoruz. Bizim için bir hadd-i itidal bulmak mümkün olamıyor. O, hadd-i itidal ki - lisanın teşekkülât-ı maziye ve hâliyesi ve kavaid-i ma'rufa ve mazbutası itibariyle bugünkü tarz-ı eda ve şive-i beyânı lâzime-i terakki-perveriye göre terbiye ve ıslah ederek hissiyât-ı milliyeyi o türlü bir lisan-ı fasih, o türlü bir lisan-ı belîğ ile nakış ve ifade etmekten ibarettir – biz ondan mahrumuz. İhtimâl ki ebediyen bu mahrumiyet ile müteazzi olarak edeb-i millî namına komşu çatlatan denilen yorgan yüzlerine müşabih alaca bir şey bırakacağız. Tarihin şevâhid ve delâliyle de müspettir ki beka-yı kavmiyet için hürriyet-i lisan kadar muciz, müessir, muktedir bir vasıta yoktur. Biz ise ne lisanı benimsiyoruz, ne de ıslahına çalışıyoruz. Zaman zaman bir moda zuhur ediyor. Eline kalem alan o modaya ittiba ederek Yunanîlerin icad-ı mabudünde gösterdikleri ifrata makîs olacak surette meydana küme küme üstat, şair, nâsir çıkarıyoruz.⁶¹

Resimli Gazete'de yayımlanan "Edeb-i Millî" unvanlı makalesinde Ahmet Rasim, edebiyatın milletleri muhafaza eden gücüne işaret etmiştir. Edebiyat ile milliyet arasındaki birliğin farkında olmayan, her milletin kendine özgü bir edebiyat bilimi olduğunu düşünmeyen ediplerin eserlerinin zaman üzerinde kayıtsız kalacağını savunan yazar, bu tarz eserlerin okuyucular tarafından da kabul görmeyeceğini savunmuştur. Ahmet Rasim, edebiyatı fikir alışverişinde ve medeniyetin ilerlemesinde bir araç olarak görmüştür. Yazara göre edebiyat yakın zamanlara kadar başında "silindir şapka, sırtında yürük abası, altında Şam alacası, belinde İran kemeri, bürehne-pay [yalınayak] bir siyah-ı bî-medarı" andırır. Yazar o âna kadar (1913 yılına kadar) edebî değişiklikler adına yapılan emekleri külâh değiştirmek olarak yorumlamış, "milletin müşahhas misâl-i zî-hayatı olan

⁶⁰ Levent, 1965, 90.

⁶¹ Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, (2), 5.

medeniyeti” papak yerine şapka koymaktan başka bir ilerleme sebebi gösterememiş, “şive-i lisan-ı edeb” bu dört “arıza-i lüknete” tutularak, edipleri “çetrefil” söylemek zorunda bırakmıştır. Yazar milliyetin, kendine özgü olan edebî tarzı muhafaza ile ebedî olacağını da şu sözlerle vurgulamıştır:

Akvâm-ı muhtelifeden müteşekkil olan hükûmetlerde mesele-i lisaniye denilen ihtilâf-ı azîm-i lisan resmî-i hükûmetin ta'mîmiyle elsine-i saire-i kavmiyenin meydân-ı tedâvülden kaldırılıp fikr-i milliyeti millet-i galebenin meslek ve mezheb-i mahsusuna kalb etmekten mütehaddistir. Bu emel bir kere hâsıl olunca fikr-i kavmiyet aradan zail olacağından dâhil-i hükûmette ittihâd-ı menâfii muhill bir şey kalmaz. Binaenaleyh o kavim efrâdı da birer birer mahvolarak edebiyatın muhafaza-ı milliyette ve milliyetin muhafaza-ı edebiyattaki tesir-i küllisi mutlak olduğu tezâhür eder.⁶²

Batı şivesine meylederek kendi dilimizi feda ettiğimizi; söz sanatlarımız ile maneviyatımızı da Batılıların edebî sanatlarına göre anlattığımızı söyleyen Ahmet Rasim, bize özgü olması gereken edebiyatımızın Batılı edebiyatları taklit etmesine de karşıdır. Dil ve edebiyatın önemine dikkati çeken yazar, Namık Kemal’in “edebiyatsız millet, dilsiz insan kabilindendir” sözünü hatırlatır. İstanbul Mektupları, “Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!” makalesinde de bu konuya değinen yazar, kendilerine bir başka lisan arayışında olanlara asimilasyon tehlikesini hatırlatmıştır:

Canımızı, malımızı feda ettiğimiz Türklük nerede kalacak, lisanın milliyet ile münasebetini de reddedecek miyiz? Fransızca söylemeli! Cezayirliler, Somaliler, Madagaskarlılara yahut İngilizce konuşmaya mecbur tutulan müstemlekelilere benzemez miyiz? Dünyada hangi lisan vardır ki kâbil-i ıslah ve tevsî’ olmasın, medenî milletler lisanlarının evâil-i ahvâli mâlum değil mi?⁶³

Yazar, Eşkâl-i Zaman “Yayıyorlarsa” makalesinde ise dile yönelik eleştirileri mizahî bir dille ele almıştır. Yazar “ne kabahatlerin, yeni şive üzere söylenmek lâzım gelirse ne millî cinayetlerin var imiş ki biz yeni yeni haberdar oluyoruz” dediği lisanın “kabahatlerini”, “millî cinayetleri”ni tek tek saymıştır:

Bir kere imlasız imişsin. Gördün mü yaptığın işi? İlahi su kuşu!... Bu hâlin koca milleti Avrupalılara tanıttırmamaya sebep olmuş (...) sen okunmayınca bizi tanımamışlar, sevmemişler, onun için canımıza okuyorlar imiş!... Dur!.. Nereye gidiyorsun? Daha pek

⁶² Ahmet Rasim. (1913). Edeb-i Milli. *Resimli Gazete*, (56), 662.

⁶³ Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektupları, “Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!”. *Hakimiyet-i Milliye*, 6(1926), 2.

çok söyleyeceklerim var... Yakanı elimden kurtaramazsın. Yalnız Avrupalılar değil, bütün millet de senden davacı! (...).⁶⁴

Makalesinde ironik bir dil kullanan yazar, dilin karışık olduğu eleştirilerine de değinir. Diğer dillerde, kelime çalmak olsa da, kaide almanın görülmediğini söyleyen yazar, dilin Arapça'dan, Farsça'dan kelimeler çalmakla hatta bu dillerin kurallarını almakla suçlandığını bildirir. Bu şekilde suçlamalarla itham edilen lisana, "senin bu hâlin ne olacak" sorusunu soran yazar, "beni bu hâle getirenlere sorun" cevabını alır.

Ahmet Rasim, İstanbul Mektupları, "Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!" makalesinde "Şinasi, Namık Kemal, Âkif Paşa devrinden başlayan" dil konusunda dönemin yaşanan tartışmalarını yansıtmış, bu konuda devrin panoromasını çizmiştir. Ahmet Mithat'ın "Türkçeleştirelim" diye yola çıkarak "*Hâce-i Evvel*"leri, "*Kainât*"ı, "*Letâif-i Rivâyat*"ı yazmasına karşılık; Arapça ve Farsçanın kutsallığını öne süren dil taraftarlarınca yazarın dinsizlikle ve imansızlıkla suçlanması; Sait Bey'in "Arapça isteyen Urban'a gitsin, Farisî isteyen İran'a gitsin, Ki biz Türk'üz, bize Türkî gerektir" şiirini yazması; Namık Kemal'in makalesinde kullandığı "matbu'u'l-endam" terkinin yanlışlığı; Arapçayı öğretmek için Dârü't-Ta'limler, Dârü't-Tedrisler açılması gibi konular dönemin Türkçe - Arapça meselesi üzerine meydana çıkan tartışmalardır.⁶⁵

İstanbul Mektupları, "Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!" makalesinde ele alınan diğer konular Türkçenin gramatik meseleleri üzerinedir. Bu yazıda Türkçe sarf, imla, kaide bahisleri; hurûf-ı savtiye veya savaitin idhâli; Türkçeleşmiş Arapça, Farsça kelimelerin aynen kabulü; Arapça, Farsça sarf ve nahiv kurallarının lisandan çıkarılması; Türkçe sarf ve nahvin Fransızca sarf ve nahivlerden tedvini; Eski Türk dilinin kendisine mahsus yazılarından habesiz olmak, yazı dilinin soldan sağa olmaması, alfabe, Latin alfabesi, tüm bunlara bağlı olarak okumanın geç öğrenilmesi gibi Türkçenin dil bilgisi konuları ele alınmıştır.⁶⁶

Ahmet Rasim, bu makalesinde, eli kalem tutan herkesin bilip bilmeden bir fikir öne sürmesini eleştirmiştir. Fatih'in Arapçayı resmi bir dil yapmak isteyip sonradan vazgeçmesi söylentileri ile "sırf Türkçe ifade-i meram mümkün değildir; Nâci'nin haşivsiz, pürüzsüz Türkçe yazması Arabî'de, Farisî'de kuvvetli olmasından kaynaklanır; Türkçe

⁶⁴ A. [Elif] R. (1919). Eşkâl-i Zaman "Yayıyorlarsa". *Yenigün*, (268), 2.

⁶⁵ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

⁶⁶ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

Tevrâtî bir dildir, Arapça ise sami dillerindendir, Farsça ise... şeydir. Bunlar nasıl bir araya gelirler? Evvelemerde bu harfler ile Türkçe yazılamaz...”⁶⁷ gibi ifadeler yazarın eleştirdiği düşüncelerden sadece birkaçıdır. Yazar bunları “lisan hakkında fikrin var mı? Varsa da yoksa da uydur uydur söyle! Sakın çekinme! (...) Türkçe de bilir misin, uydur uydur söyle! (...) Sade Arapça bilir misin, uydur uydur söyle (...)” sözleriyle eleştirmiştir.⁶⁸

Eşkâl-i Zaman “Bir Maraz-ı İçtimai” adlı makalesinde de dönemin edebî tartışmaları üzerinde durulmuştur. Yazar, bu teşebbüsleri “pây-ı tahtın asırlardan beri meşgul olduğu “lisan” için ise çok beyhude zahmet” olarak nitelendirmiş ve konuyu “dudu, argo, külhanbeyi, tulumbacı ağızları” ile “mahalle karısı, kenar dilberi, şıfıntı, çirkâb denilen esâfil-i nâs” lâflarına getirerek bunların ne imlaya ne de tebdîl-i hurûfa geleceğini söylemiştir.⁶⁹

“Türk Lisanı” başlığını taşıyan makalesinde, Rusların Yakın Doğu’da ekonomik konum elde etmek için Türkçe öğrenmeye özen gösterdikleri hâlde, bizim halka hâla okumayı ve dilimizi öğretemediğimizi dile getiren yazar, imlamızın bozuk olmasından yakınmıştır. Makalede dikkati çeken en önemli fikirlerden birisi de, yazarın önerdiği derleme faaliyetidir: “Biz Anadolu’yu henüz bilmiyoruz ki orada mütedavil olan kelimât ve ıstılahattan istifade edelim. Memleketimizi bucak bucak gezelim. Oralarda tetkikat ve taharriyat icra edelim. Evvel emirde nemiz var ise onu sebt-i defter eyleyelim, sonra nevakısını ikmâl etmeyi düşünelim.”⁷⁰

Hükûmetin bu çalışmalarda maddi olarak destekte bulunamayacağını belirten Ahmet Rasim, bu görevi vatandaşlara havale etmiştir:

Hükûmet bu cihetlere yanaşmadığı gibi biz dahi aldırıyoruz. Hey’ât-ı tedkikiye yollamak şimdilik masrafı mucip olacak ise hiç olmazsa her vilâyet, her sancak, her kaza, hatta mümkün ise her nahiye kendi kendisini yazsın, yollasın. Ticareti, ziraati, sanayiî, lehçesi, müessisâtı, tarihi hakkında elden geldiği kadar cem’-i malûmata başlasın.⁷¹

⁶⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

⁶⁸ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

⁶⁹ Ahmet Rasim. (1921). Eşkâl-i Zaman “Bir Maraz-ı İçtimai”. *Vakit Gazetesi*, (1290), 2.

⁷⁰ A. [Elif] R. (1911). Türk Lisanı. *Sabah Gazetesi*. (7671), 1.

⁷¹ A. [Elif] R., a.g.m., 1.

Ahmet Rasim, *Sebat* dergisinde yayımlanan *Terakkiyât-ı İlmiye ve Medeniye*⁷² başlıklı yazısının on ikinci “Elsine” bahsinde “tenevvü-i elsine” yani dillerin çeşitlenmesi konusunu ele almıştır. Yazar, dünya üzerinde konuşulan 860 dilin kıtalara göre - Avrupa (53), Asya (153), Afrika’nın malum olan bölgeleri (115), Avustralya (117), Amerika (423)- dağılımını vermiştir. Makalenin başında, bu yazıda dillerin menşesine dair bilginin verilmeyeceği ifade eden yazar; Mösyö Renan, Herder gibi araştırmacıların dilin menşei hakkındaki fikirlerine de değinmiştir. Ahmet Rasim dillerin menşei hakkında *Kurân-ı Kerîm*’e dayanarak dinî bir açıklama da yapmıştır. “*Kurân-ı* mübînin sahaif-i hakikat iştimaline atf-ı nazar-ı tecessüs olunduğu vakit hazret-i Âdem aleyhisselâma cenab-ı vahibü’l-vucûd hazretlerinin bilcümle esmayı öğrettiği görülür ki bu hatt-ı celîl-i sübhânîye inanmak bizim için evlâ olan tarîktir.”⁷³

Ahmet Rasim, Kanûn-ı Esâsi’den sonra değişen adetlerimizin yanında; değişen, kullanımdan düşen sözcükler, tabirler, fikirler ve hislere de yazılarında değinmiş, kullanılan dilin değişimlerine ayna tutmuştur. “Bizim bey, bizim paşa sözlerinin mücerret, mef’ûl-bih, mef’ûl-ileyh, mef’ûl-i anh, mef’ûl-fih ve izafet şekillerinde olan altı hâlî”⁷⁴ yazarın örnek olarak verdiği “modası geçen” dil malzemelerinden bazılarıdır.

Ahmet Rasim, *Asrî Fanteziler ‘Acaba’*⁷⁵ başlıklı yazısında ise İstanbul’da konuşulan Türkçe, Arapça, Farsça, Kürtçe, Çerkesçe, Arnavutça, Rumca, Ermenice, İspanyolca, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Tatarca, Bulgarca gibi dilleri sayarak, İstanbul’u Babil Kulesi olmasa bile “varoşu” denilmesinin uygun olacağını dile getirmiştir.

Ahmet Rasim “Lisanımızın Islahı” adlı makalesinde, *İkdam Gazetesi* başyazarı Ali Kemal Bey’in yazdığı makaleyi yorumlamıştır. Lisanı sadeleştirme fikrini “ıslah” noktasından ele alan Ali Kemal’e göre, Osmanlı halkı, köylüler, rençberler, ameleler, esnaflar büyük çoğunlukla bir ilköğrenim bile görmedikleri ve ilmen geri oldukları için yazı lisanımızı kolay kolay idrak edemiyorlardı. Ali Kemal, kabahatin, lisandan ziyade halkın olduğunu söylemekle birlikte, edebî, ilmî ve fennî lisan olmak üzere, hiçbir lisanın ümmîlerin anlayacağı duruma indirilemeyeceğini savunmuştur. Lisanın avam seviyesine indirildiği takdirde medeni bir lisanın, bir ilerleme lisanı olamayacağını iddia etmiştir. Yazar, lisanı

⁷² Ahmet Rasim. (1302). *Terakkiyât-ı İlmiye ve Medeniye. Sebat Dergisi*, (9), 68-69.

⁷³ Ahmet Rasim, a.g.m., 68-69.

⁷⁴ Ahmet Rasim. (1908). Şehir Mektubu. *Boşboğaz İle Güllâbi*, (2), 2.

⁷⁵ Ahmet Rasim. (1927). *Asrî Fanteziler ‘Acaba’*. *Cumhuriyet*, (1215), 3.

avamın düzeyine indirmekten ziyade, avamın seviyesini birkaç mertebe yükseltmek gerektiğini dile getirmiştir. Genel olarak Ali Kemal Bey'in fikirlerine katılan Ahmet Rasim'in, lisan konusunda yapılan önerilere karşı bazı soruları vardır:

Hangi lisanı sadeleştireceğiz, hangi lisanı avamın idrak düzeyine yaklaştırmak şöyle dursun, birkaç mertebe yükselteceğiz. Konuşucusu olan milletin tarihi gibi sözlüğü de mevcut olmayan bu lisanı mı? İmlası karışık, dağınık, kâh takma süngüler gibi dura dura paslanmış, kâh türlü türlü kişisel kaideler, bağlarla yalnız yazarının zihnine saplanmış bir takım usüle tabi seslerle ancak okunabilir olan bu lisanı mı? Hangi sarf, hangi nahv?⁷⁶

Yazara göre lisan, söylene söylene, yazıla yazıla büyüyemez, genişleyemez, inceleşemez ve zenginleşemez. Çağdaş gelişmelere ait malûmat ve istiarat (addeğişimi) ile büyür, zengin olur, ifade düzgünlüğüne sahip olur. Bu yüzden Ahmet Rasim'e göre, Ali Kemal Bey'in söylediği gibi, lisan halkın anlayışına uygun bir surette alçaltılmamalıdır.

Ahmet Rasim yazısının devamında, bu lisanın hem sarf hem de nahv istediğinden bahsetmiş ve yazı ifadelerinde düzgünlük olabilmesi için lisanın kurallarının kuvvetli bir düzen altına alınması gerektiğini ifade etmiştir. O kuralları düzene bağlama noktasında da, öncelikle "harflerin ve imlanın ıslahı" kanunu yürürlüğe girmelidir. Ayrıca "emniyet-i umumiye" namına "sözlük"ü düzenlenerek değişik tarihsel dönemlerde kullanılan bütün kelime ve terimler ile konuşulduğu memleketlerde yaygın olan dökümleri bir yere getirmelidir.

3.3. İmla

Devrin diğer bir önemli problemi de imla meselesidir. Dönemin ihtiyaçlarını karşılayamadığı ve belli bir kurala bağlı olmadığı ifade edilen imlamız, pek çok aydına göre tam bir karışıklık arz etmektedir. Öte yandan Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin yazımında nasıl bir imla kullanılması gerektiği konusundaki belirsizlikler de bu konuyu içinden çıkılmaz bir hâle getirmiştir.

İmlamızın bir kurala tabi olma meselesi konusunda dönemin yazarlarından Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Ali Suâvi, Ziya Paşa, Muallim Nâci, Şemsettin Sâmî gibi üstatlar da

⁷⁶ Demirel, Y. (Editör). (1989). *Ciddiyet ve Mizah*. İstanbul: Arba Yayınları, 38-39.

bu meselenin önemini çeşitli yazılarında dile getirmiştir. İmlâ konusunda devrin yazarlarının tutumunu temel olarak iki grupta ele alabiliriz:

1. İmlayı düzeltmek için belli bir çare gösteren ve tedbir salık verenler.
2. İmlanın düzeltilmesinin olanağı olmadığına inananlar ve kestirme bir çare olmak üzere yeni bir harf sisteminin kabulünü isteyenler.⁷⁷

Döneminin bu önemli meselesi hakkında da yazılar kaleme alan Ahmet Rasim, okuyucuları arasında bir müsabaka açmış ve yazarın bu teşebbüsüne okuyucular da kayıtsız kalmamıştır. “Kar’ilerinizden Biri” imzasıyla *Malûmat*’a gelen bir yazıda, yazı sahibi imla konusundaki düşüncelerini dile getirmiştir. Makale sahibi ele aldığı bu yazıyı, Ahmet Rasim’in başlattığı müsabakayı kazanmak için yazmadığını, lisanın o güne kadar arz etmiş olduğu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmek için yazdığını belirtmiştir. Kendi arkadaşları arasında da “[i]mlamızı nasıl görmek arzusundasınız” başlıklı bir müsabaka bile açtığını söyleyen makale sahibi “üstatlarımız imlamızı, imlamız hakkında ittihad-ı efkârlarıyla tayin olunacak râh-ı metin-i müstakîmi bozdular, tashih edecek yere bilakis iğlâk ettiler”⁷⁸ sözleriyle eleştirisini ortaya koymuştur.

“Kar’ilerinizden Biri” imzasını kullanan yazı sahibi, imla hakkındaki sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

Lisan-ı Osmanîmizi teşkil eden kelimât ya bizim malımız veyahut elsine-i ecnebiyeden me’huzdur. İmla hususunda bizim malımız olan kelimâtı doğrudan doğruya yazmak taraftarıyım, okunduğu gibi yazmalı meselâ “olmak «ارلق»” mastarını “olmak «اوللق»” suretinde yazmak fena mıdır? “Doğru طوغرى” gibi kelimâtı dahi “doğru طوغرو” suretinde yazmakta bir beis yoktur zannederim, fakat “evet نوهت”i böyle yazmamalı. Çünkü lisanımıza bir de “d(dal)” ilave etmemeliyiz. Her ne kadar iltibâs mahzuru varsa da karîne bunları tefrîke kifâyet eder.⁷⁹

Yine “Kar’ilerinizden Biri” imzalı yazıda, yabancı dillerden alınmış kelimelerden, eş anlamlısı dilimizde mevcutsa, o kelimeleri kullanmanın hata olduğunu ifade eden makale sahibi, o tür kelimeleri kendi malımız gibi kendi imlamızla yazmanın uygun olmadığını

⁷⁷ Agâh Sırrı Levent, 2010, 149.

⁷⁸ Kar’ilerinizden Biri. (1899). Muharrir-i Şehîr Ahmet Rasim Bey’e. *Malûmat*, 8(181), 1233-1234.

⁷⁹ Kar’ilerinizden Biri, a.g.m., 1233-1234.

belirtmiştir. Eş anlamlısı mevcut olmayan kelimeleri de, ona göre, okunduğu gibi yazmalıyız. Dilimizde fazlalık olan yabancı kelimeleri kullanmadığımızda, bunlardan kendisine özgü imlası olan kelimeleri ortadan kaldırdığımızda, imla bakımından bir sıkıntı yaşanmayacaktır.

Her kelimenin ayrı ayrı imlası olmasının öğrencileri de mağdur ettiğini ifade eden makale sahibi, bu durumda öğrencilerin imlayı öğrenmekte zorluk çektiğini belirtmiştir. Rüştiye'den ve İdadî'den 15 yaşında mezun olmasına rağmen her kelimenin ayrı ayrı imlaya sahip olması yüzünden imla öğrenemeyen çocuklar mektup bile yazamamaktadır. Makale yazarı, tavsiye ettiği şekilde bir yol izlendiği takdirde, küçük bir çocuğun altı aylık bir eğitiminde sonra alfabeyi, harflerin bitişmesinde alacakları şekilleri ve harflerin seslerini iyice öğrendikten sonra fikirlerini mükemmel bir şekilde kolayca yazabileceğini de ifade etmiştir.⁸⁰

Ahmet Rasim, imlamızın ıslahı hakkında Osmanlı edipleri ve aydınlarının sözlerini ve bu konudaki düşüncelerini *Eşkâl-i Zaman* başlığı altında yayımladığı “*Cümel-i Hikemiye-i İmlaiye*”⁸¹ adlı yazısında yayımlamıştır. Genel bir konu olarak değerlendirdiği imla bahsi hakkında yazılanları herkesin satır satır okuyamayacağını düşünen yazar; Kemal Râgıp, Ahmet Hikmet, Samih Rıfat, Cenap Şahabettin ve Necip Âsım gibi isimlerin imla hakkındaki düşüncelerini bu makalesinde toplu bir şekilde yayımlamıştır.

Ahmet Rasim, “Lisanımızın Islahı” adlı yazısında, Ali Kemal Bey'in lisan hakkındaki fikirlerinden pek çoğuna katılmakla birlikte, “İmla, sarf bertaraf...” fikrine karşı çıkmıştır. Ahmet Rasim'e göre imla tanzim edilmeli ve hüküm süren imla kuralları tek bir kurala bağlanmalıdır. Mekteplerde çocuklarımızı okutamamamızın, yani milletin anlayışını genişletemememizin ve aydınlatamamamızın en büyük sebebi de budur. Bu düzeltilemezse, lisanın besini olan medenî bilgileri de çabuk özümseyemeyiz. Medenî bilgiler, yeterli derecede terimlere, deyimlere sahip bir lisan yapmada en etkili vasıta. Bir lisan medenî gelişmelere bağlı olarak büyür ve gelişir.⁸²

Ahmet Rasim bu yazısında, lisanı ıslah etmek düşüncesine başlıca engel olan “harf eksikliği” ve “imla bozukluğu” endişeleriyle son zamanlarda kurulan cemiyetleri de

⁸⁰ Kar'ilerinizden Biri, a.g.m., 1233-1234.

⁸¹ Ahmet Rasim. (1919). Eşkâl-i Zaman “Cümel-i Hikemiye-i İmlaiye”. *Yeniğün*, (271), 1.

⁸² Demirel, 1989, 41.

eleştirmiştir. Yazar, bu cemiyetlerin ortaya koyduğu bir çaba veyahut meydanda bir sonuç olmadığı için, sarf edilen mesainin de heba olduğuna inanmaktadır. Ona göre, harfleri ve imlayı düzeltmezsek, lisan, bu acaip kıyafetlerle amaca doğru yol alamaz. İmladan nahva doğru yazmak için, lisanı kurallara bağlamak için; hatta sadeleştirmek ve zenginleştirmek için ilk iş olarak bu iki meseleyi halletmek ve halledilmiş biçimini yaygınlaştırmak icap etmektedir.

Ahmet Rasim, İstanbul Mektupları'ndaki "Bugün de El Yazısı ve İmza Bahsi" adlı makalesinde yer yer imla bahsine dair görüşlerini dile getirmiştir. Mektuplarda ve imzalarda "eciş bücüşlükten" başka "noktasızlığın" da olduğunu belirten yazar, Ziya Paşa'nın imzasını noktaladığını, kendisine "sanki imzanıza nokta atmak sûretiyle kâide-şikenlikten ne zevk bulursunuz?" diye soran birine "sıpa olmaktan kurtulurum!" dediğini anlatmıştır. Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Recai-zâde Mahmut Ekrem, Muallim Nâci, Ebuzziya Tevfik ve Abdülhak Hamit gibi isimlerin yazıları ve imzaları hakkında da bilgi veren yazar; matbuata başladığı ilk yıllarda kendi yazılarının mürettibleri yormadığını, mürettip-hâneye makale yetiştirmek belasının bildiği yazı kurallarını unutturduğunu ve bambaşka, kendi gelen bir kâideye alıştığını ifade etmiştir. Harflerin, kendinden sonra gelen harflerle bitişmesi yüzünden güç okunmakta olduğu belirten yazar, bunları okunamayacak şekilde yazmanın da okumayı etkileyeceğini söylemiştir.⁸³

3.4. Sözlük

Batı etkisiyle gelişen Türk edebiyatında her açıdan güçlü, yeni bir dil ve edebiyat oluşturmak isteyen aydınlarımızın üzerinde durduğu konulardan birisi de "lügat" bahsi olmuştur. O zamana kadar yapılan sözlüklerin yetersiz olması, çağının ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi eksiklikleri dile getiren dönemin aydınları, yeni bir sözlük oluşturulması konusunda hemfikir olmaktayken; oluşturulacak olan sözlüklerin hangi tür kelimeleri içereceği, başka dillerden kelimeleri alıp almayacağı, terimler vb. konularda farklı fikirleri dile getirmişlerdir. Emrullah Efendi⁸⁴, Ahmet Mithat Efendi, Namık

⁸³ Ahmet Rasim. (1927). İstanbul Mektupları "Bugün De El Yazısı Ve İmza Bahsi". *Hakimiyet-i Milliye*, (2163), 2.

⁸⁴ Emrullah [Efendi]. (1329). *Mebhas-ı Lügat. Yeni Muhitü'l- Maarif Gazetesi*, (6), 6-9.

Kemal⁸⁵, Muallim Nâci, Şemsettin Sâmi, Necip Âsım gibi devrin ünlü simaları sözlük bahsinde fikir beyanında bulunan önemli şahsiyetlerdir.

Tanzimat döneminde sözlük konusunda dikkati çeken en önemli isim *Kâmus-ı Türkî*, *Kâmus-ı Arabî*, *Kâmus-ı Fransevî*, *Kâmus-ı A'lâm* gibi eserlerin sahibi olan Şemsettin Sâmi'dir. Şemsettin Sâmi, *Kâmus-ı Türkî*'nin önsözünde, o zamana kadar dilimizin kendi sözcüklerinden oluşan bir lüğatinin olmadığını ifade etmiş ve bu durumun oluşturduğu olumsuzluklara da şu sözlerle dikkati çekmiştir:

Bu ihtimal ve kusurumuzun neticesi olarak, hadd-i zatında hayli geniş ve zengin olan Türkçemiz ekser kelimelerini gaip edip Arabî ve Farişîye arz-ı iftikat etmedikçe bir şey ifade edemeyecek derecede dar ve kelimelerinin asıl ve iştikakı belli olmayacak surette avamın telaffuzuna tâbi galat bir lisan hâlini almıştır.⁸⁶

Sözlüğüne “*Kâmus-ı Türkî*” ismini vermesini de yine önsözde şu şekilde açıklamıştır:

Bu kitabın “*Kâmus-ı Türkî*” nâmiyle tesmiyesine belki itiraz edenler bulunur, lâkin lisanımız lisan-ı Türkî'dir, bu lisana mahsus lügat kitabına dahi başka isim düşünmek abestir. Lisanımızda müsta'mel kelimelerin cümlesi de, her hangi lisandan me'huz olursa olsun hakikaten müsta'mel ve malum olmak şartıyla Türkçeden ma'duddur.⁸⁷

II. Abdülhamit döneminde dilimize has mükemmel bir sözlük oluşturmak için girişimlerde bulunulmuş ve bu konuda emek sarf edilmiştir. Bu girişimlerde hakim olan esas düşünce “Arapça, Farsça ve Türkçeden mürekkep” olan “Osmanlıcanın lügat ve kamusu” düşüncesidir. Meydana getirilen sözlüklerin yüzde sekseni, yüzde doksanı ise Arapça ve Farsça kelimeler oluştururken, bu oranın içinde Türkçede hiç kullanılmayan bazı kelimelerin de yer aldığı görülmüştür.⁸⁸

Türkçenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek mükemmel bir sözlüğünün olmaması Tanzimat'tan beri aydınlarımızın belirttiği eksikliklerden birisiydi. Ahmet Rasim de dilimizin bu eksikliğini fark etmiş, bu konuda çeşitli çalışmalar yapmış ve yapılan çalışmaları değerlendirmiştir.

⁸⁵ Namık Kemal. (1283). Lisân-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmidir. *Tasvir-i Efkâr*, (416-417), [Sayfa bilgisi yok].

⁸⁶ Şemsettin Sâmi. (1317). *Kâmus-ı Türkî*. (Birinci Baskı). İstanbul: İkdâm Matbaası, 2.

⁸⁷ Şemsettin Sâmi, a.g.e, 5-6.

⁸⁸ Ağâh Sırrı Levent, 2010, 247.

Ahmet Rasim, *Malûmat* gazetesinde yayınladığı *Leyâl-i Tetebbu*⁸⁹ adlı makalesini müstakil olarak bu konuya ayırmıştır. “Lügat nedir, bir lügatte olması gereken özellikler nelerdir?” sorularının cevabını verdikten sonra mevcut lügatler hakkında değerlendirmeler yapmış, *Sabah* ve *İkdam* gazetelerinin neşredecekleri lügatlere dair fikirlerini belirtmiştir.

Ahmet Rasim, lügati “lisanın mecmûa-i kelîmât-ı mütedâvilesi” olarak tanımlamış ve zamanın lügatlerini değerlendirmiştir. *Lügat-ı Nâci*, mektep çocuklarına göre tertip edilmesine rağmen, muallimlerin de Arabî ve Farisî kelimeler için kullanabilecekleri bir muhteviyata sahip olsa da yarım kalmıştır. Ayrıca, Türkçe kelimeleri barındırmadığı için eksiktir ve “lisan-ı Osmanî'nin” ihtiyacını tam olarak karşılayamamaktadır. *Lügat-ı Ebuzziya* ise eksiklikleri giderecek gibi görünse de “hüccet-i mevsûka-i lisan” yani dilin sağlam bir vesikası olamamıştır. Ahmet Rasim'e göre, “*Gunyetü'l-Lügat* isimli Fransızca lügat Şemsettin Sâmî'nin *Kâmus-ı Fransevî*'sinden daha iyi olmasına rağmen, düzenli olarak çıkmaması bir eksiklik olarak addedilmiştir.”⁹⁰ Daha önceki eksik mecmûaların kopya edilip bazı terimlerin ve yabancı kelimelerin eklenmesiyle oluştuğunu söylediği *Lügat-ı Remzi* ile “başlanıp bitemeyen bir resimli lügat, bitmiş de hiçbir işe yaramayacak bir cep lügati” gibi çeşitli isimlerde pek çok eser varsa da, yazara göre tüm bu eserler ihtiyacı karşılamaya kâfi değildir.⁹¹

Sözlük meselesine oldukça önem veren Ahmet Rasim, sözlüğümüzle tarihimizi tamamlamadıkça medenî bir millet sayılamayacağımızı da⁹² ifade etmiştir. Ona göre tarih ve lisan, millî kuvvetin iki kolu olduğu için, “sözlük” ve “tarih”i düzenlerken ikisinin aralarındaki ilişkiyi de gözetmek gerekmektedir. Böylece “bu kelime bizim değildir diye atıverecek elleri, lisan tarihi çok defa bükecek, atmaya mahkum gördüğümüz kelimeleri çok defa lisan tarihi beraat ettirecektir.”⁹³

Dil ve edebiyat anlayışı bakımından Namık Kemal'in fikirlerini benimseyen Ahmet Rasim, makalesinde “edib-i merhum, edib-i muhterem” diye nitelendirdiği vatan şairininin *Lisân-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir*” makalesinden sözlük bahsi ile ilgili olan kısmı alıntılamıştır:

⁸⁹ Ahmet Rasim. (1897). *Leyâl-i Tetebbu*. *Malûmat*, 5(120), 1374-1375.

⁹⁰ Yetiş, 1979, 49.

⁹¹ Ahmet Rasim. (1897). *Leyâl-i Tetebbu*. *Malûmat*, 5(120), 1374-1375.

⁹² Demirel, 1989, 91.

⁹³ Demirel, 1989, 92.

Edîb-i merhum lisanımızın ıslahı maksadıyla yazmış olduğu makale-i meşhuresinde tadat ettiği vesâit-i nâfianın ikincisini lügat olmak üzere göstererek: “ikincisi: Türkçeye mahsus mümkün mertebe muntazam ve mükemmel bir lügat tertibiyle olur. Bu ihtiyaç bir vakitten beri umûmen his olunmaktadır. Hatta bazı taraflardan *Kâmûs* ve *Burhân* mezcolumarak lüğatin ibtidaki hurûfu itibâriyle bir tertib-i cedide konulmak arzu olunduğu gibi birkaç kere icraâtına dahi teşebbüs edilmiş idi. Mütalâamıza göre mâdâm ki bir milletin mevzûât-ı hâssasını başka bir kavme tamamıyla tatbik kâbil değildir, Arap ve Acem için tertip edilen lügatler dahi her ne surete girse Türkçede “merci’-i fasâhat” olamaz. Çünkü böyle bir lügat lisanın reng-i aslîsi olan Türkçe ile bunca ıstilahât-ı ilmiyeyi –ki terakkiyât-ı zamane asârındandır– şâmil olmayacağı için hiçbir vakit mükemmel olmak ihtimâli yoktur.” diyor ve hatime-i bahs olmak üzere dahi: – Lügat Osmanlılar için yapılacak ise onların ihtiyâcına tevfiik olunmalıdır, diye bir hükm-i kat’î-i musîb itâ eyliyor.”⁹⁴

Ahmet Rasim makalesinde, Ebuzziya Tevfik’in Namık Kemal’in adı geçen makalesinde belirttiği vasiyetlerden ikisini, sözlük ve antolojiyi (*Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye*) oluşturmaya çalışmış olduğundan da bahsetmiştir.

Bir zamanlar birden bire parlayıp sönen lügat modasının yeniden alevlendiğine dikkati çeken Ahmet Rasim, *Sabah* ve *İkdam* gazetelerinin ayrı ayrı birer lügat neşreceklerini ilân etmelerini “müsabaka-i nâfia” olarak değerlendirmekle birlikte, bu teşebbüsü nasıl değerlendirmek gerektiği ile ilgili endişelerini de ifade etmiştir. Ahmet Rasim lügat tertip etmenin önemli bir iş olduğunu, kelimelerin alt alta huruf-ı hecâyâ göre dizilerek karşılıklarına gelişigüzel tariflerini yazmaktan ibaret olmadığını, ciddi bir çalışma ve birikim gerektirdiğini şu sözlerle vurgulamıştır:

Malum olduğu üzere lügat tertibi kelimâtın hurûf-ı hecâyâ göre birbiri altına dizilip karşılıklarına gelişigüzel bir tarif yazmaktan ibaret olmayıp yine edîb-i merhumun dediği gibi kelimâtın isti’mâl-i umumi dairesinde tahdîdi ile beraber imla ve mâ’naca bir ittihad-ı hakiki husulü şart-ı esâsı olduğundan yeni çıkacak lügatlerin bu fevâid-i asliyeyi haiz olup olmayacakları şimdiden bilinemez.⁹⁵

Ahmet Rasim, “lisanın üssü’l-esası” olarak kabul ettiği sözlüğün oluşturulmasına alelade, sıradan kişilerin el uzatmasını doğru bulmadığı gibi, lügat oluşturmak için bir kişinin çabasının da yeterli olmayacağı düşüncesindedir. “Tağlît-i ezhân, teşvîş-i hâtıra, tahrîb-i lisan” gibi olumsuzluklar bireysel teşebbüslerin baş göstereceği kötülüklerdir. Yazara göre “rabîta-i kaviye ve bir zâbîta-i mükemmele tahtında bulunmayan lisan-ı Osmâni” bu tür karışıklıklardan oldukça etkilenir. Ahmet Rasim’e göre sözlük tertibi “lisanda vukûf-ı

⁹⁴ Namık Kemal, a.g.m, [sayfa bilgisi yok].

⁹⁵ Ahmet Rasim. (1897). *Leyâl-i Tetebbu. Malûmat*, 5(120), 1374-1375.

amîk, ihâta-i külliye, malûmat-ı umumiye ile istînâs, esas müracaatı tayin, şive-i atîk ve cedide-i ittılâ', filoloji, linguistik, hâric ve müştekkat, tarih-i elsine ve şubat-ı lisâniyeyi istiknâh gibi fazâil-i mergûbe-i âlimâneyi muhriz bulunanların kârı olan bir meşguliyet-i müşkile"dir.⁹⁶

Ahmet Rasim, *Sabah* ve *İkdam* gazetelerinin, tertip edeceği sözlüklerin yazılma ve tanzim şekli, sözlüğün tertip sureti, oluşturulacak eserde dilin intizam ve makbuliyetine yardımcı olacak ne tür vasıtaların kullanıldığı gibi önemli bilgilerin açıklanmadığına işaret ederek uyarılarda bulunmuştur. Ahmet Rasim;

Eğer yine *Redhouse*'un, *Lügat-i Remzi*'nin ve kopyası ile münteşir lügatlerden mesrûk bir lügat yapılıyorsa bu bapta ihtiyar-ı zahmet etmek beyhudedir. Bizce merci olacak bir lügat vücuda getirmek için şimdilik bir kişinin uğraşması kâfi olamayacağı perişâni-i kelimât ve terâkîbden anlaşılır bedihiyâttan olup "elde bulunsun" tarzında yapılan ve yapılacaklar dahi harc-ı âmm eserlerden olduğundan kariîni bir eser-i müfîdin zuhuruna muntazır bırakmak reva değildir.⁹⁷

görüşündedir.

Ahmet Rasim, lisanın en birinci "lâzıme-i intizâmı" addedilen lügatlerde "salahiyyet ve emniyyet"i en büyük şartlar olarak değerlendirmiştir. Yazar, "isti'mâl-i avâm ile havâs beynindeki fûrûk-ı azîmeyi tayîne bir âlet-i sahiha olması ve ıstılâhât-ı fenniye, ilmiye ve edebiye ve sanaiye ile beraber mevzuât-ı hâssa-i lisaniyeyi câmi' bulunması" sözleriyle bu eserlerin nasıl olması gerektiğini de ifade etmiştir. Dolayısıyla sözlük çalışmalarında dikkatli, itiyatlı davranmak gerektiğini salık veren yazar, oluşturulmak istenen bu eserlerin diğer sözlükler gibi yarı yolda kalmaması temennisiyle makalesini bitirmiştir.⁹⁸

Ahmet Rasim *Malûmat*'ta yayımlanan "Mûlahaza"⁹⁹ başlıklı makalesinde de sözlük bahsi üzerinde durmuştur. Dili ıslah etmek için gazetelerde dil ve edebiyat ile ilgili çıkan makalelerin değerlendirilip, hakkında hemfikir olunan konuları ayrıca basıp neşretmeyi öneren Ahmet Rasim, böylece "umumî bir fayda" elde edilebileceğini savunmuştur. Ahmet Rasim aynı teklifi "kamus-ı umumî" meselesi için de önermiştir.

⁹⁶ Ahmet Rasim. a.g.m., 1374-1375.

⁹⁷ Ahmet Rasim. a.g.m., 1374-1375.

⁹⁸ Ahmet Rasim. a.g.m., 1374-1375.

⁹⁹ Ahmet Rasim. (1899). Mûlahaza, *Malûmat*, 8(180), 1196-1197.

Bu makalede oluşturulacak sözlüğün kelime seçimi konusunda nasıl bir yol izlenmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur. Sözlüğe kabul edilecek kelimeler ve terkipler, edebî tartışmalar ve fikir alışverişleri sonucu belirlenebileceği gibi, oluşturulan sözlükten sonra halk arasında kullanılıp da kayıt altına alınmamış zirâî, ticarî vb. terimler ile Osmanlı adab-ı muâşeretini bildiren hususî tabirler de birer birer meydana çıkmış olur. Ahmet Rasim, makalesinde, vilayet gazetelerinin, buldukları bölgelerde ilk araştırmaları yaparak derlediği kelimeleri ve terimleri açıklayıcı biçimde yazmalarını istemiştir. Yapılacak olan sözlük sayesinde, Arapça ve Farsça gibi yabancı dillerin dilimiz üzerindeki tesir derecesi de anlaşılmış olur ve kabul edeceğimiz yeni kelime ve terkipler için uygun bir yol da belirlenmiş olur. Yazara göre, oluşturulacak sözlüğün faydaları bunlarla da sınırlı değildir. Ayrıca, şive bahsi düzelir, Acemâne, Frengâne tabirler ortadan kalkar, dil kendi tabiatına uygun olarak her türlü medenî fikirlere uygun bir ifade şeklini bulur, umumî ihtiyaçlara göre açılıp kapanır, safsata ve hayalden kurtulmuş olur ve “tafra-fürûşâne edalara” da son verilmiş olur.¹⁰⁰

Ahmet Rasim, “*Muhitü'l-Maârif* - Ansiklopedi” adlı makalesinde, “Diderot” ile “d'Alembert”in 18. yüzyılda Fransa’da yayımladıkları ansiklopedi hakkında uzunca bilgi vermiştir. 21 Kanun-ı Sâni 1326’da¹⁰¹ Beyazıt Kütüphanesi’nde ansiklopedi tahrir ve neşri için ikinci bir teşebbüsün adımlarının atılmaya başlandığını haber alan yazar, aldığı bilgiye göre Cemiyet-i İlmiye azasından yüze yakın kişi ile şeyhülislamın hazır bulunduğu bu toplantı hakkında bilgiler vermiştir. Emrah Efendi’nin yaptığı açılış konuşmasının ardından, cemiyetin amacı ve sistemi hakkında bilgiler verilmiş, ilmî şubeler teşkil edilerek bunların toplantı günleri ve idare heyetleri seçilmiştir. Emrah Efendi, veliaht Yusuf İzzettin Efendi’nin de cemiyete ve oluşturulması amaçlanan *Muhitü'l-Maârif*’in telifinde maddi ve manevi desteklerinin olacağını belirttikten sonra, veliahdın cemiyet hakkındaki düşüncelerini, katılımcılara olan teşekkürünü, açılıştaki bulunamamasından dolayı üzüntüsünü vekaleten dile getirmiştir.

Muhitü'l-Maârif’in “maârif-i Şarkıye ve Garbiyeyi câmi’ bir külliye-i ilmiye, saniyen lisan-ı ilim ve edebimize dâhil bilcümle kelimâta şekl-i mazbutiyet verecek ve ıstılahât-ı ilmiyemizin nevâkısını ve imlamızın şekl-i perişânını ikmâl ve tamir edecek bir musannife-

¹⁰⁰ Ahmet Rasim, a.g.m., 1196-1197.

¹⁰¹ Hicrî 21.01.1326 tarihi milâdi 03.02.1911 tarihine karşılık gelmektedir.

i lügaviye”¹⁰² olacağını belirttiikten sonra sözlüğü oluştururken tutulması gereken sistemi de açıklayan Emrah Efendi, oluşturulmasını plânladıkları bu ansiklopedilerin toplumumuz ve millî gelişmemiz üzerine büyük hizmetleri olacağını belirttiikten sonra, bu “ihtiyâc-ı millî”nin olabildiğince mükemmel bir surette ifa edilmesi gerektiği üzerinde durmuş ve azaların aralıksız ve düzenli çalışmalarının bu konudaki önemini dile getirmiştir.

Oluşturulan başlıca ilmî şubeler ise şunlardır: Lisan ve Edebiyat Şubesi; Hikmet ve Ulûm-ı İslâmiye Şubesi; Hukuk Şubesi; Fünûn-ı Askeriye Şubesi; Fünûn-ı Tıbbiye ve Baytariye Şubesi, Riyâziyât Şubesi, Tabiiyyât Şubesi, Siyasiyât ve İktisâdiyât Şubesi, Tarih ve Coğrafya ve Bibliyografya Şubesi; Sanayi’-i Bedi’e ve Asâr-ı Atika Şubesi.

Ahmet Rasim, oluşturulan bu şubelerin toplantı yerleri ve zamanları ile bu şubeleri oluşturan tahrir heyetlerinin de listesini vermiştir. Lisan ve Edebiyât Şubesi şu isimlerden oluşmaktadır:

Maârif-i Umumiye Nâzırı Emrah Efendi, Darülfünûn muallimlerinden Ali Ekrem Bey, Meclis-i Maârif azasından Hacı Zihni Efendi, Meclis-i Maârif azasından Babanzâde Ahmet Naim Bey, Aydın mebusu Ubeydullah Efendi, mebûsândan Basri Bey, mebûsândan Sabri Efendi, Darülfünûn muallimlerinden Ali Fehmi Efendi, Darülfünûn muallimlerinden Hüseyin Dâniş Bey, Darülfünûn muallimlerinden Ziya Efendi, Darülfünûn muallimlerinden Tahir Efendi, Darülfünûn muallimlerinden Yusuf Akçura Bey, kütüphaneler ser-müfettişi Mahmut Bey, Hariciye hukuk müşavir muâvinlerinden Münir Bey, Darülfünûn muallimlerinden Âkif Bey, muharririnden Ahmet Agayef Bey, muharririnden Sâhip Bey, Mehmet Emin Bey, Muallim Vehbi Efendi.”¹⁰³

Ahmet Rasim, “işte size pek büyük ve memleketimizce pek mühim olan bir hareket-i fikriye ve ilmiyenin birinci safhasını arz ediyorum. İnşallah *Muhît*’in intişârından dolayı tebşirede muvaffak olurum”¹⁰⁴ sözleriyle yazısını sonlandırmıştır.

Ahmet Rasim, *Akşam Gazetesi*’nin 2166. sayısında, “Yeni Maarif Projesi ve Kâmus”¹⁰⁵ başlığı altında yeni kurulan Cumhuriyet’in 1924 yılında “Yeni Maarif Kanunu” namıyla gazetelerde yayımlanan kırk dokuz maddelik bir kanun projesinin haberini vermiştir. Bu projenin, asrî ihtiyaçlar göz önüne alınarak heyet-i ilmiye tarafından yazılıp tanzim edildiğini belirten yazar, *Akşam* başmuharriri Necmeddin Sadık Bey’in bu konuda yazmış

¹⁰² Ahmet Rasim. (1911). *Muhîtü’l- Maârif*– Ansiklopedi. *Sabah Gazetesi*, (7678), 1.

¹⁰³ Ahmet Rasim, a.g.m., 1.

¹⁰⁴ Ahmet Rasim, a.g.m., 1.

¹⁰⁵ Ahmet Rasim. (1924). Yeni Maarif Projesi ve Kâmus, *Akşam Gazetesi*. (2166), 3.

olduğu makaleden alıntılar yaparak o zaman kadar olan maarif hayatımıza dair atılan adımlar (ilk maarif nezareti teşkilatı; Darülfünûn'un kurulması; Encümen-i Daniş'in açılışı; Abdülaziz, II. Abdülhamit ve Meşrutiyet dönemlerindeki maarif faaliyetleri) hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Necmeddin Sadık Bey, makalesinde, şimdiye kadar hükûmet tarafından hazırlanan kanunlar içerisinde umumî hayatımıza ve memleketin istikbaline dair yaptığı tesirler itibariyle, en ehemmiyetli projenin bu proje olduğunu belirtmiştir. Ona göre geçirdiğimiz inkılapların bütün semeresi bu kanunun ruhunda mündemiçtir ve gelecekte memlekette yetiştireceğimiz yeni nesillerin alacakları istikametinde Maarif Kanunu'nun tatbikine bağlı olduğunu belirtmiştir. Necmeddin Sadık Bey'in sözlerine kendi yazısında yer veren Ahmet Rasim, yapılacak projeden ümitli olduğunu da ifade etmiştir.

Ahmet Rasim, makalesinde, dilin imla ve şivesinin tespitinde yardımcı olacak bir sözlük oluşturulmasının birinci derecede önemli olduğunu belirtmiş, memleketin ayrıntılı bir coğrafya haritası ile mükemmel bir kamustan, bu "iki vesika-i milliyeden mahrumiyeti"ni ayıp teşkil edecek bir noksan olarak nitelendirmiştir. Ona göre "bu noksandan kurtulmamız yeni inkılabatımızın hız-ı can edinecek bir muvaffakiyet-i uzma ihsâsât ve tesirâtî haizdir."¹⁰⁶

Ahmet Rasim, yıllardan beri (yazarın deyimiyle belki 30 sene vardır ki) ortada duran umumî bir kâmus tertip etme düşüncesinin bir sonuca varamadığını, kendisi de dahil olmak üzere, bir şahıs veya kurumun sözlük tertibindeki teşebbüslerinin sonuçsuz kaldığını ifade etmiştir. Yazar, basım ve yayım işlerini Arekel'in üstlendiği, cem' ve tertibinde Sait Bey, Recaizâde Mahmut Ekrem ve Şuabat-ı İlmiye ve Fenniye'de uzman diğer kişilerin desteğiyle başladığı bir kamus taslağının bir seneden sonra ancak ilk formasının basılabildiğini ve bu taslağın 20 - 30 formalık yazısı hazır olduğu halde ikincisini basmaya müyesser olamadığını dile getirmiştir. Keza bu taslağın biraz küçüğü olmak üzere kitapçı Karabet ve Hakkı Paşa gibi kişilerin yardımıyla basımına teşebbüs ettiği kamus da masrafların çok olması sebebiyle beşinci altıncı formasında kalmıştır. Ahmet Rasim'in Meşrutiyet devrinde, Şükrü Bey'in maarif nezareti zamanında, Darülfünûn'da Cenap Şahabettin, Mehmet Âkif, Ferit Necip Âsım, Ahmet Mithat gibi isimlerle birlikte meydana

¹⁰⁶Ahmet Rasim, a.g.m., 1.

getirmek istediği kamus da “elif” harfinin ortalarına kadar geldiği halde birtakım siyasi sebepler nedeniyle yarıda kalmıştır.¹⁰⁷

Şemsettin Sâmî ile Ali Sait Bey’in sözlüklerinin faydalı eserler olmasına rağmen, Türk dilinin sözlüğü denilecek kadar zenginlik ve mükemmeliyette olmadığını belirten yazar “mükemmel bir kamus” tertip etmenin öneminden bahsetmiştir:

Yoksa istenildiği kadar Garp akvamına benzemek gayretini güdelim onların yanında bir dilsiz sıfatından maada bir vasıf ile mevsuf bulunamayız. Etrafiyla düşünülecek olur ise tasdik edilir ki küre-i arz üzerinde lisanının aslı müdevven olmayan milletler hemen yok gibidir. Binaenaleyh Maarif Vekaleti bir kanunu-ı mahsus ile müesses ve müstakil bir akademi bir tedkikat-ı lisaniye encümeni teşkil etmedikçe vezâif-i memuresinin en ciddî bir köşesini ihmal eylemekle ma’lul bulunacaktır. Maahaza proje şimdilik bu ciheti pek vazıh olarak göstermiyorsa da büyük bir ümit uyandıracak surette taraftar görünmektedir.¹⁰⁸

Bu sözler Namık Kemal’in fikirlerini, özellikle de meşhur “edebiyatsız millet, dilsiz insan kabilindendir” sözünü hatırlatır cinstendir.

Ahmet Rasim, Sait Bey adlı makalesinde, çocuklar için bir sözlük yazmış olduğunu belirtmiştir. Kitapçı Arakel’in bastığı sözlüğün tashihini ise Sait Bey yapmıştır.¹⁰⁹

Ahmet Rasim’in çocukları, torunları ve hayatta kalan dostlarıyla mülakat yapan Seyfettin Turhan, “Canlı Yazı Makinesi: Ahmet Rasim” başlıklı yazısında, Ahmet Rasim’in milletvekilliği esnasında ve ölümünden bir süre önce, büyük bir Osmanlıca - Türkçe lügat hazırlığında olduğunu ifade etmiştir. Ahmet Rasim’in çalışmasını çok geniş tuttuğunu, bazen bir kelimenin karşılığının izahının iki sayfayı bulduğunu aktaran Turhan, Ahmet Rasim’in sözlük çalışması hakkında şunları söylemiştir:

“Çalışmaya başlamak onu adeta ferahlatmıştı. Sebebini de şöyle izah ediyordu:

- Milletvekiliyim, fakat yeterince faydalı olamıyorum. Gazi bir takım inkılâplar yaptı. Yeni harflerle basılacak bir Osmanlıca - Türkçe lügat hazırlayayım. Böylece ben de karınca, kaderince bir hizmet yapmış olurum.”¹¹⁰

¹⁰⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 3.

¹⁰⁸ Ahmet Rasim, a.g.m., 3.

¹⁰⁹ Ahmet Rasim. (1921). Sait Bey. *Vakit Gazetesi*, (1176), 2.

Yazarın öldüğü sırada bu lügatin bitmesine sadece beş harfin kaldığını, eserin izine bir daha rastlayanın olmadığını belirten Seyfettin Turhan, yazarın Babîâli’de bir handa bulunan, kendine ait bir kitap odasından sık sık bahsettiği aktarmış ve buradaki kitapların daha sonra ne olduğunun bilinmediğini belirtmiştir.¹¹¹ Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Rasim’in sözlüğünü K harfine kadar tamamladığını, Enis Tahsin Til ise N harfine kadar tamamladığını kaydetmiştir.¹¹²

İbrahim Necmi Dilmen de “Ahmet Rasim ve Edebiyatımız” adlı makalesinde Ahmet Rasim’in İstanbul mebusu sıfatıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne aza olduktan sonra yani “dört sene evvelki harf inkılâbından sonra, Dil Heyeti’ne aza olarak bir lügat yazmağa teşebbüs” ettiğini bildirmiştir.¹¹³

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra dil ile ilgili çalışmalar hız kazanmış, yazı ve dil bilgisi olmak üzere iki koldan çalışmalarını gerçekleştiren “Dil Heyeti” isimli bir kurul oluşturulmuştur. Genellikle Dil Encümeni, Dil İstişare Heyeti veya *Türk Dili Lûgati* Encümeni adlarıyla tanınan kurulun resmî adı daima Dil Heyeti olmuştur. Bu kurul harf devriminden sonra da çalışmalarına devam etmiş, yeni üyelerin katılmasıyla genişlemiştir. Bu yeni üyelerin arasında Ahmet Rasim, Reşat Nuri, Celâl Sahir, Velet Çelebi, İsmail Hikmet, Besim, İbrahim Necmi, Hamit Zübeyir, Hasan Fehmi, İshak Refet, Mehmet Baha, Yaşar Bey ile Gyula Mészáros bulunmaktadır. Dil Heyeti, Ankara’da Mithatpaşa Caddesi’ndeki binada çalışmış, Talim Terbiye Heyeti başkanı Mehmet Emin Bey toplantılara başkanlık etmiştir. 5 Aralık 1928’de kurulan Dil İstişare Heyeti, eski dil heyetinin ele aldığı “*İmla Lûgati*”ni hazırlamaya koyulmuştur. 25.000 sözcükten oluşan *İmlâ Lûgati* her hafta 5 formalık fasiküller hâlinde yayımlanmış ve kitap olarak 12 Aralık 1928 tarihli bir önsözle piyasaya çıkmıştır. Bu önsözün altında Ahmet Cevat, Ahmet Rasim, Celâl Sahir, Falih Rıfkı, Fazıl Ahmet, İbrahim Necmi, İbrahim Osman, İsmail Hikmet, Mehmet Baha, Mehmet Emin, Mehmet İhsan, Ragıp Hulûsi, Ruşen Eşref, Yakup Kadri imzaları bulunmaktadır. Ahmet Rasim, 26 Eylül - 4 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı’nda yapılan kurultaya katılan isimler arasında da yer almıştır.¹¹⁴

¹¹⁰ Turhan, S. (1966). Canlı Yazı Makinesi: Ahmet Rasim. *Meydan*, (97), 14.

¹¹¹ Turhan, a.g.m., 14.

¹¹² Dizdaroğlu, H. (1952). -Ölümünün 20’nci Yıldönümünde- Ahmet Rasim. *Türk Dili*. 1(12), 15.

¹¹³ [Dilmen], İ. N. (1932). Ahmet Rasim ve Edebiyatımız. *Hakimiyet-i Milliye*, (4026), 2.

¹¹⁴ Akalın, Ş. H. (2002). Atatürk Döneminde Türkçe Ve Türk Dil Kurumu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (607), 33.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDEBÎ TARTIŞMALAR

4.1. Ahmet Rasim'in Katıldığı Edebî Tartışmalar

4.1.1. Dekadanlar tartışması

“Dekadanlık gürültülerini hülâsa etmek son devre-i edebiyatımızın bütün tarihini yazmak olur. Çünkü ‘Dekadanlık’ denilen şey işte o son hareket-i edebiye ile rû-nümâ olan eser-i terakki idi.”¹¹⁵ Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Kavgalarım* adlı eserinde dile getirdiği bu ifade, edebiyat tarihlerimizde önemli bir yer tutan, dönemin farklı edebiyat anlayışlarının neden olduğu Dekadanlar Tartışması’nın edebiyatımız açısından önemini vurgulamaktadır. Gerçekten de bu tartışma, “Edebiyat-ı Cedide zümresi” olarak adlandırılan bu edebî anlayışın faaliyet gösterdiği II. Abdülhamit devrinin edebiyat tarihinin iyi anlaşılması ve iyi yorumlanması adına önemlidir. Bu tartışma, “*Servet-i Fünûn*” dergisi etrafında oluşturulan ortak edebî zevkin yanında, kimi zaman da bu edebî anlayışın karşısında bulunan diğer bir edebiyat anlayışının (Mutavassıfîn) varlığını ve gücünü göstermesi bakımından değerlidir.

Şiirde 1850’li yılların ortalarından ve nesirde 1870’li yılların başından itibaren görünen Batı edebiyatı yönündeki değişimin, 1890’lı yıllara gelindiğinde kendi içinde bir ayrışmaya gittiği görülmektedir. Bir kısım şair ve yazar, Muallim Nâci’nin temsil ettiği Batılılaşmayı daha mutedil bir çizgide kabul ederek, bir bakıma Türk şiiri geleneğini kendi içinde dönüştürme çabası olarak nitelendirebileceğimiz bir anlayışı benimsemiştir. Muallim Nâci’nin “Bize lâzım muhassenât-ı Frenk” mısraını kendilerine ilke edinen bu şair ve yazarlar içerisinde Ahmet Rasim, Mehmet Celâl, Tepedelenlizâde Kâmil, Faik Esat Andelip, Müstecâbizâde İsmet, Halil Edip gibi isimler sayılabilir. Diğer tarafta Recaizâde Mahmut Ekrem’in temsil ettiği ve Türk edebiyatının daha hızlı ve geçmişle bağlarını radikal bir şekilde kopararak Batılılaşmasından yana olan şair ve yazarlar vardır.¹¹⁶ Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Süleyman Nesip, Süleyman Nazif, Hüseyin Suat, Hüseyin Sîret, Ayın Nâdir, H. Nazım, İsmail Safa, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit,

¹¹⁵ Hüseyin Cahit [Yalçın]. (1910). *Kavgalarım*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tanin Matbaası, 119.

¹¹⁶ Gökçek, F. (2009). *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar*. (İkinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları, 16.

Saffeti Ziya gibi isimler Rezaizâde Mahmut Ekrem'in temsil ettiği edebiyat anlayışına uygun eserler vermiştir. Bu dönemde bir de Batı kaynaklı her türlü yeniliğe direnen ve eski edebiyat anlayışını devam ettiren bir edebiyat anlayışı (Muhafazakârlar) daha bulunmaktadır. Birinci grup, kendi dönemlerinde “Mutavassıfîn” olarak adlandırılırken, diğerleri kendilerine “Yeni Edebiyat-ı Cedide” ismini vermişlerdir. Burada dikkati çeken en önemli unsur, bu iki farklı edebî anlayışı benimseyen şair ve yazarların yenileşme hareketine karşı olmayıp Şinasi, Namık Kemal gibi üstatların açtığı yenilik yolunu devam ettirenlerin asıl kendileri olduğunu iddia etmeleridir:

1890'lı yıllarda hareketli bir şekilde tartışılan ve Dekadanlık meselesinin de bir parçası olduğu “eskilik-yenilik”, “yerlilik - yabancılık”, “millîlik - gayr-i millîlik” gibi konuların, esasında Batılılaşmayı/yenileşmeyi baştan kabul etmiş iki grup arasında yaşandığını ve Batılılaşmanın/yenileşmenin düzeyinde veya mahiyetinde anlaşamamaktan kaynaklandığını kabul etmek gerekir.¹¹⁷

Ahmet İhsan tarafından çıkarılan *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında, ortak bir edebî anlayışın sevkiyle birleşen gençler, yeni bir anlatım tarzı veya üslûbun ilk örneklerini daha 1890'ların başından itibaren *Mektep*, *Maarif*, *Hazine-i Fünûn*, *Mirsat* ve *Malûmat* gibi döneminin dergi ve gazetelerinde yayımlamışlardır. Rezaizâde Mahmut Ekrem'in yönlendirmesiyle *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında bir araya gelen gençlerin bu yeni tarzlarına *Malûmat*, *İrtika*, *Terakki*, *Servet* gibi yayın organlarında eserlerini yayımlayan ve çoğu Muallim Nâci'nin temsil ettiği edebiyat anlayışına mensup olan şair ve yazarlar tarafından, anlaşılmadık bir dil tasarrufuna ve üsluba sahip olmaları gerekçesiyle, eleştiriler başlamış ve bu şair ve yazar da *Servet-i Fünûn* sütunlarında, kendilerine yöneltilen eleştirilere cevap vermişlerdir. *Servet-i Fünûn* mecmûasında bir araya gelen gençlerin yeni bir tarz ve üslupla ortaya koydukları edebî faaliyetlere gösterilen ilk ciddi tepki Ahmet Mithat tarafından, *Sabah* gazetesinin 2628 numaralı ve 10 Mart 1313/22 Mart 1897 tarihli “Dekadanlar¹¹⁸” yazısıyla ortaya konulmuştur.

Ahmet Mithat Efendi “Dekadanlar” makalesinden önce “Sadeliği İltizam Edelim” adını taşıyan makalesiyle Edebiyat-ı Cedide zümresinin dil ve edebiyat anlayışını eleştirmiştir, ancak yazarın daha sonra yazdığı “Dekadanlar” makalesi edebiyat dünyasında daha büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu makaleyle başlayan Dekadanlar Tartışması, Edebiyat-ı Cedide

¹¹⁷ Fazıl Gökçek, a.g.e., 17.

¹¹⁸ “Verlaine”ın bir kitabında kullandığı ve Parnas ekolüne karşı çıkanların sıfatı olarak kullanılan “decadent” kelimesi sözlük anlamı olarak “geriye gitmek, inhitat” anlamına gelmektedir.

zümresi adına en büyük saldırı olmakla birlikte, aynı zamanda en uzun süren tartışma da olmuştur.

Ahmet Mithat Efendi'nin Dekadanlar makalesiyle başlayan ve 1897-1901 yılları arasında yaklaşık 4 yıl süren bu tartışmaya, Mehmet Celâl, Ahmet Rasim, Âşık Coşkun, Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, H. Nazım, Tevfik Fikret, Şemsettin Sâmî, Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet, Mefhari, Hakî, Yenişehirizâde Halit Eyüp, Tepedelenizâde Kâmil, Münif Ali, Fuat Nazmi, Hüseyin Sabri, Hüseyin Mevci, İbnürrıfat Sâmih gibi devrin bir çok önemli şair ve yazarının yanında imzasız yazılarla katılan şahsiyetler de vardır.

Dekadanlar Tartışması'nda Mutavassıtın ve Edebiyat-ı Cedide zümresinin, bu iki farklı edebî anlayışın, değişik konularda çarpıştığı görülmektedir. Bu konulardan biri *Servet-i Fünûn* dergisi etrafında toplanan şair ve yazarların, Fransa'da ortaya çıkan ve edebiyatta bir geriye dönüşü (decadence - inhitat) temsil eden Dekadanizm akımını taklit etmesi meselesidir. Bazı Fransız şairlerinin, eski şairlerin üsluplarını taklit ve ihya ettiği, bizim edebiyatımızdaki bazı şair ve yazarların da yenileşmenin önüne geçerek eski edebiyatın anlaşılmağına geri döndükleri şeklindeki eleştirilerine karşı Edebiyat-ı Cedide zümresi, taklidin yeni ve şahsî bir üslup oluşturmada önemli olduğu, ayrıca taklidin edebiyatın teceddüt etmesine engel olmadığı cevabını vermiştir. Divan edebiyatının da başlangıçta Arap ve Acem edebiyatlarını taklit ettiğini ve daha sonra şahsiyetini bulduğunu muarızlarına örnek olarak sunmuşlardır.

Mutavassıtlar, Edebiyat-ı Cedide zümresini “Dekadanizm” kelimesiyle alakalı olarak yenileşme ve sadeleşme yolundaki Türkçeyi geriye götürmekle suçlamıştır. Bu taklit konusuna bağlı olarak tartışmanın bir diğer önemli konusu da dil mevzusu olmuştur. Mutavassıtın edebî anlayışını benimseyenler, Edebiyat-ı Cedide zümresini, Tanzimat ile başlayan dilde sadeleşme yönündeki eğilimi engellemekle ve eski edebiyatın konuşma dilinden uzak üslubuna geri dönmek istemekle beraber, edebiyat dili ile konuşma dili arasındaki mesafeyi de açmakla itham etmişlerdir. Ayrıca Fransızcanın ve Fransız edebiyatının etkisiyle Türkçede daha kolay ve külfetsiz ifade edilebilecek duygu ve düşüncelerin, Türkçeye uygun olmayan bir tarzda ifade edilmesi; bu Fransızca ifadelerin taklit ve tercüme edilmesiyle oluşturulan Türk şivesine aykırı terkiplerle dilin mevcut tabii

yapısının bozularak büsbütün yeni ve köksüz bir dil oluşturulması, dil ile ilgili eleştiriler arasında yer almaktadır.

Kullanılan yeni ve farklı terkip ve tamlamalarla eleştirilen Edebiyat-ı Cedide zümresi; farklı fikir ve hislerin ancak farklı tabirlerle ifade edilebileceğini savunmuştur. Kullandıkları kelimeler için “elfaz-ı garibe” denilmesine de itiraz eden bu edipler, “elfâz-ı garibe”nin bir lisanın lügat kitaplarında mevcut olmayan kelimeler olduğunu, kendilerinin kullandığı kelime ve terkiplerin Osmanlı lügatlerinde olan kelimeler olduğunu ve bu kelimelerin “ihtiyâc-ı lisanî” için kullanıldığını savunmuşlardır. İcat edilen yeni ifade kalıplarını eleştiren Mutavassıtın’ e “Divan edebiyatının mazmunlarını tekrar etmeye devam mı edelim” diyerek tepki göstermişlerdir. Edebiyat-ı Cedide zümresi, sanatçıların mutlak bir özgürlüğünün olduğunu ve taze fikirlerin de ancak taze ifadelerle anlatılabileceğini vurgulamışlardır.

Tartışılan bir diğer konu ise sanatın amacı ile ilgilidir. Halkın aydınlatılmasında ve kültür düzeylerinin yükseltilmesinde edebî eserleri bir vasıta olarak gören Ahmet Mithat, edebî eserlerin niteliğinde anlaşılır olmayı önemli bir unsur olarak değerlendirmiştir. Edebiyatta faydacılık fikrine karşı çıkan “*Servet-i Fünûn*” şair ve yazarları ise edebiyatın tezhîb-i ahlâk, tasfiye-i efkâr, tezkiye-i vicdan gibi görevlerinin olmadığını, sanatta önemli olanın güzellik ve insan ruhunun, dimağının beslenmesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Anlaşılır olmak ve anlaşılır bir dil kullanmak konusunda Edebiyat-ı Cedide zümresinin, eleştirilere verdiği cevap ise dikkate değerdir. Kullandıkları lisanın avam lisanı olmadığını, üdeba lisanı olduğunu söyleyen bu yazarlar, edebiyat dili ile avam dilinin farklı olduğunu vurgulamışlardır. Halkın kullandığı dilin duygu ve düşünceleri ifade etmede yeterli olamayacağını belirten Edebiyat-ı Cedide zümresi, edebiyatta ortaya konulan her eseri herkesin anlaması gerekmediğini ve edebî eserde anlaşılmanın değil, estetiğin ön plânda olması gerektiğini vurgulamıştır.

Tartışmada üzerinde durulan diğer mevzular arasında Edebiyat-ı Cedide zümresinin Doğu medeniyeti ve Arapçayı bilmemesi; Mutavassıtların da Batı medeniyetini ve Fransızcaı bilmemesi konusundaki suçlamalar ile Edebiyat-ı Cedide zümresinin Batı’dan örnek aldığı yazarlar söz konusu olmuştur.

Tartışma, Ahmet Mithat Efendi'nin "Teslim-i Hakikat" adlı yazısıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Ahmet Mithat Efendi bu makalesiyle, Edebiyat-ı Cedide zümresinin, yazılarının artık öncekiler gibi anlaşılmaz olmadığını, onların gittikleri yolun yanlışlığını anlayarak hatalarını tashih ettiklerini dile getirmiştir. Ancak bu makale Edebiyat-ı Cedide zümresi tarafından farklı tevil edilmiş ve edebiyat tarihlerimizde bu makale olduğundan farklı olarak yorumlanmıştır.¹¹⁹ 22 Mart 1897 tarihinde ortaya çıkan tartışma kimi zaman şiddetini arttırarak, kimi zaman da azaltarak 1901 yılı sonlarına kadar devam etmiştir.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız Dekadanlar Tartışması'nda Ahmet Rasim'in görüş ve değerlendirmeleri ile yazdığı makaleler Mutavassıfın grubu ve edebiyatımız açısından oldukça önemlidir. Çalışmamızın bu kısmında Ahmet Rasim'in bu tartışma sırasındaki tutumunu ortaya koymaya çalışacağız.¹²⁰

Ahmet Rasim, Dekadanlar Tartışması'nda en fazla yorum yapan ve makaleleriyle ciddi eleştirilerini ortaya koyan isimlerin başında yer almaktadır. Tartışmanın başlangıcında, *Malûmat Gazetesi*'nde yayımlanan *Şehir Mektupları* başlıklı yazılarında "dekadan" kelimesi etrafında sık sık alaylı ve mizahî yazılar kaleme almıştır. Muhakemât-ı Edebiye, Leyâl-i Tettebbu, Mülâhaza-i Edebiye başlığını taşıyan yazılarıyla da yeni ortaya çıkan bu edebî anlayışa karşı eleştirilerde bulunmuştur. Yazar daha sonra kaleme aldığı Tekâmül ve Terakki başlıklı yazı serisiyle Süleyman Nesip'i muhatap alarak Dekadanlar Tartışması'nda Edebiyat-ı Cedide zümresine karşı ciddi eleştiriler ortaya koymuştur.

Hüseyin Cahit, Mütalâa'nın 74. sayısında yayımlanan "Asâr-ı Edebiye Ne Yolda Tenkit Edilir" başlıklı yazısıyla Halil Edip'i cahillikle itham ederek onu bilmediği konularda kalem oynatmakla suçlamıştır. Aynı yazıda Muallim Nâci için "(...) merhûm-ı muazzam, mağfurün-leh, üstâd-ı edeb, o vahi-i ireb, o câmi'-i külli şey, o vâkıf-ı hiçbir şey, o büyük Nâci ile istişhâd ederim" ifadelerini kullanınca, Hüseyin Cahit'e ilk cevap *Malûmat*'ın 118. sayısında çıkan "Mukabele-i Meşrua" adlı yazıyla verilmiştir. Ardından *Malûmat*'ın 119. sayısında Halil Edip'in "Mukabele-i Meşruaya Karşı Terk-i Müsamaha" unvanlı yazısı yer almıştır. Halil Edip'in "Mukabele-i Meşruaya Karşı Terk-i Müsamaha" yazının başındaki "Azizim Ahmet Rasim Bey" hitabı "Mukabele-i Meşrua" adlı yazının Ahmet Rasim

¹¹⁹ Fazıl Gökçek, a.g.e., 113-125.

¹²⁰ Dekadanlar Tartışması hakkında detaylı bilgi için bkz. Gökçek, F. (2009). *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar*. (İkinci Baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.

tarafından yazılmış olabileceği ihtimâlini göstermektedir.¹²¹ “Mukabele-i Meşrua” adlı yazıda Muallim Nâci’nin edebiyatımız için kıymeti ve edebiyatımıza yaptığı hizmetleri ortaya konulmaya çalışılmış ve muhataba, bu büyük edibimize karşı saygılı olması gerektiği ihtarında bulunulmuştur:

- Merhum-ı muazzam, mağfûrûn-leh, o üstad-ı edeb, o vâhî-i edeb, o câmi’-i külli şey, o vâkîf-ı hiçbir şey” ibare-i müzeyyif-ânesiyle alenen terzîle kıyâm eder ve daha onun mertebe-i irfânına erişmek için onun ömr-i mesai-perverânesi kadar çalışmaya muhtaç olduğumuzu bilirken onun henüz çürümeyen i’zâm-ı fenâ-âlûdunu tahkiren bazılarına pek güzel yakıştığı kendi kavî-i mücerrediyile sâbit olan bir tehekküm-i üstadânede! Bulunacak olursa yazdığı makale-i ma’hudedede bile zaif telif ve sakatın en bayağılarına giriftar olan bu edîb-i nev-zuhuru hâl-i hayatında ne tû[r]lû nazar-ı ehemmiyete almalıyız ve muârız olacak ahlâf kendisini ne türlü telkîb etmelidir? (...) Bizim gibi gençler eslâfâ hürmetle, ahlâfa numune-i terbiyet olmaya çalışacaklarından “*Paris Esrârî*” mütercimine hiddetle nevîde Nâci merhuma ta’n-endâz olmayı neye teşbîh edeceğimizi tayinde şimdilik mütereddidiz. Fakat taayyün edecek olursa arar bulur, söyleriz.¹²²

Yazılan bu makalelerle Dekadanlık meselesine, beş yıl önce vefat etmiş olan Muallim Nâci’nin isminin de karıştırılması, bu tartışmanın temellerinin geçmişte bulunduğunu, Ekrem - Nâci ihtilâfının farklı bir boyut kazanarak devam ettiğini göstermektedir.¹²³

Halil Edip’in, *Malûmat*’ın 119., 120. ve 121. sayılarında yer alan “Mukabele-i Meşruaya Karşı Terk-i Müsamaha” unvanlı yazısında, Ahmet Rasim’i de Hüseyin Cahit’e karşı yazı yazmaya davet etmesine, Hüseyin Cahit’ten yine cevap gecikmemiştir. Hüseyin Cahit, *Mütalâa*’nın 81. sayısında yer alan “Mecburi Bir Cevap” yazısıyla hem Halil Edip’e hem de “Mukabele-i Meşrua” adlı yazının yazarı olduğunu tahmin ettiğimiz Ahmet Rasim’in ithamlarına cevap vermiştir. Hüseyin Cahit ile Halil Edip arasında devam eden ve Muallim Nâci isminin de karıştırıldığı bu tartışmalara daha sonra Tefvîk Fikret de katılmış, *Servet-i Fünûn*’un 364. sayısında yer alan “Musahabe-i Edebiye 35: İki Söz” adlı yazısıyla, üstü kapalı olarak, Ahmet Rasim ve Halil Edip’in tarizlerine cevap verdiği görülmüştür.¹²⁴

Ahmet Rasim’in Dekadanlar Tartışması’na polemik şeklinde katılması Süleyman Nesip’in “Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha” başlıklı yazısını yazmasından sonra olmuştur. Süleyman Nesip’in “*Servet-i Fünûncular*”a karşı yöneltilen eleştirilere toplu bir cevap

¹²¹ Fazıl Gökçek de “Mukabele-i Meşrua” adlı yazının Ahmet Rasim’e ait olabileceği ihtimâlini “*Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar*” adlı kitabınının 68. sayfasında dile getirmiştir.

¹²² Mukabele-i Meşrua. (27 Ocak 1898). *Malûmat*, 5(118), 1335.

¹²³ Fazıl Gökçek, a.g.e., 66.

¹²⁴ Fazıl Gökçek, a.g.e., 66-77.

hüviyetini taşıyan ve grup adına yazılmış ortak bir yazı olarak değerlendirebileceğimiz bu yazısına karşı Ahmet Rasim, “Tekâmül ve Terakki” başlığı altında yayımladığı dizi makalelerle cevap vermiştir.

Ahmet Rasim’in Süleyman Nesip’i muhatap alarak yazdığı Dekadanlık Tartışması içerisinde değerlendirebileceğimiz “Tekâmül ve Terakki” unvanlı makalesine geçmeden önce Süleyman Nesip’in “Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha” adlı makalesinde ele aldığı konular hakkında bilgi vermenin, konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemli olacağı kanaatindeyiz.

Süleyman Nesip makalesine, kendisinden önce kaleme alınmış olan Tevfik Fikret’in “İki Söz” ile Süleyman Nazif’in “İki Söz Daha” başlıklı makalelerine atfen “Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha” ismini seçmiş ve makalesini bu iki makalenin devamı olarak görmüştür:

“*Servet-i Fünûn*’un 364 numaralı nüshasında “İki Söz” unvanı tahtında bir musahabe-i edebiye ve 367 numaralı nüshasında “İki Söz Daha” unvanlı diğer bir musahabe-i edebiye okudum. İkincisi birincisinin mabadı idi. Bu da güya onlara bir lâhika olacak.”¹²⁵

“Şu aralık bizde pek büyük, pek aşikâr bir tarz-ı teceddüd olan ve gösterdiği asâr-ı teceddüdle haklı kaksız bir çok tarize, muahezeye uğrayan bu sanat-ı nefise”ye karşı olan tarizlere ve itirazlara karşı durmak istediğini belirten yazar, konuya “güzellik” kavramı hakkındaki düşüncelerini ifade ederek başlamış, daha sonra kendilerine yöneltilen eleştiriler üzerinde durmuştur.

Yazarın ilk eleştirisi kendilerine verilen “Dekadan” ismine yöneliktir. Kendilerine yöneltilen “Dekadan” ithamını reddeden Süleyman Nesip, “vakıa edebiyatımız bir Dekadanlık devresi geçirmiştir, fakat şimdi değil” ifadelerini kullanarak, edebiyatımızın geçirmiş olduğunu iddia ettiği bu “Dekadans” devrinin, *Tâlim-i Edebiyat*’ın yayımlanmasından “Yeni Edebiyat-ı Cedide”nin kurulmasına kadar olan süreç içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Divan edebiyatı ve Tanzimat’la gelişen yeni edebiyat dönemi hakkında değerlendirmelerde bulunan yazar; Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan ile Recaizâde Mahmut Ekrem’in kalem tecrübeleriyle meydana gelen bu yeni

¹²⁵ Süleyman Nesip. (1898). Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha. *Servet-i Fünun*, (374), 146-157.

edebiyatın *Talim-i Edebiyat* ile esaslarının ortaya konulduğunu belirtmiş ve bu edebiyatın “Yeni Edebiyat-ı Cedide” vasıtasıyla devam ettirildiğini söylemiştir.

Süleyman Nesip, “edebiyat-ı hazırâ”ya itiraz edenlerin üç sınıfa ayrıldığını; birinci sınıfı edebiyât-ı atika müstahlifleri, ikinci sınıfı devr-i inhitât bekâyâsı, üçüncü sınıfı da Mutavassıtîn’in teşkil ettiğini ifade etmiştir. İlk iki grubun “geçmiş bir zamana iddiâ-yı nisbet ettikleri” için sözlerini dikkate almadığını belirten yazar, “devr-i inhitat ile şimdiki devr-i teceddüd arasında kalmak isteyenler”in oluşturduğunu ifade ettiği Mutavassıtîn grubunun eleştirilerine cevap vereceğini söylemiş ve onlara yaptıkları hücumlardan dolayı teessüf ettiğini dile getirmiştir.

Yapılan ilk eleştirinin Edebiyat-ı Cedide zümresinin kullandığı bazı terkip ve sıfatlara yönelik olduğunu belirten Süleyman Nesip, yeni bir fikrin, yeni bir hissin ve yeni bir hayalin eski bir sıfatla ve eski terkiplerle ifade edilemeyeceğini savunmuş ve “saât-i semen-fâm, nây-i zümürüd, şikeste-reng-i sefâlet” gibi terkiplerin niçin icat edildiğinin “fıkr-i edebîye henüz vakıf olamayanlar” tarafından anlaşılamayacağını ifade etmiştir.

İkinci eleştirinin “şive-i beyan” ile “sakat, garip cümleler” yapılmasına yönelik olduğunu söyleyen yazar, bu iddiaları yanıtlamıştır. Edebiyat-ı Cedide zümresi içinde sakat, garip cümleler yapanların olduğunu; fakat o sakat, o garip cümlelerin “gırîzi bedialar” ibraz etikleri için insanı hayranlık içinde bıraktığını dile getiren yazar, bunun “bizde söylenmeyen meâniyi beyan etmek veyahut bazı efkâr-ı mevcudeyi yeni ve daha ceyyid bir tarz ile söylemek için bizzarure tabiat-ı ifadeyi cebretmelerinden” kaynaklandığını belirterek, bu durumun “sarf ve nahiv kaidelerini bilmemek”ten kaynaklanmadığının üzerinde ısrarla durmuştur. Bu konuda kendilerini eleştirenlerin somut örneklerle ortaya çıkmaları gerektiği hâlde, bunu yapmadıklarını ve “yapamayacaklarının” altını çizen yazar, muarızlarının bu tutumunu “kıskançlık” olarak değerlendirmiştir:

Boş yere itiraz edileceğine bunlardan meselâ Halit Ziya’nın “*Bir Yazın Tarihi*” nâmı altında yazdığı ufak hikâyeden İhsan’ın Aliye ile balkonda geçirdiği bir gece tasvirinde ilişecek bir cihet görüyorlarsa onu tasrih etseler, sonra bu böyle olmaz şöyle yazılır diye ondan hatta bir cümle yerine diğer bir cümle yazarak gösterebilirler emin olunuz ki kimsenin bir diyeceği kalmaz. Lâkin bunu yapmazlar, çünkü yapılamayacağını bilirler. Öyle ise niçin itiraz ederler? Bunun sebebini bence sırf rûhidir. Mutavassıtlar bütün bu itirazlarında infîlât-ı nefiselerine mağlup oluyorlar, mesela bazıları bunlardan layık olmadıkları bir hürmet ve rağbete intizar ediyorlar. Bazıları da şu henüz dünkü çocukların – evet bunu itiraf etmelidir – kendilerinin görmedikleri, yazamadıkları

şeyleri yeni bir nazar ile görerek parlak bir üslup ile ifade ettiklerini müşahade edince kıskanıyorlar. Ben bu hakikati bütün yazılarında aynen görüyorum.”¹²⁶

“Bazı yazarların, bazı yazılarında” Frenk şive-i ifadesini taklit ettiklerini ve hatta “Frengâne fikirleri, hisleri... bizim tabiatımızla, temayülümüzle, efkâr-ı milliyemizle kâbil-i tevfiğ görülmeyen bazı fikir ve hisleri doğrudan doğruya nakle”tiklerini kabul eden Süleyman Nesip, bunu yazarların “bu fikirleri, bu hisleri eda için o şiveyi daha muvâfık bul”malarından veya “daima o şivede yazılmış asâr mütalaâ et”melerinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Yazarların Frengâne fikirleri nakletmelerini de “yalnız kendi zevklerine tebaiyet ederek başkalarının zevklerini düşünme”melerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Süleyman Nesip, bu hâlin zamanla bir itidal kazanarak, Şark ile Garbın imtizâcından mütevellit, “bütün elvân-ı dil-firîbiyle, bütün etvâr-ı nazendesıyla bir müddet için cihanı kendisine meshur edecek” bir edebiyatı meydana getireceğini savunmuştur.

Üçüncü olarak taklit eleştirisi üzerinde uzun uzun açıklamalar yapan Süleyman Nesip, ortaya koydukları eserlerin “asâr-ı Garbiyenin taklidi” olduğu yönündeki eleştirilere ve kendilerine “Dekadan, Sembolist” gibi bazı sıfatların verilmesine cevap vermiştir. Yazar, bu hükümlerin hiçbir mukayeseye dayanmadığını vurgulamıştır. Avrupalıları taklit etmediklerini belirten yazar, kendi tetkikât-ı ruhiyeleriyle meşgul olduklarını ve aynı zamanda da asâr-ı Garbiyeyi de mütalaa ettiklerini belirtmiştir. Bu eserlerden çoğunun kendilerine güzel görüldüğünü ve ruhlarına tesir ettiğini; kendilerine tesir eden o eserlerin mevzuları için birer eser vücuda getirmek istediklerini açıklamıştır. Yazılan şeylerin bazısı, aynı malumat ile süslenmiş olduğundan ve aynı şekilde görüldüğünden dolayı birbirine benzediğini; kendilerinin onlar gibi görelim diye tabiatlarını zorlamadıklarını vurgulayan yazar, yazdıkları şeylerin “samimi, girîzi ve kendilerine ait” olduğunu dile getirmiştir.

Türkçülük hareketinin önde gelen isimlerinden Süleyman Paşa'nın oğlu olan Süleyman Nesip, makalesinde “millîlik” konusu üzerinde de durmuştur. Şimdiye kadar Türklüğü, Osmanlılığı nasıl muhafaza ettilerse, bundan sonra da aynı şekilde devam edeceklerini vurgulayan yazar, “bir kavmin ruhu” anlamına gelen “kudret-i milliye”nin taklit ile yok olamayacağını savunmuştur. Şark'tan ve Garp'tan güzel buldukları şeyleri kendi şahsiyetlerine uydurduklarını kabul eden yazar, kendilerinin de bu kavmin bir ferdi olduğunu belirterek; bütün ananelerinin ve bütün teşkilât-ı maneviyelerinin de esas

¹²⁶ Süleyman Nesip, a.g.m., 151.

itibariyle bu kavme ait olduğunun altını çizmiştir. Bununla beraber kendilerinin farklı bir terbiye gördüğünü ve bu terbiyenin büyük bir kısmının da görenekten ziyade ilme, marifete dayandığını ifade eden Süleyman Nesip, kudemayı ve kudema-perestânın itirazlarını da haklı bulduklarını belirtmekle beraber, efkâr ve hissiyâtlarını, kendileri gibi terbiye-i fikriye ile yetişenlerin anlayabileceklerini ifade etmiştir.

Edebiyat-ı Cedide zümresine, “yazdığınız şeyler anlaşılmıyor, millî olmuyor, şivemizi bozuyorsunuz, Frenklere taklit ediyorsunuz” eleştirilerinde bulunanların, kendileri anlamadıkları için bu eleştirileri yaptığını söyleyen yazar, “biz bu millet efrâdından değil miyiz ki yazdığımız şeyler millî olmuyor?” sorusunu yöneltmiştir. Kendilerine itiraz edenler arasında kimin “bir şive-i ifadeye, yazdığı şeylerde kendisi aynen görülebilecek bir şive-i ifadeye, elhasıl üslupça bir hususiyete mâlik” olduğunu ve Batı edebiyatını taklit ettikleri görüşüne nasıl varıldığını soran Süleyman Nesip, makalesini şu ifadelerle bitirmiştir:

“Dekadizm”i ne “Sembolizm”i hiç birini, hiç birini tanımıyoruz; bir eseri yazarken, yalnız tesiratımıza tâbi’ oluruz; ve onları olduğu gibi zapt ederiz. Bugün “Mallarme” bile “Sembolizm” nâmında bir meslek tanımadığını ve kendince meslek olamayacağını söylüyor. Bize böyle bir meslek isnat etmek nasıl sahîh olur?... İşte üss-i mesleğimiz bundan ibarettir, ve biz eminiz ki terakki her şeye galiptir.¹²⁷

Süleyman Nesip’in bu makalesine Ahmet Rasim “Tekâmül ve Terakki” başlıklı seri makaleleriyle cevap vermiştir. *Malumat*’ın 133. sayısından 136. sayısına kadar devam eden ve toplam 4 makaleden oluşan bu yazı serisinde ilk makale “Makale-i Mahsusa: Tekâmül ve Terakki I” ismini taşıırken, ikinci makaleye “Makale-i Mahsusa: Tekâmül ve Terakki II” başlığına “Süleyman Nesip Beyefendi’ye” hitabı eklenmiş; 3. ve 4. makaleler de birbirinin mabatı şeklinde devam etmiştir.

Ahmet Rasim Tekâmül ve Terakki’nin ilk makalesinde “milletin tercümân-ı hissiyâtı” olarak gördüğü “efkâr-ı edebiye” hakkında bu kavme, bu millete has bir edeb-i millî tesisi için gerekli olan şartlar ve “kendi şivemizi muhafaza” etme konusundaki düşüncelerini ortaya koymasından dolayı Süleyman Nesip Bey’e teşekkür etmiş; ancak arada yine açıklamaya muhtaç bir hayli noktanın bulunduğunu belirtmiştir.

¹²⁷ Süleyman Nesip, a.g.m., 157.

Ahmet Rasim'in ilk eleştirisi, on iki sayfalık "İki Söz Daha" makalesinin bir edebî tahlil tarzında kaleme alınmasına rağmen, yazının sonuna doğru "asâr-ı infîâl ve gurur" gösterilerek başlangıçtaki ciddiyetini kaybetmesi ve başlangıçta Mösyö Veron'un sanat hakkındaki düşüncelerini tercüme ettiği sayfada "kendini tafsilât içinde gaib et"mesine gelmiştir. Bu sayfayı açıklamasını rica etmekle birlikte, sanat hakkında düşüncelerini ve bizdeki "hikmet-i bedâyi (estetik)"in "suver-i telakki"sinin nasıl olması gerektiği hakkında daha sonra açıklamalar yapacağını belirtmiştir. Yazarın ikinci olarak üzerinde durduğu konu "İki Söz Daha"da Süleyman Nesip'in başlangıçtaki mukaddimesine dayanarak estetik hakkındaki genel düşüncelerini edebiyât-ı Osmaniyeye tatbîk ederek edebiyatımızdaki edebî değişiklikleri yüzeysel olarak açıklayıp, Şinâsi devri ile Kemal, Abdülhak Hamit, Mahmut Ekrem ve Muallim Nâci gibi "esâtize-i cedîde"nin hizmetleri hakkında birer cümle söyledikten sonra Ayın Nâdir, H. Nazım, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret gibi "sermâye-i fahr ve mübâhâtımız olan gençleri", "Yeni Edebiyat-ı Cedîde"nin kurucuları olarak gösterip, "*Tâlim-i Edebiyat*"ı bizde "şî'r-i sahîh mürevvec-i evvelî" olmak üzere göstererek bir inhitât devri icadıyla Yeni Edebiyat-ı Cedîde'ye "sadıkiyet ve gırîziyet" isnat etmesidir. Ahmet Rasim, bu konudaki düşüncelerini daha sonra açıklayacağını belirtmiştir.

Ahmet Rasim, Süleyman Nesip'in bu makaleyi yazmaya kendilerini sevk eden esbâb-ı mücbireyi anlatmak üzere, edebiyat-ı hâzıraya itirâz edenleri üç sınıfa ayırdıktan sonra Yeni Edebiyat-ı Cedîde'nin dayandığı gayeleri kendilerine mahsus bir şekilde müdafaa edip, kendilerinin bu mesleğin mucitleri olduklarını ispata çalıştıklarını belirtmiştir.

Ahmet Rasim, "vaktiyle yazmış olduğum "Muhâkemât-ı Edebiye"de biraz da ben söylenmiş ve "Garp'ın asâr ve füyûzât-ı ilmiyesinden istifade edelim fakat Türk gibi yazalım" diye İsmail Safa Bey'e biraz ilişmiş olduğumdan elbette bu makalede bana ait bir hayli sözler bulunmaktadır" diyerek Süleyman Nesip'in bu makalesine cevap verme gereğini hissetmiştir.

Ahmet Rasim "Tekâmül ve Terakki II: Süleyman Nesip Beyefendi'ye" başlığını taşıyan ikinci yazısında, Süleyman Nesip'in "İki Söz Daha"sını üç kısma ayırarak Mutavassıfîn'e "en kuvvetli bir müdafaa dermeyan ed[il]erek haklı haksız isnadâtta bulun"duğu ve Süleyman Nesip'in en ciddi ve en mukni tenkitlerinin yer aldığı kısım olması gerekçesiyle öncelikle üçüncü kısım ile işigal edeceğini söylemiştir.

Yazarın öncelikle itirazı kendilerini “enzâr-ı umumiyyede küçük düşürmeye masrûf olan” Mutavassıtların bütün bu itirazlarının “kıskançlık”larından dolayı olduğu yönündeki ifadelerine yöneliktir:

Eğer bu sözlerinizde benim için de bir hisse var ise tamamıyla ve kemâl-i şiddetle reddederim (...) fikr-i mâ-iştirak eden rüfekâ-yı mesleğim de bu fikir ve mütalaada benimle müşterektirler. Onlar da benim gibi meftûn-ı terakkîdirler. Kimseye nazar-ı haset ve gayz ile bakmayı müzehheb-i irfan ve meşreb-i hakikat-perestânelerine yakıştırmamışlardır.¹²⁸

diyerek bu ithamları hem kendi adına hem de mensubu bulunduğu edebî anlayışı paylaştığı arkadaşları adına reddetmiştir.

Ahmet Rasim, Süleyman Nesip’in İki Söz Daha isimli yazısında yer alan itirazlarının “mühimlerini aynen derc ve gayr-i mühim olanlarını mülâhazât-ı kemterânesi arasında red veya kabul etmek suretiyle cevap vereceği”ni açıklayarak Süleyman Nesip’in açıklamalarına ve itirazlarına cevap vermiştir. Ahmet Rasim ilk olarak Süleyman Nesip’in üdebâ-yı hâzıra tarafından kullanılan bazı sıfatların ve terkiplerin eleştirilmesine karşılık olarak; yeni bir fikrin, yeni bir hissin ve yeni bir hayalin eski bir sıfat, eski bir terkîp ile anlatılamayacağı yönündeki açıklamalarına cevap vermiştir. Bu ifadelerin anlaşılmasının zorluğuna dikkati çeken yazar, bu terkiplerin yeni hisleri, hayalleri ve fikirleri vermekten ziyade, onları “setr ve ihfa” ettiğine işaret etmiştir:

Garip! Bir az da siz düşünün. Ben “saat-i semen-fâm”ın ne olduğunu anlayamazsam kim anlayacak? Hatta Cenap Bey size şerh etmese idi siz nasıl anlayabilirdiniz? Bu ciheti bırakalım. Bir kere lisanı umumiyet nokta-i nazarından beraberce düşünelim. Acaba yeni fikir, yeni his, yeni hayal kelimâtından mı ibarettir ki teksîr-i istiâre ve mecaza riayetle böyle müşevveşü’l- fikr olarak ve ifade edilecek hissi boğarak bir acîbe-i hayalîyenin doğduğuna sevinelim bâ-husus sâât-i semen-fâm, nâ-yi zümürüd, şikestereng-i sefâlet terâkîb-i adiyesinin ehemmiyeti nedir ki onların olacağı fikir ve his ve hayal bizce makbul ve muteber bir fikir ve his ve hayal olsun? Bu gibi terâkîb-i müşevveşeyi istimâl etmek edebiyat-ı Osmaniyeye efkâr ve hissiyât ve hayâlât-ı cedîde bahş ve ihsan eylemekten ziyade efkâr ve hissiyât ve hayâlât-ı cedîdeyi setr ve ihfa eylemek değil de nedir?¹²⁹

Ahmet Rasim, Süleyman Nesip’in, Edebiyat-ı Cedide zümresi arasında “sakat, garîb cümleler” yapanların olduğunu, ancak o sakat, o garîb cümleler arasında ortaya konulan “samimi, garîzî bedialar”ın insanı hayran bıraktığı yönündeki açıklamalarına; “siz hangi

¹²⁸ Ahmet Rasim. (1898). Tekamül ve Terakki: II ‘Süleyman Nesip Beyefendi’ye’. *Malûmat*, 6(134), 279.

¹²⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 279.

bir salâhiyyet ile meydana atılarak o bedâyi‘-i samimiye ve gariziyenin lisân-i sahîh-i millî ile ifadesi mümkün olamayacağını iddia ediyorsunuz” sözleriyle karşılık vermiş ve bir cümlenin garip ve sakat olduğu hâlde nasıl “bedâyi‘ ile mâl-a-mâl” bulunabileceği sorusunu “İki Söz Daha” muharririne yöneltmiştir. Lisanımızın her fikri ifadeye kabiliyetinin olduğunu belirten Ahmet Rasim, bunun ancak lisana vukûf ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Kendilerinin “sarf ve nahv kaidelerini bilmemekle” itham edilmemelerini isteyen Süleyman Nesip’e karşı yazar, onları “sarf ve nahv kaidelerini bilmemekle itham etmeyip kavaid-i lisaniyeyi bildikleri veya bilmedikleri hâlde pâ-mâl ettikleri için feryat ettiklerini” belirtmiştir. Yazar, kendilerinin yazdıkları makalelerde garabete yer veren ifadelerin olmadığını belirten Süleyman Nesip’e “biz icad-ı garaibi sahaif-i edebiyemize hasrederek sokakta dürüst konuşur, mecâlis ve mahâfil-i kibârda garîbeler izhâr eder bir millet mi olacağız?” sorusunu yöneltmiş, Edebiyat-ı Cedide zümresinin, bütün yenilikleri kendilerine hasrederek efkâr-ı edebiyeye yalnız kendilerini vâris olarak göstermelerini de eleştirmiştir.

Kendilerine karşı yapılan eleştirilerde muarızlarını somut deliller kullanmaya ve kendi hatalarını tashih etmeye davet eden Süleyman Nesip, muarızlarının Halit Ziya’nın “*Bir Yazın Tarihi*” adlı hikâyesinde geçen balkon sahnesinde ilişecek bir nokta varsa göstermelerini istemiştir. Ahmet Rasim’in Halit Ziya’yı, Süleyman Nesip’ten daha iyi tanıdığı yönündeki ifadeleri onun *Servet-i Fünun* yazarlarını iyi takip ettiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir:

İki nokta-i nazardan da davayı gaib ediyorsunuz. Evvelâ Halit Ziya Bey’i bizim kadar bilmediğinizi, tanımadığınızı, bizim kadar eserlerini tettebbu‘ etmediğinizi şu satırlarla ispat edip onun zühûl edeceği nikât-ı tahririye ile tebliğ-i hissiyâta kullandığı tarz-ı beyânı müntehâ-yı meslek-i edeb olmak üzere gösterdiğinizden, saniyen tahassüsât-ı ferdiyeyi herkeste bir görerek bir balkon alemini tasvir etmek ve ondan hâsıl olan ihtisâsâtı yazmak gibi Halit Ziya Bey ve meslek-i tahrîrin bu kısmında uğraşmak olanlarca pek de zor olmayan bir keyfiyeti medâr-ı üstad ittihâz eylediğinizden dolayı aldaniyorsunuz. Siz bizi a’rafta bıraktığınız hâlde kendinizin ne tarafa gideceğini bilmiyorsunuz.¹³⁰

Süleyman Nesip’in yapılan yeniliklerin devam ettirildiği takdirde “Şark ile Garbın imtizacından bir edebiyat ki bütün elvân-ı dil-fîrîbiyle, bütün etvâr-ı nazendesiyile bir müddet için cihânı kendisine meshûr edecektir!..” şeklindeki ifadelerine karşılık;yazar, Şark ile Garbın imtizacından husûle gelecek edebiyatın “revş-i hâzır” ile meydana

¹³⁰ Ahmet Rasim, a.g.m., 282.

gelmesinin mümkün olmadığını savunmuştur. Ahmet Rasim, böyle bir edebiyatın ortaya çıkarılabilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiş ve bu şartları 8 madde altında toplamıştır:

1. Fikr-i intihâlin ebediyyen zihinlerinden ihracı.
2. Avrupa edebiyatını bu derece-i müterakkıyâne isâl eden müessirât-ı hâriciye ve dâhiliye ve zatiyenin tetebbu ve tetkiki ile hüviyet ve maneviyetini anladıktan sonra onlar gibi düşünüp Türk gibi yazmalı. Yani ihtisâsât ve tasvirât bütün bir Türk ihtisâsât ve tasvirâtı olmalı.
3. Mâdâm ki Şark ve Garp'ın ittihâdından mütehasıl bir edebiyata mâlik olacağız. Şark edebiyatına da vukûf-ı tamm hâsıl ederek şimdi bizim vukûf ve irfanımız gibi insanı mutavassıtın gürûhuna sokacak hâl-i mütereddid-âneyi izale etmeli. Hiç olmazsa Türklük hissiyatını yenmemeli.
4. Hissiyât-ı âliye için yalnız kendimiz için yazıp okuyacak tarikati ilzam etmeyerek milletin muhtaç olduğu malûmat-ı umumiye yazılarımızla ta'mîm ederek ve bunun için dahi ulûm ve fûnûn-ı edebiyeye ve ahvâl-i hissiye-i millete ve şerâit-i içtimaiyemizle âdât ve ahlâk-ı ümmete ittîlâ' hâsıl eylemeliyiz. Mâ geh-i kalem dediğimiz nâşir-i irfân bizden memûl ettiği feyzi olsun.
5. Bizim terâkîb-i cedîde ihtira'ıyla cebr-i tabiat değil tebdîl-i fikr ve meşrep ettiğimizi gösteren reh-i nâ-refteye sapılmadan evvel düşünmek denilen hâlet-i dimağiyeye bir ceryân-ı tamm vererek te'min-i terâkkî edecek makâsid-i âliye-i edebiyeye doğru akıp gitmeyi öğrenmeliyiz.
6. Bir yerde ulûm ve fûnûn terakkî edemeyince edebiyatın terakkî ettiği görülemediği bedihyat-ı tarihiyeden olduğu ve bizde ise terakki etti denilen edebiyatın Frenk, Acem, Arap, Latin, Yunan ve saireden dökülüp gelen enkazından yapılmı derme çatma bir şey bulunduğunu tarafeyn teslim eylediği cihetle evvelâ kendimiz bir tarîk-i mesai keşfederek o yolda çalışmalıyız. Bu türlü çalışmazsak efkâr-ı saire hamâli oluruz. O zaman hissiyat-ı edebiye namına yeni câmi arzuhâlcileri gibi daima bir başkasının efkâr ve mülâhazâtını yazmak tehlikesine uğrarız. Onun için bu noktayı nazar-ı dikkat önünde bulundurmalıyız.
7. Mukaddime-i âsârı daha şimdiden sizin ve bize de taht-ı itirafımızda bulunan Frenk mukallitliğini ve Acem ve Arap taraftarlığını kimde görür isek der-hâl muâhezât-ı şedîde ile onu ortadan izaleye bezl-i makderet eylemeliyiz. Ta ki kıvâm-ı hissiyat-ı milliyeye bu yüzden bir hâle gelmesin. Yani taklide tabii nazarıyla bakmaktan vaz geçerek efkâr-ı sâlime-i mucidâneye kuvvet vermeliyiz.
8. Üstâd-ı sâhip Kemâl'in tehzîb ve ıslah-ı lisan hakkındaki mütalaatına bir vüs'at-ı ma'kule vererek dilimizi düzeltmeye ve imlamızı imlaya getirmeye çabalamalıyız. Yoksa sizin bizim şair dediğimiz leyâl, telâki, veda, tahattur, bilmem nere tahassüsâtı, sabaha karşı, zükâ, daha gibi söylenmelerle tesîs-i edeb edemeyiz. Fûnûn-ı edebiyenin her şubesinde mütehasısîn yetiştirmeye gayret etmeliyiz.¹³¹

Ahmet Rasim serinin 3. makalesinde, Süleyman Nesip'in kendilerine Batı eserlerini taklit ettikleri ithamında bulunan ve Dekadan, Sembolist sıfatlarını yakıştıran muarızlarının bu isnatlarının hiçbir mukayeseye dayanmadığı yönündeki ifadelerine cevap vermiştir. Taklit

¹³¹ Ahmet Rasim, a.g.m., 282-283.

fikrinin hiçbir zaman kabul edilemeyeceğini söyleyen yazar, taklitten meydana getirilecek olan güzelliğin de yine sahte olacağını belirtmiştir.

Süleyman Nesip'in içlerinden bazılarının bazı eserlerde, Frenk şive-i ifadesini taklit ettiği ve efkâr-ı milliyeye uygun olmayan bazı Frenkâne fikirleri, hisleri doğrudan naklettiği yönündeki ifadelerini Ahmet Rasim sevinçle karşılamış ve Süleyman Nesip'in de hatalarını kabul ettiğine dikkati çekmiştir:

İşte azizim! Bizim feryadımızı sizin şu lisan-ı beliğiniz kadar muhik gösteren hiçbir lisan olamaz. Biz hiçbir zaman zevk ve şive-i milliye muvafık olan asâr-ı cedideye karşı izhâr-ı buğz ve hased etmek, ta'dâd ettiğiniz seyyiâtın yetişecek erbâb-ı kaleme sirâyet edeceği korkusuyla gücümüz yettiği kadar ret ve cerh etmeye çalışarak bu türlü eserlere taklittir, sahtekârlıktır, zevk-i milliye muvafık değildir. Böyle şeylerden tehâşî edelim. Böyle şeylerle lisanımız bozuluyor dedik. Hatta size bile şimdilik kısmen kabul ettirmeye muvaffak olduk.¹³²

Süleyman Nesip'in "bize 'Dekadan, Sembolist' gibi bazı sıfatlar veriyorlar" sözlerine karşılık Ahmet Rasim; bu hükmün kat'î bir hüküm değil, indî bir hüküm olduğunu belirtmiştir. Yazar, "Dekadans" sıfatını, eserleriyle inhitata yol açan ve Frenkâne fikirleri "temeşşuk" ederek taklit fikrini ileriye sürenler için kullandıklarını; asâr-ı cedide denilen şiirleri ve makaleleri arasında muğlak ve müphem ibarelere yer veren ediplere karşı "bir atf-ı izâfî" olarak da Sembolist sıfatının söyleniverildiğini belirtmiştir. Dekadizm hareketinin Fransa'da yol açtığı ciddi tartışmalardan haberdar olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, "kâşkî onların Dekadansı bizim Dekadansımız ve onların Dekadanları bizim Dekadanlarımız olsa" yorumunu yaptıktan sonra "sembolizmin ne derecede külfete muhtaç bir sanat olduğu bizim de malumumuzdur" cümlesini kurması, onun Avrupa'daki edebî anlayışları takip ettiğini göstermektedir.

Yirmi sene zarfında kazanılmış olan ilmî gelişmelerin marifet sahibi gençleri "bir Osmanlı medeniyeti tesis etmek" için yetiştirdiğini belirten Ahmet Rasim, kendilerinin ise bu maksada tâbi olamadıklarını ifade etmiştir. Mütenebbî, Firdevsî, Hugo, Mallarmé, Schiller, Schopenhauer gibi ediplerin "lâyık-ı hazm ve temessül olan olmayan ne kadar usârât-ı dimâgiyyesi varsa cümlesini emmekte sebât" eden gençlerin yeni ve muhtelif bir takım efkâr ve hissiyâtın içinde kaldıklarını, alafranga geçinen bazı kişilerin zevk ve şiveyi bile inkâr ederek, hatta Süleyman Nesip'i bile "yeni bir his, eski bir sıfatla" tarif edilmez

¹³² Ahmet Rasim. (1898). Tekâmül ve Terakki: III. *Malûmat*, 6(135), 294-299.

demeye mecbur ettiklerini savunmuştur. Ahmet Rasim, yeni bir hisse yeni bir sıfat bulmayı terakki zanneden Süleyman Nesip'in, ters bir yola girdiğini ifade etmiştir.

Süleyman Nesip, kendi tetkikât-ı ruhiyeleriyle uğraştıklarını, ancak Garp eserlerini de okuduklarını; bu eserlerden bir çoğunun kendilerine güzel görüldüğünü ve ruhlarına tesir eden bu eserler gibi eserler vücuda getirmek istediklerini belirtmiş ve Garp eserleri ile kendi eserleri arasındaki benzerliğin Batılı şair ve yazarlarla aynı ilmî seviyede olmalarından ve konuya aynı şekilde bakmalarından kaynaklandığını iddia etmiştir. Ahmet Rasim, yeni manzume ve makalelerden birinde görülen ve “Garp'ın eâzım-ı şuarâsından alınma” bir hissi, bir fikri, bir hakîkati filan yazardan almışsınız denildiğinde, Edebiyat-ı Cedide zümresi yazarlarının “biz bir seviye-i ilmiyedeyiz, bu mevzuu aynı sûretle görmüşüzdür” diye reddedeceklerini; “Sully Prudhomme'un Need Brisé yani Lâne-i Şikeste'siyle Sîret Bey'in Tâir-i Garîb unvanlı manzûmesinde aynı hissini başka bir surette tasvîr edildiğini iddia edecek olursanız”, “olabilir, çünkü Sîret Bey de, Sully Prudhomme da aynı seviye-i ilmiyededir. İki de bir mevzuu aynı sûretle görmüşlerdir. Hatta şairimiz ondan daha samîmi olarak tasvîr etmiştir, cevâbını vereceklerdir” diyerek Edebiyat-ı Cedide zümresinin “Garp eserlerini taklit” konusundaki eleştirilerden bu şekilde kurtulmaya çalıştıklarına işaret etmiştir. Ahmet Rasim yazının ilerleyen kısımlarında bu durumu “intihâl-i his” olarak değerlendirmiştir.

Sully Prudhomme'un “Need Brisé” şiiri ile Sîret Bey'in “Tâir-i Garîb” şiirini karşılaştıran Ahmet Rasim, Sully Prudhomme'un şiirini “selîs, sade, haşvsız, zihâfsız, bir fikr-i üstâdın infîâlini nâtk, bir hiss-i kâmilin ufak bir iğbirârını muhtevî” sözleriyle nitelendirirken, Sîret Bey'in şiirinin daha başlar başlamaz bir “tezâdd-ı fikr” gösterdiğini belirtmiştir. Ahmet Rasim, “bu tezâdın fikir ve hisse ne türlü bir medârı olur ki ben müteessir olayım. Buradaki yeni hissi, yeni fikri, yeni hayâli beğeneyim!” diyerek Sîret Bey'in şiirine konu olan hayalin yeni bir hayal, yeni bir fikir olmadığını ve tabiatın manzaraya, manzaranın da tabiata uygun düşmediğini vurgulamıştır.

Sîret Bey'in şiirini değerlendiren Ahmet Rasim, onların “tabiat-ı ifadeyi” zorlamadıklarını, “hakâyık-ı tabîiyeyi” zorladıklarını belirterek “bir hayâl-i garîb, bir terkîb-i garîb” ile hislerini anlattıklarını, dolayısıyla da “seviye-i ilmiyeden” düştüklerini iddia etmiştir. Daha sonra Sully Prudhomme'un “Need Brisé” şiirini veren yazar, bu şiirden bir haşiv göstermelerini, bir “tenakuz-ı fikir ve his” bulmalarını istemiş ve daha sonra Edebiyat-ı

Cedide zümresinin Sully Prudhomme'u anlamadıklarını ifade etmiştir. Ahmet Rasim, Süleyman Nesip'e hangi cüret, hangi delil, hangi salahiyet ve hangi vukuf ile ortaya atılarak bu iki manzumeyi kıyasladığını ve Sîret Bey'in o hissi Sully Prudhomme'dan almış olsa bile, millî ve samimî bir şekilde, Sully Prudhomme'dan daha iyi tasvir ettiği hükmünü nasıl verdiğini sormuştur.

Ahmet Rasim, Sîret Bey'e karşı daima saygı duyduklarını belirtmekle birlikte, onu tüm dünyanın üstün gördüğü Sully Prudhomme ile mukayese etmenin doğru olmayacağını belirtmiştir.

Süleyman Nesip'in "hangi Frenk şairi Cenap Bey'in 'Riyâh-ı Leyâl'i zemininde bir şiir yazmıştır?" sözlerine de değinen yazar, "oradaki hissin de beğenip ruhen müteessir olduğunuz bir mevzu-i Garbî'den alınmış olmadığını ne ile ispat edeceksiniz" diyerek bunun da Batı'dan alınma bir his olabileceğine işaret etmiştir. Bu mevzuda "*Dâniş Serpantin*" şiiri de söz konusu olmuştur. Taklit konusunda yürütülen nazariyenin asla kabul edilemeyeceğini belirten Ahmet Rasim, her görülen şeyin kabul edilemeyeceğini, söz konusu unsurun "ıslah ve tecdîd" edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Yazar; "ihtimâl ki bütün şimdiki sanatımıza taklit denilir" diyen Süleyman Nesip'e "şüphe mi var" diyerek sert bir cevap vermiştir. Ahmet Rasim'in "Edebiyat-ı Cedide zümresi" yazarlarının artık eskisi gibi anlaşılmaz bir üslup kullanmadıklarını, mutavassıtların onları "daire-i itidâle" mecbur bıraktıklarını ifade ettiği aşağıdaki cümleleri "Teslim-i Hakikat"i yazan Ahmet Mithat Efendi'yi hatırlatmaktadır. Yalnız bu ifadeleri Ahmet Rasim, Teslim-i Hakikat'ten yaklaşık 6 ay önce dile getirmiştir:

"Bereket versin Mutavassıtın dediğiniz muharrirîn-i fakîreye, bereket versin o müstehzîlere ki sizi yavaş yavaş daire-i itidâle rücu etmeye mecbur eyleyerek asâr-ı ahireniz de biraz vuzuh göstermeye sevk ettiler."¹³³

Ahmet Rasim, Tekâmül ve Terakki'nin son makalesinde yine Süleyman Nesip'in makalesinden alıntılar yaparak kendi görüşlerini ve itirazlarını dile getirmiştir. Süleyman Nesip'in "şimdiye kadar Türklüğümüzü, Osmanlılığımızı nasıl muhafaza ettikse, bundan sonra da asırlarca öyle muhafaza edeceğiz. Ne hâcet, İran edebiyatına asırlarca taklit

¹³³ Ahmet Rasim, a.g.m., 299.

ettiğimiz hâlde şu son zamanlarda o kayıttan kurtulmadık mı” şeklindeki sözlerine karşılık Ahmet Rasim, üç dört asırdır İran edebiyatı baskısı altında kalan Osmanlı edebiyatının bu baskıdan kurtulur kurtulmaz Batı edebiyatının etkisi altına girmesinin edebiyatımız açısından doğuracağı sıkıntılara karşı uyarılarda bulunduğu görülür. Yazar bir edeb-i millî oluşturmanın kendileri gibi “aceze-i üdebâya” müyesser olamayacağını itiraf ettikten sonra, edebiyatımızın o anki durumunu ve Edebiyat-ı Cedide zümresine karşı olan eleştirilerini ortaya koymuştur:

Hüseyin Cahit Bey’in tarifi veçhle elimizde henüz yarım sarf ile yarım lügat var. Hatta düstûr-ı müeyyed diye tavsîf ettiğiniz “*Tâlim-i Edebiyat*” bile nâ-tamam kalmıştır. Efkâr-ı edebiye nâmına bütün Avrupa üdebâsının mülâhazâtı karma karışık, hemen yanlış tercüme edilerek tedâvül etmektedir. Himmetinizle teşekkül ettiği yine kendinizden menkûl olan edebiyat-ı cedide bile tasvir-i hissiyâtta malûmat-ı ciddiye istinat etmeyerek kelime, terkip, sıfat aramakla, bulamayınca hâtıra ne gelirse onu kayd ve tahrir etmekle işğal eylemektedir.¹³⁴

Süleyman Nesip, Frenk taklitçiliği yapmakla ve anlaşılmamakla suçlandıklarını dile getirmiş; muarızlarının, eserlerini anlamadıklarından dolayı anlaşılmamakla suçlandıklarını savunmuştur. Süleyman Nesip’in bu ifadelerine mizahî bir dille karşılık veren Ahmet Rasim; yazara, “siz yazdıklarınızı anlıyor musunuz?” diye sormuş ve sert bir dille eleştirmeye devam etmiştir:

Siz tabâyi’-i milliyeye hissiyât-ı ecnebiyeyi ilkâya sarf-ı himmet ettikçe biz de bunun makul olmadığını ispata hasr-ı gayret edeceğiz. Milletın dâniş-verânı anlamıyor, Mutavassıtın anlamıyor, efrâd anlamıyor. Bu nasıl edebiyât! Mithat’lar, Sait’ler, Tevfik’ler, bütün cerâid-i mahalliye muharrirleri, edebiyât-i atıkâ mürevvicleri hatta içinizden bir kaçını anlamıyoruz diye bağırınca nazarınızda der-hâl sınıf-ı ceheleye düşüyorlar. Öyle mi?¹³⁵

Ahmet Rasim, “*Servet-i Fünun*” yazarlarının ortaya koyduğu eserleri ise “bütün ümmetin zekâsını, liyâkatini, kırık dökük, hissi çalınma, ifadesi mahsul-i taklid, terâkîbi sakat, garip manzûmât ve makâlâtta mündemiç görmek terakkiyât-ı sahiha erbâbını dil-hûn edecek şeyler” olarak nitelendirmiştir.

Süleyman Nesip’in “biz bu milletin efradından değil miyiz ki yazdığımız şeyler millî olmuyor” şeklindeki itirazlarına karşılık Ahmet Rasim, “biz size bu millet efradından değilsiniz demedik” diyerek bir insanın bir milletin ferdi olmasıyla eserlerinin millî

¹³⁴ Ahmet Rasim. (1898). Tekâmül ve Terakki: IV. *Malûmat*, 6(136), 321.

¹³⁵ Ahmet Rasim, a.g.m., 321.

olamayacağını ifade etmiştir. Eskiden de ediplerimizin Türk milletine mensup olmasına rağmen yazdıklarının “İrânî” olduğunu dile getiren yazar, Edebiyat-ı Cedide zümresi yazarlarının da bu millete mensup olduğu hâlde genellikle Frenk şivesine kapıldıklarına işaret etmiştir.

Mutavassıtın aleyhine yazılan yazılarda Recaizâde Mahmut Ekrem ve Samipaşazâde Sezai'nin şahit ve yeni mektebin mucitleri olarak gösterildiğine dikkati çeken Ahmet Rasim, onların da bu konuda görüşlerini almak gerektiğini dile getirmiş ve şu ifadelerle makalesine son vermiştir:

Zihninizi bütün taklit kaplamış. Bir yerde biz taklit etmiyoruz diyorsunuz. Diğer yerde taklit tabiidir diye feryat ediyorsunuz. Sizin yaptığınız şeye yani güzel bir mevzu elde edince onun üzerine yürüttüğünüz teessür-nâmelere taklit denir. Harfiyyen olursa tercüme ıtlak olunur. Eğer mevzu'un mahalli bildirilmezse sirkattir. Yalnız efkâr-ı müşterekede tavzih-i mahall etmeye hâcet yoktur. (...) İstedığınız kadar çalışın. Hâyîde hissiyât ve efkâr ve hayâlâtı terâkib-i garîbe ve sakat cümlelerle kimseye ifâde edemezsiniz. Sizin tasvir-i hissiyât için takip ettiğiniz tarîk yeni tarîk değildir. Hatta eskimiş ve modası geçmiştir. Şimdiki tarîk terâkkiyât-ı ilmiye ve fenniye ve sanaiyeden istinbât-ı ahkâm ederek zevk ve şive-i millî ve usûl ve kavaid-i lisaniye dahilinde ifade etmektir.¹³⁶

Ahmet Rasim bu yazısında, Süleyman Nesip'in “Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha” unvanlı makalesinde değinilen konulara, Süleyman Nesip'in ifadelerinden alıntılar yaparak, teker teker cevap vermiştir. Edebiyat-ı Cedide zümresi ile Mutavassıtın grubunun farklı edebiyat anlayışlarını ve düşüncelerini göstermesi bakımından Ahmet Rasim'in “Tekâmül ve Terakki” isimli yazısının tamamı ekler bölümünde verilmiştir.

Ahmet Rasim, “İstibdâd-ı Edebî'de Edebî Hareketlerin Çeşitliliği ile Sansür” başlıklı makalesinde Edebiyat-ı Cedide zümresi ile Mutavassıtın arasındaki anlaşmazlıkların nelerden kaynaklandığını, aralarında çıkan Dekadanlar Tartışması'nı ve bu tartışmada başarısız olma nedenlerini ele almıştır. Edebiyat-ı Cedide zümresini Fransız edebiyatı ve ediplerini taklitçilikle, intihallerle ve lügat kitaplarındaki terk edilen acayip kelimeleri diriltmekle suçlayan Mutavassıtın yazarları, bir süre sonra Edebiyat-ı Cedide zümresinin bu faaliyetlerine karşı mizahî, hicvî, hattâ hakaret ve küfre dayalı mukabelede bulunmuşlardır. Ahmet Mithat Efendi'nin Dekadanlar makalesiyle beraber Mutavassıtlar,

¹³⁶ Ahmet Rasim, a.g.m., 322.

“bu benzeri görülmemiş yeni icattan türlü türlü oyuncaklar yaparak, çeşit çeşit maskaralık tertibatı göstermeye” başlamıştır:

“Dün gece sarmaş dolaş olduk, kızardık, terledik
Pembe rü’yalar benimle, pembe rü’yâlarla ben”

gibi alaylı şiirler yazan Mutavassıtın, ağır ağır hezimete uğradıklarının farkına varamamıştır. Şinasi, Namık Kemal, Muallim Nâci ile onların mesleklerini örnek alan Mutavassıtlar, Edebiyat-ı Cedide zümresi ile girdikleri tartışmada, kendilerini müdafaa etmekte başarılı olamamışlardır. Ahmet Rasim’in deyimiyle, bir süre sonra Mutavassıtların “temcid pilâvı gibi ısıtıp ısıtıp ortaya sürdükleri tecnisler, teşbihler, istiareler bilhassa kelimeleri kullanma hususunda alışmış oldukları oyunlar can sıkmağa” başlamıştır.

Ahmet Rasim, Edebiyat-ı Cedide zümresi ve Mutavassıtın edebî anlayışlarının millî bir edebiyat oluşturmada başarılı olamadığı gibi, gençlerin faydalanabileceği bir edebiyat da ortaya koyamadığını ifade etmiştir:

Biri şarkın kullanıla kullanıla, bilhassa bizim ellerde geze geze âdeta eskimiş örgülü manzumlarından yama yama üstüne dikili bir elbise ile örtünerek buna şerefli bir kaftan süsü vermeye çalıştığı halde diğeri değil sarık sarmak, püskülünü bile kaldırdığı millî serpuşu benimsememekte, sırtına bonjur, frank, redingot giyerek o zamanın meşhur hikâyelerinden olduğu üzere dilde pardon, elde baston, kar gibi kolalı gömleğinin boynunda murassa altın iğne takılı, plâsteron kravatlı, ütülü, paçası dar pantolon, burnu sivri losterin iskarpi ile âdeta tabiiyetini değiştirmiş gibi gezinmekteydi. Halbuki fikir ve marifetin, edebiyatın vatani olmamakla beraber bir tabii ölçüsü bulunmak esas, Mutavassıtın’ın pejmürde kıyafeti yeni yeni edebiyatçılığın şıklığı adetâ züppeliği arasında sallanıp duruyordu. Onun için idi ki Edebiyat-ı Cedîde’de milliyet rengi görülmüyor Mutavassıtın’ın eserlerinde ise küf kokuyordu. Elhasıl gençlik -bilip bilmeden uysallık edenleri kâle alınmamak şartıyla- bu iki müfritin hiç birinden istifade edemiyordu.”¹³⁷

Ahmet Rasim, zamanında kendisi de dahil diğer ediplerin, oluşturmaya çalıştıkları edebiyatın “gayr-i millî” ve edebiyat adına “faydasız” olduğunun farkına varılmadığını ifade etmiş ve o zamana kadar oluşturulan eserlerimizin belli bir düşünce, araştırma fikrinden ziyade “tesadüfî” olduğunu belirtmiştir:

Ben o zaman bu farkları fark edebiliyor muydum? Nerede!.. Sade ben mi? Pek eminim ki bahsedilenlerin cümlesi de benim gibiydi!.. Çünkü matbuat meydanına geldiğim

¹³⁷ Yetiş, 1980, 157.

günden bu ana kadar tecrübe ile nazarımda sâbit olmuştur ki biz ne eserler meydana getirmiş isek cümlesi de tesadüfidir. Ne biliyorsak “kıdem”e borçluyuz...”¹³⁸

Ahmet Rasim, o zamanki edebiyatımızın “karmakarışık günler” yaşadığını da ifade etmiştir.

Hüseyin Cahit’in *Servet-i Fünûn*’da çıkan “Edebiyat-ı Cedide Menşe ve Esasları adlı yazısına, “Andelip” *Musavver Malûmat*’ta “Birader-i Muhteremim Ahmet Rasim’e”¹³⁹ adlı yazıyla cevap vermiştir. Bu yazısıyla Andelip, Ahmet Rasim’i de tartışmaya çekmek istemiştir. 15 Mart 1313 tarihli *Tarik Gazetesi*’nde Âşık Coşkun’un Ahmet Rasim’e hitaben yazdığı mektupta da “Serveti Fünûnculara” tarzinde bulunulduğu görülmüştür.

4.1.2. Klâsikler tartışması

Dekadanlar Tartışması’nın başlamasından yaklaşık 6 ay sonra, yine Ahmet Mithat Efendi’nin kalemiyle edebiyatımızda “Klâsikler Tartışması” başlamıştır. 1897 yılının Eylül ayında başlayan ve aşağı yukarı 3 ay devam eden Klâsikler Tartışması, yakın dönem edebiyat ve kültür hayatımızın canlı bir kesitini sunması bakımından dikkate değerdir.

Klâsikler Tartışması, Ahmet Mithat’ın 24 Ağustos 1313(5 Eylül 1897) tarihli *Tercüman-ı Hakikat*’in “Müسابaka-ı Kalemiye İkrâm-ı Aklâm” başlıklı yazısıyla başlamıştır. Daha önce yazdığı *Cid’in Hülasası* adlı eseriyle Avrupa’nın klâsik eserlerinin tanınmasının dilimizin ve edebiyatımızın gelişip ilerlemesi adına faydalı olacağını dile getiren Ahmet Mithat, bu yazısıyla klâsiklerin tercüme edilmesi gerektiği fikrini tekrar ele almıştır.

Klâsiklerin dilimize çevrilmesi sorunu, dönemin belli başlı konularından biri olmuştur. Klâsik nedir, klâsik eserin değeri ve nitelikleri nelerdir, klâsik eserler zamanla değişir mi, klâsik eserlerle edebi dil arasındaki ilişki nasıldır, klâsik kavramının yazar ve eserle olan ilişkisi nasıldır, klâsik eserlerin dünya edebiyatındaki durumu nedir, bizde klâsik eserler mevcut mudur, eski ve yeni klâsikler hangileridir, edebiyatımız klâsikler devrine girmiş midir girmemiş midir, dünya edebiyatının klâsiklerinin Türk edebiyatında taklidi mi yoksa çevrilmesi mi daha faydalıdır, klâsik eserlerin edebiyatımıza çevirisi yapılabilir mi, klâsiklerin tercümesi için dilimiz elverişli midir, klâsik eserleri dilimize tercüme

¹³⁸ Yetiş, 1980, 157.

¹³⁹ Andelip. (1898). Birader-i Muhteremim Ahmet Rasim’e, I- II. *Malûmat*, 6(135-136), 305/306 - 327.

edebilecek şair ve yazarlarımız mevcut mudur, eğer çeviri yapılabilirse tutulacak yollar nelerdir gibi sorunların ele alındığı tartışmaya dönemin ünlü simaları da katılmıştır.

Klâsikler Tartışması'na Cenap Şahabettin, Necip Âsım, İsmail Avni, Hüseyin Dâniş, Ahmet Rasim, Hüseyin Sabri, Sait Bey gibi döneminin ünlü kalem sahiplerinin yanında, tanınmamış imzalar da katılmış ve döneminin süreli yayınlarında klâsik eserlerin tercüme edilip edilmemesi hakkında görüşler ortaya konulmuştur. Tartışmaya katılan her isim, klâsikler sorununu kendi görüşüne göre değerlendirmiştir. Tartışmadaki görüşleri kabaca iki gruba ayırabiliriz. Tartışmayı başlatan ve klâsik eserlerin dilimize tercüme edilmesi gerektiğini savunan Ahmet Mithat'ın yanında yer alan Necip Âsım ve Ahmet Rasim gibi isimler, klâsiklerin Türkçeye tercümesindeki ilgisizlik ve bunun öneminin anlaşılmamasından şikâyet ederken; klâsik eserlerin bizim edebiyatımız için örnek teşkil edemeyeceğini ve klâsiklere ihtiyacımız olmadığını dile getiren Hüseyin Dâniş, Ahmet Cevdet gibi isimler de Cenap Şahabettin'in tarafında yer almıştır. Bu düşünce farklılıklarına rağmen tartışmada görüş beyan eden kalem sahipleri, klâsik eserlerin dünya edebiyatı ve kültürü hakkında bilgi vermesi bakımından tercüme edilmesini faydalı görmüştür.

Tartışmanın düşünülmeden, çalakalem yapıldığını ifade eden İnci Enginün, tartışmanın en önemli tarafının, tartışmaya katılanların konuları kaynaklarından araştırması olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁰ Döneminin dili ve edebiyatıyla yakından ilgili olan bu tartışma, kültür hayatımızın pek çok noktasını aydınlatması bakımından değerli olduğu kadar, edebî yönün ön plânda olmasıyla da büyük bir önem taşımaktadır.

Ahmet Rasim de Klâsikler konusuyla ilgili düşüncelerini belirtmiş, *Malûmat* Gazetesi'nin 11 Eylül 1313[1897] tarihli 100. sayısında yer alan "Klasikler Meselesinin Verdiği Bir Fikri Edebi: Mazi" başlığını taşıyan makalesiyle düşüncelerini ortaya koymuştur. Makalede daha çok geçmiş ve geleceğin birbiriyle olan bağlantıları üzerinde duran Ahmet Rasim, maziye reddederek istikbâlin oluşturulamayacağını vurgulamıştır. Kültür olarak ileri olan Fransa'nın kendi milletlerinin düşünce, edebiyat, sanat geçmişini araştırarak, kültür alanında güçlü bir yol tuttuğunu ifade etmiştir. Bizim tarihî devirlerimizden gafil olduğumuzu, geçmişte insanlarımızın savaştığı zorluklardan ve verdiği mücadelelerden

¹⁴⁰ Enginün, İ. (2010). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. (Beşinci Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları, 812.

habersiz olduğumuzu belirten Ahmet Rasim, insanlarımızın geçirdiği fikrî ve zihnî değişimleri tetkik etmeden güçlü bir gelecek inşa etmenin zorluğunu dile getirerek, bu şekilde davrandığımız takdirde muasır medeniyetler dairesine giremeyeceğimizi ve medeniyet alemine kendimizi güldüreceğimizi ifade etmiştir.

Mazinin klâsik eserlerini araştırmanın, onları gün yüzüne çıkartmanın önemini vurgulayan Ahmet Rasim, güçlü bir edebiyat ortaya çıkarmak için bunun gerekli olduğunu savunmuştur. Bu eserlerin fikrimizi ve vicdanımızı aydınlatmada bize faydalı olabileceği gibi icat fikrini de geliştireceğini düşünmüştür. Makalesinde eski sanat eserlerini geçmişin tahrip edici eline bırakmamak konusunda uyarılarda bulunan yazar, geçmişte verilen eserleri araştırmayı ve tetkik etmeyi, Avrupa edebiyatına ve medeniyetine katılmanın bir yolu olarak göstermektedir.

Ahmet Rasim, Kemalpaşazâde Sait Bey'in ölümü nedeniyle yazdığı "Sait Bey"¹⁴¹ adlı yazısında, Sait Bey'in edebiyat dünyasındaki önemini yanı sıra katıldığı tartışmalara da değinmiştir. Ahmet Rasim, "tarizde şiddet ile iştihâr" eden Sait Bey'in *Tarik, Mecmûa-i Ebuzziya* gibi süreli yayınlarda yazdığı makalelerin bütün gençlik tarafından şevkle okunduğunu bildirmiş ve yazarın Klâsikler Tartışması'nda giriştiği polemikler hakkında bilgiler vermiştir.

Sait Bey ile Ahmet Mithat Efendi arasında eski bir çekişmenin olduğunu söyleyen yazar, Mithat Efendi'nin bir gün Sait Bey'i Bâbîâli Caddesi'nde hırpalamış olduğunu da ilave etmiş, ancak olayın esasını bilmediğini de eklemiştir. Ahmet Rasim'e göre Sait Bey, Mithat Efendi'ye kırgın olması nedeniyle tarizlerinde genellikle Mithat Efendi'yi hedef almıştır. *Tercüman-ı Hakikat*'ten ayrılan Muallim Nâci hakkında tarizlerde bulunan Mithat Efendi aleyhine, Muallim Nâci'nin bir müdafaa-nâme yazmasında da Sait Bey etkili olmuş, yazılan bu makaleyi Sait Bey, *Tarik Gazetesi*'nde yayımlatmıştır.

Sait Bey ile Mithat Efendi'nin en şiddetli tartışmaları "Klâsikler" meselesi zamanında gerçekleşmiştir. Ahmet Rasim, bu tartışma sırasında Sait Bey'in herkese cevap yetiştirdiğini belirtmiş ve "Klasikler" meselesinde Mithat Efendi tarafını tutan Selânikli

¹⁴¹ Ahmet Rasim. (1921). Sait Bey. *Vakit Gazetesi*, (1176), 2.

Tevfik'in de “*İkdam*'da, *Sabah*'ta, *Tercüman*'da katiplik eder nice mekânda” sözleriyle Sait Bey tarafından eleştirildiğini belirtmiştir.¹⁴²

Ramazan Kaplan, “*Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)*” adlı kitabında Ahmet Mithat ile Sait Bey arasında Klâsikler Tartışması'nda gelişen münakaşaları anlatırken, Ahmet Mithat ile Sait Bey'in geçmişte yaşadıkları anlaşmazlıklara da değinmiştir. Ramazan Kaplan, Sait Bey'in kaleme aldığı makalelerde Klâsikler konusundan ziyade Ahmet Mithat'la ilgili olarak şahsî konulara değindiğini, üslubu ve konuya bakış açısıyla yıllar önce yaşadıkları kavganın öcünü almak istediğini belirtmiştir. Yazar, verdiği uzun dipnotla, bu tartışmaların geçmişle olan ilgisine de dikkati çekmiştir. 15 Ağustos 1878 tarihli *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde “Edebiyat” başlığı altında “bir edîb tarafından tanzîm olunup besteleri der-dest bulunan iki şarkıdır” sözleriyle, gerçekte İcra Cemiyeti Mümeyyizi Nâzım Bey'e ait olan, şiirler yayımlanmış; buna karşılık 16 Ağustos 1878 tarihli *Vakit Gazetesi*'nde *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanan bu iki şarkı ile birlikte “böyle şarkılar bir âşık ile maşûka arasında şâyân-ı teâtî olduğundan biz bu şarkılara âcizâne tanzîm ettiğimiz nazîreleri o zemînde tertîb eyledik” sözleriyle, bu şarkılara yapılan nazireler de yayımlamıştır:

“Anılsın sürdüğüm zevk u safâ ülfetle işretle
Zarâr yok kalsam artık matbaamda hüzn ü mihnetle
Seni zikr eylesinler her bilenler nâm-ı Mithat'la
Beni de yâd edenler yâd eder İffet'le Fitnat'la”

gibi parçaların da yer aldığı nazirenin Sait Bey tarafından yazıldığını öğrenen Ahmet Mithat, namusuna sataşma olarak gördüğü bu şiirler dolayısıyla Sait Bey'i Babîâli Caddesi'nde, Basiret Matbaası yakınlarında tokatlayıp bastonuyla dövmüştür. Ahmet Mithat bununla da kalmayıp, 17 Ağustos 1878 tarihli gazetede “Sait Bey'e Dayak” başlığı altında olayın buraya kadar olan kısmını anlatmıştır. Bütün bu olanlardan sonra Sait Bey, dava açmış, araya giren dostların hatırına mesele kapatılmıştır. Diğer taraftan Sait Bey'in önerdiği *Durûb-ı Emsâl Mecmûası* teklifinin karşısına, Ahmet Mithat'ın klâsiklerin

¹⁴² Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

çevirisini çıkararak Sait Bey'in çabalarını gölgelemesi de ikili arasındaki tartışmaların ciddi bir boyuta ulaşmasına neden olmuştur.¹⁴³

Ebuzziya Tevfik'in genellikle Mithat Efendi'ye muâriz olması nedeniyle Sait Bey'in Mithat Efendi hakkındaki yazılarını minnetle gazetesinde derç ettiğini söyleyen yazar, Ahmet Mithat Efendi ile Sait Bey arasındaki tartışmaların *Mecmûa-i Ebuzziya*'da matbu olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴

Ahmet Rasim, "Sait Bey" adlı yazısında, Sait Bey'in özenerek vücuda getirdiği "*Galatat-ı Tercüme*"sinin *Sabah* muharrirlerinden Halit Bey ile bir tartışmaya yol açtığını ve bu tartışmanın da hayli sürdüğünü belirtmiştir.

4.1.3. "Türkçe Şiirler" tartışması

1899 yılının Mart ve Nisan aylarında Âşık Coşkun ile Ahmet Rasim arasında Türkçe şiir, sadeleşme, dilin ıslahı, şiir ve edebiyat dili konularında bir tartışma ortaya çıkmıştır. Tartışmada tarafların kişiliklerine dair değerlendirmelerin yanı sıra halk şiiri ve Âşık Ömer, dekadancer meselesi gibi konulara da değinildiği görülmüştür.

Ahmet Rasim ve Âşık Coşkun arasında cereyan eden bu tartışmalarda, makalelerde geçen ifadeler "Âşık Coşkun" müstearını kullanan kişinin Ahmet Mithat Efendi olduğunu göstermektedir. *Tâlim-i Edebiyat* münakaşalarının devam ettiği yıllarda "Derviş" imzasının kendisine ait olduğu ile ilgili ithamlar karşısında "bendeniz, mübahâsât-ı ciddiye hiçbir vakit imzâ-yı müstear kullanmamış ve ismini ortaya koymaya cüreti olmayan adamı, hiçbir zaman adam bile saymamış olduğumdan, "Derviş" imzası benim müstear imzam olmadığını katiyen ilân ederim"¹⁴⁵ sözlerini kullanarak müstear kullanmaya karşı olduğunu sert bir şekilde dile getiren Ahmet Mithat Efendi'nin "Âşık Coşkun" imzasını kullandığını Ahmet Rasim'in "*Âşık Coşkun Efendi'ye*" başlıklı makalesinde yer alan şu ifadeler göstermektedir:

¹⁴³ Klâsikler Tartışması hakkında detaylı bilgi için bkz. Kaplan, R. (1998). *Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi)*. (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.

¹⁴⁴ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

¹⁴⁵ Ahmet Mithat Efendi. (1886). *Edebiyât-ı Tercüman. Tercüman-ı Hakikat*, (2372), 3.

“*Letaif-i Rivâyat*’ta yazmış olduğunuz hikâyât-ı mudhike ile arada sırada neşr ve tercüme ettiğiniz beliyât-ı mudhike fıkraları komiklikte benim *Şehir Mektupları*’ndan aşağı kalır mı? Biz üstada riâyet edenlerdeniz.”¹⁴⁶

Ayrıca söz konusu tartışmada, taraflar her fırsatta, birbirlerini tanıdıklarını sık sık dile getirmektedir:

“Âşık Coşkun’u ben de tanırım, severim. Malumat-ı vesia-i ilmiye ve edebiyesinden hayli istifade ettiğimi itiraf ile beraber hürmet-i fevkalade-i tilmiz-ânemi kabul buyurmalarını daima temenni ederim.”¹⁴⁷

Âşık Coşkun’un da Ahmet Rasim’i çok iyi tanıdığını, Ahmet Rasim’in şu ifadeleri göstermektedir:

Ben “Darüşşafaka” denilen anası babası İslâm, bânîsi, müceddidi İslâm, hâmîsi, yârânı İslâm bir mektepte terbiye-i İslâmiye ile perverde olmuş bir cüzi ferd olduğum ve Türklük denilen bu heyet-i muazzama-i ictimaiyeye mensubiyet-i kâmilemi lehü’l-hamd velminne hiçbir vechle leke-dâr etmediğim cihetle ikisinden müteşekkil bu nâmus-ı ekber ve müşerrefe zerre kadar dokunacak olanlara medâr-ı hayât bildiğim kalemimle müdafaaya daima hazırım. Buralarını Âşık Coşkun’un bilmesi icap ederken ve kendilerinden öğrendiğimiz emsâl-i hamiyeti, vatanperverliği, milliyet-perestîyi ta’dîl ede ede yediğimiz nimetin tabasbustan ârî, kizip ve riya ve hulûs ve iğfâlden berî olarak âcizâne yazı ile şükrünü ifa etmekte olduğumuzu bilirken bir takım fikarat-ı müteselsile ve tarizât-ı hafife ile aleyhimize hücum emareleri göstermesi cây-ı sualdir.¹⁴⁸

Dekadanlar Tartışması sırasında Ahmet Mithat Efendi’nin kendilerine karşı tarizlerinin, açıktan olmasa da, devam ettiğini söyleyen Hüseyin Cahit Yalçın, *Kavgalarım* adlı kitabında bu kapalı dokundurmalara örnek olarak, Ahmet Mithat Efendi’nin “*Türkçe Şiirler* münasebetiyle Ahmet Rasim Bey’le aralarında cereyan eden mübahise esnasında *Tarik Gazetesi*’nin 15 Mart 315 tarihli nüshasında Ahmet Rasim Bey’e hitaben yazdığı mektub¹⁴⁹”u örnek olarak vermiştir. Bu mektupta “Âşık Coşkun” imzasının Ahmet Mithat Efendi’ye ait olduğunu açık bir suretle dile getirmeyen Hüseyin Cahit’in verdiği bu metin parçasının¹⁵⁰ Âşık Coşkun’un yazdığı “Yazıcı Rasim Efendi’ye” adlı makalede yer aldığını

¹⁴⁶ Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun Efendi’ye. *Malûmat*, 8(179), 1187-1189.

¹⁴⁷ Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun’a Mukabele. *Malûmat*, 8(177), 1142-1146.

¹⁴⁸ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142-1146.

¹⁴⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, a.g.e., 173.

¹⁵⁰ Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Kavgalarım* adlı eserinde alıntılacağı bu metin, kısmen, 15.03.1315[1899] tarihli *Tarik Gazetesi*’nde Âşık Coşkun tarafından yayımlanan “Yazıcı Rasim Efendi’ye” adlı makalede yer almaktadır:

görmekteyiz. Öte yandan Agâh Sırrı Levent'in *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* adlı kitabının “*Türkçe Şiirler Sorunu*” başlıklı bölümünde kullandığı ifadeler de “Âşık Coşkun” imzasının Ahmet Mithat Efendi’ye ait olduğu konusunda fikrimizi destekler niteliktedir:

“Ahmet Rasim, Ahmet Mithat’a yazdığı bir mektupta ‘*Türkçe Şiirler*’e şu satırlarla dokunuyordu:

Türk şiiri denilen yankısız biçimsiz şeylerle kulûb-ı sâfiye-i ümmette cevelân eden hiss-i muhterem-i şairiyeti leke-dâr etmek reva değildir.”¹⁵¹

Agâh Sırrı Levent, kitabına, bu ifadelerin yer aldığı mektuba dair herhangi bir kayıt düşmemiştir, ancak bu ifadelerin Ahmet Rasim’in Âşık Coşkun’a hitaben yazdığı “Âşık Coşkun’a Mukabele” adlı makalesinde yer aldığı görülmektedir.¹⁵²

Ayrıca, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*’nin 1. cildinde yer alan “Ahmet Mithat” maddesinde, Ahmet Mithat Efendi için “Coşkun ve Mehmet Cevdet imzalarını da kullandı” ifadesi yer almaktadır.¹⁵³

Bununla beraber biz bu tartışmayı ele alırken Ahmet Mithat Efendi yerine “Âşık Coşkun” demeyi uygun görüyoruz.

Tartışmayla ilgili bilgileri Âşık Coşkun’un ve Ahmet Rasim’in *Malûmat*, *İrtika* ve *İkdam* gazetelerinde yayımlanan makalelerinden edinmekteyiz. *Tarik Gazetesi*’nin 1899 yılı nüshalarına ulaşamadığımız için tartışmanın başlamasına sebep olan Âşık Coşkun’un şiirlerine ve bu konuda yazmış olduğu makalelerine ulaşamadık. Âşık Coşkun ve Ahmet

“Türk şiiri” denilen o yakışsız, biçimsiz şeylerle kulûb-ı safiye-i ümmette cevelân eden hiss-i muhterem şairiyetini leke-dâr etmek reva değildir” diyorsunuz. Aman ey Rasim Efendi bu ne turfe söz? Hangi ümmetin kulûb-ı safiyesinde? Bazıları Dekadan, bazıları onlardan eşna’ olmak üzere “Firaziyolog” ve “Pedan” olan beş on şıklardan, eski üdebâ-yı cedide yeni üdebâ-yı cedededen filandan ibaret olan zümrenin müşevveş-i kulûbundaki Acem artığı, Frenk bozuntusu hiss-i şairiyet mi? Kardaşım! “Ümmet” sulh zamanında eli yatağanda olan hâlis Türkler mübarek müselmanlardır. Bohner’in kar’ileri, Bourge’nin tab’ları değil!”

¹⁵¹ Levent, 2010, 266.

¹⁵² Ahmet Rasim, a.g.m., 1142-1146.

¹⁵³ Yapı Kredi Yayınları. (2010). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. (3.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 32.

Rasim tartışmasıyla ilgili bilgileri, yukarıda saydığımız gazetelerde yer alan 11¹⁵⁴ makaleden faydalanarak elde etmiş bulunmaktayız.

Ahmet Rasim, Âşık Coşkun'un 5 Mart 1899 tarihli *Tarik Gazetesi*'nde "Recep Beşe'ye dedier" hitabıyla yazılan "Kudretullah" şiirinde geçen "Mikroba kıyas eder isek dev olur![*]" mısrasına eklenen dipnotta bu dizede yer alan "dev" kelimesinin "div" manasına kullandığını bildiren kayıtla ilgili olarak 64. Şehir Mektubu'nda¹⁵⁵ ve *İrtika Gazetesi*'nin 1. sayısında yayımlanan "Hafta Mektupları"¹⁵⁶ isimli makalesinde alaylı bir üslupla ele almış, daha sonraki makalelerinde de bu tarz şiirleri Türkçe şiir olarak kabul etmediğini belirterek bunları "zırlıyat" kelimesiyle nitelendirmiştir.

Ahmet Rasim, *İrtika Gazetesi*'nin 2. sayısında yayımlanan "İcmâl-i Edebî"¹⁵⁷ başlıklı makalesinde *Türkçe Şiirler* ile ilgili düşüncelerine de yer vermiş ve bu yazısında Âşık Coşkun'un şiir anlayışına dair eleştirilerde bulunmuştur:

Türkçe şiir denir denmez ya bir köy veya bir çay veyahut elinde kaval, önünde sürü bir çoban, Kezban'a alakalı Memiş, Durmuş'a yanık Fadiş, anasından ayrılmış kuzu, askere gitmiş nişanlı, ayrına mütehassir Memo, curasını tellendirmiş Yaşar, Âşık Ömer'e mukallit İrecep Beşe, dünyayı pire, güneşi fil gösteren Coşkun gibi şeyler, şahıslar hatıra gelmemek mümkün olmuyor.¹⁵⁸

sözleriyle Türk şiiri adı altında yazılan şiirleri içerik olarak eleştirmiştir. Öte yandan Ahmet Rasim, Türklerin "hamasiyatta kendilerine has bir celâdet, garamiyâtta nezâhet-i hulk ve meşrebe muvâfık bir sâfiyet" göstermeyi alışkanlık hâline getirseler de hislerini anlatmak için daima:

"Tepede çoban kaval çalıyor
Kendinden geçip kıza dalıyor
Başını sönmez oda salıyor
Vah garip çoban yanarım sana

¹⁵⁴ Bu 11 makaleden *Mecmûa-i Ebuzziya* dergisinin 82. sayısında yayımlanan "Sade Yazalım" başlıklı makale ile *İrtika Gazetesi*'nin 4. sayısında yayımlanan "İcmâl-i Edebî" başlıklı makale birbirinin aynısıdır. *İrtika Gazetesi*'nin 2. sayısında yayımlanan "İcmâl-i Edebî" yazısı, daha sonra Âşık Coşkun'un Yazıcı Rasim Efendi'ye başlıklı makalesiyle birlikte *İkdam Gazetesi*'nin 1696. sayısında birlikte tekrar yayımlanmıştır.

¹⁵⁵ Çetin Ongun, H. (Editör). (2013). *Şehir Mektupları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 193-194.

¹⁵⁶ Ahmet Rasim. (1899). Hafta Mektupları. *İrtika Gazetesi*, (1), 3.

¹⁵⁷ Ahmet Rasim. (1899). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, (2), 5.

¹⁵⁸ Ahmet Rasim, a.g.m., 5.

Akşam oluyor sular karardı
 Ovada gece sürü yatardı
 Ey ayran kabı benzim sarardı
 Tüylü somunu banarım sana”

gibi manzumeler yazıldığını belirterek, Türkçe şiirden maksadın “hiss-i müşterek-i millîyi sahaif-i dil-âvîz-i bedâyi’de nakş ve ispat” etmek olduğunu dile getirmiştir.

Karaca kuzu derede gezer
 Yârin kokusun yâr olan sezer
 Ayrılık derdi yüreğim üzer
 Deprendi yine sevda bucağı

Memiş’in evi bayıra karşı
 Açıldı bugün bir yeni çarşı
 Pek hoş oluyor yârin sarışı
 Yıkıldı yazık gönül ocağı

şeklindeki manzumeleri “saçma sapan, adeta yavan, hâyide, yıpramış, yakışsız, hatta münasebetsiz şeyler” olarak değerlendirmiş ve bu tür manzumelerle “kulûb-ı safiye-i ümmette cevelân eden hiss-i muhterem-i şairiyeti” lekelemenin doğru olmadığını vurgulamıştır. Ahmet Rasim, Türk hissiyatını yansıtan eserlerin Türkçe şiir sayılması gerektiği düşüncesindedir. Ayın Nâdir’in “Vasiyet” adlı şiirinin kendisini etkilediğini belirten yazar; Recep Beşe, Âşık Coşkun gibi isimlerin “zırılıtyâtını” okumaktan nefret ettiğini belirtmiştir.

Ahmet Rasim, manzum bir eser ortaya koyarken şairlerin ya kaba saba bir Himmet Dayı yahut kıpkızıl Frenk, veyahut da papaklı bir Acem gibi şiir diye ağızlarına ne gelirse ortaya koymalarından rahatsızlık duymuş, şiir dilinde makul bir yol bulmak gerektiğini savunmuştur:

Garip! Ne tuhaf meşrebimiz var? Ya cascavlak, nâ-tırâşide, kaba bir Himmet Dayı yahut kıpkızıl Frenk, veyahut papaklı bir Acem oluyor, şiir diye ağızımıza ne gelirse ortaya atıyoruz. Bizim için bir hadd-i itidal bulmak mümkün olamıyor. O, hadd-ı itidal ki - lisanın teşekkülât-ı maziye ve hâliyesi ve kavaid-i ma’rufa ve mazbutası itibariyle bugünkü tarz-ı eda ve şive-i beyânı lâzıme-i terakki-perveriye göre terbiye ve ıslah

ederek hissiyât-ı milliyeyi o türlü bir lisan-ı fasih, o türlü bir lisan-ı beliğ ile nakış ve ifade etmekten ibarettir – biz ondan mahrumuz.¹⁵⁹

Kavmiyetin bekası için “hürriyet-i lisan kadar, muciz, müessir, muktedir” bir vasıtanın olmadığını söyleyen yazar, türlü türlü modalara uyararak, lisanının ıslahına çalışılmamasından da şikâyetçidir.

Edebî tartışmalar açısından hareketli olan II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı’nda, edebî konular üzerinde pek çok tartışmalar çıkmış ve dönemin edipleri edebiyatın nasıl olmasıyla ilgili görüşler beyan etmiştir. Ahmet Rasim, şiir konusunda görülen bu durumun romanlar için de söz konusu olabileceğini ima ederek, bu durumu “ister misiniz? Yarın size bir nâsir çıksın da “Türkçe Romanlar” diye masal yazmaya başlasın (...) Türkler roman yazarsa böyle yazmalıdır diye ter ter tepinen biri peyda olsun da bizi de o vadiye sevk etmeye çalışsın” sözleriyle eleştirmiş ve böyle bir girişimde bulunacak kişilerin iyi düşünmeleri gerektiğini vurgulamıştır:

“İtikadımca halka bir şey tavsiye etmek için pek çok düşünmeli, “erbab-ı kalem marifet-âmuz-ı ümem” ise onlara layık olan hazm ve basiret ve ihtiyat ve tetebbu’dur.”¹⁶⁰

Ahmet Rasim’in bu makalesine Âşık Coşkun, *Tarik Gazetesi*’nde yayımlanan “Yazıcı Rasim Efendi’ye” başlıklı yazısı ile cevap vermiştir.¹⁶¹ Âşık Coşkun, daha önceden tanıdığını ve beğendiğini belirttiği Ahmet Rasim’in *Şehir Mektupları*’nda yaptığı yanlışlıklarla (gevezeliklerle) insanları güldürdüğünü, bu yazısıyla da insanları gayriihtiyari şekilde güldüreceğini söylemiş ve Ahmet Rasim’in makalesinde ele aldığı konulara karşı kendi düşüncelerini açıklamıştır.

Âşık Coşkun’a göre “şiir” denilince akla ilk gelecek şeyler “çayırıklar, çimenlikler, analarından ayrılmış kuzular, bir kıza alakalı delikanlılar, bir delikanlıya yangın kızlar”dır. Âşık Coşkun bunların birer şiir, resim ve beste zemini olduğunu iddia etmiştir. “Askere gitmiş nişanlı” figürünün Türkler ve Müslümanlar için kutsal bir şiir zemini olduğunu

¹⁵⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 5.

¹⁶⁰ Ahmet Rasim, a.g.m., 5.

¹⁶¹ *Tarik Gazetesi*’nin 15.03.1899 tarihli nüshasında yayımlanan bu makaleye kütüphanelerimizde bulunan Süreli Yayınlar Koleksiyonlarından ulaşamadık. Âşık Coşkun’un bu makalesi, Ahmet Rasim’in *İrtika Gazetesi*’nin 2. sayısında yayımlanan İcmâl-i Edebî makalesi ile birlikte *İkdam Gazetesi*’nin 1696. sayısında yayımlanan “Musahabe” başlıklı yazıda yer almaktadır. Dolayısıyla bizim burada faydalandığımız makale *İkdam Gazetesi*’nde yer alan makedir.

söyleyen Âşık Coşkun, Ahmet Rasim'in askerlik yapmadığı ve yapamayacağı için bunun nasıl bir mukaddes şiir zemini olduğunu anlayamayacağını iddia etmiştir. Öte yandan Ahmet Rasim'in eleştirdiği isimlere karşı da “evet, o din ve devlet kurbanlarının adları Memo olur, Memiş olur, Yaşar olur, onlar henüz Talat'ları, Nezih'leri, Bihin'leri öğrenmemişlerdir. Nişanlılarının adı da Leman, Dıraşan filan olmaz. Kezban olur, Fadiş olur” dedikten sonra Ahmet Rasim'e mevzubahis olan şeyin *Türkçe Şiirler* olduğunu hatırlatır:

“Lakin unutmayınız ki sözünüzün başında, ‘Türkçe şiir’ demiş idiniz, Türkçe şiirin alkışladığı Türklerin adları böyle olur. Öteki isimleri alkışlayan şiir dahi “Türkçe şiir” olamaz. İkisinin arası ayrılıyor. Yazıcı efendi! İşte asıl dikkat edilecek yer de burasıdır. Bu ayrılık noktasıdır.”

“Türkçe şiir denilince ayrına mütehasir adamlar da hatıra gelir” diyen Âşık Coşkun, Türk şiirleri kahramanlarının henüz konyaklara, absentlere, şampanyalara alışmadığını, elinde sivri veya yayvan kadeh ile şampanya içen bir Türk tasvirinin “çirkin” görüneceğini söyledikten sonra, Ahmet Rasim'e, millî içeceğimiz olan ayranı tahkir etme hakkını nereden aldığını sormuştur.

Âşık Ömer'in yüzyıllardan beri milyonlarca Türk tarafından beğenilerek okunduğunu ifade eden Âşık Coşkun, Ahmet Rasim'in kendi eserlerinin halk tarafından makbuliyetini görmek için, *Ömr-i Edebî*'si ile *Âşık Ömer Divanı*'nı karşılaştırmasını söyler. Eserlerini Türkler için yazmıyorsa kimler için yazdığını soran Coşkun, “Türklerden başka hiçbir kavmin beş para vermek ihtimâli olmadığını anladığınız zaman ne yapacaksınız? O tahkir eylediğiniz Türklere ‘Aman!’ mı diyeceksiniz? Yoksa ‘benim bu dünyada milletim, dilim yok imiş!’ diye boynunuzu büküp bir tarafa mı çekileceksiniz?” diyerek Ahmet Rasim'e sorularını yöneltmiştir.

Âşık Coşkun, Ahmet Rasim'in makalesinde geçen “Türkler hamasiyatta kendilerine has bir celâdet, garamiyâta nezâhet-i hulk ve meşrebe muvâfık bir sâfiyet göstermeye me'lufturlar” cümlesinin içinde yer alan “Türkler, kendilerini, bir, göstermeye” kelimelerinden başka Türklerin anlayabileceği hiçbir şeyin olmadığını, dolayısıyla hiçbir Türk'ün bu sözü üzerine alınmayacağını ifade etmiştir. Âşık Coşkun, Ahmet Rasim'in makalesinde, Türklerin kendi duygularını anlatmak için örnek olarak verdiği manzum

parçaları “zevzeklik” olarak değerlendirmiş, bu manzum parçalar için “evet, bunlar saçma sapandırlar. Haniya şu sizin Acem mukallitliği, Frenk mukallitliği ile söylediğiniz şeylerin pek çokları kadar saçma sapan!” yorumunu yapmıştır.

“Sizde saçmalayanların isimleri, “tezâkir-i şuarâ” denilen defterleri doldurduğu ve hâlâ yenilerinizin saçmaları gazete kâğıtlarını boş yere karaladığı hâlde bizim saz şuarasının en saçma sözlerinden numune gösterip de Türk şiirlerini zemm etmek insafa sığar mı?” diye soran Âşık Coşkun, “bizde birçok evliyaullah gelmiştir ki hakayikü'l-vehiyeyi işte o beğenmediğiniz bu kadar yediğiniz Türk şiirleriyle halkın canına yerleştirmişlerdir” dedikten sonra bu şiirlerin bazılarının bestelenerek ilahi şeklinde okunduğunu da belirtmiştir.

“Ümmet, sulh zamanında eli sapanda, cenk zamanında eli yatağanda olan hâlis Türkler mübarek müselmanlardır” diyen Âşık Coşkun, onların şiirlerinin de;

Allah dedim yatağana dayandım.
Senin için al kanlara boyandım¹⁶²

tarzındaki şiirler olduğunu söyler. *Servet-i Fünûn* yazarlarından Ayın Nâdir'in “Vasiyet” adlı şiirinin kendisini saatlerce ağlattığını, hâlbuki Recep Beşe'nin, Âşık Coşkun'un zırlıtyâtını okumaktan nefret ettiğini belirten Ahmet Rasim'e, Âşık Coşkun;

Nâdir Bey kardeşimizin “Vasiyet”i sizi saatlerce ağlatabilir. Buna hiç itiraz etmem. Fakat siz de hiç itiraz edemezsiniz ki “Türk ümmeti” ne sizden ne de sizin gibilerden ibaret değildir. “Türkleri de ey gaziler yol göründü...” ağlatır sen korkma Rasim Efendi! Recep Beşe'nin Âşık Coşkun'un zırlıtyâtını okumaktan Türkler asla nefret etmezler.¹⁶³

¹⁶² Namık Kemal de “*İrfan Paşa'ya Mektup*” yazısında “Şiir söylenilecekse Sarı Zeybek'in ‘Allah dedim yatağana dayandım / Ben senin için al kanlara bulandım’ (...) yolunda söylemek lazım gelir.” (s. 239) diyerek “Sarı Zeybek” türküsündeki iki mısraı örnek göstermiştir. Divan şiirindeki süslü terkipler ve sanatkârane mısralar karşısında, halkın duygularını/düşüncelerini sade bir dille anlatan âşık şiirini –dolayısıyla bu şiirlerde kullanılan hece vezni- müdafaa etmiştir. İnternet: Aykaç, O. (Aralık 2014). Bir Tanzimat Aydınının Gözüyle Halk Edebiyatı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 8, Web: http://www.asosjournal.com/Makaleler/2009641517_415%20ONUR%20AYKA%C3%87.pdf adresinden 18 Nisan 2015'te alınmıştır.

¹⁶³ Musahabe. (1899 Mart 28). *İkdam*, 1696, 2-3.

cümleleriyle karşılık vermiştir. Öte yandan bu tarz yeni, millî eserlerin en az üç bin Türk okuyucusu bulduğunu belirten Âşık Coşkun, ileride “yeni üdebânın” sözlerinin kendilerinden başka dinleyeni bulunmayacağını ileri sürmüştür.

“Garip! Ne tuhaf meşrebimiz var? Ya cascavlak, nâ-tırâşide, kaba bir Himmet Dayı yahut kıpkızıl Frenk, veyahut papaklı bir Acem oluyor, şiir diye ağzımıza ne gelirse ortaya atıyoruz. Bizim için bir hadd-i itidal bulmak mümkün olamıyor” diyen Ahmet Rasim’e Âşık Coşkun şu sorularla mukabele etmiştir:

Evet, pek tuhaf meşrebiniz var. Türk’ü “cascavlak, nâ-tırâşide bir Himmet Dayı” diye beğenmez, sarakaya alırsınız. Kendi cinsinizden bir kısmı ile “kıpkızıl Frenk” diye eğlenirsiniz. Diğer kısmınız da “papaklı bir Acem” diye gülersiniz. Ey! Siz? Kendiniz? Bunların üçünden de dışarıda olarak kendinize ne mevki bulursunuz? Cihanla yaşamak değil mi?¹⁶⁴

Ahmet Rasim’in dil hakkında söylediği “lisanın teşekkülât-ı maziye ve hâliyesi ve kavaid-i ma’rufe ve mazbutası itibariyle bugünkü tarz-ı eda ve şive-i beyânı lâzime-i terakki-perveriye göre terbiye ve ıslah ederek hissiyât-ı milliyeyi o türlü bir lisan-ı fasih ile o türlü bir lisan-ı belîğ” ile ifade etmek gerektiği sözlerine de cevap veren Âşık Coşkun, bu sözlerin yirmi yıldır tekrarlandığını, ama herhangi bir sonuca varılmadığını, dilimizin ilerlemesinin bu şekilde – lafla – olamayacağını söylemiştir.

Ahmet Rasim’in Türkçe romanlar ile ilgili yorumlarına da cevap veren Âşık Coşkun, asıl millî Türk edebiyatının masallardan ibaret olduğunu, Ahmet Mithat ve Halit Ziya’nın yazdığı alafranga romanların “beş on kişi” tarafından beğenilmesinin onlara “milliyet” hükmünü veremeyeceğini de ifade etmiştir:

O! Emin olunuz ki yarın bir nâsir dahi çıkararak “Türkçe romanlar” diye eski masallarımızı da yazacak zaten asıl “Türk edebiyât-ı milliyemiz” bunlardan ibaret değil midir? Siz Ahmet Mithat, Halit Ziya filan bin alafranga roman yazsanız bunların ne Frenkler yüzüne bakarlar ne Türkler! İki taraftan beş on kişinin rağbeti onlara “milliyet” hükmünü verdiremez. Fakat o masallar yazılır ise Hoca Nasrettin hikâyeleri gibi onlar dahi her sene birkaç defa basılarak panayırları doldururlar. Onlar dahi her lisana tercüme olunurlar.¹⁶⁵

Âşık Coşkun, Ahmet Rasim ve başkalarıyla bu konularda daha konuşulacak çok şey olduğunu söyleyerek makalesini bitirmiştir.

¹⁶⁴ Musahabe. (1899 Mart 28). *İkdam*, 1696, 2-3.

¹⁶⁵ Musahabe. (1899 Mart 28). *İkdam*, 1696, 2-3.

Âşık Coşkun'un bu yazısına Ahmet Rasim, “**Âşık Coşkun'a Mukabele**”¹⁶⁶ adlı yazısıyla karşılık vermiştir. Ahmet Rasim öncelikle, Âşık Coşkun'un *Şehir Mektupları* hakkında söylediği “Şehir Mektubu diye yazdığımız yanlışlıklar (gevezelikler) okuyanları çok güldürürler” tarzındaki ifadelerle cevap vermiştir. *Şehir Mektupları*'nın palyaçoluk veya maskaralık yapmak için yazılmadığını belirten Ahmet Rasim, bu mektupların Âşık Coşkun gibi kalem sahiplerinin hata ve dikkatsizliklerinden oluştuğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Sizi ve Âşık Coşkun gibi bu halkın üstadı geçinen zevatı güldürdüğü rivayet olunan *Şehir Mektupları*'nı ihvân-ı kalemden bazılarının da reva gördüğü veçhile palyaçoluk veya masharalık etmek için yazdığımı iddia edenler aldanırlar. Çünkü o mektupların ekser zeminini bilhassa yine Âşık Coşkun gibi kirâm-ı erbâb-ı kalemin zühûl ve hata namına irtikâb ettikleri taşkınlıklar teşkil eylediği için bu zanda buldukları hâlde bendelerine yardak oldukları tezâhür eder ki kendilerinden öğrendiğim terbiye benim bu türlü bir su-i nazarla bakmaklığıma manidir.¹⁶⁷

Âşık Coşkun'u tanıdığını ve sevdiğini ifade eden Ahmet Rasim, onun geniş ilim ve edebiyat bilgisinden istifade ettiğini de itiraf etmiştir. Şahsına karşı aşırı bir hürmet duyduğunu belirttiği Âşık Coşkun'un “anlamadan anladım diye meydana atılarak ve meseleyi mutadı olduğu vechile an-kasdin hamiyet vadilerine sevk ederek ilzâm-ı hazm hususunda en ziyade kesmez, en ziyade işe yaramaz bir silâh-ı müdafaa olan mugalatakârlık ile okuyanların gözlerini bağlamaya teşebbüs etmesine” sessiz kalamayacağını ifade etmiştir. Darüşşafaka'da gördüğü İslamî terbiyesinden ve Türklüğe mensubiyetinden bahseden Ahmet Rasim, bu iki “nâmus-ı ekber ve müşerrefe”ye zerre kadar dokunacak olanlara kalemiyle müdafaa etmeye hazır olduğunu söylemiş ve Âşık Coşkun'un bunu bilmesine rağmen bu konudaki tarizlerini ve eleştirilerini yadırgadığını belirtmiştir:

Buralarını Âşık Coşkun'un bilmesi icap ederken ve kendilerinden öğrendiğimiz emsâl-i hamiyeti, vatanperverliği, milliyet-perestîyi ta'dîl ede ede yediğimiz nimetin tabasbustan ârî, kizip ve riya ve hulûs ve iğfâlden berî olarak âcizâne yazı ile şükürünü ifa etmekte olduğumuzu bilirken bir takım fikarat-ı müteselsile ve tarizât-ı hafife ile aleyhimize hücum emareleri cây-i sualdir.¹⁶⁸

İrtika Gazetesi'nin 2. sayısında yer alan İcmâl-i Edebî adlı makalesinde yaptığı eleştirilerin;

¹⁶⁶ Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun'a Mukabele. *Malûmat*, 8(177), 1142-1146.

¹⁶⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

¹⁶⁸ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

Recep Beşe, Âşık Coşkun gibi Türklüğü Türkçe yazmaktan, köyde, çayırdan, pınar dibinde kaval çalmaktan, desti ile ayran içmekten ve biraz daha incelediğini göstermek emeliyle ukûl-i selîme erbâbının kabul edemeyeceği bir teşbihe riâyet ederek dünyayı pire, güneşi fil olmak üzere yazmaktan ibaret zanneden ve bu zannını eserleriyle ispata yeltenen heves-kârân-ı mukallidîne karşı (...)¹⁶⁹

yapıldığını belirten Ahmet Rasim, “bizim öteden beri Türkçe şiir diye feryat ettiğimiz Türk hissiyâtına makes olacak asâr-ı muhallidedir” düşüncesine dikkat edilmeyip de askere gitmiş nişanlı sözüne tepki veren Âşık Coşkun’un cevabını değerlendirmiştir:

Türkçe şiir yazmaya başlayan her fert eline kalemi alıp, kafasını kafiye arayacağım diye tavana dikip çabalaya çabalaya nişanlı, askere gitmiş ser-namesiyle tatsız tuzsuz ve sizinkilere benzer surette hayîde eda manzumeler tertip edecek olursa o manzumeler ne okunur, ne de dinlenir. Çünkü bu gibi hissiyât mukallidi ne nişanlıdan haberdardır ne de sizin ve benim gibi askerdir. Bu hissi tasvir edecek şairdeki faaliyet-i dimağîye nişanlıdan ayrılmak, askere gitmek gibi iki müheyyic, iki müessir ile mütehasis olmalı ki yazdığı manzumeden tamamîyet-i fikriye ve mükemmeliyet-i hisse rû-nümûn olsun. Yoksa o hiss-i müşterek-i millî onun icat ettiği kaba saba birkaç mısra içinde boğulur, kalır. İşe yaramaz. Fransızcaya değil a. Bir daha Türkçeye tercüme etseniz yine kimse okumaz. Yalnız seviye-i akıl ve irfanı nâzımın seviye-i akıl ve irfanından aşığı bulunanlar okuyabilirler.¹⁷⁰

Yazar, Âşık Coşkun’un dört kıtadan oluşan Kudretullah isimli manzumesinde yer alan “div”in Türkçesi “dev”dir açıklamasını, ironik olarak, Âşık Coşkun’un “lisana olan fart-ı intisâb ve şiddet-i vukufu”nun bir göstergesi olarak değerlendirmiştir. Ahmet Rasim’in bu konuyu açıklarken kullandığı ifadeler, deyimler ve cümleler Âşık Coşkun’un diğer makalelerinde, kullanılan dil bakımından sıkça eleştirileceği için bu ifadeleri aynen aktarıyoruz:

Meselâ lisana olan fart-ı intisâb ve şiddet-i vukufunuzu “div”in Türkçesi “dev”dir hatayı mahzıyla ispat ederek Kudretullah unvân-ı mübecceliyle yazdığınız dört kıtadan mürekkep bir manzumede ihtimâl ki *Hace-i Evvel*’in coğrafya cüz’ünde münderiç kozmoğrafya mebadisini ve şöyle böyle ismini işittiğimiz mikro biyoloji veya bakteriyoloji nazariyatından mikrop kadar bir şeyi öne sürdükten sonra bütün elsin-i dühât-ı şuarânın hissiyat-ı kerîme-i rûh-nüvâz-âne ile tekrîm ve ta’zîmde birer harika-i i’câz gösterdikleri kudretullahı tasvir etmek istiyorsunuz. Heyhât! Âşık Coşkun! Manzumenizi okuyanın soyu kaçır. Biz Türk hissi isteriz. Yazabilir misin? İşte meydan! Bu gibi muhaverâtı dinleyecek ancak köy muhtarları kaldı. Burası bütün Türklerin merbut ve tabî’ bulunduğu merkez-i saltanattır. Lisan-ı edeb ve fenni tayin edecek, ıslah eyleyecek burasıdır. Burası Türklük içinde tedkikât ve tettebbuât-ı lisaniyede bulunarak tensikât ve ıslâhat-ı lâzîmeyi meydana koyacaktır. İddia ederseniz mahcup olursunuz. *Tercüman-ı Hakikat* koleksiyonlarını açın! Yazdıklarınızı bir daha

¹⁶⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

¹⁷⁰ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

okuyunuz! Ümem-i mütemeddinenin ahvâl-i lisaniyesini göz önüne alın. Sizin yaptığınız manzumelere “fantezi” derler. Eğlence nev’indedir. Leblebici Horhor da, Himmet Dayı da, Orta Oyunlarında a’lâlarına tesadüf olunur. Madem ki bugünkü lisan budur. Bunu ıslah etmeye mecburuz. Anadolu halkına okutacağız diye manasız şeyler yazmaktan ne faide mutasavverdir. Yazacak şey kalmadı mı? Yoksa hepsi bu manzumelerde mündemiç bulunuyor da biz mi görmüyoruz?¹⁷¹

Ahmet Rasim, makalesinde konuyu tekrar askerliğe getirmiş, Âşık Coşkun’a hangi bölükten, hangi askerî mektepten olduğunu ve ne zaman askerlik yaptığını sormuş, kendisinin askerlik yapmamış olsa bile 24 seneden beri devleti için çalıştığını ifade etmiştir. Memo, Memiş gibi isimlerin Âşık Coşkun ve arkadaşlarının şiirlerinde görülen isimler olduğunu söyleyen yazar, “benim ismim Ahmet Rasim olmakla Türk sayılmaz mıyım” dedikten sonra “öyle ise siz de değilsiniz, Âşık Coşkun” demiştir.

Yazar, Âşık Coşkun’un Türkçe şiir düsturuyla yazdığı şiirleri “manzumât-ı hayîde”, “yontulmamış” gibi ifadelerle değerlendirmiştir: “sizin Türkçe şiir diye meydana koyduğunuz o manzumât-ı hayîde İstanbul şivesi üzerine yazılması mutasavver olan sunuhât-ı şairânenizin yontulmamışı, yani fikren ve lafzen bir nev’i tercüme-i garibesidir.”¹⁷²

Ahmet Rasim, “ayrana mütahassir Memo” sembolünün Frenkçe’de görülen şampanya veya absent mazmununun ayrana tevil edilmesiyle oluşturulduğunu iddia etmiştir:

Galiba sizin de ayranlığınız şişmiş olmalı ki okuduğunuz şeyi ters anlıyorsunuz. Benim ayrana mütahassir Memo demekten maksadım sizin Türklük ve *Türkçe Şiirler* sernamesiyle tevâli edecek manzumât-ı şairânenizde ve ötekilerin nazirelerinde böyle bir kahramana tesadüf edileceği ihtimâlinin karîb bulunmasından ve Türklerin ahvâl-i maişetine vâkıf olmayan sizin gibi yeni çöğür şairlerinin Frenkçe’de gördüğü şampanya veya absent mazmununu ayran diye tercüme yeraa-zer-i himmet olacaklarının vârid-i hâtır olmasından kinayedir.¹⁷³

Ahmet Rasim, eserlerinin halk arasındaki makbuliyetini öğrenmek istiyorsa, *Âşık Ömer Divanı* ile *Ömr-i Edebî*’yi mukayese etmesini isteyen Âşık Coşkun’un “meziyet ve kıymet-i asâr nedir, avam ve havasa mahsus olan müellifat arasındaki fûrûk-ı mutebere nelerden ibarettir, sanat ve külfet denilen iki mühime-i mesai-perverâne ne türlü yorgunluklar, düşünceler, tetebbu’lar ile nasip olur buralarını nazar-ı dikkate” almadığını ve 12 yıllık

¹⁷¹ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

¹⁷² Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

¹⁷³ Ahmet Rasim, a.g.m., 1142.

“*Ömr-i Edebi*” mahsulatına saldırarak onu çürütmek için kıyas-ı bâtil iradında olduğunu söylemiştir:

Âşık Ömer, Şair Kerem, Dertli zamanından beri bergüzide eserler neşreden bunca şuâra, üdebâ yetişti. Kemal’ler, Hamit’ler, Ekrem’ler, Ahmet Mithat’lar meydanda. Hangisinin bir kitabı Âşık Ömer’in hezeyân-nâmesi kadar mazhar-ı revâc olmuştur? Şimdi bu zevât-ı muktedire arasında Ahmet Mithat Efendi kalksa da “benim yazdıklarım da Türkler için değildir. Eserlerim Türklerin umurunda bile değil. Hâlbuki Türklerden başka da hiçbir kavmin beş para vermek ihtimâli yok. Aman! Ya para verin. Yahut benim bu dünyada milletim, dilim yok diye bağıracağım” diye *Tarik Gazetesi*’ne “Yazıcı Ahmet Rasim Efendi’ye” hitabıyla bir makale yazsa o zata karşı ne dersiniz? Ben sizin yerinizde olsam böyle bir fikri hatıra getirmeyi bile menafi-i âdâb-ı hamiyet ve muğâyir-i şîâr-ı sadakat bulurum.¹⁷⁴

Ahmet Rasim, Âşık Coşkun’a, *İrtika Gazetesi*’nin 2. sayısında yer alan İcmâl-i Edebî adlı yazısındaki fikirlerini okuyan bir kişinin nasıl olur da kendisinin Türkleri tahkir ettiğine dair serzenişte bulunabileceğini sormuştur.

Zamanın edebiyat hayatında “saçma sapan” şeylerin görüldüğünü hatırlatan Ahmet Rasim, “Dekadan”, “Top Atan” diye lakap taktıkları Edebiyat-ı Cedide zümresinin edebiyat anlayışının gittikçe güçlendiğini belirtmiştir. Kötü yazıyor diye eleştirdikleri gençlerin daha iyi olmak için çalıştıklarını ifade eden yazar, bu gençlerin tabiatlarındaki meziyet ve asaleti yansıtmamasından dolayı saygıya layık olduğunu belirtirken, Âşık Coşkun’u “müfteri” olarak nitelendirmiştir:

Gayr-i kâbil-i inkârdır ki asâr-ı hâzıra-i edebiyemiz arasında saçma sapan şeyler görünmüş ve görünmekte bulunmuştur. Lakin feyz-i himmet ve namiye-i sa’y ve gayret Dekadan, Top Atan diye telkîb ettiğimiz erbâb-ı cidd ü fikretin said-i kifayetini gittikçe bükülmeyecek bir kuvvetle beslemekte ve bugün fena yazıyor diye aleyhine satırlarla hücum ettiğimiz genç yarın için hazırlanarak fitraten hâiz olduğu meziyet ve asaleti izhâr etmektedir. Onun için cümlesi şayeste-i ihtirâmdır. Âşık Coşkun gibi müfteri değildirler. Ben Türk şiirlerini tahkir etmedim. Hakaret etmiş isem bile bu hakaretim mutlaka Türk şiiri diye Türkî nazar-ı hakaret altında bulunduracak manzumât-ı cedideden bazılarına ma’tuftur. Hatta eğlendim bile. Bir “*Şehir Mektubu*” yazarak Âşık Coşkun’u sırtkan çehreli ettim.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Ahmet Rasim, a.g.m., 1143.

¹⁷⁵ Ahmet Rasim, a.g.m., 1143.

Âşık Coşkun gibi “mukallidîn”in ümmetin kalbinde dolaşan “hiss-i muhterem-i şairiyeti” lekelediğini iddia eden Ahmet Rasim, Coşkun’u “hiss-i müşterek-i millî”yi bilmemekle itham etmiş ve hiss-i müşterek-i millînin ne olduğunu şu sözlerle açıklamıştır:

“Ümmetin kuvve-i muhassala-ı irfânı şiir namına neden müteessir olursa ondan zuhur ve tevellüt eden şeye hiss-i müşterek-i millî derler. İşte bu hissi tamamen nâlık olmayan asâra asâr-ı milliye veya kavmiye nazarıyla bakılamaz.”¹⁷⁶

Âşık Coşkun’un kalemiyle “meddahlık” yaptığını ifade eden Ahmet Rasim, bu tür yazıların hiss-i müşterek-i millî sayılamayacağını; tenkit fikrinin bu tür “manzumât-ı hayîde”de bir zihnî tercüme görevi göreceğini söylemiştir.

Ahmet Rasim, Âşık Coşkun’un şiir yazarken tuttuğu yolu da kendince şöyle açıklamıştır:

Âşık Coşkun “bir Dekadan” bir “Fraziyoloğ”, adeta bir “Pedan” olarak düşünür, şive-i hâzır ile düşündüğü kelimâtın Türkçe mukabilini bularak mısraları onunla teşkil eder, hemşehr-i efkârı olan Recep Beşe’ye “sen de pek beri uçta kalmak istiyorsun. Ben derim ki iki ucu da bırakıp ortasından ayrılmamalı” nasihatine:

Bir portakal farz edersek küreyi
Kabuktaki pürüz dağdan büyüktür
Bir dağa nispet edersek pireyi
Portakalın pürüzünden küçüktür.
Bir küreye bir güneşe bak da bil
Ki dünya bir piredir güneş de fil

ve ilh. kıtalarını terdif ederek şiir diye ortaya sürer. İşiniz gücünüz yok ise okuyun. Lezzet alın. (...) Bir zaman Darwinist idi ama şimdi Boehner’i, Bourge’yi beğenmiyor. Size yirmi beş seneden beridir Ksavye de Montepen’nin, Emile Richebourg’un, Aleksandre Duma Fills’in, Octave Feuillet’nin, Descartes’ın roman ve mülâhazatını yaza yaza kütüphaneler teşkil etmiş idi. Şimdi hak onlardan oldu. İstanbulluları filanı ümmetten saymıyor. Ümmet diye sulh zamanında eli sabanda, cenk zamanında yatağanda olanlardır diyor. Gerçi kendisi hâlis Türk ve mübarek Müslüman değil ise de sizin lisanınıza taklit ettiği için kariben mertebe-i vilayetle mübeşşir olacaktır.¹⁷⁷

Zamanın moda hükmüne girmeye çalışan “sahte *Türkçe Şiirler*” için feryat ettiğini söyleyen Ahmet Rasim, Âşık Coşkun’un “Allah dedim yatağana dayandım / Senin için al kanlara boyandım” gibi hamasiyat parçalarını öne sürerek “Türk ümmeti ne sizden ne de sizin gibilerden ibaret değildir” şeklinde hüküm vermesine oldukça sert cevap vermiştir:

¹⁷⁶ Ahmet Rasim, a.g.m., 1143.

¹⁷⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 1145.

Biz ve bizim gibiler bu ümmetten değil ise siz hiç değilsiniz. Üç bin okuyucu değil a on üç bin okuyucu bulsanız bu kafada yaşadıktan sonra peri-i gaflet yakanızın bırakmaz, yine çarpar yine çarpar! Yine ümmet sizin asâr-ı taklit-kârânenizden nefret eder.”¹⁷⁸

Ahmet Rasim, cascavlak Himmet Dayı, kıpkızıl Frenk ve papaklı Acem diye kimleri kastettiğini ise şöyle açıklamıştır:

“Cascavlak Himmet Dayı diye sizin gibi nâ-trâşide kelimât ile taarruz edenlere, kıpkızıl Frenk diye lisanı büzerek Garp şivesi ile yazı yazanlara, papaklı Acem diye de mukallidîn-i Aceme itlak ederim. Bana gelince elimden geldiği kadar bu üç seyyieden kurtulmak isterim.”¹⁷⁹

Ahmet Rasim, kendi şiirleri için üstadâne bir tenkit bekleyen Âşık Coşkun’un eserleri için şu ifadeleri kullanmıştır:

Nazar-ı intikad bedi’â ister. Asâr-ı makbulede gizli duran nevâkısı görür, meydana çıkarır. Fakat onun kemâline noksan irâs etmez. Ona his ve taravet verir. Hâlbuki sizinkilere balta ile girmeli. Azizim! Kim uğraşacak? Zaten hâvî olduğu mezâmin ve hakayık dilencilerimiz sokak sokak bağırdıkları ilâhiyattan fazla bir şey değil. Yalnız alafranga bir mikrop karışmış, bir elhâb-ı hafî peyda etmiş, heyet-i mecmûası itibâriyle sahte *Türkçe Şiirler* diye bir illet-i sâriye meydana getirecek!¹⁸⁰

Ahmet Rasim, masallar hakkında yazdığı fikri anlamadığını iddia ettiği Âşık Coşkun’a, bir önceki makalesi ile birlikte *Malûmat*’ta “hissiyât-ı milliye” hakkında yazdığı yazıları tekrar okumasını ve kimsenin hamiyetine dokunmamasını tavsiye ederek makalesini bitirmiştir.

Bu konuda yazılan dördüncü makale Âşık Coşkun’a aittir. Âşık Coşkun “**Ahmet Rasim Efendi’ye**” başlıklı makalesinde tartışmanın nasıl başladığını ve Ahmet Rasim’in bu tartışmada verdiği cevapları kendisine göre yorumlamış, Ahmet Rasim’in tabiri caizse çark ederek kendisini “acındırmaya kalkıştığını” ifade etmiştir.

“Askere gitmiş nişanlı”, “Fadiş’e yangın Memo” gibi mevzuların şiire zemin olup olamayacağı konusundaki tartışmalara da değinen Âşık Coşkun, Ahmet Rasim’den daha ciddi cevaplar verebilmesini beklediğini ifade etmiştir. “Div” ve “dev” meselesinde “hata-

¹⁷⁸ Ahmet Rasim, a.g.m., 1145.

¹⁷⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 1145.

¹⁸⁰ Ahmet Rasim, a.g.m., 1145.

yı azim” yapıldığı iddialarını da değerlendiren Âşık Coşkun, Ahmet Rasim’in tahlillerle ve tetkiklerle açıklamalarda bulunulmasını, aksi takdirde *Şehir Mektupları*’nda sarakaya devam etmesini istemiştir.

Tartışmanın en önemli konularından biri de Ahmet Rasim’in *Malûmat*’ın 177. sayısında yayımlanan “Âşık Coşkun’a Mukabele” makalesinde kullandığı “bütün elsine-i dühât-ı şuarânın hissiyat-ı kerîme-i rûh-nüvâz-âne ile tekrîm ve ta’zîmde birer harika-i i’câz gösterdikleri kudretullahı tasvir etmek istiyorsunuz. Heyhât! Âşık Coşkun! Manzumenizi okuyanın soyu kaçır” ifadeleri olmuştur. Bu tarz ifadelerin zamanının geçtiğini belirten Âşık Coşkun, “bizim Türk şiiri hevesine düşmemiz işte bu yoldaki Osmanlıcanın artık modası geçmiş olduğu içindir” sözleriyle Türk şiiri hareketinin nedenini açıklamıştır. “Manzumenizi okuyanın soyu kaçır” tabirini anlayamadığını, bu ifadelerin hangi dilden olduğunu soran Âşık Coşkun, Türklükte, Osmanlılıkta böyle bir söz işitmediğini söyler ve ekler: “ihtimâl ki bu da ‘dühât-ı şuarânın hissiyât-ı kerime-i ruh-nevâz-âne ile tekrîmât ve ta’zîmât üslûbunda birer harika-i i’câz’ olarak teşkîl eyledikleri tabirattan olmalıdır.”

Âşık Coşkun, dil ve edebiyatı sadece belli bir zümrenin malı olmaktan kurtarıp halka ulaştırmak gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ne Arap’ın ne Acem’in ne de Türk’ün anlayamayacağı, bu lisanı hepsi bir yere gelse miktarları yüze varamayacak olan yazıcılara bağışlayarak on beş milyon Osmanlı Türkü, kırk elli milyon da başka Türkler için daha kolay söylenir, yazılır, okunur, anlaşılır bir lisan edinmeye gerçekten ihtiyaç görülmüştür. Elli atmış milyon halkı birkaç yazıcının keyfine esir etmeye kimin gönlü razı olur? İnsan başka hayvanlardan dil ile ayrılır. Türk’ün Osmanlının dili olmasın mı?¹⁸¹

“Lisan-ı edeb ve fenni tayin edecek yer burasıdır” diyerek İstanbul’u gösteren Ahmet Rasim’e, kendisine bunun aksini söyleyen olmadığını belirten Âşık Coşkun, dili düzeltmek için açık bir Türkçe kullanmak gerektiğini ve bu dilin Ahmet Rasim’in kullandığı dil olmadığını ifade etmiştir:

Dilimizi burada, İstanbul’da biz düzeltereğiz zahir! Fakat ‘bütün elsine-i dühât-ı şuarânın...’ yolunda değil. Bunu Türk soyunun binde birisi bile anlayamıyor. Biz dokuz yüz doksan dokuzu için de söz söylemek istiyoruz, ne insaf! Başkaları ace’l-acayib şeyler yazmakta serbest olsunlar da bizi okunaklı, anlaşılışlı şeyler yazmaktan da men’e kendilerinde hak bulsunlar! Bu kadar insafsızlık olur mu? ‘*Tercüman-ı Hakikat* koleksiyonunu açın, yazdıklarınızı bir daha okuyunuz’ diye bir söze daha başlıyorsunuz.

¹⁸¹ Âşık Coşkun. (1899). Ahmet Rasim Efendi’ye. *Malûmat*, 8(178), 1168-1170.

Fakat şu sözde Türkçe bir fenâlık olduğuna dikkat ettiniz mi? ‘Bütün elsine-i...’ gibi sözleri o kadar ustalıklı yazan kuvvetli kaleminiz Osmanlıcaya benzer iki söz yazmak lâzım gelince bu ustalığı göstermiyor. Bu sözde iki emir sigası var. Birisi ‘açın’ diye muhaffef, diğeri ‘okuyunuz’ diye tam! Ya ikisi de tam siga olacak ya ikisi de muhaffef! “Türkçe” deyip de usulsüz, kaidesiz, ham hâlât bir şey mi sandınız?¹⁸²

Ahmet Rasim, Âşık Coşkun’un *Tercüman-ı Hakikat* gazetesindeki kendi yazılarını okuduktan sonra dil konusunda “ümem-i mütemeddinenin ahvâl-i lisaniyesini” dikkate almasını istemiştir. Âşık Coşkun ise dil konusunda *Tercüman*’dan önce *Dağarcık* ve *Basiret* gazetelerinde de bu konuya yer verdiğini hatırlatmış, dil hakkındaki düşüncelerinin çok eskilere dayandığını belirtmiştir:

Tercüman’ı okuduktan sonra ‘ümem-i mütemeddinenin ahvâl-i lisaniyesini’ de göz önüne almamı emrediyorsunuz. “Madem ki bugünkü lisan budur. Bunu ıslah etmeye mecburuz” diyorsunuz. Fakat ihtarınız *Tercüman-ı Hakikat*’e kadar varmamalı idi. *Dağarcık*’a kadar varmalı idi. *Basiret*’e kadar varmalı idi “kendisine”yi “kendüsüne” yazmadığım için bugün sizi bile güldürecek tahkirlere uğradığım zamana kadar varmalı idi. Bu tahkirlerin hiçbirisini vazife edinmeyerek ‘Osmanlıcanın ilk ıslahı Arabî ve Farsî usulündeki izafet ve sıfat cümleleriyle vâsf-ı terkipleri cidden mecbur olmadıkça yazmamak, hele tetâbu’-ı izâfâta girişmemek ile hâsıl olur’ sözlerini yazmaya cesaret ettiğim zamana kadar varmalı idi. Lisani düzeltmek gayreti bende ne zaman başlayıp nasıl devam ettiği böyle görülür.¹⁸³

Âşık Coşkun bu makalesinde, dil hakkında kendi tasavvuru ile Necip Âsım’ın tutumunun farkına da dikkati çekmiştir:

Evet bugünkü lisanı düzeltereğiz. Benim yazışım da bugünkü lisancadır. Yarınki değil! Necip Âsım’dan farkımız işte budur. O yarınki lisanı bugün yazmak, yazdırmak istiyor, ben bugünkü lisanı! Hemen bütün Osmanlılar benim yazdığım gibi söylüyorlar. Ben de onların söylediği gibi yazmaya çalışıyorum. Fakat sizin yazdığınız ‘bütün elsine-i dühât...’ gibi sözleri Osmanlılar hiçbir zaman söylememişler. Öteden beri yazılmış bulunmuş ise de bu yazıyla halkımızın ilmini, terbiyesini arttırmak, düzeltmek mümkün ol[ma]dığı apâşıkâre görüldü. Biçareler okuduklarını anlayamazlar ise okumaktan ne faide bulacaklar ki terakki edebilsinler? ‘Hayır! Ba’y-ı hâl ve suretin biz dühât-ı üdebâyı kirâmın hissiyât-ı kerime-i ruh-nevâz-ânemizi tercümede ittihaz-gerdemiz olan üslub-ı letâfet-i mashûb-ı belîğ-âneye tatbik-i zebânla leâli-i merâmını keşide-i silk-i intizâm etmekte muztarsınız’ diye men etmek pek acayip olmaz mı?¹⁸⁴

Ömr-i Edebî ile *Âşık Ömer Divanı*’nı kıyaslamayı, Ahmet Rasim’in eserini tahkir etmek için yapmadığını, Ahmet Rasim’in “Türklerin Türkçe şiirden nefret edecekleri” görüşünü çürütmek için yaptığını belirten Coşkun, Türkçe şiirden maksadı “hiss-i müşterek-i millîyi

¹⁸² Âşık Coşkun, a.g.m., 169.

¹⁸³ Âşık Coşkun, a.g.m., 169.

¹⁸⁴ Âşık Coşkun, a.g.m., 169.

sahaif-i dil-âvîz-i bedayi'de nakş ve ispat” etmek şeklinde açıklayan Ahmet Rasim’in, kendi şiirini “saçma sapan, adeta yavan, hâyide, yıpranmış, yakışksız, hatta münasebetsiz” diye yermesine anlam verememiş ve kendi şiirinde de “hiss-i müşterek-i millînin sahaif-i dil-âvîz-i bedayi'de nakş ve ispat” edilmiş olduğunu belirtmiştir.

Ahmet Rasim’in kullandığı dili ve cümleleri, tartışma için yazdığı hemen her makalesinde eleştiren Âşık Coşkun, “biraz da sizin lisanınızla haber vereyim” diyerek “asgarü'l-asâğırdan ekberü'l-ekâbire kadar bütün mahlukâtın hâlık-ı bî-çün ü çîrâsı olan hakk-ı subhâne ve teâlâ hazretlerinin kudret ve azamet-i ceberruttiyesine mukâbil insanın kendisini lâ-şey görmesi beyne'l-İslâm bir hiss-i müşterektir” şeklindeki cümlelerle alay etmiştir. Coşkun, Ahmet Rasim’in kullandığı dilin, hangi halkın ortak dili olduğunu sormuştur:

“Fakat sizin şu “ben zannediyor idim ki Türkçe şiirden maksat hiss-i müşterek-i millîyi sahaif-i dil-âvîz-i bedayi'de nakş ve ispat etmektir” sözü hangi halkın müşterek lisanıdır? Lisan-ı müşterek olmaz ise o halkı o duygulara nasıl ortak edebileceksiniz?”¹⁸⁵

Âşık Coşkun, Ahmet Rasim’in *Şehir Mektupları*'ndaki gibi alaylı, mizahî tarzdaki yazılarına geri dönmesini söyleyerek makalesine son vermiştir.

Ahmet Rasim, “Ahmet Rasim Efendi'ye” başlıklı makaleye karşılık, “**Âşık Coşkun Efendi'ye**” unvanlı makaleyi yazarak, Âşık Coşkun'a cevap vermeye devam etmiştir. Makalesinin başında tartışmanın nasıl başladığını anlatan Ahmet Rasim, Âşık Coşkun'un, *Şehir Mektupları*'ndan bahsederken kullandığı “saraka” kelimesi hakkında bir takım açıklamalarda bulunmuştur.

Yazar, *İrtika*'nın 2. sayısında yer alan makalesinde Türkçe şiirden tam olarak neyi kastettiğini açıklamaktadır. Bu yazıda Âşık Coşkun ve Recep Beşe gibi şiir yazan şairlere “ümmetin efkâr-ı şairânesini böyle hayîde mezâmin ile alûde etmeyin. Sizin yaptıklarınız İstanbul şivesi üzere sünûh eden ebyât ve musarrî'da bulunan Arâbî ve Farisî kelimelere Türkçe mukabele bulmaktır. Buna tercüme-i zihniye derler” şeklinde bir uyarının olduğunu belirtmiştir.

¹⁸⁵ Âşık Coşkun, a.g.m., 170.

Ahmet Rasim tamamen Türkçe yazmanın doğuracağı olumsuzluğa da dikkati çekmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Biz açık sırf Türkçe yazacak olursak bunu herkes anlar ve bu sayede ulûm ve maârif her tarafa yayılır, bu mülâhazada iki nokta-i nazar var. Birincisi anlamak nedir? İkincisi anlatmak nasıl olur? Müsaadenizle gizli bir üçüncü daha ilave edeyim: Biz nasıl anlar ve nasıl anlatır isek matlup olan faide husule gelir? Evvelâ bu üç nokta-i mühimmeyi halledelim. Eğer açtığımız çığıra sülûk edecek olursak emin olun ki yine Türklere bildiklerini tekrar etmekten başka bir hizmet görmüş olamayız. Çünkü daire-i mütalaat son derecede mahdût kalacaktır. Çünkü bir şeyi anlamak için zihnın, dimağın o şey hakkında hiç olmazsa zerrece vukufu olması lâzımdır.¹⁸⁶

Edebiyatta asıl kuralın, öğrenci, okuyucu gibi hitap edilen kitlenin anlayacağı şeyi yazmak, ancak “güzelce anlatmak” suretiyle yazmak olduğunu belirten yazar; hiçbir milletin büyük yazarlarının “kendi köylülerinin lisanını” duygularını anlatmak için kullanmadığını söylemiştir. Doğu ve Batı ediplerinin hiçbir zaman âvâm-pesendâne yazmadıklarını belirten yazar, onların lisanlarına da bugünkü lisan, yarınki lisan nazarıyla bakmadıklarını ifade etmiştir. Onların nesir ve şiirlerinde yer alan kelime ve terkiplerin, cümle tertibi için bir ahenk oluşturduğunu, yani onların nesir ve şiiri terennüm ettiklerini belirtmiştir. Eserlerinde musikiyi arayıp şiiri teganni eden bu edipler, halkı da kendilerinin icat ettikleri edebî nağmeleri teganniye mecbur kılmışlardır.

Ahmet Rasim, dil ve edebiyat hakkındaki görüşlerinin yeni olmadığını, aynı fikirleri diğer makalelerinde de tekrarladığını, *İrtika Gazetesi*'nin 3. ve 4. sayılarındaki İcmâl-i Edebî” başlıklı yazılarına bakıldığında bu tür değerlendirmelerinin Şehir Mektupçuluğu ile münasebeti olmadığını görüleceğini de ifade etmiştir.

Âşık Coşkun'un bir konuda fikir sahibi olduğunda onu adeta biliyorum deyip bir daha geri adım atmadığını ifade eden Ahmet Rasim, “nişanlı ve askere gitmiş” konusunda ise “şiir samimi olmazsa sahtedir” düşüncesini dile getirmiştir.

“Bugünkü gün tahlil, tetkik günüdür” diyerek “div” ve “dev” meselesinde kendisine kanıt sunmasını isteyen Âşık Coşkun'a “delil mi istiyorsunuz, buyurun” diyerek şu şekilde açıklamalar yapmıştır:

¹⁸⁶ Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun Efendi'ye. *Malumat*, 8(179), 1187-1189.

Ben size bu bapta bir hata-yı azîm isnat ettim. Bakalım haklı mıyım haksız mıyım? Şiiriniz *Tarik Gazetesi*'nin 5 Mart tarihli nüshasında duruyor. Hem de ikinci sahifenin dördüncü sütununda hemşehri-i efkârınız Recep Beşe'ye "dedier" suretinde yazılmış. İşte oracıkta, ikinci kıtada şöyle:

"Mikroba kıyas eder isek dev olur![*]"

Bir mısra var. Bundan başka o işareti müfessir olarak tefrika çizgisinin üstünde de:

[*] 'Div'in Türkçesi yazılı. Bir kayıt konulmuş bir hâlde, siz mısradaki 'dev' kelime-i muharrefesini kayıttaki 'div' manasına kullanmış olduğunuzu bildi[r]iyorsunuz değil mi? Ben de buna hata-yı azîm diyorum. Sonra siz bana yazdığınız cevapta:

'Div'in Türkçesi meselesinde hata-yı azîm bulmakta büyük yanlısınız var. Benim yazdığım dev Acem'in div'i değildir. O şeytan manasın[d]a demektir. Benim 'dev' muhayyel bir mahlûktur ki gayet iri cüsseli olmak ve çok yemek üzere tahayyül edilir. Türkçe 'şeytan gibi bir herif' ile 'dev gibi bir herif' arasında manaca dev kadar fark vardır. Türk'ün 'o dediğin devdir' meseline maksudu olan mana 'şeytan' manası değildir. Acem dahi 'mî-penâhem be-hudâ ez-dîv-rahîm' dediği zaman kastettiği mana Türk'ün 'dev'den kastettiği mana değildir. Bu div başka, o dev başka' diyorsunuz. Şimdi bu oldu mu ya? Bir kere dev'i div'in Türkçesi olmak üzere gösterin. Bir kere de benim yazdığım dev Acem'in div'i değildir, deyin. Hazret! Bu tezdâd siz ne ile örteceksiniz? İşte delil! İşte burhân! Şimdi siz Şehir Mektupçusu olsanız böyle bir fırsattan istifade ederek saraka etmez misiniz? Gördünüz mü? *Şehir Mektupları*'nı kimlerin muavenet-i kalemiyesiyle yazıyormuşum. Ciddiyet ne tarafta imiş? Anlaşıl[mı]ydı mı? Ben dev div'in Türkçesi değildir; hatadır dedim. Başka bir şey demedim. İşte söyledim. Ben hem *Şehir Mektupları*'yla iştigal ederim, hem de aklımın erdiği mübahise karışırım. (...) Acaba unuttunuz mu? *Letaif-i Rivâyat*'ta yazmış olduğunuz hikâyât-ı mudhike ile arada sırada neşr ve tercüme ettiğiniz beliyât-ı mudhike fıkraları komiklikte benim *Şehir Mektupları*'ndan aşağı kalır mı? Biz üstada riâyet edenlerdeniz. Yazdığım o mektuplara – dikkat edilecek olursa – tavr-ı tahrir-i üstad kokuları sinmiştir. Onun için tabiat-ı nakkad-âneniz o parçalara bigâne kalmayıp ısınmıştır. Onun için yazıda sarakaya sanat nazarıyla bakıyorsunuz. Yoksa hezeyân veya zırlı deyip 'Türkçe verir idiniz'.

Azizim! Ne yolda, ne tarzda isterseniz o yolda yazı yazalım. Bizim için çekilecek sıkıntı bir iki gün çalışmaktan ibarettir. Fakat evvelemirde siz *İrtika*'da yazdığımız şu mülâhazaya cevap verin; sonra on beş milyon Osmanlı Türküyle kırk elli milyon başka Türklere yazacağımız şeylerin neler olacağını düşünelim. Yahut biz ortadan çekilip sizinle Recep Beşe'yi bırakalım."¹⁸⁷

diyen Ahmet Rasim, *İrtika*'nın 4. sayısında çıkan İcmâl-i Edebî¹⁸⁸ adlı yazısını makalesine ekleyerek, Âşık Coşkun'un cevap vermesini istemiştir. Ahmet Rasim bu yazısında sade yazmanın doğuracağı güçlükler üzerinde durmuştur. Dilde her kelimenin ilk anlamıyla (mâ'nâ-yı hakikiki ile) kullanılmadığına dikkati çeken yazar, kelimelerin dâhil oldukları terkip veya cümlelerde başka başka görevler, anlamlar yüklenebileceğine ve okuyucunun zihninde de farklı anlamlar kazanabileceğine vurgu yapmıştır. Yazar, anlamak ve duymak

¹⁸⁷ Ahmet Rasim, a.g.m., 1188.

¹⁸⁸ Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî, *İrtika Gazetesi*, (4), 13. Bu yazı Ahmet Rasim tarafından *Mecmûa-i Ebuzziya* dergisinde de yayımlanmıştır: Ahmet Rasim. (1899). Sade Yazalım. *Mecmûa-i Ebuzziya*, (82), 1697-1700.

denilen hassaların tamamının yazı, kelime, cümle ve terkip ile apaçık olsalardı insanların çeşitli üsluplara ihtiyaç duymayacaklarını da ifade etmiştir.

Sadeliğin her lisan için meziyet olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, sadelikten maksadın dili oluşturan kelimelerin halk ağzında yıpranmış olanlarını ifade vasıtası olarak kullanmak demek olmadığını da ifade etmiştir. Edebiyat sanatının da tâbi olduğu kuralların bulunduğunu belirten yazar, dilin de belirli bağlarının, bir işleyiş biçiminin olduğundan bahsetmiştir. Ahmet Rasim, lisandan kaldırılacak maddeler ile onların yerine konulacak şeylerin ancak zamanın edipleri ve dilbilimcileri tarafından yapılabileceğini söylemiş ve bu konuda Şinasi, Abdülhak Hamit, Recaizâde Mahmut Ekrem, Muallim Nâci, S. Sezai gibi ediplerin edebiyatımız için yaptığı yeniliklere değinmiştir. Yazar, bu ediplerle yetişmiş olan ve yetişecek kalem sahiplerinin şive ve dilin esasını sağlamlaştırmak için çalıştıklarını ve çalışacaklarını ifade etmiştir.

Lisan nedir, ne suretle tekâmül eyler, ne suretle mazhar-ı terakki olur, kelime, his, hüsn-i ifade nedir, tabiat-ı beyân ve sâdegî-i elfâzın ifade üzerindeki tahakkümü ne derecededir, lisanın kavaidi ne yolda olmalıdır. Türkçe dediğimiz bu lisan nelere muhtaçtır, ıslahat-ı lisaniyenin tâbi olduğu makasid ne türlü manialara husul-pezir olamaz, ne türlü mülâhazât ve tetebbuât ile meydana gelir buralarını bilmeyen, hatta anlayamayan avamın celb-i teveccühü için moda çıkarmak ve lisanı üryân, perişân, akraba ve hîşânından dûr, müzeyyenât-ı edebiye ve lafziyesinden mahrum bırakmak cereyan-ı evvele zıt ve muâriz ikinci bir seyl-i terakki-şikenâne açmak demektir.¹⁸⁹

Ahmet Rasim, “*Türkçe Şiirler*, Türkçe yazmak, kavaid-i Osmaniye’yi değiştirmek, lisanı terakib-i nahviye-i Arabiye ve Farisiye’den kurtarmak, meselâ eğlenmek manasına “yaşamak”, koltuk verme manasına “şâtâf” gibi kelimeler kullanmak, “ben geldim” yerine “özüm geldi” demek, maziye “geçmiş”, hâle “geçiyor”, âtfiye “ileri”, denize “koca yalak” mukabillerini bulmak gibi bidatlerin zuhur” etmesine rağmen “levazım-ı medeniyeyi şamil” eserlerin ortaya çıkamadığını belirtmiştir. Bu tartışmadan yaklaşık bir ay sonra Ebuzziya Tefik, “Mülâhaza-i Mahsusa”¹⁹⁰ unvanlı makalesiyle Ahmet Rasim’in “İcmâl-i Edebî/Sade Yazalım” başlıklı makalesine değinmiş, Ahmet Rasim’le benzer doğrultuda görüşler ileri sürmüştür.

Âşık Coşkun’un bu konuda ulaşabildiğimiz son makalesi “**Ahmet Rasim Efendi’ye**” başlıklı yazısıdır. Âşık Coşkun, Ahmet Rasim’in son makalesini okuduğunu, aynı konuları

¹⁸⁹ Ahmet Rasim, a.g.m., 1189.

¹⁹⁰ Ebuzziya Tefik. (1899). Mülâhaza-i Mahsusa. *Malûmat*, 8(184), s.1281-1283.

tekrar tekrar cevaplamanın faydasız olacağını, bu konunun okuyucuların takdirine bırakılmasını ve her iki tarafın da bu hükme boyun eğmesi gerektiğini söylemiştir.

Lisanının ne yolda ıslah edilmesi gerektiği konusunda Ahmet Rasim'in savunduğu fikirlerin bir kısmına katıldığını belirten yazar, bu fikirlerin bir kısmını da doğru bulmadığını söylemiştir. Yazar, bu fikirlerden hangilerine katılıp, hangilerine katılmadığını daha önceki makalelerinde açıkladığını ifade etmiştir. Edebiyat dilinin sadece beş altı kişinin hükmünde olamayacağını savunan yazar, Ahmet Rasim ve onun gibi yazarların kullandığı dilin ümmetin dili olamayacağını vurgulamıştır.

Ahmet Rasim'in "bugün düstûr-ı hakîki ittihaz olunan esâs şakird, kari... kim olursa olsun onun anlayacağı şeyi yazmak ve fakat güzelce anlatmak suretiyle yazmaktır, hiçbir millet eâzım-ı erbâb-ı kalemi kendi köylülerinin lisanını kendi sünûhatını tahkiyeye vasıta edinmemiştir" sözlerine karşılık Âşık Coşkun, amaçlarının muhatabı olan okuyuculara mümkün oldukça kolay anlatmak olduğunu ifade etmiştir. Söylenilenleri halka anlatamadıktan sonra halkın duygusunu açmanın ve bilgisini çoğaltmanın mümkün olamayacağını dile getirmiştir.

Âşık Coşkun ile Ahmet Rasim arasındaki bu tartışmalarda ismi geçen bir diğer kişi de "Recep Beşe"dir. Recep Beşe isminin kime ait olduğu tespit edilememiştir, ancak isimlendirmenin Giritli Aziz Efendi'nin "*Muhayyelât*" adlı eserindeki Recep Beşe hikâyesinin kahramanından mülhem bir isimlendirme olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Siz bana karşı söz söyler iken beni emminiz oğlu İrecep Beşe sanarak söz söylediğinize ben şaştım. Ben ilk şiirimi ona takdim eylediğim zaman onun bir tefrîte saptığını yüzüne karşı söylemiş idim. Ben ne ıstılâh parlatmakta sizin tarafınızı tutarım ne de Özbekçe yazmakta onun tarafını! Ben bugün dili dürüst bir Osmanlının söylediği gibi yazmak taraftarıyım. Efkârımı en güzel anlayan yalnız Nazif Süruri Beyefendi çıktı. İnşallah anlayanlar çoğaldıkça çoğalır da ona karşı dahi anlamayanlar azaldıkça azalarak lisanımız sadelikçe üçüncü devresine girer. İkinci devresinde kadınlarımız ile gayr-i Müslim Osmanlı arkadaşlarımız lisanımıza ortak olmaya başladıkları gibi o üçüncü devrede de bunlar lisanımıza bizim kadar sahip olduktan fazla ecnebiyle dahi bu güzel lisanı ortak olabilirler. Bir lisan birkaç kişi arasında fikir alışverişine vasıta olmakla asıl "lisan" hükmüne giremez. Müştereklerini ne kadar çoğaltır ise o kadar "lisan" olur.¹⁹¹

¹⁹¹ Âşık Coşkun. (1899). Ahmet Rasim Efendi'ye. *Malûmat*, 8(180), 1202-1203.

Öte yandan Ahmet Rasim'in makalelerinde yer alan şu ifadeler de Recep Beşe ismini kullanan bir şahsın da Âşık Coşkun – Ahmet Rasim tartışmalarına dahil olduğunu düşündürmektedir:

Recep Beşe nâm şair-i terzebân ile Âşık Coşkun nâm hakîm-i nev-beyân arasında teati kılındığı gazetelerde görünen manzûmât-ı münakaşa meyanında kozmoğrafya ve mebâdi'-i coğrafyaya dair şayan-ı nazar epeyce keşfiyât-ı münderic bulunduğu ve hatta “div”in Türkçesinin “dev” olduğu hakkında bir de mülâhaza-i indiye serd edilmekle en imlacılarca müceb-i kıl ü kâl olduğu ayrı ayrı söyleniyor.”¹⁹²

4.1.4. Ahmet Rasim ile Hüseyin Cahit arasındaki edebî tartışmalar

Ahmet Rasim'in “zevk-i millî ve irfân-ı ümmetin muhassalası” ifadeleri Hüseyin Cahit ile aralarında bir münakaşaya da neden olmuştur. Hüseyin Cahit o sıralarda *Sabah Gazetesi*'nde “*Hayât-ı Matbuat*” başlığı altında edebiyat eleştirileri yapmakta ve *Terakki* ile *İrtika Gazetesi* de bu yazılar dolayısıyla Hüseyin Cahit'e çatmaktadır. Ahmet Rasim'in gündelik *Malûmat*'ta çıkan bir yazısında yer alan “zevk-i millî ve irfan-ı ümmetin muhassalası ne ise ona tebaiyet etmek her sahib-i kalem için mecburidir” cümlesi üzerine Hüseyin Cahit'in verdiği cevap, Ahmet Rasim'le Hüseyin Cahit arasında yeni bir tartışmaya yol açmıştır. Hüseyin Cahit'in bu cümleye takılması üzerine, Ahmet Rasim bu konu hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır. Ahmet Rasim, zevk-i millî “bütün hissiyat ve ihtirasât ve teheyyücât-ı milliyenin muhassalasıdır” demiş, irfan-ı ümmeti de “maarif-i hazıra-i beşeriyenin zihinleri tenvir, fikirleri teşhiz, ruh ve hissi tehzip, nazar-ı vukufu temdit için müteaddit kuvva-yı mürekkebe istimaliyle bulduğu netice-i muhassaladır” ifadelerini kullanmıştır.

Agâh Sırrı Levent'e göre esasta haklı bulunan Ahmet Rasim, yeteri kadar açıklayamadığı için bahsi karanlıkta bırakmış, Hüseyin Cahit de bundan yararlanarak Ahmet Rasim'e çatmaya fırsat bulmuştur. Bu konu üzerindeki tartışmalar 1899 Temmuz ayında birkaç hafta sürmüştür.¹⁹³

¹⁹² Ahmet Rasim. (1899). Hafta Mektupları. *İrtika Gazetesi*, (1), 3.

¹⁹³ Bu tartışmalar için bakınız Hüseyin Cahit [Yalçın]. (1910). *Kavgalarım*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tanin Matbaası, 256-286.

4.2. Dönemin Diğer Tartışmaları Hakkında

4.2.1. Muallim Nâci – Rezaizâde Mahmut Ekrem merkezli tartışmalar

4.2.1.1. Muallim Nâci – Ahmet Mithat Efendi

Ahmet Rasim, “*Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip*” adlı kitabında üstadı Muallim Nâci’ye oldukça geniş yer vermiştir. Yazar, eserinde “muallim-i edeb” dediği Nâci’nin döneminde ve öldükten sonra, isminin karıştığı tartışmalarla ilgili bilgiler aktarmıştır.

Daha çocuk yaşta şiir yazmaya başlayan ve Varna, Fener Yenişehir, Sakız gibi şehirlerde memurluk yaparken ismi edebiyat âleminde duyulmaya başlayan Muallim Nâci, Sakız’dan İstanbul’a dönüşünde, Ahmet Mithat tarafından *Tercüman-ı Hakikat*’in kısm-ı edebî sütununu idare etmesi için davet edilmiştir.

Muallim Nâci, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine katılmadan önce, siyaset istisna edilirse, gazete “üç dairesel bir kütüphane” görünümünü arz etmektedir. Bu üç daireden biri: roman, diğeri tarih, üçüncüsü de muhtelif eserlerdir. Gazetenin en zengin kısmı Ahmet Mithat’ın telif ve tercüme romanlarının oluşturduğu roman dairesiolmuştur. Nâci’nin kısm-ı edebî sütununu idare etmeye başlamasıyla *Tecüman-ı Hakikat* gazetesinin şiir alanındaki neşriyatı da canlanmıştır. Ahmet Rasim, Nâci’nin bu gazeteye katılmasının edebiyatımız açısından önemini şu şekilde ifade etmiştir:

“Şimdi anlıyorum ki *Tercümân*, Nâci’ye bu hizmeti vermekle bir inkılâb değilse de edebî bir ıslâhın başlangıcını hazırlamak azmindeydi.”¹⁹⁴

Kısm-ı edebî sütunda genellikle, edebiyata meraklı gençlerin şiirleri, Nâci’nin “Mes’ud-ı Harabâti” mahlaslı değerlendirmeleriyle birlikte yayımlanmaktadır. Basılan gazellerin çoğu Nâci’ye nazire olmakla birlikte, gazetede Nâci’nin tanzir edilen şiirleri hakkında methiyelerle dolu varaklar da neşrediliyordu.¹⁹⁵ Bir süre sonra *Tercüman-ı Hakikat* eski tarz gazeller, nazireler, meyhane konulu şiirler, aşk – şarap, mey – mahbup mevzulu manzumelerle dolup taşmıştır. “Nâci’nin *Tercüman-ı Hakikat*’te bulunduğu son

¹⁹⁴ Yetiş, 1979, 75.

¹⁹⁵ Tansel, F. A. (1953). Muallim Nâci ile Rezaizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hadiseler. *Türkiyat Mecmûası*, 10(1951-53), 159-200.

zamanlarda idârehâneye gidip gelenlerin çoğunluğu, bir aralık edebî tenkîtlerin cıvıması, neşredilmiş eserlerin bolluğu gazeteyi itibar nazarlarından düşürmeye kadar vardırırmıştı” diyen Ahmet Rasim, Nâci hakkında çıkan işret, kadına düşkünlük gibi söylentileri de değerlendirmiştir. Yazar, bu söylentilerin yalan ve iftiradan oluştuğunu söylemekle beraber, Nâci’nin “bazı beyitleri ve kıt’aları da husûsî bir meyil sâhibi olduğunu kapalı bir şekilde ifâde ediyordu” yorumunu yapmıştır:

“Hüsnüm etme ebâ âl-i abâ hakkıçün
Sana ben hayli zaman oldu abâyı yakalı”

tarzındaki ifadelerde yer alan “hüsn”, “âl-i abâ”, “abayı yakmak” gibi kelime ve terkiplerin Naci aleyhtarları elinde ve dilinde bu temâyülü ispat eden bir hüccet gibi gezip dolaştığını belirten yazar, Naci’nin manzumeleri arasında yer alan;

“Şâribü’l-leyi ve’n-nehâr oldum”

*

“Olkadar çakdım ki tersâ-zâdegânın aşkına
Berka döndüm neşr-i envâr eyledim meyhanede”

*

“Bayramda bir nizama koydum ki hanemi
Yârân görünce yeni bir meyhane sandılar”

şeklindeki mısraların ve beyitlerin de bu zannı kuvvetlendirdiğini söylemiştir.”¹⁹⁶

Bu tarz söylentilerin, dedikoduların artması, kısım-ı edebî sütunundaki eserlerin ve eleştirilerin edebî zevkin altına düşmesi Ahmet Mithat’ı harekete geçirmiştir. Mithat Efendi damadı olan Nâci ve arkadaşlarını gazetesinden uzaklaştırmıştır. Ahmet Rasim bu hadiseyi şu şekilde anlatmıştır:

Günün birinde bir tarrâka (gümbürtü) işitildi. *Tercüman-ı Hakikat* edebî mektebinin çatısı birden bire çöktü. Hocası, kalfası, talebeleri, ilâhicileri, hizmetçileri, peykler, solaklar, başlarında sanki, şal, ağabânı, fes, püskül, yüzlerinde oldukça kızıl birer beş pençe yeri, ellerinde divit, hokka, kalem, kâğıt, rahle, minder, sefertası, boyunlarında cüz kesesi, ayaklarında çorap, mest, serhatlık, katır, falaka, dillerinde hır gür, aman, vay diyerek fırladılar, arkalarından da baş açık gözler heybetli ve gazaplı, burun delikleri

¹⁹⁶ Yetiş, 1979, 114-115.

haddinden ziyade kabarık, sakal bıyığa, bıyık sakala karışmış, her ikisinin de üzeri salya tanecikleriyle, çiğ düşmüş gibi rutubetli, dişler görünürde müthiş, ağız dopdolu tehdit, kollar fırlak, bazulara kadar sığılı, elde kocaman bir çomak, belde bermutad kırmızı kuşak, mintanın düğmeleri çözüktü, ayaklar yemenide biri dehşet saçarak ortaya çıktı. Bire meded! Dağılan dağılana, gizlenen gizlenene! Nâci, mahûd üstlüğünün kukulatasını çekmiş, Şeyh Vasfi kavuğunu koltuğuna sıkıştırmış, Ali Rûhî'ler yükü hafif ve çabuk olduktan için önden seğirtmişler, köşe başlarından meydana gelen hâle bakakalmışlar, Celâl, inliyor ve ağlıyor, Andelip yine gülüyor, Müstecâbi perişan, Fâik Reşat lânet okuyor, Refet'ler, Remzi'ler ağlıyorlar, Üsküdarlılar: 'Atı alan Üsküdar'a geçti' mazmûnuna riâyete vapurlara koşuyor!.. Çaycı Reşit'in dükkânı eski kıraathâneler, kebabçılar şiirin muhacirleriyle dudak dudağa. 'Bir arbeye ki neuzubillâh!' O günün husûsi tabirlerinden olduğu üzre ortalık harren, fahren (karma karışık)...¹⁹⁷

"Bir mektep yıkılır, fakat ortadan kalkamaz, kaldırılamaz" kaydını ispat etmek isteyen Nâci *Tercüman-ı Hakikat*'ten ayrılınca *Vakit Gazetesi*'ne başvurmuş, *Vakit Gazetesi*'nin imtiyaz sahibinin evhamı üzerine¹⁹⁸ bu teşebbüs gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Nâci, *Saadet Gazetesi*'nin teklifini kabul etmiş, ama çok geçmeden gazetenin maddî konularda lakayt davranması üzerine bu gazeteden ayrılmıştır. Ahmet Rasim, Muallim Nâci'nin yaşadığı bu çöküşü "bir zamanlar kuş bakışı baktığı meydana indi" sözleriyle ifade etmiştir.

Nâci'yi gazeteden uzaklaştırmakla siniri geçmeyen Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim'in Fransızca münthâbât kitaplarından tercüme ettiği, birikmiş ne kadar edebî parçalar varsa cümlesini toplamış, altına "içki ve sevgili şairlerini rezil edecek" bir not koyarak, "cenâbıhak Ahmet Rasim kulları gibi kullarını aziz ve mübârek eylesin"¹⁹⁹ dualarıyla yayımlamıştır.

Ahmet Mithat Efendi'nin notuyla, Nâci aleyhtarını gibi gösterilen, ancak Muallim Nâci'yi çok seven Ahmet Rasim, oldukça üzülmüştür. Olaydan birkaç gün sonra Ahmet Rasim ile Nâci Babîâli Caddesi'nde Kitapçı Ohannes'in dükkânında karşılaşırlarsa da, Nâci "not"la ilgili bir şey söylememiştir. "*İmdâdü'l Midâd*" isminde haftalık bir mecmûa çıkarmak istediğini söyleyen Nâci, Ahmet Rasim'den bu mecmûa için de tercüme yapmasını teklif etmiş ve Ahmet Rasim'in *Tercüman-ı Hakikat* ile diğer mecmûalarda neşredilmiş tercümelerini toplayıp kitap hâlinde bastırmasını önermiştir. Yazarın, "*Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze*" ismini verdiği bu eserini Nâci'nin takdimiyle birlikte Kitapçı Ohannes bastırmıştır.

¹⁹⁷ Yetiş, 1979, 186-187.

¹⁹⁸ Tansel, a.g.m., 159-200.

¹⁹⁹ Yetiş, 1979, 187.

Ahmet Mithat Efendi'nin darbesiyle çöken "Nâci edebî mektebinin ve müdavimlerinin" dağılması, sadece Muallim Nâci ve arkadaşlarını değil, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesini de etkilemiştir. Ahmet Rasim'e göre, Ahmet Mithat Efendi'nin çalışması Nâci'nin boşluğunu doldurmaya yetmediği gibi, bu darbe Nâci aleyhtarlarına da cesaret vermiş ve sansürü, hükümeti, hafiyeleri de harekete geçirmiştir. Bu durumu yazar şöyle özetlemiştir:

Anlaşıyordu ki Nâci burası için bir nevi varlıkmiş! Benim tercümelerimle merhum Selânikli Tevfik, Mustafa Refik vesair gibi zâtların yazıların münhasır kalan bu gazete bir şey kaybetmişti ama o şey neydi? Bilinmiyordu. Mithat Efendi romanlara, küçük hikâyelere, felsefî makalelere çala kalem himmet ediyor idiyse de sâhifelere çevrilmiş olan gözler, başka bir şeyler arıyordu. Gazeller ve manzumelerden ziyâde ufak tefek lisâna ait ihtarlar, edebî tenkitler o zamanın pek sevdiği, pek özlediği bahislerdendi. Aferinler, takdirler, hikmetli nazım, namlı şair, akıllı edip, genç ediplerimizden, namlı şairlerden, kalem erbâbı seyitlerin nurundan gibi tevcihler, iltifatlar, yardımlar da az bulunur olmuştu."²⁰⁰

Ahmet Rasim, Nâci'nin *Tercüman-ı Hakikat*'ten uzaklaştırılmasının basın ve edebî hayatımıza etkilerini 4 madde altında toplamıştır:

Evet. Bu darbe, zamana birkaç ders veriyordu. Önceleri 'Nâci' aleyhtarları daha kesif, daha cesur, daha açık görünmeye başlıyorlardı. Saniyen sansür gelecek için tedbîrler almaya temayül gösteriyordu. Sâlisen Hamit hükümeti şair, muharrir, edip namları altında gezinen muallimlerin en ufak bir tehdit ile en sıkı bir inzibat altına alınabileceklerini hissediyordu. Rabian matbuat alanında gözetleyici memurlar çoğalıyordu."²⁰¹

4.2.1.2. Muallim Nâci – Recaizâde Mahmut Ekrem

Ahmet Rasim, Muallim Nâci'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinden ayrıldıktan sonra, *Tercümân* sayfalarında, Mithat Efendi ile bazı ismini gizleyen kişiler tarafından tarizlere, iftiralara, sağdan soldan küçük küçük darbelere ve hücumlara maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu arada Recaizâde Mahmut Ekrem, *Zemzeme III Mukaddimesi*'nde ve *Takdir-i Elhan*'da Nâci hakkında yaptığı yorumlar ile *Tâlim-i Edebiyat*'ta eski edebiyat karşısında aldığı tutum sebebiyle büyük bir tartışmanın fitilini alevlendirmiş, bu konuda oldukça sinirlenen Muallim Nâci *Demdeme* adlı eseriyle Ekrem'e karşılık vermiştir. *Demdeme*'nin ahlaka mugayir ifadeleri içermesi nedeniyle Matbuat Müdüriyeti eserin neşrini

²⁰⁰ Yetiş, 1979, 130.

²⁰¹ Yetiş, 1979, 130.

yasaklamıştır.²⁰² Ahmet Rasim, Nâci'nin *Demdeme*'yi yazdığı için daha sonra çok pişman olduğunu kendisine itiraf ettiğini belirtmiştir.

Demdeme'nin gazeteye az çok revâç verdiği halde kitap şeklinde neşredilmesinin Arakel'in umduğu "gamgama-i revacı" çıkaramadığını belirten yazar, Nâci'nin şiir, nazım ve nevilerinin günlük gazetelerin sütunlarından, sahifelerinden bu zamanlarda çekilmeye yüz tuttuğunu belirtmiştir.²⁰³

Fevziye Abdullah Tansel'e göre Recaizâde ile Muallim Nâci arasındaki bu tartışma, "şahsî anlaşmazlıklardan doğan, hakikatte ciddî bir fikir anlaşmazlığına dayanmayan bir münakaşadır.

4.2.1.3. Muallim Nâci – Menemenlizâde Mehmet Tahir

Nâci – Ekrem tartışması her iki yazarın peyklerinin katılmasıyla çevresini genişletmiş, devrin gençlerini de ikiye ayırmıştır. Ekrem'in öğrencisi olan Menemenlizâde Mehmet Tahir'in, Nâci'nin en yakın arkadaşlarından ve sıkı bir Nâci taraftarı olan Şeyh Vasfi'nin "Berkî" mahlasına tarizde bulunarak, *Gayret Mecmûası*'nda bir hicviye yazmasıyla tartışmalar kaldığı yerden devam etmiştir. Ahmet Rasim, bu münakaşanın başlamasını şöyle anlatmıştır:

Menemenlizâde Tahir Bey merhum Ekrem Bey'in nasıl peyki idiye Şeyh de Nâci'nin peykiydi. Binaenaleyh aralarında er geç bir kavganın olacağını bekliyorduk. Çünkü onları tahrik edenler birbiri içinden geçmiş bir elipsi andırıyorduk. Günün birinde galiba *Gayret Mecmûası*'nda Tahir Bey, Şeyh'in yazı yazdığı "Berk" e tariz olarak:

Gürleyip berk gibi...²⁰⁴

ile başlayan bir kıt'a neşretmiş imiş. Ertesi hafta "Berk" (şimşek) galiba şu beyit ile mukâbele etmişti:

"Gürlemez bizim diyârda berk!..

Menemen berki aceb gürler mi?"²⁰⁵

Kıyâmetler koptydu!.. En sathı bir tabîat hâdisesinden habersiz bulunan Tahir Bey

²⁰² Tansel, a.g.m., 173.

²⁰³ Yetiş, 1979, 132.

²⁰⁴ Gürleme berk gibi kendini bil ey şair,
Kendi meddahın olan hâmeni sanma kadir.

²⁰⁵ Fevziye Abdullah Tansel,
Gürletip berki halkı güldürdün,
Ehl-i hikmet reva görürler mi?
Ses çıkarmaz bizim diyârda berk,
Menemen berki yoksa gürler mi?

Kıtasının Muallim Nâci'ye ait olduğunu ve Nâci'nin Menemenlizâde Mehmet Tahir'e mukabele olarak bu kıtayı Şeyh Vasfi adına neşrettiğini belirtir. Tansel, a.g.m., 177-178.

şimşeği gürlletiyordu. Öyle ya!... Bâbüâli Caddesi birbirine girdi. Kuvvetli ve yayılan bir gürltü caddeyi tuttu, sildi, süpürdü, götürdü. Sözü geçen edebi muhâlifin kapıları, önleri, içerileri çerçöp ve süprüntü teviller ile dolduydu. Bir halde ki edebiyat hamalları, karşı karşıya arkada parasız adam geçirir oldular. Gerçi bu, geçici bir ırmak alâmeti idiye de Tahir Bey tarafına dolu yağdırıyor, Şeyh'im iftihar ve gurur görünüşüyle geziniyordu. Elhak, bu muvaffakiyet "Mülkiye Mektebi" edebiyat muallimini asil renginden daha fazla karartmıştı. Başta biçâre Celâl'i olduğu halde Nâci'nin bir beyti altlı ve üstlü değiştirilerek bütün taraftarlar:

"Bir çakış çaktık ki şeyhim aşkına bizler bu şeb
Berke döndük neşr-i envâr eyledik meyhânede."

fahriyesini günlerce okuyup çaktılar. Bu galibiyeti daha sonra *Demdeme* kutladı.²⁰⁶

Tartışmadan sonra Şeyh Vasfi ile Tahir Bey'in Arakel'in dükkânı önünde karşılaşma ânını mizahî bir dille aktaran yazar, tartışmaya katılan tarafların o zamanki hislerini kayıt altına almamış olmanın üzüntüsünü yaşamıştır:

Ah! Ne meraksız... Ne lâkayt adammışım!... Öyle ya!.. Derhal koş, Şeyh'in elinden öp!... Hislerini sor.. Onu bırak.. Dön Tahir Bey'i yakala... Yerle bir temennadan sonra onunkini de sor!.. Bir köşeye at! Şimdi gümbür gümbür yaz!.. Ekrem Bey'i de "*Demdeme*"nin yazıldığı günlerde görüp şahsî fikrini sormalıydım!.. Fakat "*Gayret Mecmûası*"nın çoğu nüshalarında neşredildiğini hatırladığım "*Cümel-i Hikemiye*"yi tahlil edilecek olursa benim istediğim ortaya çıkar sanırım. Hattâ ben bunlardan bir kısmını 'Arakel Kütüphanesi' adıyla neşredilen külliyâttan "*Cümel-i Hikemiye-i Osmaniye*"ye almıştım.²⁰⁷

Muallim Nâci vefat ettikten sonra da hakkındaki eleştirilerin, söylentilerin devam ettiğini belirten Ahmet Rasim, "Nâci şair mi idi, Nâci nâzım mı idi, Nâci lisan muallimi mi idi?" gibi soruların tartışılmaya başlandığını şu ifadelerle belirtmiştir:

"Şair değildir, alelâde nâzımdır, gerçi lisânı münakkah, pürüzsüz ise de fikren mahduttur" diyenler, Edebiyat-ı Cedîdecilerden âferin alıyorlardı. Bu diyenler arasında ellerinde temyiz kudretlerine delâlet edecek bir mısraî bulunmayanlar bile vardı. (...) Yukarıdaki üç suâlin halli Nâci'nin gelecekteki mukadderatını tayin için soruluyordu. Hâl böyle iken bile üç sual dal budak salıyordu. Bununla beraber merhumun ölümü yeni edebiyatçıları bildiklerinde devama teşvik ve teşci, eski edebiyat ve Mutavassıt'a erbabının inkırazını kolaylaştırmakta ve süratlendirmekteydi.²⁰⁸

Ahmet Rasim'in Nâci'nin ölümü hakkındaki şu yorumu ise oldukça dikkate değerdir:

²⁰⁶ Yetiş, 1979, 121-122.

²⁰⁷ Yetiş, 1979, 122-123.

²⁰⁸ Yetiş, 1979, 138-139.

“*Servet-i Fünûn* şiir ve inşa dahilerinin Nâci mesleği aleyhine bütün taraftarlarıyla açmış oldukları tarizlere yetişemeden Nâci’nin ölmesi, “edebî yenilik devri” denilen bu büyük komedinin belli başlı noksanlarındandır.”²⁰⁹

4.2.1.4. *Mebâni’l-İnşâ - Tâlim-i Edebiyat tartışması*

Türk edebiyatında belagat - retorik kitabı olarak yüzyıllar boyunca *Miftâhu’l-Ulûm*, *Telhîs*, *Mutavvel*, *Muhtasarü’l-Meâni* gibi Arapça kitaplar kullanılmış, medreselerde bu kitaplar asıllarından okutulmuştur. Batılılaşma hareketi, Arapça ve medreselerin eski önemini kaybetmesi, yeni ve Avrupaî eğitim müesseselerinin kurulması vs. gelişmeler edebî hayatımıza da yansımış, yeni açılan mekteplerde kitabet, belâgat ve edebiyat dersleri için yeni kitapların kaleme alınmasına vesile olmuştur. Türkçe belagat kitaplarının oluşturulması 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamakla birlikte; bu kitapların, daha çok mektep talebelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için oluşturulduğu görülmüştür.²¹⁰

Türkçe belagat - retorik kitaplarının neşri 1876 yılından sonra başlamıştır. Edebiyatımızda büyük bir etki yaratan *Tâlim-i Edebiyat*’ın yayımlandığı tarihe kadar (1882) bu alanda yazılan eserler şunlardır: *Miftâhu’l-Belâga ve Mısbâhu’l-Fesâha* (İsmail Hakkı Ankaravî, 1867), *Mugni’l-Küttâb* (Mehmet Nüzhet, 1869), *Mi’yâru’l-Kelâm* (Selim Sâbit, 1870), *Fenn-i Bedî* (Mehmet Mihrî, taşbasma), *Teshîlü’l-Arûz ve’l Kavâfi ve’l Bedâyi* (Ahmet Hamdi, 1872), *Mebâni’l-İnşâ*, (Süleyman Paşa, 1872), *Arûz-ı Türkî* (İlm-i Kavâfi, Sanâyi-i Şiiriyye) ve *İlm-i Bedî*(Ali Cemaleddin), *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî* (Ahmet Hamdi, 1876), *Zübdetü’l-Beyân*, (Mihalicî Mustafa Efendi, 1880), *Hadikatü’l Beyân*, (El-Hac İbrahim, 1881), *Belâgat-ı Osmâniye*, (Ahmet Cevdet Paşa, 1882).²¹¹

Tanzimat’la birlikte başlayan, Şinasi ve özellikle de Namık Kemal’in öncülüğünde oluşturulan yeni edebiyat anlayışının yerleşmesinde, yeni edebî anlayışa sahip nesillerin yetiştirilmesinde ve Türk edebiyatında Avrupaî retorik ve edebiyat nazariyatının gelişmesinde önemli bir yere sahip olan *Tâlim-i Edebiyat*, yayımlandığı devirde ve daha sonraki devirlerde büyük bir yankı uyandırmış, eski ve yeni edebiyat anlayışlarını karşı karşıya getirmiştir. Recaizâde Mahmut Ekrem’in eski edebiyat anlayışı ve belagatine karşı

²⁰⁹ Yetiş, 1979, 117.

²¹⁰ Yetiş, K. (1996). *Tâlim-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*. (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1-2.

²¹¹ Yetiş, 1996, 3-4.

takındığı tutum, edebiyat hayatımızda bir dizi tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur.²¹² Yazarın *Tâlim-i Edebiyat*'ta, eski edebiyat ve belagat anlayışı bakımından eleştirdiği eserlerden birisi de, askeri kimliğinin yanında Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye kitabet hocası unvanını da barındıran Süleyman Paşa'nın, 1871-1872 yılları arasında 2 cilt olarak yayımladığı *Mebâni'l-İnşâ* adlı eseridir. Müstakil bir belagat kitabı olmaktan ziyade, örnekler bakımından zengin, "umumî edebiyat bilgileri veya nazariyatı kitabı" olan *Mebâni'l-İnşâ*, Avrupaî edebiyat nazariyatının Türk edebiyatına uygulandığı ilk eserdir.²¹³

1882'de hurufat baskısı yapılmadan önce 1879'de taşbaskı ile yayımlanan *Tâlim-i Edebiyat*'ın "giriş" kısmında Recaizâde Mahmut Ekrem, "ilm-i edeb" ve ulûm-ı edebiye" anlayışı konusunda, "edebiyatın tarif ve taksimindeki ihtilafı, ilm-i inşanın edebiyattan ayrı değerlendirilmesindeki hatayı Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-İnşâ* ve Mehmet Nüzhet'in *Mugni'l-Küttâb*" adlı eserlerini örnek göstererek ele almıştır. Ayrıca bu kitapların Arap edebiyatını kaynak olarak almalarını da eleştirmiştir. Edebiyatımızda tarif ve tasniflerin Batılı tarzda olması gerektiğini düşünen yazar, edebiyatın gayesini, tarifini ve muhtevasını bu doğrultuda ele almıştır. Recaizâde Mahmut Ekrem, eskiye karşı kesin bir tavır aldığı ve *Mebâni'l-İnşâ* ile *Mugni'l-Küttâb*'ı eleştirdiği *Tâlim-i Edebiyat*'ın taşbaskısında yer alan "giriş" kısmını, hurufat baskı yapılırken eserden çıkarmıştır. Kâzım Yetiş, bu tutumun, o zamanlarda hâla hayatta olan Süleyman Paşa ve Mehmet Nüzhet'i gücendirmemek endişesiyle olabileceğini ifade etmiştir.²¹⁴

Tâlim-i Edebiyat'ın basıldığı ve edebiyatımızda geniş bir yankı uyandırdığı yıllarda Darüşşafaka'da öğrenci olan Ahmet Rasim, *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı kitabında *Tâlim-i Edebiyat*'ta yer alan *Mebâni'l-İnşâ* eleştirisine de değinmiştir.

Darüşşafaka'nın da kurucularından olan Rumeli Umumi Kumandanı Süleyman Paşa'nın *Mebâni'l-İnşâ* adlı eserini derslerde talim eden Ahmet Rasim ve arkadaşları, henüz okul sıralarındayken, önemli bir edebi hadise ile karşılaşmışlardır:

²¹² *Tâlim-i Edebiyat*'ın yarattığı edebî hadiseler hakkında detaylı bilgi için bkz. Yetiş, K. (1996). *Tâlim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*. (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 323-504.

²¹³ Yetiş, 1996, 26.

²¹⁴ Yetiş, 1996, 57-58.

“Mekteb-i Mülkiye’de Recaiâde Ekrem Bey namında bir zat “*Tâlim-i Edebiyat*” isimli bir eser yazıp okutuyor ve bu eserde *Mebâni’l-İnşâ* hakkında bazı tarizlerde bulunuyormuş.”²¹⁵

Ahmet Rasim, bu konudaki çocuk muhayyilesini ve Recaiâde Mahmut Ekrem hakkındaki ilk düşüncelerini şu sözlerle yansıtmıştır:

Ekrem Bey’in muhterem namımı ilk defa olarak duyuyordum. Diyorlardı ki:

- “*Nağme-i Seher*” adlı bir de şiir mecmûası varmış. Fransızcadan “*Mes Prison*”u tercüme etmiş.
- (Bunu bir türlü anlayamıyordum)
- Demek ki o da şair!
- Hem de büyük şair!
- Mümkün değil!.. “*Mebâni’l-İnşâ*”ya tarizlerde bulunduğu da belli ki... Büyük şair ... değil (...).”²¹⁶

Mebâni’l-İnşâ hakkında nasıl eleştiri yapılabileceğini bir türlü anlayamayan yazar ve arkadaşları bir an önce bu eseri ele geçirip görmek istemişlerdir. *Tâlim-i Edebiyat*’ı Darüşşafaka hizmetlisi Hüseyin Efendi ile aratan öğrenciler, esere ulaşamamışlar ve daha sonradan eserin Mekteb-i Mülkiye’de litografya baskı ile öğrencilerin sayısına göre basıldığını öğrenmişlerdir:

“Anlayabildik ki eser, Mekteb-i Mülkiye’de el ile yazılıp talebenin ihtiyâcına göre basılmış.”²¹⁷

Darüşşafaka’dayken *Tâlim-i Edebiyat*’ın neden olduğu tartışmaların sebebini bilmeyen yazar, “şimdi olsa, ‘eski mektep’ ile ‘yeni mektep’in çarpışması derdim”²¹⁸ diyerek bu tartışmanın temel nedenine işaret etmiştir.

Yayımlandığı zamandan itibaren çok geniş yankılar uyandıran ve 4 yıl sonra *Demdeme*’nin yazılmasıyla tekrar gündeme gelen *Tâlim-i Edebiyat* tartışmalarının faydasızlığını yazar, şu sözlerle değerlendirmiştir:

²¹⁵ Yetiş, 1979, 36.

²¹⁶ Yetiş, 1979, 37.

²¹⁷ Yetiş, 1979, 37.

²¹⁸ Yetiş, 1979, 36.

İşte bütün bunlar, o zamanlarda mekteplere kadar sirayet etmiş olan edebî kavganın başlangıcındandı. Sonradan gördük ve hâla da görmekteyiz ki bu başlangıç bir takım teferruâta ayrılarak uzun, gülünç, faydasız ve neticesiz hâla ucu bulunamaz, sonu gelmez kırgınlıkları, bu kırgınlıklar da edebî tekâmülümüzde elan hükmünü yürüten derin duraklamaların sebebi olarak devam etmekte bulunmuştur.²¹⁹

4.2.2. Arapça – Türkçe ve imla meselesi üzerine

4.2.2.1. Ahmet Mithat Efendi - Hacı İbrahim Efendi

Ahmet Cevdet Paşa'nın *Belâgat-ı Osmâniye* isimli eserinde yer alan “tatsız tuzsuz” terkibi etrafında şekillenen ve Abdurrahman Süreyya, Ahmet Mithat Efendi, Hacı İbrahim Efendi, Faik, Es'ad, Ali Sedat, Osmanlı Tıp Cemiyeti'ne mensup bir şahıs ile *Ceride-i Havadis*'in yer aldığı *Belâgat-ı Osmâniye* tartışması; Hacı İbrahim Efendi'nin 3 Mart 1882 tarihinde katılması ile başlamış ve 12 Nisan 1882'de sona ermiştir. Tartışmanın asıl mevzusunu, “o devirdeki Osmanlıcanın anlaşılır bir lisan hâline gelmesi için, Arapçaya ihtiyaç derecesinin ne olduğu, kaide, gramer ve belâgat yönünden onun ile olan irtibatı” oluşturmuştur.²²⁰ Bu tartışmadan birkaç ay sonra, Hacı İbrahim Efendi, *Tâlim-i Edebiyat*'ın hurufat baskısı sebebiyle bir makale kaleme almış, *Tâlim-i Edebiyat*'la ilgili tenkitlerini dile getirmiştir. Onun bu makalesinden sonra başlayan *Tâlim-i Edebiyat* tartışmalarına, Recaizâde Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi, Mustafa Reşit, Nüzhet Efendi, Abdülhak Hamit, Abdurrahman Süreyya, Sait Bey, M. Nuri, Mekteb-i Mülkiye Münteha Sınıfı Şakirdanından Mehmet Tahir vs. gibi dönemin pek çok ismi katılmış; tartışmada yazdığı 29 makale ile Hacı İbrahim Efendi ile onar makaleye sahip olan Recaizâde Mahmut Ekremve Ahmet Mithat Efendi ön plânda yer almıştır.²²¹ Tartışma sırasında muarızlar, Recaizâde Mahmut Ekrem'in *Tâlim-i Edebiyat*'ına sert eleştirilerde bulunan Hacı İbrahim Efendi'nin *Hadikatü'l Beyân* ve *Şerh-i Belâgat* isimli eserlerine dikkati çekerek, yazarın bu eserlerine eleştirilerde bulunmuştur. Böylelikle *Tâlim-i Edebiyat* kitabıyla ortaya çıkan tartışmaların hedefi Hacı İbrahim Efendi'nin bu iki eserine doğru yönelmiş olur. Yapılan bütün bu tartışmalarda “Arapça – Türkçe” meseleleri yine ön plânda yer almıştır.²²²

²¹⁹ Yetiş, 1979, 37.

²²⁰ Aksoy, M. (2005). *Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 55.

²²¹ Aksoy, a.g.e., 194-195.

²²² *Tâlim-i Edebiyat, Hadikatü'l Beyân ve Şerh-i Belâgat* çerçevesinde gelişen tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aksoy, M. (2005). *Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları; Yetiş, K. (1996). *Tâlim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sâhasında Getirdiği Yenilikler*. (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Ahmet Rasim, Ahmet Mithat Efendi ile Hacı İbrahim Efendi arasında çıkan Türkçe - Arapça tartışmaları hakkında *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı eserinde bilgi vermiştir. Tartışmanın başladığı yıllarda, henüz Darüşşafaka'da öğrenci olan Ahmet Rasim ve arkadaşları, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde gördükleri makaleler vasıtasıyla bu tartışmadan haberdar olmuştur. Hacı İbrahim Efendi'nin *Tarik Gazetesi*'nde neşrettiği makalelerden cümleler alarak, bunlara karşı müdafaalarını kuran Ahmet Mithat'ın makaleleri ile konuyu bir dereceye kadar anlayabildiklerini söyleyen yazar, o zamanlarda Arapça, Araplık, taassup kelimeleri etrafında dönen münakaşayı pek anlayamadıklarını ifade etmiştir. Bu tartışmanın sekiz kişilik sınıfı ikiye böldüğünü söyleyen yazar, öğrencilerden bir kısmının Ahmet Mithat Efendi'nin tarafını, diğer bir kısmının da Hacı İbrahim Efendi'nin tarafını tuttuğunu anlatmıştır. Ahmet Rasim ise bu tartışmada Ahmet Mithat'ın tarafını tutmuştur.

Ahmet Rasim, Ahmet Mithat Efendi ile Hacı İbrahim Efendi arasında cereyan eden tartışmaların basın hayatımıza ve topluma yansımalarını şu sözlerle dile getirmiştir:

Mektep ne kadar sakin ve sessiz ise *Tercüman-ı Hakikat* ile *Tarik Gazeteleri* de bilakis o kadar velveleli idi. Ahmet Mithat Efendi ile Hacı İbrahim Efendi aralarında nice zamandan beri açılmış olan edebî bahisler karşılıklı atışmalara, şiddetli münakaşalara, hatta kafirlik ve cahillikle ithama kadar uzanıp gidiyordu. Konu iki kişi arasında olduğu hâlde, açıktan atılan atılana idi. Yani mektepteki iki grup gibi, dışarıda da iki grup meydana gelmişti!...²²³

Tartışmanın devam ettiği yıllarda, Hacı İbrahim Efendi'nin Darüşşafaka'ya, sekizinci sınıfların edebiyat öğretmenliğine tayin edildiğini aktaran Ahmet Rasim, o zamanlarda yaşadığı bir anıyı da anlatmıştır. Bu anı, onun henüz Darüşşafaka'da öğrenciyken Hacı İbrahim Efendi'ye olan bakış açısını göstermesi bakımından oldukça dikkate değerdir. Arapça – Türkçe tartışmaları sırasında Ahmet Mithat tarafını tutan Ahmet Rasim, Hacı İbrahim Efendi'yi tutan sofı öğrencilere yenilmemek için kendince bir yöntem geliştirmiştir:

“*Redhouse*'a yine sarılmalı. Horoz sesi işitmemiş ne kadar Arapça kelime varsa, yoklayıp icabında sırt sırta dizmeli. Bilhassa secie riayet etmeli... Fakat yeni hoca yazılarında bu

²²³ Yetiş, 1979, 62.

usulü pek ziyade tercih etmiyor gibi. Bunun da kolayı var... Elhasıl iki derste bulunabilir!...”²²⁴

Hacı İbrahim Efendi ilk derste öğrencilerin seviyesini anlamak için onlardan mektep hakkında bir müsvedde yazmalarını istemiştir. Ahmet Rasim, bu konuda şöyle bir yazı kaleme almıştır:

Mektep, o sefine-i nâciye-i irfân ve dânişdir ki umman-ı belâyânın emvâc-ı semâ-resîdesinden insanı tahlis ve bir sâhil-i selâmete kemâl-i emn u refâh ile tahlîs edip dünyada râkibini envâ-ı nevâziş ve atıfet ile evc-i a'lâ-yı rif'ate tahrîs ve yevmü'l-kıyâmede dahi nâr-ı eşedd-i azâbdan terhîs eyler (...).”²²⁵

Yazıyı bitirdikten sonra “Rasim Sarıgez (Sarığiz)” imzasını atarak kâğıdını Hacı İbrahim Efendi'ye takdim eden Ahmet Rasim'in bu yazısına, Hacı İbrahim Efendi daha çok filolojik bir değerlendirme yapmıştır:

“Aferin!.. Yalnız bir iki yanlışın var. ‘sefine-i nâciye’ olmaz. Nâci kurtulmuş demektir. ‘sefine-i müncîye’ olacak ki kurtarıcı gemi demektir. ‘tahsîs’ kelimesi de burada yakışık almaz. Gerçi mecazen kullanmış isen de burada pek uzak.”²²⁶

Hacı İbrahim Efendi ve taraftarlarının Arapçayı az bir zamanda öğretebileceklerini ispat etmek için Dârü't-Ta'lim'i kurduklarına da değinen yazar, bu tartışmaların seviyesinin zaman zaman düştüğünü şu ifadelerle dile getirmiştir:

Mithat Efendi'nin sadeliği tercih etmesini Arapça ve Farsçaya tamamen bigâne, adeta kıpkızıl câhil, şarlatan hatta Darwin'den naklen insanı maymundan azdırdığı için zındık, birahanelerde, Beyoğullarında domuz eti yemeye alışmış bir kâfir, Volter mesleğine de (!) bağlı bulunması dolayısıyla bir dinsiz, imansız romanlarıyla iffetli ve namuslu zihinlerin huzurunda bir takım kötülükleri keşfelediğinden dolayı bir hayâsız telakki eyledikleri böyle bir fikir karışıklığı arasına “meslek”, “prensiip” gibi yücelikler nasıl sıkıştırılabilirdi? (...).”²²⁷

Hacı İbrahim Efendi'nin “Edebiyat-ı Cedide zümresini cahillikle suçlayıp, ilim ve medeniyeti roman ve tiyatrodan ibaret sanarak, yeni yetişen nesli bilgisiz bırakmakla”²²⁸ itham etmesine karşılık, Ahmet Mithat Efendi bu ithamların doğru olmadığını, roman ve

²²⁴ Yetiş, 1979, 62.

²²⁵ Yetiş, 1979, 63-64.

²²⁶ Yetiş, 1979, 64.

²²⁷ Yetiş, 1979, 78.

²²⁸ Aksoy, 2005, 286.

tiyatroların halkı eğitmek ve bilinçlendirmekteki önemine dikkati çekmiştir. Ahmet Rasim, Hacı İbrahim Efendi'nin bu düşüncelerine karşılık, roman ve hikâye türündeki canlanmaya şu ifadeleriyle işaret etmiştir:

Bununla beraber *Tercüman-ı Hakikat* alıp veriyor, romanın birini bitirip diğerine başlıyordu. Bu tartışmanın dışarıdaki etkisini, tek tük hikâye yazarlarının ortaya çıkmasıyla, tercüme romanların çıkmaya başlamasıyla, gazetelerden bir kaçının roman tefrika etmeleriyle görüldüğü gibi gençler arasında da Garp eserlerine doğrudan doğruya bir temayül uyandırmasıyla bir gelişme ortaya koyuyordu.²²⁹

4.2.2.2. Sait Bey – Hacı İbrahim Efendi

Arapça – Türkçe çerçevesinde meydana gelen tartışmalardan bir diğeri ise Sait Bey ile Hacı İbrahim Efendi arasında meydana gelmiştir. Sait Bey, *Fezâil-i Ahlâkiye ve Kemâlât-ı İlmîye*'nin 2. cüz ilânından sonra yayımladığı İfade-i Mahsusa adlı makalesi ile Hacı İbrahim Efendi'ye göndermelerde bulunmuş ve daha sonra 3. cüzün sonuna ilave ettiği, "Mülâhazat" başlıklı bölümde "*Belâgat-ı Osmâniye*" tartışmalarına değinerek Hacı İbrahim Efendi'nin ismini zikrederek eleştirilerde bulunmuştur. Yapılan yorumlara karşı cevap vermek lüzumu hisseden Hacı İbrahim Efendi'nin cevap vermesiyle tartışma başlamıştır. 26 Temmuz 1882'de başlayan bu tartışma, Abdurrahman Süreyya, Ebuzziya Tevfik, Samipaşazâde Sezai ile Fatih ve Beyazıt müderrislerinin de katılmasıyla genişleyerek devam etmiş ve 16 Eylül 1882'de son bulmuştur. Tartışmayı oluşturan başlıca konular; "*Fezâil-i Ahlâkiye*'de yer alan terkiplerin Arapça kaideye uygunluğu veya zıtlığı ile Arapça, İslâm dini, Türklük – Osmanlılık ve Türkçe – Osmanlıca"dır. Arapçanın gramerinin Türkçeye uygulanıp uygulanamayacağı konusunda başlayan tartışmalar daha sonra dinî ve siyasî bir kimlik kazanmıştır. "Türk müyüz, Osmanlı mıyız, dilimiz Türkçe mi Osmanlıca mı, dilimiz Arapçadan tecrit edilmeli mi edilmemeli mi gibi sorular da tartışmanın dikkati çeken diğer önemli konularıdır.²³⁰

Ahmet Rasim, Sait Bey'in *Fezâil-i Ahlâkiye ve Kemâlât-ı İlmîye* adlı eserinin 57. sayfasında yer alan ve bu tartışmada üzerinde fazlaca durulan,

"Arapça isteyen Urban'a gitsin,

Acemce isteyen İran'a gitsin.

²²⁹ Yetiş, 1979, 78.

²³⁰ Aksoy, 2005, 122-129.

Frengîler Frengistan'a gitsin,
Bunu fehmi etmeyen câhil demektir,
Ki biz Türk'üz bize Türkî gerektir.”

şiiirine *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı eseri ile İstanbul Mektupları “Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!” ve “Yayıyorlarsa” gibi makalelerinde de yer vermiştir.

Ahmet Mithat ile Hacı İbrahim Efendi arasında meydana gelen Arapça – Türkçe tartışmaları sırasında, Darüşşafaka'da Hacı İbrahim Efendi taraftarı olan arkadaşlarına Sait Bey'in bu şiiri ile karşılık verdiklerini söyleyen Ahmet Rasim, Türkçe – Arapça konusunda “*Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip*” adlı kitabında şu ifadeleri kullanmıştır:

Evet:

‘Ki biz Türk'üz bize Türkî gerektir’
diyorduk, ama ne karalamış olsak onda yine Arapça, Farsça, terkiplerden kendimizi alamıyorduk. Büyük bir anarşi veya oligarşi içinde idik. Şimdiki edebî Bolşevizm henüz doğmamıştı. Onun için biz ilim zenginleri henüz mahfûz ve masûn bulunuyorduk.²³¹

Yazar bu şiiri, İstanbul Mektupları “Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!” ve “Yayıyorlarsa” adlı makalelerinde yine Türkçe – Arapça tartışmaları ile bağlantılı olarak, bu tartışmalarda yer alan “Kitabullahı reddetmek ve dinsizlik” ithamları doğrultusunda mizahi bir dille işlemiştir.²³²

4.2.2.3. Muallim Nâci – Hacı İbrahim Efendi

Devrin bir diğer tartışması da Muallim Nâci ile Hacı İbrahim Efendi arasında yaşanmıştır. Türkçe'nin o zamanki durumu, Arapça ve Farsça'nın Türkçe üzerindeki etkisi ve önemi hakkında bu iki edibin farklı düşüncelere sahip olması, Ahmet Rasim'in deyimiyile, ortaya bir “vav davası” çıkarmıştır.

Eserlerinde sade ve temiz bir Türkçe kullanan Muallim Nâci, dilin sadeleşmesi gerektiğini savunan yazarlar arasında yer almıştır. Nâci, Türkçenin kendi tabii kuralları içinde gelişmesi ve ıslah edilmesi gerektiğini savunmuştur. Öte yandan Hacı İbrahim Efendi

²³¹ Yetiş, 1980, 50.

²³² Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektupları “Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!”. *Hakimiyet-i Milliye*, (1926), 2 ve A [Elif]. R. (1919). Yayıyorlarsa. *Yeniğün*, (268), 2.

Arapçanın “Lisan-ı Osmanî” için önemli olduğunu, Arapça olmadan Türkçe olamayacağını, bu dilin layığıyla bilenebilmesi için Arapçanın şart olduğunu söylemekle beraber, kullanılan dil ile din arasında da bağlantı olduğunu ifade etmiştir.

Muallim Nâci, *Mecmûa-i Muallim*'in 6. sayısında yer alan “Mekteb-i Hukuk Derslerinin Hülâsası” adlı makalesinde, dilimizde mevcut olan atıf vavlarının birbiri ardınca kullanılmasının dilimize ağırlık verdiğinden bahsetmiş, bir metinde ne kadar az vav (ve) kullanılırsa ifadenin o kadar sade olacağını belirtmiş ve dilimizin asıl güzelliğinin sadelik olduğunu ifade etmiştir. Nâci, atıf vavlarının yerine Fransızların punctuation dedikleri “virgül”ün kullanılmasının lisanımızın sadeliğine yardım edeceği düşüncelerini de dile getirmekle beraber, *Kurân-ı Kerîm*'deki secâventlerin de virgülden başka bir şey olmadığını söylemiştir.²³³

Muallim Nâci, Türkçede kullanılmakta olan “ve” bağlacı konusunda şu ifadeleri kullanmıştır:

(...) Lisanımızın tabiiliğini muhafaza için dikkat olunacak şeylerden biri de “ve”nin az istimalidir. Bizim “ve”ye ihtiyacımız o kadar azdır ki, bir muharririmiz, içinde velev bir tane olsun “ve” bulunmamak şartıyla bir cilt yazabilir. Şu halde “ve”nin isti'malini istediğimiz kadar azaltabiliriz.²³⁴

Hacı İbrahim Efendi, Muallim Nâci'nin bu düşüncelerine *Edebiyât-ı Osmâni* adlı eseriyle ve *Tarik Gazetesi*'ndeki makaleleriyle cevap vermiş, böylece edebiyatımızda “vav ve virgül tartışması” başlamıştır. Hacı İbrahim Efendi, vav harfinin lisanın en hafif harfi olduğunu, lisana ağırlık vermediği gibi okuyana da kolaylık sağladığı düşüncesi üzerinde durmuş ve vav harfinin lisandan atılmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Hacı İbrahim Efendi, ancak bu harfin kullanılış yerinin tartışılabilirliğini ifade ederek; secaventlerin, Nâci'nin dediği gibi, virgülün delili sayılamayacağını dile getirmiştir. Muallim Nâci, Hacı İbrahim Efendi'nin bu açıklamalarının, Arap dili için geçerli olabileceğini savunarak, Türkçenin Arapçadan farklı bir dil olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Muallim Nâci, Hacı

²³³ Aksoy, 2005, 496.

²³⁴ Levent, 2010, 135.

İbrahim Efendi'nin açıklamalarının dilimiz için bir önemi barındırmadığını ifade etmiştir.²³⁵

Muallim Nâci'nin 16 Teşrinisâni 1887 tarihli makalesiyle başlayan “vav ve virgül” tartışmaları, 25 Haziran 1888'de yine Muallim Nâci'nin yazdığı seri makalelerle son bulmuştur. Muallim Nâci ile Hacı İbrahim Efendi'den başka tartışmaya Ahmet Mithat ve Erganili Mesut gibi isimlerin yanı sıra *Mürüvvet Gazetesi* de katılmıştır.²³⁶

Ahmet Rasim ise bu konuyu *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı eserinde şu şekilde değerlendirmiştir:

Mecmûa-i Muallim, esas itibariyle muhtelif lisan dersleri makalelerinden, bilhassa lisanımızın belli başlı edatları ile “Mekteb-i Sultânî”de vermiş olduğu lisan ve edebiyat derslerinden, çeşitli mülâhazalardan, eski şairlerin eserlerinden, ahlâktan, bazılarının fikirleri ve manzumelerinden meydana gelmişti. Lisana meraklı ihtiyar ve genç kalem erbabı, mecmûanın bahislerinin ciddiyetinden gayetle memnun görünüyordular. Fakat merhum Hacı İbrahim Efendi bu defa da “vav” edatı hakkında bir harf kavgası çıkardı. Nâci, “vav” (ve) ın Türkçede bulunmadığı için kullanılmasını mümkün mertebe tahdit etmek istiyor, Hacı *Kurân-ı Kerîm*'den, hadîslerden, hattâ elinden gelse icmâ-i ümmet ile tefsîr-i şeriflerden misâller getirmek suretiyle ilzama kalkışyordu. Bittabi bu iki zıt iddianın yekdiğeriyle çarpışması bir takım komik, hurda fıkralara meydan veriyordu. Hacı Merhum *Tarîk* ile neşrettiği cevâplarında hemen daimî surette “tevâli-i vav”, “tevâli-i vavât” terkiplerini kullandığı için Nâci her okuyuşunda gülmeden kendisini alamıyordu. En sonunda:

“Senin neyi sebat olduğun eyler isbât / Tevâli-i vav ve tevâli-i vavât”

diyenlere tesadüf etmek muhtemeldir. Hele bazı kadıaskerzâde hikâyesini diriltecek şekilde harfin âtîfa mı yoksa kase mi, yoksa başka bir şey mi olduğundan habersiz görünüyorlar: Özellikle “*Tanin*” ile “*Servet-i Fünûn*” koleksiyonlarının kaplarına Mısır Çarşısında! Çifte vav” şeklinde birer ayırıcı alâmet yapılması yerindedir.²³⁷

“Asâr-ı Dekadaniye Numuneleri ve Şehir Mektupçusuna” başlığını taşıyan; “ve Hulûs-kâr ve Mülevvininiz ve Yanar ve Döner” imzası ile *İrtika Gazetesi*'nin 7. sayısında (1899), hemen her kelime arasına “ve” bağlacı konularak yazılmış ilginç bir yazı yer almaktadır. En sonda; “*İrtika*” başlığı altında “matbaamızda lüzumu kadar vav bulunmadığından istimâl buyurduğunuz “vav”lardan bir çoğunu dizdiremedik. Aff-ı âlînizi temenni ederiz”²³⁸ ibaresi yer alan bu makalenin de, vav tartışmaları ile ilgili olduğu düşünülebilir.

²³⁵ Aksoy, 2005, 493-518.

²³⁶ Aksoy, 2005, 495.

²³⁷ Yetiş, 1979, 133.

²³⁸ ve Hulûs-kâr ve Mülevvininiz ve Yanar ve Döner. (1899). Asâr-ı Dekadaniye Numuneleri ve Şehir Mektupçusuna. *İrtika Gazetesi*, (7), 27-28.

4.2.2.4. Sait Bey – Namık Kemal

Sait Bey'in Namık Kemal ile de bir tartışması olduğunu belirten Ahmet Rasim, yazarın Cevdet Paşa ile olan mübahasetinden da bahsetmiştir:

Galiba kendisinin “fazail-i ahlakiye” terkibi üzerine ahlak kelimesinin cem’ olması itibâriyle yay-ı nisbet alamayacağı sadedinde Paşa merhum tarafından dermeyan edilen itiraz üzerine uzunca münâkaşât deverân etmiş idi. Bu gibi mübahasâtın bir gün olup da en kıymetli birer hatıra-i tarihiye teşkîl edeceğini derk etmediğim için şimdi ne kadar mahzunum!.. Maahaza bunların 1300’den sonraki evrâk-ı havâdis ile mecâmi’-i mevkutede münderiç olduklarını hatırlıyorum.²³⁹

²³⁹ Ahmet Rasim. (1921). Sait Bey. *Vakit*, (1176), 2.

BEŞİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI VE EDİPLERİ HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

5.1. Basın Hayatı ve Gazeteler

1865 yılında dünyaya gelen Ahmet Rasim'in edebiyat hayatına girdiği yıllarda II. Abdülhamit Han hüküm sürmekteydi. 1878 yılından II. Meşrutiyet'e kadar olan devrede II. Abdülhamit'in şahsiyeti ve yönetim tarzı edebiyat hayatına da yansımış, dönem edebiyatının şekillenmesinde etkili olmuştur.

II. Abdülhamit devri basın hayatı tâbi bulunduğu nizam yönünden üçe ayrılır: Birinci bölüm, çok kısa sürmüştür ve Meşrutiyet devrine inhisar etmiştir. Bu devirde hürriyet içinde çalışan bir basın nizamı yaratılmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm, istibdat devrine rastlar; bu devirde de basın hürlüğü tamamen kaldırılmış ve matbuat sıkı bir sansüre tâbi tutulmuştur. Üçüncü bölüm ise, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesine kadar sürmüş olan II. Meşrutiyet devridir. Bu devirde basın tekrar geçici olmak üzere bir hürriyet devresi kazanmıştır.²⁴⁰

Türkiye'de basın üzerinde baskı ve sansür denince akla hemen Abdülhamit devri gelmektedir, ancak sansür ve benzeri baskılar daha önceki devirde başlamıştır. II. Abdülhamit baskı konusunda zengin bir birikime mirasçı olmuş, “geçmişteki denemeleri göz önünde bulundurarak, sistem üzerinde her yıl biraz daha oynamış, onu bir kuyumcu gibi işlemiş, “geliştirmiş”, kanun ve tüzüklerdeki bütün boşlukları doldurmuş, açık kapıları tıkamış; kurduğu düzeni tam 33 yıl hiç aksatmadan uygulamıştır.²⁴¹

Basın hayatının bütün bu süreçlerine şahit olan Ahmet Rasim, eserlerinde yer yer basın hayatımız ve gazetelerimiz ile ilgili görüşlerine yer vermiştir.

²⁴⁰ Uzunçarşılı, İ. H., Oral, E., (2011). *Osmanlı Tarihi*. (Yedinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, c.8, 407.

²⁴¹ Cevdet Kudret. (1977). *Abdülhamit Devrinde Sansür*. (Birinci Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınları, 5.

Matbuat hayatına Baba Tahir'in delaletiyle ilk defa *Ceride-i Havadis* gazetesinde başlayan Ahmet Rasim, matbuatımızın geçen kırk yılını, "matbuat âlemini" bir komedi, bir Orta Oyunu gibi algılamış, matbuata âlemini "her havadan çalan" bir cümbüş gibi değerlendirip, mizahî bir dille eleştirmiştir:

Ben matbuat denilen bu uzun komedinin kaçınıcı perdesine yetiştim bilemiyorum. Fakat yetiştiğimden beri kırk sene geçtiğini müdrikim. Ne dersiniz? O zaman, bu zaman hâla devam ediyor. Yine aynı sahne, aynı dekor, aynı müzika. Yalnız şahıslarda bazı değişiklikler var... Bu sahne, tiyatrodaki sahne değildir. Burada Orta Oyunlarımızdaki meydan veya palanka-altı kastedilmiştir. Dekor da keza. "Yeni Dünya" dedikleri her tarafı açık, kâğıtlanmamış veya üzerine bez geçirilmemiş büyük paravanaları andıran sözüm ona bina. Müzikaya gelince; zurna ile dümbelek yerine her havadan çalan, bu gidişle daha da çalacak olan fesli, külahlı, sarıklı, tuğlu, şapkalı... bir sürü şahıslardan müteşekkil bir takım ikâme edilmiş! (...).²⁴²

Ahmet Rasim matbuat hayatı ile ilgili ayrıntı bilgileri eserleri aracılığıyla sonraki devirlere bırakmıştır. Devrin matbuat hayatı, müvezzileri, matbaa çalışanları, yazarları, vs. ile ilgili bilgileri aktaran yazar, gazete çıkaran ve çıkarma teşebbüsünde bulunan yazarlar hakkında da bilgi vermiştir. Darüşşafaka'dan Farsça hocası Hintli İskender Efendi'nin Farsça "*Ahbâr-ı Darü'l-Hilâfe*" isimli bir yayın çıkardığını belirten yazar, İskender Efendi'nin Farsça, Arapça, Fransızca, İngilizce, Hintçe ve Urdu lisanlarını bildiğini ve bu zatın İstanbul'da ilk defa Urdu diliyle gazete neşreden kişi olduğu bilgisini vermiştir.²⁴³ Ahmet Rasim, Baba Tahir'in, "*Bahar*" isiminde bir mecmûa çıkarmak teşebbüsünde bulunduğu, hatta dergisinde yayımlamak için eski Maarif Nazırı Kemal Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem ve Sait Beylerden birer eser sözü aldığı bilgisini de okuyucularıyla paylaşmıştır.²⁴⁴

Ahmet Rasim, Ömer Efendi'nin kendisine "bak oğlum... burası feyizli yerdir. Sadrazam Sait Paşa'lar, Vefik Paşa'lar, Arifi Paşa'lar, Şinasi'ler, Münif Paşa'lar... hep buradan yetişmiştir. Sen gel çalış. Bak burada şair İsmet Efendi gibi büyük bir hoca var, ondan da istifade edersin"²⁴⁵ dediğini nakletmiştir. Bu ifadeler, gazete matbaalarının gençleri yetiştirmedeki misyonunu göstermektedir.

²⁴² Dizdaroğlu, H. (Editör). (1989). *Muharrir Bu Ya*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 11-12.

²⁴³ İskender Efendi'nin "*Emsâl-i Lokman*" isimindeki eserinin her hikâyesi Farsça, Arapça, Fransızca, İngilizce, Hintçe ve Urdu lisanlarıyla yazılmıştır. Ayrıca yazarın Darüşşafaka Kütüphanesi'nde *Müntehâbât-ı Gülîstan* isiminde bir hediyesi de vardır. Yetiş, 1979, 47.

²⁴⁴ Yetiş, 1979, 88.

²⁴⁵ Yetiş, 1979, 88.

5.1.1. Dönemin gazeteleri

Gazete ve dergiler dönemin en önemli edebî mekteplerinden biridir. Yazı hayatına girmek isteyen gençler, bu dergi ve gazetelerin mahiyetine girer, bir süre burada çalışır ve devrin usta isimlerinin yanında kendilerini yetiştirmeye çalışırlar. Devrin, gençlere kucak açan ve onların bu alanda yetişmelerinde önemli bir rol oynayan gazetelerinden biri *Tercüman-ı Hakikat*'tir. Ahmet Rasim, henüz Darüşşafaka'da öğrenciyken bu gazeteye yazılarını göndermeye başlamış ve edebiyatla ilgili ilk izlenimlerini bu gazetenin sayfalarından edinmiştir. *Ceride-i Havadis*'te tercüman olarak işe başlayan ve *Tercüman-ı Hakikat*'te ilk yazılarını yayımlayan Ahmet Rasim'in yetişmesinde bu gazetenin payı büyüktür.

“Türk gazeteciliğinin pîri”²⁴⁶ sayılan Ahmet Rasim, yazı hayatına başladıktan sonra dönemin gazete ve dergilerinin hemen hepsine yazılarını göndermiş, pek çok süreli yayında yazarlık yapmıştır. Ahmet Rasim'in yazılarını yayımladığı dergi ve gazeteler şunlardır: *Tercüman-ı Hakikat*, *Ceride-i Havadis*, *Gülşen*, *Güneş*, *Sebat*, *Hamiyet*, *Sa'y*, *Şafak*, *Servet-i Fünûn*, *Mektep*, *Maarif*, *Hazine-i Fünûn*, *İkdam*, *Malûmat*, *Hanımlara Mahsus Malûmat*, *İrtika Gazetesi*, *Musavver Fen ve Edep*, *Resimli Gazete*, *Mecmûa-i Ebuzziya*, *Sabah*, *Musavver Muhit*, *Haftalık Şûrâ-yı Ümmet*, *Resimli Kitap*, *Donanma*, *Tasvir-i Efkâr*, *Yenigün*, *Eski Gün*, *Zaman*, *Vakit*, *Cumhuriyet* ve *Akşam*. Ahmet Rasim, 1908 yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar ile mizahî *Boşboğaz İle Güllâbi* dergisini çıkarmıştır.

Edebî hayatı 1307-1316 yılları arasında olan Ahmet Rasim, bu tarihten sonra roman ve hikâye yazmayı bırakmış ve gazetecilikte karar kılmıştır.²⁴⁷ Dönemin basın hayatında faal bir isim olan yazar, makalelerinde; yaşadığı yılların basın hayatı, sansür, dergi ve gazeteler, imtiyaz sahipleri, müvezziler, mürettepler, vs. hakkında bilgiler vermiştir. Yazılarında, basın hayatının kayıt altına alınmasının öneminden bahseden ve bu doğrultuda hareket eden Ahmet Rasim, matbuat alanındaki anıları ve edindiği bilgileri eserleriyle sonraki kuşaklara aktarmaktadır. Ahmet Rasim, bu konudaki edinimlerini kimi zaman bir edebiyat tarihçisi gibi ciddiyetle, kimi zaman da bir hatıra yazarı gibi, esnek şekilde okuyuculara aktarmıştır. II. Abdülhamit dönemi edebiyatının, büyük oranda gazete ve dergilerde

²⁴⁶ Levent, 1965, 83.

²⁴⁷ Levent, 1965, 87.

yaşadığı, edebî hayat nabzının bu yayınlarda attığı göz önüne alınacak olursa, yazarın bu çabasının ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılır.

Yazar, edebiyat hayatını bir anı perdesinin ardından yansıttığı *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı eserinde, gazetecilik ve basın hayatına büyük bir yer ayırmıştır. *Ceride-i Havadis* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerine ilk başladığı zamanlar, *Tercüman-ı Hakikat*'te Muallim Nâci ve Ahmet Mithat'ın tartışmaları, dönemin diğer dergi ve gazeteleri, imtiyaz sahipleri ile yaşanan maddi sıkıntılar, 1884'lerde dergi ve gazetelerin genel durumu, yasaklanan mecmûalar, *Tarik Gazetesi - Tercüman-ı Hakikat* tartışmaları, sansür ve nazım eserlerin süreli yayınlardan çekilmesi, sansür memurları, kıraathaneler vs. konuları işlemiştir. Ayrıca eserde “Çaylak Tefik” başlığı altında *Çingiraklı Tatar, Diyojen, Hayâl, Çaylak* gibi mizah dergileri ve sahipleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar, kitapta matbuat hayatını “sonsuz komedi” olarak nitelendirmiş, bu konuda bazen 3-4 sene ileriye bazen de geriye doğru gitmesini “mevcut olan çeşitliliğin çokluğuna” bağlamıştır.

Ahmet Rasim, *Hakimiyet-i Milliye*'de yayımlanan “Osmanlı Matbuat Hatıraları I-II”²⁴⁸ ve “Osmanlı Matbuat Hatıralarından: *Hürriyet Gazetesi*”²⁴⁹ başlıklı makaleleri ile de Avrupa'da yayımlanan *Muhbir* ve *Hürriyet* gazetelerinin kuruluşu, faaliyetleri, yazar kadrosu, yayımlanan makaleleri, Jön Türkler Matbaa-i Merkeziyesi, Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa ve Ali Paşa'ların bu gazeteler üzerindeki etkileri, *Hürriyet Gazetesi*'nin halk üzerindeki yansımaları, Kitapçı Kok Vakası, *Hürriyet Gazetesi*'ni okuyan halkın jurnale uğraması ile Namık Kemal'in *Hürriyet Gazetesi*'nden ayrılması, Ziya Paşa'nın bir süre yalnız başına çıkardığı gazeteyi kapatmak zorunda kalması gibi konularda bilgi vermiştir.

5.1.2. Gazetelerin içeriği

Ahmet Rasim, yazılarında, dönemin gazetelerini içerik olarak eleştirmekten de geri durmamıştır. Bu eleştirilerden biri, gazetelerin fenni bahislerden mahrum olmasıdır. Telgrafhane'de çalıştığı yıllarda Fransızca elektrik mecmûalarından tercüme ettiği garip uygulamaları hiçbir mecmûanın neşretmediğini, gazetelerden yalnız *Tercüman-ı Hakikat*'in yayınladığını söylemiştir. Mecmûaların birinde, yarım sütünlük “makine

²⁴⁸ Ahmet Rasim. (1927). Osmanlı Matbuat Hatıraları I-II. *Hakimiyet-i Milliye*, 8(2083), 3.

²⁴⁹ Ahmet Rasim. (1927). Osmanlı Matbuat Hatıralarından: *Hürriyet Gazetesi*. *Hakimiyet-i Milliye*, 8(2085), 3.

fenninden” bahseden bir tercüme gören yazar, makinenin yalnız bir çivisini tarif için bile bu yarım sütunun yeterli olmayacağını dile getirmiştir. Yazar, yapılan tercümelemlerin de nitelikli olmadığı kanaatinde dir.

Diğer yandan yazarın ikinci eleştirisi, gazetelerde edebiyatın geniş yer tutmasına rağmen, bu edebiyat bahislerinin ilmî niteliklerden yoksun olmasıdır. Gazetelerin her sayıda çeşitli manzum ve mensur eserlerin yanında Victor Hugo, Lamartine, Voltaire, Goethe, Schiller, Racine, Delille, Boileau, Alfred de Musset, Hâfız, Ebu'l-âlâ, Sâib, Shakespeare, Mütenebbî, Jean Jacques Rousseau gibi yazarlardan tercüme edilmiş edebiyat ve fıkralara, tarihî menkıbelere, hal tercümelerine yer verilmesine rağmen, bu ediplerin kimler olduklarını bilen hemen hemen yok gibidir. Öte yandan “güzel sanatlar, sanayi-i cesime, ziraat, hattâ fenniyât” başlığı altında yazarın tam olarak vâkif olmadığı konular hakkında bahislere girişmesi de Ahmet Rasim’in itiraz noktalarından biridir. Yazar, dönemin yazı faaliyetini şu şekilde yorumlamıştır:

O gençliğin bütün incelemeleri için anafor demiştim. Bu anafor çayhanelerde, kıraathanelerde, gazeteler, mecmûalar sayfalarından işitilen, görülen, şiirler ve mensur eserler kavramlarından meydana gelmiş birbirine uygun olmayan bir halîta idi. Hiçbir zaman prensip mevzu olmamıştır. Yüz, bu kadar eserleri varmış diye İbn-i Sina’yı yedi renkli acayip bir rodos feneri zannettiğimiz gibi Hugo’nun saçlı sakallı muhterem simasını da görüp şaşardık. Bilhassa Voltaire ile Jean Jacques Rousseau acayip ve garip hevesler uyandırıyordu.²⁵⁰

Dönemin dergi ve gazeteleri hakkındaki diğer bir durum da, ödemenin yazarlara ve çalışanlara vaktinde yapılmaması, çalışanların paralarını tam alamamasıdır. Bu durum gazetede çalışanları ile yazarları oldukça etkilemiştir. *Saadet Gazetesi*’nin mâli ihtiyaçlara karşı son derece duyarsız olması Muallim Nâci’ye:

“Para ister muharrirîn-i kirâm

Sahib-i imtiyaz hayrette!”

beyitini söyletmiştir.

Ahmet Rasim, muharrirlere ve diğer çalışanlara muntazam haftalık veren gazetenin *Sabah* olduğunu söylemiş, *Tercüman-ı Hakikat*’in de parası olduğu halde ödemeleri muntazam

²⁵⁰ Yetiş, 1979, 84.

yapmadığını dile getirmiştir. *Tarık*'te yaklaşık üç ay çalışan Ahmet Rasim, en sonunda alacaklarından vazgeçmeye mecbur olmuştur. “Gazete idârehâneleriyle para gözlü kitapçılara” has olan ödeme tarzında “akşam” kelimesi bir an’ane hâindedir. Gazetenin yazılışı, tertibi, basılması öğle üstü bitirilmesine rağmen, sahib-i imtiyazdan “akşama!” lafı muharrirlerin en sık duyduğu cevap olmuştur. *Kostantinopolis Gazetesi*’nin sâhibi Nikolaki bile imtiyaz sahibi olduğu “*Servet*”in muharrirlerinden biri para için kendisine müracaat edecek olursa: “akşama!” cevabını vermektedir.

Ahmet Rasim, İstanbul Mektupları ‘Bir Şey’ adlı makalesinde halkın gazeteler hakkındaki telakkileri ve gazetelerden beklentileri hakkındaki tespitlerini de kaydetmiştir. Gazeteler; fıkralar, siyasî bentler, makaleler ve türlü türlü mizâhî sütunlarla tıklım tıklım olmasına rağmen, “gazetede ne var ne yok?” diye sorulduğunda “bir şey yok” cevabı verilmektedir. Ahmet Rasim, halkın gazetelerden beklentilerinin neler olduğunu şöyle aktarmıştır:

Halkın istediği bu “bir şey” müheyyiç, telaşlı, müthiş, kanlı vakalar, harp, dâhilî, hâricî, mühim haberler, bir ekseriyete göre maâş, zam, umuma göre vergiler... Yine bir ekseriyete göre münâkaşât, mübahasât ... ilh ... Buna bir su-i itimâd mı desem? Hâlbuki bence bu “bir şey”in olmadığı zamandır ki gazeteler [e]n müfit, en sevimli makaleler, mizâhî, latîf fıkralar, sulh ve asayiştin bâhis hayırlı, tatlı haberler, iktisâdî müjdeler, rahat ve huzurdan haber veren teşebbüsât, istihsârât ile doludur. Cümlemizin istediği “şeyler” de bunlar olmalıdır değil mi?²⁵¹

Ahlakı bozan neşriyattan halkı men etmek için halka okuma maksadını anlatacak teşebbüslerin icra edilmesini; kaliteli, ucuz neşriyatların yapılmasını; devletin ve aydınların halkı okumaya teşvik edecek adımlar atması gerektiğini düşünen yazar, büyük bir “Cemiyet-i Neşriye” kurularak köylere kadar okutulacak faydalı yazılar yazdırmaya, dağıtmaya, okutturmaya muvaffak olacak, hatta köy köy gezip kahvelerde, konuk evlerinde kitapları halka okuyup, mealini anlatan bir teşkilatın kurularak maarifin köylere kadar ulaştırılmasını istemiştir.

5.1.3. Sansür

Sansür, dönemin şair ve yazarlarını derinden etkileyen önemli konulardan biridir. Bu konuda Ahmet Rasim’in düşüncelerine geçmeden önce Türk basın tarihinin geçirmiş olduğu süreci kısaca anlatmak faydalı olacaktır.

²⁵¹ Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektupları ‘Bir Şey’. *Hakimiyet-i Milliye*, 6(1891), 2.

Bilindiği gibi ilk gazete olan *Takvim-i Vekâyi* 1831’de Sultan II. Mahmut’un emriyle çıkarılmıştır. Bu gazeteden önce de imparatorluğun bazı şehirlerinde de azınlıkların çıkardığı gazeteler mevcuttur. Bunlar, yayına başlarken ya fiili müsamahalardan faydalanmışlar veyahut ayrı ayrı müsaadelerle çıkarılmışlardır. Hükümet, yaygınlık kazanmayan bu türlü teşebbüsler için Tanzimat devrine kadar kurallar koymak lüzumu görmemiştir.

1856 tarihli bir irade ile hususî matbaalar -bilhassa taş - basma matbaaları- basacakları her şeyi, Takvimhane Nezareti’ne göstermeye ve basım için müsaade almaya mecbur tutulmuşlardır. Basımdan önce denetimi tutan bu irade, gayri mevkut yayınları ilgilendirmekle beraber genel olarak basın hürriyetini sınırlamıştır. Gazete çıkaracak kimse öncelikle Bâbîâli’ye müracaat etmekte, müracaatı Maarif Meclisi’nce incelenip Sadaret’e sevk edilmekte, orada nazırlar heyeti tarafından karara bağlanmakta ve daha sonra padişahın idaresine sunulmaktadır. Mevkut ve gayri mevkut yayınların sayıları artmaya başlayınca matbaalar ve süreli yayınların neşri için kurallar oluşturulmuş ve bu kurallar yayımlanmıştır. Tanzimat Fermanı ile yasalar devri başlamış ve basın da yasalara bağlı hâle getirilmiştir. 1864 yılında “Matbuat Nizamnamesi” yürürlüğe konulmuştur. Tüzükte; süreli yayınların çıkarılması için “başvurma ve ruhsat alma usulleri, imtiyaz devri, sahiplik ve sorumlu müdürlük, basın suçları, basın vasıtası ile işlenebilen suçlar, yalan veya uydurulmuş haberler, ispat hakkı, imzasız yazılar, neşri yasak haberler, cevap ve tekzip hakkı, tatil, ilga, yargılama usulü, ithal” yasakları vardır. 1864 tarihli basın tüzüğünün, “modern basın hukukunda tanınan bütün müesseseleri kapsadığı söylenebilir. Ayrıca bu tüzük; süreli ve süresiz mevkuteleri kapatma yetkisini tanımış; birçok basın suçları ihdas etmiş ve karşılıklarında ağır cezalar tertiplemiştir.”²⁵²

Osmanlı Devleti’nde basın işleriyle uğraşan bir kurumun ortaya çıkması ise 1862 yılındadır. Matbuat Müdürlüğü önce Maarif Nezareti’ne bağlanmış, sonraları da Hariciye Nezareti’ne bağlı olarak çalışmıştır. Basın Tüzüğü’nün neşredilmesi ve basın faaliyetleriyle ilgili resmî bir dairenin ortaya çıkmasının asıl sebebinin; *Tercüman-ı Ahval* ile *Rûzname* arasındaki tartışmaların, *Tasvir-i Efkar*’da çıkan hürriyet lehindeki yazıların,

²⁵² Ertuğ, H. R. (1960). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*. (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, c.1, 190-205.

ileri görüşlü makalelerin ve bhusus hükümetin gidişini eleştiren yorumların ve imalı haberlerin hükümette uyandırdığı endişenin olduğu, söylenebilir.²⁵³

1864 yılında hükümete karşı basında tenkitler görülmeye başlamış ve bu tenkitler giderek sertleşmiştir. Girit Sorunu, Belgrat Kalesi'nin verilmesi, Şark Meselesi gibi konuların tenkit edilmesinden Sadrazam Ali Paşa tedirgin olmuş; Ali Paşa Kararnâmesi olarak da bilinen Kararnâme-i Âli (hükümet kararnâmesi; yüce kararnâme) 1867'de yayımlanmıştır. Uygulanan bu sert tedbirlerin geçici olduğu kararnamede bildirilse de, bu ağır tedbirlerin kalkmayacağı görülmüştür. Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazamlığı zamanında Kararnâme-i Âli yeterli görülmeyerek; yeni bir kararname (1876) ile basına ilk kez sansür konulmuştur.²⁵⁴

Kanûn-ı Esâsi'nin 12. maddesinde 'matbuat kanun dairesinde serbesttir' hükmü bulunmasına rağmen, yayınlanan kararnameler, kanunlardaki hükümler ve padişahın emirleriyle basın hürriyeti çok sıkı bir baskı altına alınmıştır. Neredeyse bu durum, Türkiye'de gazete müessesesini kaybolacak bir hâle gelirmiştir.²⁵⁵

Bununla beraber II. Abdülhamit, basının yaygınlaşmasını istemiyor değildir. Basının ülke içinde yayılması, köylere kadar uzanması, gazetelerde halkın yararına olan konuların işlenmesi, gazetelerin sade bir dille yazılmasını isteyen II. Abdülhamit, kendi kontrolünde olan bir basın oluşturmak istemiştir.

Bu standartlaştırma girişimine karşılık, basın, kendi yapısının doğal niteliklerinden yararlanarak işlevine bir dinamizm vermeye çalıştı. Teknik açıdan hayli ilerleme gösterildi; Avrupa'dan en son sistem dizgi ve baskı makineleri getirildi. Daha fazla resim basarak okuyucunun dikkati çekildi. Siyasal konular ele alınmadığından derin edebî tartışmalara girildi. İhtilaller ve siyasal cinayetlerden bahsetmeden dış politika konularını işlemek, tarihî sorunlara dokunmadan edebiyat tartışmalarına girişmek, dönemin başlıca eğilimiydi. Divan edebiyatı yanlılarıyla, Edebiyat-ı Cedidecilerin tartışmaları gençliğin ve aydınların en büyük ilgi kaynağıydı (...) Açıkçası politika dışı bırakılmanın hırsını, aydınlar edebî konuları işleyerek alıyorlardı. Diğer bir eğilim 1860-78 arasında artmış olan yerli yazılar yerine daha çok Avrupa dillerinden çevrilere yer verilmesidir. Popülerize edilmiş bilim yazıları, edebî değeri az roman ve öykü

²⁵³ Ertuğ, a.g.e., 190- 205.

²⁵⁴ Cevdet Kudret, 1977, 7.

²⁵⁵ Ertuğ, a.g.e., 205.

çevirileri sütunları doldurmaya başladı. Bunlar kolay anlaşılmalari dolayısıyla, halkta okuma zevkinin artmasına yaradılar.”²⁵⁶

II. Abdülhamit döneminde gazete ve dergilerin siyasetle ilgilenmelerine izin verilmemiştir. Bu dönemin süreli yayınlarında “siyasetten maada her şeyden bahseder” ifadesinin başlık klişesinde yer aldığı da görülmektedir. O dönemin yayınları siyasetin yerine başka konularla ilgilenmektedir.

Ahmet Rasim 1884’lerde, Darüşşafaka’da eğitim görmekteyken, gazete ve mecmûaların o zamanki durumunu şu şekilde açıklamıştır:

Benim küçüklüğümde “hane”de gazete, mecmûa nedir bilinmezdi. Mektep de bunların ne olduğunu bildirmemek gayretiyle girmelerini men ederdi. Memleket dahiline atıldığım zamanlarda da bunlardan pek çoğunun şahıslar üzerinde, ev, mektep içinde bulunması cezâyı mucip olduğunu öğrendim. Evde ana, baba korkusu varsa mektepte müdür, mubassır, hoca, çavuş, onbaşı, memlekette de padişah, hükûmet, erkân ve teferruatından müteşekkil kalabalık ve büyük bir kütlenin vücuda getirdiği bir ziyadeleşen istibdat korkusu vardı (...).²⁵⁷

Bu baskılara rağmen “şeytan, müfsit” olarak görülen dergi ve gazeteler yine de evlere, okullara ve sosyal ortamlara girebilmektedir: “Çanta namında olan bir mecmûa bunların elebaşısı idi. İçinde vatan’dan, hürriyet’ten türlü türlü ciddî, içtimai vaziyetlerden bahisler vardı. Biz bunları hem okur, hem yazar, hem de ezberlerdik.” Bu nitelikte bir derginin o zamanki basın hayatında “zararlı” addedildiğinin farkına varmayan yazar “hâlbuki o zamanlarda biz çantada birer keklik imişiz de farkında değilmişiz” ifadelerini kullanmıştır.²⁵⁸

Dönemin bir diğer sorunu ise “sürgün”dür. Namık Kemal, Ahmet Mithat, Ebuzziya Tevfik, Agâh Bey gibi isimler dönemin ünlü sürgünleridir.

Ahmet Rasim sansürle ilgili anektodlarını da okuyucularıyla paylaşmıştır. *Saadet Gazetesi*’nde çalışırken Safa’nın “bahar gelmeyecek mi, bahar gelmeyecek mi?” nakaratlı manzumesinden dolayı sarayın mabeyninde sorgulanan Ahmet Rasim, gerçeğin ortaya çıkmasıyla serbest bırakılmıştır. Yazar, sansürün o tarihlerden itibaren şiddetlendiğine ve Mutavassıtîn’e olan olumsuz etkisine de işaret etmiştir:

²⁵⁶ Koloğlu. O. (1985). *Basın İçeriği ve Rejimi. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 87-88.

²⁵⁷ Yetiş, 1979, 13.

²⁵⁸ Yetiş, 1979, 14.

İşte bu tarihten itibaren ki sansür manzum eserleri şiddetli göz altında bulundurmaya başladı. Tabiatıyla bu şiddet de Mutavassıtın için yeni bir darbe idi. Gerçi belli günlerde çıkan risaleler Encümen-i Teftiş ve Muayene'ye tabi olduğu için gazetelere nisbetle nazım hususunda daha ziyâde müsamahakâr davranıyor idiyse de okuyucularca dört beş gazeteyi her sabah çayıyla, kahvesiyle yirmi paraya okumak başka, hafta başı ya çıkar ya çıkmaz bir risâleye kırk elli para verip uyku getirir diye yatakta göz gezdiriş yine başka olduğu için Mutavassıtın propagandası işlemez bir hâle geliyordu.”²⁵⁹

Yazarın sansür konusuna değindiği bir diğer yazı ise “Hala Kütüb-i Muzırra Meselesi!” adlı makalesidir. Ahmet Rasim, *Jurnal Gazetesi*'nde gördüğü Fransızca “İncil kütüb-i memnua cetvelinde” başlığı ile yayımlanan, Varşova'dan çekilen telgraf-nameden oluşan haberi aktarır. Rusya'da Lenin'in eşi Madam Krupskaya, genel kütüphanelerde Sovyet Hükûmeti'nin takip etmekte olduğu prensiplere uygun olmayan, eserleri yasaklayan bir genelge yayımlamıştır. İlâhi ve dinî kitapların yanı sıra Eflatun, Descartes, Schopenhauer, Spencer, Nietzsche gibi filozofların ve Octave Mirbu, Tolstoy gibi ediplerin eserleri de yasaklanmış, hatta yok edilmeleri emredilmiştir. Bu haberden yola çıkarak “kütüb-i memnua meselesi”nin yeni olmadığını, 16.yüzyılda İtalya'da kilisece okunması yasak olan kitapların listesinin yayımlandığını hatırlatan yazar, II. Abdülhamit Devri'nde kurulan Encümen-i Teftiş ve Muayene Cemiyetini de bunların bir kopyası olarak değerlendirmiştir. Bir aralık bu encümende kendisinin de çalıştığını bildiren yazar, encümenin çok fazla azası olduğunu söylemiştir.

Bu encümenin kuruluşundan ilgasına kadar geçirdiği evreler ile zaman zaman gösterdiği garip faaliyetlerin yazılacak olsa dört beş büyük cilde ancak sığdırılabileceğini söyleyen Ahmet Rasim, bir aralık jurnale uğrayan Maârif Nezareti'nin her türlü eski-yeni eserleri yakmak için bir tür engizisyon vazifesi görürdüğünü belirtmiştir. Yazar, yakılacak kitapların ilk zamanlar Çemberlitaş Hamamı külhanına devredilirken sonradan “Matbaa-i Âmire”de özel olarak inşa edilen bir fırında bu işlemin icra edildiğini söylemiştir.

“İyice hatırımdadır ki umumî kütüphanelerimizden pek çok asâr-ı mühimme kaldırılarak mahvedilmiştir. O zamanlar bir kitabın men'i için bir kelimecik kâfi idi”²⁶⁰ diyen yazar, *İkdam Gazetesi* sahibi Cevdet Bey'in “hil'at giydirildi” terkibi yüzünden men edildiğini bildirmiştir. Yazar, ayrıca *Ceride-i Askeriye* baş muharriri Abdurrahman Süreyya Efendi'nin “hal ve vukuuna mebni...” terkinin hal' kelimesini hatırlatmasından dolayı *Ceride-i Askeriye* baş muharrirliğinden azledilmesini de aktarmıştır.

²⁵⁹ Yetiş, 1979, 158-162.

²⁶⁰ Ahmet Rasim. (1924). Hala Kütüb-i Muzırra Meselesi. *Vakit*. (2166), 4.

Madam Krupskaya'nın bu hareketiyle fena hâlde yanıldığını söyleyen yazar, men edilmek istenen kitapların bundan sonra daha dikkatli okunacağına ve diğer insanlara da aktarılacağına dikkati çekmiştir. II. Abdülhamit devrinde Namık Kemal'in eserlerini ezberlediklerini belirten yazar, yasak olan *Meşveret Gazetesi*'ni Kuzguncuk'ta bir yangın yerinde bulunan, bir ocağın içinde okuyup başkalarının da okumaları için orada bıraktıklarını anlatmıştır.²⁶¹

Sansürün yoğun olduğu zamanlarda, makalelerin sansüre uğramasının makale yazarını maddi yönden de zarara uğrattığını Ahmet Rasim şu sözlerle dile getirmiştir: “Sansür makaleyi ziyadece hırpalarsa bizim mecdiyeler de fena halde örselenirdi. O günlerin mantığına göre sahib-i imtiyazın da böyle bir tedbir ittihâzında hakkı var idi.”²⁶²

Ahmet Rasim de bir aralık matbuat hayatından uzaklaştırılan isimler arasında yer almıştır:

Matbuat müdür-i esbâkı Hafzî Bey merhum beni çağırarak yüzüme karşı: “Siz artık gazetelere yazı yazamayacaksınız. Benim size emniyetim yoktur!” dediği gün *İkdam*'daki mütebâkî haftalığımla alarak yola düzuldüm. Ha âile, ha gâile!... Encümen-i Teftiş ve Muayene kitapçılığı o kadar sıkıştırmış idi ki bu cihetten de imdat ummak adeta muhal olmuş idi. Şu halde nasıl geçinmeli?.. Galata'da Tünel sokağındaki eski İngiliz bakkalının yukarisına çıkmış, düşünüp duruyordum. Müste'ciri George ile pek ziyade sevişirdik. Beni endişe-nâk görünce sordu. Ben de başımdaki belayı anlattım. Deli George birden bire hâle intikal etti: Sen korkma! Ben sana iş bulurum! Beni bir İngilizce takdim etti. Adamcağız bana kurum madenleri hakkında Fransızca bir muhtıra verdi. Bana bu muhtıradan Nâfia Nezareti'ne takdim edecek bir lâyiha tanzim etmeliğimi rica etti. Ben gazetelerdeki baş muharrirliğin bir aylık maaşından fazlasını iki saatte kazanmış oluyordum!... Bundan sonra ta Hıfzı Bey'in irtihaline kadar işi bu nev' arzuhalciliğe döktüm, muharrirlikten daha müreffeh bir surette geçindim idi!..²⁶³

Encümen-i Teftiş ve Muayene kurulunun uyguladığı bazı kurallar da yazarları maddî konularda sıkıntıya düşürmüştür:

Encümen-i Teftiş ve Muayene'de herhangi kitap olursa olsun onun kâffe-i hukukunu sattım, parasını aldım” diye hukuk-ı muharrerini pay-mal edecek bir usul ihdas eylemişidi. Bu senet verilmedi mi kitap da Encümen'den verilmez, kitap Encümen'den çıkmayınca biz de para alamazdık. Fakat bazen ale'l-hesap dört, beş, altı mecdiye alır, kitap tamamen tab' olunduktan sonra mütebâkî paralara kavuşurduk!..²⁶⁴

Ahmet Rasim, sansürün nazım eserlerini gazetelerden uzaklaştırmaya çalışsa da sene başı

²⁶¹ Ahmet Rasim, a.g.m., 4.

²⁶² Ahmet Rasim. (1920). Muharrirlik. *Vakit*, (1018), 2.

²⁶³ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

²⁶⁴ Ahmet Rasim, a.g.m., 2.

tarihleri culusiyeleri ile vilâdetiyelerin, “içerisindeki ters manâlandırılış itibariyle şiddetli istihzalara delâlet eden savurmalarla” intikamını aldığını belirtmiştir. Matbûat hayatında bulunması yasak olduğu senelerde bile Cûlus veya Viladet-i Hümâyûn zamanlarında yazdığı makalelerle gazetelerde yer alan yazar, sansüre rağmen manzum eserlerin gazetelere girmesininin kolaylaştığını ifade etmiştir.

5.1.4. Hüseyin Rahmi ve sansür

Ahmet Rasim, 1908’de *Boşboğaz İle Güllâbi* isimli mizah dergisini birlikte çıkardığı, yakın dostu Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Son Telgraf Gazetesi*’nde (1924) tefrika ettiği *Ben Deli Miyim* romanında, ahlaka mugayir bir parçadan dolayı Beşinci Ceza Mahkemesi’nde sanık olarak yargılandığını, *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan makalesiyle okuyucularına duyurmuştur:

Hüseyin Rahmi Bey Beşinci Ceza Mahkemesi’nde. *Ben Deli Miyim* unvanıyla *Son Telgraf*’ta tefrika ettiği yeni romanının bir yerinde Tünel’de bir sigara ağızlığının, delişmen biri tarafından nim üryan bir Ermeni kızının bilmem ne tarafına havale edilmiş olduğunu musavver fıkrası Müdde-i Umumilikçe mahal-i adab görülerek hakkında ikame-i dava edilmiş. Bana öyle geliyor ki meslek-i tahririyeden olan Natüralizm, Realizm gibileri yine ‘bâhname’ tarzı olarak telakki ettikçe bu türlü davalardan yakayı kurtarmak kâbil olamaz. Yine bana öyle geliyor ki Rahmi Bey biraderimiz bu fıkrayı Arabî, Farisî kelimelerle bi’t-tevşih tıpkı Ermeni bızdık tutunun setr-i avret ettiği gibi alenen kapalıcı, hafiyen apaçık yaza idi dava, hadis olmazdı. Hâlbuki diğer tarafta mahkeme, işi bütün açtı, iddianame bu fıkrayı nakletmekle herkesin nazar-ı tecessüsü uyandı. Ağızlık da, tutu da, tutunun tutusu da meydana çıktı! Teemmül etmeli ki iffet-i ahlak ve nezahet-i ahval ve etvarıyla temeyyüz etmiş olan Rahmi Bey bugün mugayir-i edep yazı yüzünden maznun sandalyesinde oturuyor!²⁶⁵

Ahmet Rasim konuyu Realizm ve Natüralizm açısından ele almış, Natüralizm ve Realizmin ‘bâhname’ olarak algılandığı sürece bu türlü davaların devam edeceğini de ileri sürmüştür. Diğer taraftan Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi’nin bu konuyu Arapça ve Farsça kelimelerle “alenen kapalıcı, hafiyen apaçık” yazması hâlinde davanın meydana gelmeyeceğini savunmuştur.

Ahmet Rasim, *Muharrir Bu Ya* adlı kitabında yer alan, “Açık Çıplak Meselesi” isimli makalesinde de Hüseyin Rahmi meselesine değinmiştir. Mizahî bir tarzda, insanların çıplaklığa karşı gizli, açık bir temayülünün olduğunu, bu meylin yazı alanında da kendisini

²⁶⁵ Ahmet Rasim. (1924). İstanbul Mektupları, *Hakimiyet-i Milliye*. (1235), 2.

gösterebileceğini söyleyen yazar, Batı’da çıplak tablolar, etütler, heykeller yapan sanatçıların parmakla gösterilmesine rağmen Hüseyin Rahmi’nin uğradığı bu soruşturmada, yazarın tek kabahatini “sigara ağızlığı ile göstermesine” bağlamıştır:

“Hüseyin Rahmi Bey üstâdımız, sigara ağızlığı ile göstermiş... Evet, bir kabahati varsa, o da tabîatsizliğe yakın bir iş işlemiş... Çünkü zifir kokar!...”²⁶⁶

Ahmet Rasim, “ah!.. Kelimeler!.. Kelime oyunları, oyuncakları!.. Her yazarın başına umulmadık yerme ve ayıplamaları, dövme ve tahkirleri getiren hep sizsiniz (....)”²⁶⁷ diyerek kabahati yazardan çok kelimelerin kullanımına bağlamıştır.

Ahmet Rasim, olayın ahlâkî bir meseleden kaynaklandığını söylese de son zamanlarda yapılan araştırmalar, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın yargılanma sebebinin, siyasî nedenli olduğu yönündedir. Nuri Sağlam, “*Ben Deli Miyim* Romanında Ahlâka Aykırı Neşriyat” adlı makalesinde bu konuyu şu şekilde değerlendirmektedir:

Hakkında ‘ahlâka aykırı neşriyat’ yaptığı gerekçesiyle dava açılan Hüseyin Rahmi, esasen Cumhuriyet’in ilan edildiği günlerde ortaya çıkan ‘Ermeni yolsuzluğu’ skandalını *Ben Deli Miyim* romanına konu edindiği ve bu münasebetle dönemin hükûmetini şiddetle eleştirdiği için yargılanmış ve her ne kadar beraat etmişse de ahlâkî değil fakat siyasî bir sebep yüzünden ahlâksızlıkla itham edilmiştir.²⁶⁸

5.2. Edebî Mahfiller

5.1.1. Kitapçılar

Dönemin edebi çevreleri arasında yer alan kitapçılar da büyük bir önemi haizdir. Aynı zamanda basımcı-yayımcı olan bu dükkanlar, gençlerinin, dönemin ünlü simalarıyla, usta kalemleriyle tanışma fırsatı bulduğu merkezlerden birisi olmuştur. Basın hayatına girmek isteyen veya yazdığı eseri bastırmak isteyen gençler bu kitapçılara uğradı. İstidadı olan gençleri ve kıymetli eserleri seçmede usta olan bu kitapçılar, hem gençleri devrin üstatlarıyla tanıştırmakla onların önünü açmış, hem de yazılan eserlere ünlü isimlerden alınan takrizlerle kendilerine kazanç kapısı aralamış olurlardı.

²⁶⁶ Dizdaroğlu, 1989, 227.

²⁶⁷ Yetiş, 1979, 227.

²⁶⁸ Sağlam, N. (2005). “*Ben Deli Miyim?*” Romanında “Ahlâka Aykırı Neşriyat” Yaptığı Gerekçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (32), 109-130.

Şehzadebaşı'nda, Direklerarası'nda bulunan Kirkor'un Kitapçı dükkanı devrin ünlü dükkanlarından biridir. Daha sonra "Asır" ismini alan Kirkor Kütüphanesi'nde Abdülaziz Han devrini takip eden ilk senelerden sonra neşredilmiş eserler, parça parça çıkan romanlar, *Hazine-i Evrak* gibi mecmûalar bulunmaktadır.

Sarafim, Bâyezit'te Okçularbaşı'ndaki kıraathanesiyle bizde ilk defa faydalı bir müessese meydana getiren kişidir. Eski, yeni gazete ve risâle koleksiyonları ile neşredilmiş kitap ve mecmûaların hemen tamamını numarası numarasına bulunduran Sarafim Kıraathanesi, "okuma fikrinin umumileştirilmesi için ilk adım sayılmasına şâyân olan" bir müessese durumundadır ve kısa bir süre sonra muhtelif matbaaların da merkezi durumunda olmuştur.

Sarafim Kıraathanesi zamanın en intizamlı kıraathanelerden biridir. Buranın müdâvimleri devrin ileri gelen kimselerdir. Masaları üzerinde günün gazeteleri ile en son neşredilmiş kitap ve risalelerden biri bulunmakta ve bu hizmete mukabil içilen kahveden kırk para alınmaktadır.

Müessese, yalnız İstanbul ile değil, taşra ile de münasebet kurmuştu. Ciddiyeti hasebiyle burada oturmak da ayrıca bir intizam görülürdü. Yan oturmak, kavuğu pencere kenarına dayayarak bacaklar çekik mızganmak, masaya çat çat vurarak "bana bir kahve getir" diye bağırarak, hızlı hızlı konuşmak, sarhoş gelmek, velhasıl zamanın muntazam kıyafetinin icap ettirdiği edepli tavırlardan uzaklaşan kimselere yer ayırmak gibi hâdiseler vukuu bulmazdı. Bir iki ayak merdiven ile çıkılır uzunca dar bir girişin iki tarafına dizili yuvarlak masalara oturulurdu. Binaenaleyh burada okuma gürültüsünden eser bulunmaz, heyecanlı şairlerden hiçbiri burada görünemezdi.²⁶⁹

Sultan Mahmut Türbesi'nde, Çemberlitaş Hamamı bitişiğinde ilk kitapçılardan Tönbekici Celil ile Bahçekapısı'ndaki Hasan Ağalar, devrin önemli iki müvezziidir. Bu kişilerin dükkanlarında asrın meşhurlarının basılmış eserleri satılmaktadır. Yazar, burada bulunmayan eserlerin diğer kitapçılarda da bulunamayacağını belirtmiştir. Sarafim Kıraathanesi'nin gösterdiği faaliyetten dolayı Beyazıt'taki sahaflar, Kaşıkçılarbaşı kitapçıları ve Tönbekici Celil ile Hasan Ağa'nın dükkanları önemini kaybetmiştir.

Arakel, Parsih, Karabet, Ohannes, Kasbar devrin diğer önemli kitapçıları ve matbaa sahipleridir. Bu isimler gazete müvezziliğini yeni sistem kitapçılığa yükseltmişlerdir. Bu kitapçılar sahaflara göre daha intizamlı ve temiz oldukları için okuyucuları daha çok celp etmektedir.

²⁶⁹ Yetiş, 1980, 170.

Ahmet Rasim, *Asrî Fanteziler* üst başlığı altında yayımladığı “Okka İle Satış”²⁷⁰ makalesinde kitap piyasası hakkında da bilgiler vermektedir. Kitapların kâğıdından daha aşağı bir fiyata verilmesini eleştiren yazar, kitaplar için oda/depo tutulmasından, depodan çıkarıp alıcılara devredilmesinin maliyeti yükseltmesinden de şikayetçidir. O zamanın piyasasına göre üç dört bin satılan kitapların da olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, böyle bir bahtiyarlığın her yazara nasip olmadığını da ifade etmiştir. Yazar, kitap satışı ile ilgili olarak “bu bir buhrandır ki, zihin ve fikir hayatı nokta-i nazarından tesiri umumîdir” yorumunu yapmıştır.

Ahmet Rasim, *Müellifler ve Tâbi’ler*²⁷¹ makalesinde yazarlar ve yayımcıların 1920’lerdeki problemlerine değinmiş; yaşanan savaşların kitap piyasasına olan etkisine dikkati çekmiştir. İnsanların savaş nedeniyle cephelere sürüklenmesi okuyucu sayısının ciddi bir şekilde azalmasına neden olmuştur. Ahmet Rasim, makalesinde o zamanın kitap piyasası hakkında da bilgiler vermiştir. Genel olarak yeni çıkan bir kitap İstanbul’da toplamda 650-750 arasında talep görürken, kıymetli yazarların eserlerinden İzmir 25, Samsun 15-20, Bursa 15-20, Konya 10-12 tane isterken, Kırım’dan bir kitapçı gelirse la-akl 100 tane almaktadır. Öte yandan ahlâka aykırı kitaplar 1500 ile 2000 arasında revaç görürken, romanlar en fazla 3000 talep görmektedir. Yazarın “diğerleri” diye tarif ettiği eserler 1000 ile 2000 arasında satılmaktadır. Tâbi’iliğin iflas etmesinin yazarlar üstündeki etkisine değinen yazar; plânlarını, projelerini hazırladığı son eserlerinden birine başlayamadığını ve Arakel, Karabet vs. kitapçılarda basılmadan kalan eserlerinin bile isimlerini unuttuğunu söylemiştir. Bu eserlerin basılmayıp kalmasında kitapçıların da rolleri, entrikaları vardır.

5.1.2. Andelip’in odası

Andelip’in Babiâli Caddesi’nde Sucu Yorgi’nin ikinci katında kiraladığı oda, dönemin eski ve Mutavassıt şairlerinin uğrak yeri, adeta devrin edebî mahfillerinden biri durumundadır. Bu odada, Ahmet Rasim’in deyimiyle, “meclis-i millî” toplanır, günün ne kadar edebî ve siyâsî meseleleri varsa tetkik edilir; üç lisandan seçilmiş mısralar, beyitler, kaside parçaları, kıt’alar, şarkılar terennüm edilir; “müşterek gazeller ile kıt’alar, rubailer, hamriye matla’ları, sâkî-nâme girizgâhları, şarabiyeler, âlem-i harâbat manzumeleri, aşkın sırları” söylenir, subuh ile kaylule arasında edebî tenkitler, çeşitli bahisler cereyan etmektedir.

²⁷⁰ Ahmet Rasim. (1927). *Asrî Fanteziler*, ‘Okka İle Satış’. *Cumhuriyet*, (1171), 3.

²⁷¹ Ahmet Rasim. (1920). *Müellifler ve Tâbi’ler*. *Vakit Gazetesi*, (1051), 2.

5.1.3. Kahvehaneler

Ahmet Rasim, yaşadığı zamanın edebiyat hayatı hakkında eserlerinde bilgiler aktarıırken; dönemin edebî mahfil olarak değerlendirilebileceğimiz kahvehaneler hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Şairlerin, yazarların, âlimlerin bir araya geldiği kıraathaneler, semai kahvehaneleri ve halk temaşa sanatının icra edildiği kahvehaneler ile çalgılı kahvehaneler hakkında bilgiler veren yazar, “kabadayı, külhanbeyi ve kopuk”ların mekânı durumunda olan kahvehanelerden de bahsetmiştir. Biz burada, inceleme konumuzu teşkil eden edebî mahfil durumunda olan kahvehaneler hakkında değerlendirmelerde bulunacağız.

Yazar, hem *Şehir Mektupları*, *Matbuat Hatıralarından Muharrir*, *Şair*, *Edip* adlı kitapları ile hem de yazdığı müstakil makaleleriyle edebî mahfil durumunda olan kahvehanelerden bahsetmiştir. Semai kahvehaneleri bunların başında gelir. Semai kahvehanelerinin bulunduğu semtler, burada kullanılan saz aletleri ile usta icracılar hakkında uzunca bilgiler veren yazar, bu kahvehanelerde meydana gelen eğlenceler ve edebî faaliyetler hakkında bilgiler vermiştir:

Bütün bu saydığım yerlerde mevsim mevsim saz şairlerimiz muammalar asarak koşmalar, Keremler, Aşık Garipler, manicilerimiz destanlar, semailer okuyarak, sazlar, curalar, iki, dört, telliler, bozuklar, zurnalar, çığirtmalar, zilli maşalar, darbukalar, davullar, rebaplar, neyler, nısfiyeler, giriftler, kavallar çalarak, sıracılar, allı pullu cepkenli, sırmalı etekli hoş endam ve hoş hurrem kakülü düzgünlü, benli, sürmeli köçekler oynatarak, naralar kadeh kırmalar, bıçak, kama, pala, gaddere kulaklı çekmeler, usturpa, ucu demirli cop, sandalye bacağı kullanmalar, atışmalar, kapışmalar, türlü türlü sululuklar, hatta rezaletler arasında ömür güzâr olmuştur.²⁷²

Semai, mani, muamma vs. edebî türlerde yarışların da yapıldığı bu kahvehaneleri Ahmet Rasim’in “aruz kaçaklarının toplandığı” yerler olarak nitelendirdiği görülmektedir:

Hiç şüphe etmeyin. İstanbul bugün olmazsa yarın mutlaka öbek öbek, göbek göbek sazlar, sözlerle çalıp çağırarak zevk-yâb olacaktır!.. Anadolu’dan şuradan buradan sazını kapan, defterini, mecmuasını koltuklayan şuarâ, yine buraya dolacak, yine eski yerlerinde; meselâ Tavuk Pazar’ında, Sandık Burnu’nda, Topkapı dışarısında, Üsküdar’da Selâmsız’da yahut Yeni Halk Matbaa’sında, Milli Mecmua idarehânesinde daha olamadı mı mütebâki yüksek kahvehanelerle aruz kaçaklarının ale’l-ekser toplandıkları barlar, sinemalar, sosyeteler ve emsâli mahâfilde yer kapacaklardır!”²⁷³

²⁷² Yetiş, 1979, 186-187.

²⁷³ Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektubu “İstanbul Yine Bir Zevk Şehri Olacak”. *Hakimiyet-i Milliye*, (1704), 2.

Türk temaşa sanatının icra edildiği kahvehaneler hakkında edindiğimiz bilgiler daha çok yazarın anılarını anlatırken aktardığı anekdotlar şeklindedir. *Muharrir Bu Ya* adlı eserinde Kel Hasan'ı ilk izlediği günü aktaran yazar, onun “mahalle kahvesinde tuhaflık et”mesinden bahsetmiştir. Yine aynı şekilde, yazar, *Şehir Mektupları* adlı eserinin 11. mektubunda Hayali Salih Efendi'nin sergilediği Karagöz oyununu arkadaşı ile beraber seyretmesini aktarmıştır. Ahmet Rasim, daha çok çocukların katıldığını belirttiği bu oyunların sergilendiği kahvehaneler hakkında detaylı bilgi vermemiştir.

Çaycı Reşit'in dükkanı yazarın en çok bahsettiği kahvehanelerden biridir. Gerek dükkan sahibi ile olan arkadaşlığı ve gerek Hacı Reşit'in edebiyata meraklı olması ile kahvehanesini devrin şair ve yazarlarına açması nedeniyle bu kahvehane yazarın eserlerinde geniş yer tutmaktadır.

Nazım eserlerinin gazetelerden çekilmesiyle şiir sohbetlerinin tekrar eski sahalarından sayılan kıraathanelere, çaycı dükkanlarına ve işret yerlerine düştüğünü belirten yazar, Direklerarası'nda bulunan Hacı Reşit'in dükkânının, devrin şairlerinin uğrak noktalarından biri olduğunu belirtmiştir. Fuzûlî'yi çok seven ve kendisi de şair olan Hacı Reşit, şairlerin dükkanında şiir okuyup mütalaa yapmalarına ve tenkitleri değerlendirmelerine müsaade etmiştir. Kibar şairlerin de bu dükkana geldiğini belirten Ahmet Rasim, dükkanın döneminde gördüğü ilgiyi “Edebiyat-ı Cedidecileri bilmem ama İstanbul'daki eski şairlerden, Mutavassıtın zümresinden buraya uğramadık bir tane bile yoktu. Taşraya gidenlerden mektup yollayanlar da nâdir değildi” sözleriyle anlatmıştır.

Diğer taraftan yazar; sadrazam ve vezir dairelerinde, devlet adamlarının konaklarında gerçekleştirilen edebî sohbetlerin kıraathanelere, çaycı dükkanlarına, meyhanelere kadar düşmüş olmasına da razı değildir:

Bir zamanlar sadrazam, vezirlerin dâirelerinde bulunan edebî mahfillerin buralara kadar düştüğünü görmek de bir bedbahtlıktı. Damat İbrahim, Koca Râgıp, Mustafa Reşit, Mustafa Fâzıl ve benzeri devlet adamlarının konaklarının birer Encümen-i Dâniş halinde bulduklarını bize tarih ve rivâyetler anlatıp durur. Cevdet Paşa merhum gibi zamanın bir allâmesinin Reşit Paşa'ya kütüphânecilik ettiği göz önüne alınacak olursa Abdülmecit devrinde bile ulûm ve maarifin ne kadar mutenâ ellerde ta'zim ve tekrime

mazhar olmuş olduğu ortaya çıkar. Bu esnâda ise yalnız “Münif Paşa” dâiresinden bahsediliyordu.²⁷⁴

5.1.4. Meyhaneler

Saraç Hanı, Taş Han, Büyük - Küçük Müslim, Vezirhanı, Kafkas Birahanesi devrin edebiyatçılarının edebî sohbetlerde bulunduğu meyhanelerin meşhurlarıdır. “Meyhane şairindir” diyen Ahmet Rasim, devrin ünlü işret yerlerini ve meyhanelerini saydıktan sonra buralardaki edebî faaliyetleri sıralamıştır:

Bütün bu saydığım yerlerde mevsim mevsim saz şairlerimiz muammalar asarak, koşmalar, Keremler, Aşık Garipler, mânicilerimiz destanlar, semâîler okuyarak, sazlar, curalar, iki, dört telliler, bozoklar, zurnalar, çığirtmalar, zilli maşalar, darbukalar, davullar, rebâblar, neyler, nısfiyeler, giriftler, kavallar çalarak, sıracılar, allı pullu cepkenli sırmalı etekli hoş endam ve hoş yürüyüşlü, kâküllü düzgünlü, benli, sürmeli köçekler oynatarak naralar, kadeh kırmalar, bıçak, kama, pala, gaddâre, kulaklı çekmeler, usturpa, ucu demirli cop, sandalye bacağı kullanmalar, atışmalar, kapışmalar, türlü türlü sululuklar, hattâ rezâletler arasında ömür geçirmiştir. Bununla beraber bu mestâne hay u huy hiçbir gönül ehlini yaralamamıştır. Buralarda oturuldukça ecdâdın ses, söz, yakıcı ateş, bedbahtlık aşkı, neşe ve benzeri tasavvur ve hisler namına ruhî tecellileri âdetâ elle vücûtle dokunulabilir tarzda duyulur, hissedilir. Alafranga birâhânelerde, gazinolarda ise bu haller katiyyen vâki olamaz.²⁷⁵

Şairlerinin özel yerlerine kimsenin oturamaması, şairin müdavimi olduğu meyhaneye ne zaman gelip gideceğinin bilinmesi, meyhanede şairlerin hâl ve hareketleri, hastalanan şairlerin meyhaneciler tarafından yiyecek, para vs. ile ziyaretine gidilmesi gibi uygulamalar, meyhanelerin ve işret meclislerinin âdâb ve erkânlarından bazılarıdır. Cömertliğiyle tanınan Saraç Hanı sahibi Hacı Bey, devrin şairlerini meyhanesinde ağırlamış; devrin ihtiyar şairlerinden Remzi Baba'nın genel işlerine bakmış, ona sahip çıkmıştır. Hacı Baba için “kara gün meyhanecisi!” tabiri kullanılmıştır.

Hacı Bey, Mutavassıtîn şairlerden pek çoğunu tanımaktadır; mekânında Harputlu Hayri, Adanalı Ziya, Ali Rûhî, Vassâf, Nuri Şeyda, Muallim Nâci, Sarıklı Şeyh Vasfi, Celâl gibi isimler toplanarak fasıllar yapmışlardır. “Bu fasılların açıklanmaya ve izah edilmeye değer fevkalâdelikleri” olmadığını belirten yazar, asıl fasılların Andelip veya Faik Reşat başkanlığında toplanan şiirli, şarkılı, gürültülü, eserlerin okunmasına müsait olan husûsî encümenlerin olduğunu haber vermiştir.

²⁷⁴ Yetiş, 1979, 169.

²⁷⁵ Yetiş, 1979, 173-174.

5.3. Yazar ve Şairler Hakkında Değerlendirmeler

5.3.1. Ahmet Rasim'in dönemin yazarları hakkındaki dikkate değer yorumları

Ahmet Rasim'in yazı ve matbuat hayatına girmesinde önemli bir rol oynayan **Ahmet Mithat Efendi**, yazarın beğendiği, saygı duyduğu ve üstat olarak kabul ettiği önemli yazarların başında gelmektedir. Ahmet Rasim, *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı kitabında da ustasına büyük bir bölüm ayırmış, pek çok yazısında ondan bahsetmiştir.

Ahmet Mithat Efendi, Türk roman ve hikâyesinin kurucularından biridir. Yazdığı hikâye ve romanlarıyla bu türe hizmet etmiş, bu türlerin gelişmesi için gerekli çalışmalar yapmış ve yetiştirdiği gençlerle edebiyatımızda roman ve hikâyenin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ahmet Rasim, hocasının yaptığı bu çalışmaların ve katkıların farkındadır. Yazar, romanlarıyla halka okuma ve takip etme fikri veren Ahmet Mithat'ın, gençlere “tettebbu denilen ve geleceğe ait olan ilerlemenin lüzumu fikri”nin yanı sıra, Garp eserlerine doğrudan doğruya bir temayül uyandırdığını da ifade etmiştir. Yazara göre, Ahmet Mithat'ın “*Hâce-i Evvel*” adlı ilimler hakkında ilk ve ön bilgiler mahiyetinde olan risaleleri insanımızın yetişmesinde büyük bir önemi barındırmıştır. Ahmet Rasim'e göre, Ahmet Mithat yazdığı eserlerle ve çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin fennî, ilmî, snâî neşriyatıyla Avrupa'daki yeni fikirlerin ülkemizde yayılmasında vasıta görevi üstlenmiş, zamanın gençleri için de “dershane” görevi yapmıştır.

Ahmet Mithat'ı “Osmanlı Aleksandre Duma'sı” olarak nitelendiren Ahmet Rasim, romantik akımın galibiyeti kazanıp bu mesleğin prensiplerinden doymuş bir hâle geldiği bir zamanda Mithat Efendi'nin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi, *Müntehabat* ve diğer eserleriyle, Batılı şair ve yazarları Osmanlı gençlerine bildiren üç dört Osmanlı aydınlarından biri olduğunu söylemiştir. Ahmet Rasim, yazarın bu çalışmasını “vatanî vazife” olarak telakki etmiştir:

Hasan Fellah ile *Hüseyin Mellah*, *Paris'te Bir Türk*, *Yeryüzünde Bir Melek*, *Henüz On Yedi Yaşında*, *Cellat* ve benzeri eserler merhum Mithat'ı Osmanlı Aleksandre Duma'sı gibi gözümüzün önünde canlandırıyor. Hakikaten Avrupa ve bilhassa Fransa'da romantikler bütünüyle galibiyeti elde ederek romantik yazı mesleğinin prensipleriyle doymuş bir hâle gelmiş olduğu bir zamanda idi ki Mithat Efendi *La Dame Aux Camelias*'yı, Şemsettin Sâmî Bey *Sefiller*'i, bunlardan çok evvel de Teodor Kasap *Monte Cristo*'yu tercüme ederek neşretmişler veyahut ediyorlardı. Matbaa

müntesiplerine Shakespeare'leri, Dantone'ları, Victor Hugo'ları, Aleksandre Duma'ları ve Garp ediplerini ve hikâye yazarlarını bildiren üç dört Osmanlı kalem erbâbı arasında bilhassa Mithat Efendi ve gazeteler ve risaleler meyanında yine bilhassa *Tercüman-ı Hakikat* ve *Müntehabat*'ı şayan-ı hayret bir cehd ve gayretle vatanî vazifesini ifâ ediyordu.”²⁷⁶

Ahmet Rasim'e göre Ahmet Mithat, eserleriyle Türk dilinin sadeleşmesine ve eserlere sade yazı üslubunun yerleşmesine hizmet etmiştir; ancak *Hâce-i Evvel*'i Namık Kemal'in eserleriyle kıyaslayanlar sade yazmayı büyük bir kusur sayarak yazarın üslubunu “gayr-ı münakkah” bulmuşlardır. Hacı İbrahim Efendi ile Namık Kemal arasındaki “matbûü'l-endâm²⁷⁷” terkibi üzerine çıkan tartışmayı da hatırlatan Ahmet Rasim, “kelimat, mutabakat, terkip, cümlelerin tertibi, tetâbu-u izâfat, teselsül gibi şeylerle kılı kırk yararcasına uğraşan ve gayesi Arapça ve Farsça kaidelerle Türkçe kaideleri harfi harfine eda eylemek kudretine sahip olduğu için yazıcıların başına bir baş olup çıkmaktan ibaret olan”²⁷⁸ yazı mesleğinin ananeler zincirinin kırılmasında ve dilimizin oldukça açık bir ifade şekli kazanmasında *Hâce-i Evvel*'in katkılarının büyük olduğunu vurgulamıştır.

Yazara göre Ahmet Mithat Efendi, hikâye ve romanlarıyla “masal ile hakikat ve hakikate yakın vakıalar” arasındaki farkın anlaşılmasına; eski masallar ve müstehcen komedilerin âdâb ve erkâna aykırı halleri ve vaziyetlerine karşılık roman ve hikayeleriyle gençleri fazilete sevk etmiş; içtimaî, ahlâkî, millî konularda okuyucularının zihinlerine bir anlayış kabiliyeti kazandırmakta hizmet etmiştir:

Keloğlan, yedi devler elinde ateşten kamçı küpe binmiş cadı, Kesikbaş, Şâh-ı Mârân, Battal Gazi, Âşık Garip, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Koroğlu, Zâloğlu Rüstem, Periler Padişahı, Vâmık ile Azrâ, Zühre ile Kanber ve benzeri efsânelerle dimağı doldurulmuş; beş yaşındaki çocukların muvacehesinde bile ahlâk müessesesinin âdâb ve erkânına aykırı halleri ve vaziyetleri tasvirinden çekinmeyen Hayâl, Karagöz perdeleri, bütün tecnisler ve kinayeleri komik tavırları, tekerlemeleri, karşılıklı konuşmaları yine bu vadiye yürüyerek yeni dünyâ denilen kafeshâneyi her zaman için müstehcen sevişmeleri meydâna geldiği yer; vakanın şahıslarına memleketin önemli unsurlarına isnât ettiği iğrenç komedileri tekrar ettiren Orta Oyunu, Zuhûrî, Hân Kulu gibi isimlerle şöhret almış açık saçık sahneler önünde büyümüş olan o gençlik, elbette bu romanları okudukça terbiye ve irfanı derecesinde duygu olarak hisseleniyor: bütün bu masallar, efsâneler yerine ibtidâî olmakla beraber herhalde içtimaî, ahlâkî, millî, teşvik ve terbiye edici neticelerle ibret verici vâkıaların aldığı şekiller önünde kendisince de bir fikir, bir hüküm edinmeğe çalışarak zihnini anlayış kabiliyetine göre uğraştırıyor; faziletin iş ve

²⁷⁶ Yetiş, 1979, 76-77.

²⁷⁷ Devrinde büyük münakaşalara sebep olan bu terkinin matbu hatası olarak “Tasvir-i Efkâr”da matbûü'l-endâm şeklinde çıktığını Namık Kemal'in mektuplarından öğreniyoruz. Tansel, F.A. (1967). *Namık Kemal'in Hususî Mektupları*. (Birinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1, 356.

²⁷⁸ Yetiş, 1979, 77.

fiillerin güzelliğinden doğan insanlığın bir seçkini olduğunu tekrar tekrar okuya okuya vak'anın şahıslarının umûmî hareketlerinde onun varlığı veya yokluğunu merak ile okumak gibi can gözünün açık bulunduğu zamanlarda göre göre, beşerî cemiyetleri idare eden manevî kanunlardan velev ki bir ikisine, üçüne, dördüne olsun alışkanlık kazanıyordu (...).²⁷⁹

Tercüman'ın tarihî eserler dâiresini oluşturan *Kâinat Külliyyatı* ile *Şeyh Şâmil, Zübdetü'l-Hakâyık* gibi çeşitli kitaplar üzerinden Ahmet Mithat'ın tarih yazarlığı hakkında değerlendirmede bulunan Ahmet Rasim, Ahmet Mithat'ın tarihçiliğinin “tefsircilikle karışık hikâyeciliğe has bir ifâde” şeklinde olduğunu ve bu tarzın *Mufasssal* (1885-7) kitabında daha açık görülmekte olduğunu söylemiştir.²⁸⁰

Matbuata başladığı yıllarda, **Namık Kemal**'in devrinde edip olarak tek kabul edildiğini söyleyen Ahmet Rasim, Hürriyet Şairi için söylenen “ona yetişmek mümkün değildir”, “onu taklit bile zordur, nasıl Samipaşazâde Sezai Bey eserlerinin birkaç yerinde yarı muvaffak olabilmiştir”²⁸¹ sözlerinin de mahkeme kararı gibi dilden dile gezdiğini belirtmiştir.

Ahmet Rasim'e göre, Midilli mutasarrıflığı ile İstanbul'dan uzaklaştırılan, V. Murat taraftarlığı ile itham edilerek II. Abdülhamit'in tahta çıkışının akabinde sürülen Namık Kemal hakkında II. Abdülhamit'in olumsuz düşüncesi, kardeşi V. Murat'ın tahta çıkışı ve indirilişinden ziyade, vatan şairindeki “hürriyete ait ateşli fikirlerin” coşkun bir halde bulunmasından kaynaklanmıştır. Yazar, ilk zamanlar eserlerinin neşredilmesi, okunması, üstte, evde bulundurulması henüz “siyasî bir cinayet” olarak değerlendirilmeyen Namık Kemal'in eserlerinin EbuZZiya Tevfik ve *Envâr-ı Zekâ* mecmûasının sahibi Mustafa Reşit Bey tarafından yayımlandığını söylemiştir. Zamanla Ali Suâvi olayına karışma ile Namık Kemal tarafını tutma günden güne tehlikeli bir hâl almıştır; Gedik Paşa Tiyatrosu'nda akseden “yaşasın Kemal” sesleri, bu tehlikenin altında yatan sebeplerden bir diğeridir. Namık Kemal'in vatanperverâne nutuklarının ezberlenerek umuma açık alanlarda okunmalarının saraya yansımalarıyla sansürün, jurnalın, hafiyeliğin toplumda hakim olduğu görülmüştür. Ahmet Rasim o zamanlarda;

“Ne efsun-kâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet,
Esîr -i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten”

²⁷⁹ Yetiş, 1979, 79.

²⁸⁰ Yetiş, 1979, 80.

²⁸¹ Yetiş, 1979, 78.

beytinin söylenmesinin tevkifle ve sürgünle sonuçlandığını belirtmiştir.

Ahmet Rasim, Namık Kemal'in yazdığı eserlerin serbestçe neşredilmesinin Matbuat Müdürlüğü'ndeki Mehmet Efendi ve Kâmil Efendi isimindeki sansür memurlarının keyfiyeti ile hükümet tarafından zararlı görünen veya görünmesi muhtemel eserleri basan İranlı kitapçıların, Valide Hanı Matbaası'ndaki faaliyetleriyle mümkün olduğunu aktarmıştır. Ahmet Rasim, bizde matbuat serbestliğinin en faal sebeplerinden biri olarak Valide Hanı Matbaası'nı görmekte ve bu matbaanın edebiyat ve basın hayatımıza olan hizmetlerinin çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Yazar, Namık Kemal'in eserleri hakkında küçük değerlendirmeler de yapmıştır. *İntibah* romanının mekteplerde neşriyatın değer kazanmasına hizmet ettiğini belirten Ahmet Rasim, o zamanlarda gizli gizli okunan *Rüya*'nın en çok tenkit edilen kısmının işret hâli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Namık Kemal'in *Tercüman-ı Hakikat*'te "Hitam-ı Acemi" müstear adıyla yayımlanan:

"Girmemişsin kimsenin nur-ı nigâh-ı koynuna
Gizli girmiş dün gice zülf-i siyahı koynuna

Vakıa görmez melekler de firâş-ı zâtını
Gönlüm ama girmede ru'yâda gâhî koynuna

Gerdeninden cûş eder nûr-ı tecelli mevc mevc
İzdiham eyler dolar nûr-ı ilâhî koynuna

gazelinin Nâci'nin tenkitlerinden meydana gelen "*Muallim*" adlı eserinde yer aldığını da belirtmiştir.

Şair İsmet ile ilk görüşmesini anlatan yazar, içki içmeyi seven şairi görünce "büyük şairlerin cümlesi de şaribü'l-leyl-i ven'nehar olurmuş" yorumunu yapmıştır.

Sait Bey: *Vakit Gazetesi*'nde de başmuharrirlik yapan "İcmâl-i Ahvâl" yazarı Sait Bey de Ahmet Rasim'in beğendiği, üstat saydığı isimlerden biridir. O zamanlarda müteveffa

Vizental Efendi'den başka Almanca bilen muharririn olmadığını belirten Ahmet Rasim, Sait Bey'in de Almanca bildiğini kaydetmiştir.

Ahmet Rasim, **Remzi Baba**'nın Mutavassıtın'ın daha ziyade Azerbaycanî şivesine “tutkun” olduğunu belirtmiştir. Yazar, Remzi Baba'nın okuduklarının çoğunun mizahî ve şehvîye yakın olduğunu ifade etmiş ve Fâtih'te oturduğu handan kendisini kovan Abdurrahman isimindeki hancıyı hiciv yolunda söylediği:

“Handan meni taşra salarsan men incimem
Ceddi çıkardı ceddimi Darusselâm'dan
Hem namın urdu Haydar'a mihrâb içinde tığ
Havf etmeden Hüdâ vü Resül ü imamdan”

tarzındaki kasîde-i nûniyesinden, bu iki beyitten başkasının ne açıkça okunabildiğini, ne de ezberlenebileceğini söylemiştir. Ahmet Rasim, Remzi Baba'nın kendisine mezar taşı kitâbesi olmak üzere seçtiği:

“Eğerçi mücrimin amma mûhibb-i mevlâyım”

mısraında “büyük bir safiyet” bulurken, Şarabiye unvanlı kasidesinin Mutavassıtlar tarafından çok beğenildiğini söylemiştir. Remzi Baba'nın “mey, mahbûb, pîr-i mugân” hakkında söylediği birkaç beyit, Hacı Bey'in kadirşinaslığı ile Saraç Hanı meyhanesinin duvarlarını süslemektedir.

Zamanının “ayaklı kütüphane”si olarak görülen ve saygı gösterilen **Hoca Hayret**, Ahmet Rasim'e İslâm tarihi ve İslâmî bilgileriyle *Ravzatü'l-Ahbâb*, *Müstazraf*, *Cihan-nümâ*, *Alî Târihi* gibi kitapları mütalaa eden devrin bilginlerinden biridir. Ahmet Rasim Hoca Hayret'in,

“Keş eyledin hakayıkı da iş mi eyledin?
Dünyâyı câhil eyledin ey hürde-bîn utan!”

beytinin Pasteur'un mikrop nazariyesine karşı kaleme alınan bir teşekkür-nâme olduğunu belirtmiştir.

Ahmet Rasim'in "nadir zeka" olarak nitelendirdiği **Nabizâde Nâzım** da dönemin şairlerindedir. Ahmet Rasim, "Fâtih, Anadolu Hisarı'nda manzumeleri gibi zamanın gazel yazarlarını türlü türlü hiddetlerle çayhane sedirlerinde zıp zıp oynat"an Nabizâde Nâzım'ın, kendisine Batı edebiyatı taraftarı olmasını tavsiye ettiğini söylemiştir. "O devirde Garp edebiyatı, bizim için müntehâbatlardaki parçalardı. Fars ve Arap'ın, ne de Türk'ün edebiyat tarihindeki değişme ve değişikliklerini bilmeyerek meydana atılmış olan o gençlik yukarılara çıkmak için hakikaten kuvvetli bir anafora muhtaçtı"²⁸² yorumunu yapan yazar, Batı Edebiyatı taraftarlığı yapanların o zamanki durumunu da gözler önüne sermiştir.

Ahmet Rasim, "**İstibdâd-ı Edebi'de Tanınmış Birkaç Şahsiyet**" adlı yazısında "muhafazakâr bir yenilik göstermeye muvaffak olan Nâci mektebine bile yan gözle bakmaktan kendisini alamayan, eski sınıf fertlerinin ebedî mezuniyet almak üzere hazırlanmakta" olduğunu ifade ettiği, geleneğe bağlı Şair Hakkı Bey, Sâlim Bey, Şeyh Vasfî, Menemenlizâde Tahir Bey, Muallim Feyzi, Kâzım, Eşref Paşa, Senih Efendi, Celâl, Andelip gibi şairler hakkında bilgi vermiştir.

Yazara göre bu eski sınıfın birincisi Misivri muhâfızı **İsmail Paşazâde Kör Hakkı Bey**'dir. Ahmet Rasim, yaşadığı devrin Nef'î temsilcisi olan Hakkı Bey'in kasidelerinde Nef'î tarzını canlandırıldığını belirtmiştir. Matbu divançesindeki manzumelerinde kendisine "Nef'î-i Sâhi" dediği görülen Hakkı Bey'in divançesinde İran Şâhi Şâh Nasreddin Kaçar'a takdîm ettiği Farsça bir "Kasîde-i Nûniyye" de bulunmaktadır. Yazara göre, Nef'î'nin kasidelerinde görülen bütün "şark mitolojileri, nükteler ve tecnisler, mübalâğalar, tasvirler, mahlâs kullanma, girizgâh bulma yolları, imâleler" Hakkı Bey'in şiirlerinde de hemen aynen mevcuttur. Nâci'nin etrafındaki şairler arasında bulunmayan Hakkı Bey'in, hayatını Nef'î gibi yalnız yaşadığını belirten Ahmet Rasim, Hakkı Bey'in ölümüyle "eskinin son bakiyesi"nin²⁸³ de eski tarzın özel defterinden silindiğini ifade etmiştir.

Ahmet Rasim, devrin meşhûr şairlerden bir diğerrinin de Darüşşafaka kitâbet hocalarından **Üsküdarlı Sâlim Bey** olduğunu söylemiştir. Ahmet Rasim; nazik, centilmen ve güzel konuşan bu zâtın, nezâketinin kendisine ait olan;

²⁸² Yetiş, 1979, 86.

²⁸³ Yetiş, 1979, 120.

“Ne halkdan incinelim biz, ne halkı incitem
Ne dil-figârımız olsun, ne-dil-figâr olalım”

beyti ile görülmekte olduğuna işaret etmiştir.

Ahmet Rasim, Nâci'nin peyklerinden ve en iyi dostlarından biri olan **Şeyh Vasfi**'nin Nâci'yi sevmekte çok ileri, aleyhdârlarına da merhumdan ziyâde düşmân görüldüğünü söylemiştir. Bu ikilinin arasındaki ilişkiyi yazar “şâyânı dikkat bir manzara!... Nâci'yi görür görmez, Şeyh Vasfi'yi, Şeyh'i görür görmez Nâci'yi görmemek hemen pek ender vâki olan hallerdendi. Fakat Şeyh mürit, Nâci, şeyh idi. Tarikat âdâbında böyle bir becâyîşe her zaman tam bir imkân vardır”²⁸⁴ sözleriyle dile getirmiştir.

Ahmet Rasim, Galatasaray Mekteb-i Sultânî'sinde Farsça öğretmenliği yapan **Muallim Feyzi**'nin konuşma tarzında, nesirlerinde ve manzumelerinde Azerbaycanî şivesini kullandığını belirtmiştir. Yazar, Şair Kâzım Paşa'nın mersiyelerinden birinde Muallim Fevzi'ye ait olan;

“Düştü Hüseyin atından sahrâ-yı Kerbelâ'ya
Cibril (hemen) haber ver Sultân-ı Enbiyâya”

beyitini kendisine mal etmesinden dolayı, Muallim Fevzi'nin bir türlü Paşa'yı affedemediğini, asabiyet zamanlarında Paşa için “benzersiz edebiyat hırsız!” dediğini aktarmıştır. Yazar, Muallim Fevzi'nin tarihçiliği, sene başı şairliği, güzel kaside söylemesi, arada sırada hicviyeciliğinin de olduğunu aktarmıştır. Bunca sene Mekteb-i Sultânî'de bulunduğu halde Batı edebiyatına karşı meyli olmayan Muallim Feyzi'nin *Usûl-i Farisî* adlı kitabının mektepler için Farsça tedrisata esas olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, Nâci'nin vefatı hakkında söylediği manzum tarih ile Muallim Feyzi'nin söylediği tarih mısraının aynı olduğuna da değmiştir.

Tercüman-ı Hakikat'te, haftalık mecmûalarda eserlerini yayımlayan ve manzumelerini dinlettiği ayvazı meram etmesiyle ünlü **Kâzım Paşa**'nın, mersiyelerinin Muharrem'in onuncu matemlerinde okunduğunu söyleyen yazar, Paşa'nın hicviyeleriyle beraber hazır cevâplığıyla da ün kazandığını belirtmiştir.

²⁸⁴ Yetiş, 1980, 120.

Ahmet Rasim'e göre bu asrın en hassas şairlerinden biri **Şair Celâl**'dir. Şair Celâl, sadece kendi eserlerini değil, meşhurlardan hemen hepsinin manzumelerini de ezberlemiştir. Yazar, bu durumunu “bazılara *Kurân*'ı ezberlemek dokunur, buna da galiba divan ezberlemek dokunmuştu” sözleriyle ifade etmiştir.

Şair Celâl'in babası eski jandarma komutanı **Hakkı Paşa** da dönemin şairlerindedir. Şair Celâl ile babası Hakkı Paşa'nın ilişkilerinde sıkıntılar yaşadığını belirten yazar, Hakkı Paşa'nın oğlunu tımarhaneye kapattırması olayını da anlatmıştır. Nâci'nin *Tercümân*'dan ayrılmasından sonra “Târih-nüvis-i Âl-i Osman” memuriyetiyle taltif edilen ve Osmanlı padişahlarının manzum bir tarihini yazmakta olan Celâl, babası tarafından zararlı faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle, Hasan Paşa'ya teslim edilir ve sorguya bile çekilmeden Fransız Hastanesi'nin tımarhanesine yatırılır. Bu olaydan sonra Hakkı Paşa pişman olmasına rağmen oğlunu tımarhaneden kurtaramaz. Celâl'i ziyarete giden yazar, şairin şu beyitini aktarmıştır:

“Peder hiddetli, dâdâr-ı hâle hayran, vâlide mateveh
Bu esbâb-ı cünûnu seyreden divâne olmaz mı?”

Şair Celâl'in hayatı boyunca babasından şikâyetçi olduğunu bildiren yazar, başından birkaç defa evlilik geçen Celâl'in bu talihsizliğinin eserlerinde apaçık görüldüğüne işaret etmiştir. Ahmet Rasim, Büyükada'da oturan “Anna” isimli bir kıza aşık olan Celâl'in, bu kadına olan aşkını, hatıralarını, hüznelerini, feryat ve pişmanlıklarını “*Ada'da Söylediklerim*” ile diğer eserlerinde görmenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Bu aşk ile Ada'yı son derecede hisseden Celâl ile Andelip'in Büyükada'ya kendisini ziyarete geldiği günkü anısını da aktaran Ahmet Rasim, Celâl'in Anna'nın evine doğru dönerek irticâlen söylediği:

“Ada!.. Ey mesken-i dildâr!.. Sende sonbahar ağlar
Celâl ve Râsim ağlar, Andelîb-i dil-figâr ağlar”

beyitini aktarmıştır.

Ahmet Rasim, Ferrûh Bey'in peyki olan **Abdülhalim Memduh**'un dış görünüşünü mizahî bir tarzda ele almıştır:

Koltuğuna behemehal Rousseau'nun “Confessions”u ile “Contrat Social”ını veya

Voltaire'den ciltli ciltsiz bir iki kitap, bir çok eski evrakın çıkış ve girişine karşı duracak güçte olamayarak iler tutar yeri kalmadığı için yerine başka renk astardan dikilmiş torbamsı iç cebine de risale, gazete, yazılı yazısız kâğıt, pek aceleye gelecek olursanız mendil, para çantası veyahut elinize ne geçerse doldurunuz, bu vücudu biraz da yanpıri yürütürken gecikmesine gelip geçenlerle istihza eder bir bükülme tarzı veriniz, kendisini, görmedinizse bile kıyamet gününde teşhis husâsında güçlük çekmezsiniz! (...).²⁸⁵

Abdülhalim Memduh'un Viyana Kuşatması hatıratını canlandırmak için yazdığı manzûmesindeki:

“Ey devr-i dur-dûrâ

Ey şûr-ı şûr-şûrâ

Mahsûr idi Viyana

Bu zîb ü şâne”²⁸⁶

ifadelerin zamanında alay konusu olduğunu söylemiştir. Edebiyat-ı Cedide zümresi tarafından Memduh'un yüzüne karşı yapılan “câhil şair” ithamına karşılık eski tarzı benimseyen gençlerin bu duruma çare aradıklarını söyleyen yazarın, şairin durumuna karşılık “devasız yara” tabirini kullanması da oldukça ilgi çekicidir.

Ahmet Rasim, en yakın arkadaşı olan **Andelip** hakkında da eserlerinde oldukça bilgi vermiştir. İlmiye büyüklerinden Zühdü Molla'nın oğlu olan Andelip'in asıl adı “Es'ad”dır. Ahmet Rasim, arkadaşının, Sürurî'nin Şeyh Galip'i hicvederken söylediği “Bilmem ey menhus adın Es'ad mıdır, Gâlib midir?” sözünden korkarak “Andelip” mahlâsını seçtiğini belirtmiştir.

Hafiyelerle eğlenen, bazen de onlarla dövüşen oğlunun muhâlif hareketlerine dayanamayan Zühdü Molla ile arası açık olan Andelip, Müstecâbizade ile birlikte Bâbiâlî Caddesi'nde Meserret Apartmanı karşısındaki Sucu Yorgi'nin dükkânı üzerinde bir odada kalmaktadır. Bu oda, devrin eski ve Mutavassıt şailerinin edebî mahfillerinden biri durumundadır. Ahmet Rasim de bu odaya sık sık uğrayan isimlerden biridir. Yazar bu oda ve müdavimleri hakkında *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip*'te bilgiler vermiştir.

Ahmet Rasim, **Ali Ferruh**'un Abdülhak Hamit'in ilk hayranlarından biri olduğunu ifade

²⁸⁵ Yetiş, 1980, 141-142.

²⁸⁶ Yetiş, 1980, 142.

etmiştir. Yazar, Ali Ferruh'u hezl ve mizah konusunda başarı bulmuştur. Babası Reşat Paşa'nın Namık Kemal taraftarlığı ve Avrupa'daki Türkçe muhâlif gazetelere yazı yazdığı gerekçesiyle Kudüs'e sürülmesinin, Ali Ferruh Bey'i de etkilediğini söyleyen Ahmet Rasim, şairin;

“Başımda dönmede âteş-nisâr bir tokmak
Bu böyle olmayacaktı, böyle olmayacaktı”

beyitinin zamanın hafiyelerinin dikkatini çektiğini belirtmiştir.

Ata Mefhari de Ahmet Rasim'in “fazillet ve irfanına ehemmiyet ettiği, vukuf-ı malûmatına güvendiği” isimlerden biridir.²⁸⁷

Ahmet Rasim, Balıkesir taraflarından olan **Müstecâbizâde İsmet**'i Andelip ile aynı zamanda tanımış, tanışıklığı olmadığı **Müşir Eşref Paşa** ile **Senih Efendi** hakkında bilgiyi Şair Celâl'den edindiğini söylemiştir. Yazar, **Nuri Şeyda**'nın ise şair sayılmayacağını ifade etmiştir.

5.3.2. Kalem sahiplerinin derecelendirilmesi

Ahmet Rasim, *Ceride-i Havadis*'te çalışmaya başladığı zamanlardaki “kalem ehlinin derecelenmesi ve bunlara yakın dost ikinci zümre ve arkadaşları”nı şu şekilde ayırmıştır:

- 1- Meşhur edipler ve mümtaz şahsiyetler.
- 2- Meşhur şairler.
- 3- Baş muharrirler.
- 4- Muharrirler.
- 5- Makale yazarları.
- 6- Müellifler.
- 7- Mütercimler.
- 8- Mecmûaların Kadrosu.
- 9- Edebiyata müntesip görünenler.
- 10- Şark edebiyatı taraftarları.
- 11- Garp edebiyatı taraftarları.
- 12- Kalem erbabının meşhurlarını tanımak iddiasında bulunanlar.
- 13- Genel olarak gazetelerin mensupları.
- 14- Muhabirler, musahhihler.
- 15- İmzasız yazı yazarlar.
- 16- Başkalarının yazılarını kendisininmiş gibi gösterenler.
- 17- Her yerde ceplerinde okunacak şiir bulunanlar.

²⁸⁷ Ahmet Rasim. (1900). Yine Lisan Meselesi. *Malûmat*, 11(244), 79-80.

- 18- Bir başkasına tercüme, yine başkasına tashih ettirdikten sonra meydana gelen metni benimseyenler.
 19- Uydurmasyoncular.
 20- Meşhur eserlerin hamalları.
 21- Ezberciler.
 22- Lügatçiler.
 23- Çeşitli kitaplardan bilgi toplayanlar.
 24- İskatçılar.
 25- Piyesçiler.

Bunlardan başka bir takım cüz'î ve küllî farklarla bunlara katılan veya onlara yakın, benzer diğer ikinci bir zümre daha vardı ki bir bakışta zikri geçen derecelerden sayılırlar, yine bir bakışta ayrılırlardı. Kılıç ve kalemi câmi olanlar, sarık ve kaleme hâmil bulunanlarla meyhanede oturanlar, dervişler, tasvirçiler, nazire, kıt'a, terbî, tahmis, tesdis söyleyenler, manzume ve kasidelerin açıklayıcı ve şerh edicileri, eski tarz nesir yazarları, Nergîsî'yi, Veysî'yi okuyanlar, tarihçiler, sene başı şairleri, şarkıcılar, buna kıyas ile karmakarışık bulunuyorlardı.²⁸⁸

Ahmet Rasim bu grupları “matbuât meydanında, ufak bir mahşer köşesine tesadüf etmiş çeşitli ruhlara” benzetmiştir. “Siyasî, ilmî, şer'î, kanunî, felsefî, artistik temayüllerin cümlesi öbek öbek zihniyetler meydana getirdiği için saha kozmopolitliği ile beraber ansiklopedik bir manzaraya” bürünen bu âlemde Ermeni, Rum, Katolik, Musevi, Süryani, Keldani, Levanten, Macar, Leh, Fransız, Alman, İtalyan gibi din ve ırk olarak farklılığın yanında kıyafet, tuvalet, mizaç, huy, sima, itiyat ve meşrep bakımından da farklar vardır.

Ahmet Rasim “İstibdâd-ı Edebîde Edebî Neviler” unvanlı yazısında da düzme mütercimler, başkalarının eserlerini kendilerininmiş gibi gösterenler (intihalciler), sahtekârlar, hâfızlar (ezberciler), lügatçiler, derlemeciler, toplayıcılar” diye nitelendirdiği kişilerin kimler olduğunu belirtmiştir:

Hugo'dan veya Musset'den demeye cüret edemediği hâlde kendi fikir mahsulünü, Fransız edebiyatına yavaş yavaş verilmeye başlayan ehemmiyete binaen Fransızcadan tercüme başlığıyla gazetelere, risalelere yutturan düzme tercümanlar, bunların aksi olarak yarım yamalak bildiği Fransızcadan veyahut herhangi bir lisanın edebiyat sayfalarından apardığı fikir ve tasvirleri benimdir diye önüne gelene okuyan intihâlciler, ceplerinde bilhassa Fransızların mavi kaplı, kaba kâğıtlı “*Bibliothèque Nationale*” (Milli Kütüphane) külliyyatından birkaç eseri, bunlar yetmiyormuş gibi koltuk altlarına da birer gazeteye kaplanmış bir iki kitabı, üç esere birden başladım diyerek yalnız birinci sahifelerinde dörder beşer satırlık yazı bulunan defterleri günlerce beraberinde taşıyıp zamanın geçmesi ile usanarak bir tarafa atan sahtekârlar, başkalarının manzum eserlerini okumada büyük bir zihnî maharet gösteren hafızlar, mesela “aşk” a ile değil, ı iledir iddiasıyla *Ferheng* ve benzeri kitapları şahit göstererek yükselmek isteyen lügatçılar, nerede kendisine güzel cümle, mısra, beyit, manzume bulursa derhâl hususî

²⁸⁸ Yetiş, 1979, 108-9.

defterine kaydeden ve icap ettikçe çıkarıp gösteren iltikatçılar (toplayıcılar), şairlerden birinin yapmış olduğu bir gazeli veya sair başka bir şeyi kendisine okuyup da ilave ederek:

- Söyledim ama beğenmedim!

der demez:

-Bendenize yadigarınız olsun! Temennileriyle kendine mâl etmeye alışmış iskatçılar (...)

Yine şimdi o zamanlara doğru bakışlarımı götürdükçe karanlıkta yürüyen bir kalabalık sezinler gibi oluyorum. Mutlaka bu izdiham arasında iyice seçemediğim, hâla seçemeyeceğim birçok çeşitli ve muhtelif şekil ve tabiatta insanlar vardı.

Maruf cinslere mensup olanların günlük konuşmaları da aynı kendileri gibiydi, her biri kendi mesleğinin aktörü idi. Bakarsınız ki yorgun...

Siz ta Fatih'teki Deve Hanı'ndan veyahut Beşiktaş'ta ki dere içinden yaya geldiğini zannettiğiniz için:

- Yorgun görünüyorsunuz...

der demez Meşrutiyet'in büyük bir ehemmiyetle neşir ve ilân ettiği "azizim" hitabı o zamanlar henüz feyzi tamamlanmamış ve bunun üzerine "dostum", "monşer- mon cher" gibi karışık tabirlere alışılmış olmakla bunlardan biriyle başlayarak meselâ:

- Mon cher! Nasıl yorulmam. Gecenin altısından beri yazıyorum.

- Üç gündür "Rousseau" ile uğraşıyorum.

- Tam bir haftada Hâfız'dan bir müntehab yapabildim.

- Bizim şiirleri, makaleleri deftere çektim.

gibi cevaplardan birini alırdınız!...

- Böyle nereden?

demeye de gelmezdi, derhâl:

- Nâci ile berâberdik.

- Münif Paşa çağırmıştı.

- Ahmet Mithat'la görüştük.

- Es'ad Efendi Kütüphanesi'nden.

- Beyoğlu'ndan... Ansiklopediye abone yazıldım.

- Ekrem Bey'i bekledim, bekledim gelmedi. Ben de artık gidiyorum.

- *Tercümân*'a bir makale verdim de!...

ve benzeri gibi münasebetli münasebetsiz övgü ifadeleriyle karşılaştırdınız!...²⁸⁹

5.3.3. Şair ve yazarların eserleri hakkında değerlendirme

Ahmet Rasim, "*Kırk Senelik Komedi*" unvanıyla yayımladığı makalelerinden oluşan "*Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip*" adlı kitabını "edebî tettebbu ve tenkitlerden uzak bir hâtırâ mecmûası" şeklinde değerlendirse de yer yer şairler, yazarlar ve onların eserleri hakkında edebî tenkitler ve değerlendirmelerde bulunmuştur.

Ahmet Rasim, Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Manastırlı Rıfat Bey'in (1851-1907) yayımladığı *Çanta Risalesi*'nin²⁹⁰ zamanın gençleri üzerindeki önemli etkisinden bahsetmiştir. *Çanta*

²⁸⁹ Yetiş, 1979, 108-9.

²⁹⁰ *Çanta Risalesi* hakkında detaylı bilgi için bkz. Bozdoğan, A. (2002). Manastırlı Mehmet Rıfat'ın Dünya Görüşünün Aynası: "*Çanta*" Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6(2), 31-39.

Risalesi'nde "vatan'dan, hürriyet'ten türlü türlü ciddî, içtimai vaziyetlerden bahisler" vardır.

Ahmet Rasim, Mehmet Rıfat Bey'in edebî açıdan Namık Kemal mektebine mensup olduğunu söylemiştir:

Şu birkaç sene içinde Fransızca aslından ziyade uzak olarak kullanılıp Abdülhak Hamit, Fikret, Halit Ziya ve emsali kalem erbabına izafeten bir nevi meslek manasını aldığını zannettiğim 'mektep' kelimesine burada yer bulmak lâzımsa, denilebilir ki 'Çanta', Namık Kemal mektebi mensuplarının özelliğindedir.²⁹¹

Darüşşafaka müdürü tarafından mecmûanın toplatılmasına rağmen kendilerine bir forma yapıp ayıran Ahmet Rasim ve arkadaşları Mehmet Rıfat Bey'in İslâmcılık ve Osmanlıcılık düşüncesinin yanında Türkçülük prensiplerini benimsediğini de çok sonra öğrenmiştir:

"Rıfat Bey'in, o devirde toplanmaya başlanmış gibi görünen ve manevî başkanlığı merhum Kemal'de toplanan hürriyetçi fırkaya mensup olduğunu, hatta yazılarında da büyük üstadı taklit ettiğini pek sonra öğrendim."²⁹²

Ahmet Rasim ve arkadaşları, bu mecmûada yer alan "*Gönüllü*"²⁹³ piyesini sınıfta oynarken müdüre yakalanmış ve dayak yemiştir. Yazar bu olay için "edebiyat yüzünden uğradığımız ilk darbe budur!" ifadesini kullanmıştır. Yediği dayak çocuk Ahmet Rasim'i ağlatıp iki gün aç bıraksa da, yazar, bu piyesin kendilerinde bıraktığı izlenimi şu şekilde ifade etmiştir:

Yediğim bu dayak beni ağlattı, iki gün aç bıraktı ise de gönlüm yine "*Gönüllü*"nün allı pullu bayraklarında idi. Bu piyesi askere gitmek, memlekete yaramak, ahde vefa göstermek gibi hem ahlâkî, hem de gençliğe doğru istikâmet almış olan çocukluğu okşadığı için pek ziyade seviyordum. Şimdi bulup getirselers ihtimal ki okumam bile. O yaşta ise bu gibi yazılar bize bilmediğimiz yenilikleri gösteriyordu."²⁹⁴

Muallim Nâci, Ahmet Rasim'in eserlerinde en çok ismi geçen ve yazarın edebî deha olarak en çok beğendiği kişilerden birisidir. Nâci'nin edebiyatımıza katkıları ve eserleri hakkında

²⁹¹ Yetiş, 1980, 14-15.

²⁹² Yetiş, 1980, 15.

²⁹³ *Gönüllü* piyesi, Rumeli'de Pirlepe Kazası'na bağlı Kadıköyü beldesinde yaşayan muhtârzâde Ahmet Bayraktar'ın gönüllü olarak askere gitmesini anlatır. Bu hikâye ayrıca 1326'da müstakil bir kitapçık olarak da yayımlanmıştır. Hikâyenin vakasının bir bölümünün "*Ya Gazi Ya Şehit*" adlı tiyatro eserindeki vakanın bir bölümüyle büyük oranda benzerlik gösterdiğini ifade eden Ahmet Bozdoğan, Ahmet Rasim'in "*Ya Gazi Ya Şehit*" ile ilgili olması gereken hatıralarını "*Gönüllü*" ile ilgili hatıralar şeklinde naklettiğini ifade etmiştir. Ahmet Bozdoğan, a.g.m, 37.

²⁹⁴ Yetiş, 1980,16.

yazarın kanaati şöyledir:

İlmî ve edebî sohbetlere son derece ehemmiyet verir, geceli gündüzlü çalışır, bilhassa lisanın pürüzlerini temizlemekle uğraşır, lâfızların ve kelimelerin az ve öz kullanılmasına riâyet ederdi. Bu semereli çalışmasıdır ki lisanımızda mühim, büyük bir nekahet ümidi uyandırdı. “*Yazmış Bulundum*”, “*Şöyle Böyle*”, “*İntikadât*” gibi eserleri bu devrin önde gelenlerinden sayıldığı gibi “*Mecmûa-i Muallim*” deki lisana âit mühim bahisleri, bilhassa edatlar hakkındaki mes’elelere vâkıf mütalâaları, “*Lügat*”ı bu büyük lisan âliminin ne kadar ihâtalı olduğunu isbat eder. Şiirlerinde görülen selâset, hatasızlık, hassasiyet, rikkat ve birçok meziyetleri dahi bu konuda âdil şahitlerden sayılır. Zekâ ve irfânı pek yüksek olduğu için idi ki kırkıncıdan sonra az zaman zarfından Fransızcadan çok sayıda eserlerin tercümesine muvaffak olmuştu. Hattâ “*Therese Raquin*” gibi Emile Zola edebî lisâniyle yazılmış bir eserin tercümesine başladığı zamanlarda müsveddeleri o sırada “*Tercüman-ı Hakikat*” muharrirliğinde bulunan merhum Halit Bey’e - bir yanlışlığa mahâl kalmamak ricasıyla- gönderdiği halde Halit Bey tercümedeki mutabakat ve letâfete hayran kaldığını bana defalarca söylemişti. Hugo’dan ve diğer Fransız şairlerinden nazmen yaptığı tercümelerin benzerini, hemen hiçbir lisâna âşinâ şairimiz meydana getiremez. (...) “*Mes’ud-ı Harabâti*” diye lâkap takışı kendisini methetmek için olsa gerektir. “*Ömer’in Çocukluğu*” ne kadar hüznü vericidir!... Şiir eserlerine verdiği unvanlar ki “*Ateşpâre*”, “*Şerare*”, “*Fürûzân*”dır, şairliğinde böbürlenmeye razı olduğunu gösterir. “*Islahat-ı Edebiye*”si gayetle veciz, münakkah, faydalı olduğu için yeni yetişen şairlerimize okumalarını bu münasebetle tavsiye ederim.²⁹⁵

5.3.4. Kadın şair ve yazarlar

“Kendi başlarına bir şiir ve hayal dünyası olan” kadınlarımız az da olsa şairlikle ilgilenmiş, Fıtnat, Leyla, Şeref gibi şairelerimizden sonra Mihrünnisâ ve Nigâr Hanım’lar şiiri birer ihtisas sahası yapmışlardır. Ancak edebiyatımızda kadın şairlere karşı önyargılar, onlara karşı bakış açısı malesef pek değişmiş değildir. Edebiyatımızın kadın şairlerimize verdiği rollerin kırk seneden beri değişmediğini vurgulayan yazar, onlara verilen rollerin neler olduğunu dile getirmiştir. Burada yazarın gizli bir istihzasını da bulmak mümkündür:

Onlar sevilirler, biz beğeniriz. Fakat gizli beğeniriz. Aleni takdir, hem bizim için hem de onlar için zahirî iffete karşı bir cür’et sayılıyor, bilhassa belli başlı bir şair, bir edip tarafından ortaya konulan bir teşvik eseri, veyahut birkaç satırlık takdir, ismetin mübarek kaderini bilmeyenler nezdinde garip düşünceler uyandırıyor.²⁹⁶

“Bir kadının kendi tahayyülünün üzerinde bir neşide sahibesi olması” zamanın şaşkınlık veren hallerindendir. Mihrünnisâ Hanım’ın *Hazine-i Evrak*’ta yayımlanan manzumesi ile Nigâr Hanım’ın “*Efsus*”unun ve diğer manzumelerinin bir başkası tarafından tashih

²⁹⁵ Yetiş, 1979, 116-117.

²⁹⁶ Yetiş, 1980, 192.

edildiği; Fatma Aliye Hanım'ın seçkin eserlerinin babası Ahmet Cevdet Paşa tarafından tashihe uğradığı yönündeki söylentiler, o dönemin kadın şairleri hakkında yapılan dedikodulardan sadece biridir.

Öte taraftan diğer bir yakışıklı duruma da şairelerin kullandığı kelimeler ve bunlar üzerinden “kadınlık” hakkında verilen olumsuz düşünceler olduğunu belirten Ahmet Rasim, şairelerimizin beyit, mısra, ve manzumelerinde görülen “vuslat, visâl, firkat, firak, hicrân, tehasür, zâlim, yar, gönül, aşk, muhabbet, sevdâ, sevmek, nefret, vicdân, pâre, göz yaşları, uykusuzluk, nedâmet, âh ü zâr, figân, nâme” gibi kelimelerin toplumun sosyal ahlâk anlayışındaki bozukluklar sebebiyle müstehcenlik şeklinde algılandığına dikkati çekmiştir.

Koca Râgıp Paşa, Haşmet ve Fıtnat Hanım hakkında tekrarlanarak günümüze kadar gelen bayağı ve müstehcen hikâyelerin çirkinliğine değinen yazar, ahlakı herkesçe bilinen Nigâr Hanım'ın gazelini tahmis eden çirkin bir şiirin, Andelip tarafından yırtılarak o şiiri yazan gencin suratına fırlatılmasını aktarmıştır. Şairiyet gibi nezih ve saf olması gereken bu mesleğin kötü ahlaka ve çirkinliklere kaynaklık ettiği söylentileri karşısında üzüntü duyan yazar, kadınlığın da kendi başına bir şiir ve hayal dünyasına sahip olduğunu belirtmiştir. Ahmet Rasim, kadın şair ve ediplerimiz hakkında kullanılacak üslubun nasıl olması gerektiği konusunda, şaire ve edibelerin hâl tercümelerini gayet edepli bir dille yazan Zihnî Efendi'nin *Meşâhirü'n-Nisâ* ve *El-Hakâik* adlı eserlerini örnek olarak göstermiş ve Zihnî Efendi gibi önemli bir zatın eserlerine ehemmiyet verilmesini önermiştir.

Ahmet Rasim, bununla beraber kadınlığın, “sansür, hafiyelik, Encümen-i Teftiş ve Muayene” gibi matbuatın başına inmiş olan bu belaların arasından sıyrılıp kendilerine has bir yol bulabildiğini, edebî hayatlarını kendi hissi, fikri ve telâkkisi ile devam ettirmeyi başarabildiğini de ifade etmiştir. Gazete ve dergilerin, Osmanlı toplumunun özel günler ve gecelerinde (Ramazan, kandiller, cülus, viladet-i humayun vs.) ancak ayda yılda bir, sayfalarında kadınlarımızın örtülerini açmalarına izin verdiklerini belirtmiştir.

Ahmet Rasim, yerli edibelere iftiralar, yakıştırmalar yapılmasına rağmen George Sand'ın eserlerinin tercümelerine karşı eski ve yeni kalem sahiplerinin hiçbirinin menfi tepki vermemesini “kalem gariplikleri” olarak değerlendirmiştir.

Yazar, Ahmet Mithat Efendi'nin Rus müsteşriklerinden Madame De Lebedeff'le görüşmesinin de toplumumuzda dedikodulara yol açtığını aktarmıştır. Ahmet Mithat'ın bu hanımla kurduğu münasebetin Lebedeff'in bazı eserlerini *Tercüman-ı Hakikat*'te neşretmek ve hakkında değerlendirmelerde bulunarak kadınlığa pâyeye vermek olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, bu durumun Ahmet Mithat hakkında dedikoduların çıkmasına ve Rus casusluğu ile jurnal edilmesine kadar vardırıldığını ifade etmiştir.

İsibdat döneminde kadınlığın manzum ve mensur eserlerin yazımında pek serbest olmadığını bildiren yazar, yine de geleceğe dair kadın edipler adına ümitvardır.

5.3.5. Şiir okuma tarzları

Bilindiği gibi şiir yazıdan ziyade söze dayanan, kimi zaman irticali olarak ortaya çıkan bir söz sanatıdır. Müşterek gazel, kıta, şarkı, rübai, hicviye vs. söylemek, şiir söyleme kuvvetini gösteren zamanın imtihanlarından biridir. Bu imtihanın yapıldığı yerler ise meyhaneler, kıraathaneler, çaycı ocakları, odalar ve birahanelerdir.

Ahmet Rasim'e göre müşterek gazel söylemede, Andelip, Müstecâbizâde İsmet, Celâl, Faik Reşat gibi isimler ileri gelmektedir. Müşterek şiir yazılırken belirli kurallar ve şairlerin kendilerine göre aldığı vaziyetler, takındığı tavırlar vardır: İlk mısrayı söyleyen kişinin baş harfi yazılan mısranın başına işaretlenmektedir. Takdire şayan olan durum, birinci mısranın söylenmesinden hemen sonra ikinci mısranın yazılmasıdır, zira uzun uzun düşünmek “şairin acemiliğine, ilhamının darlığına, fikrî kuvvetinin zayıflığına” yorulmaktadır. Üçüncü kişi epeyce zaman kazandığı için onun da mısrayı yazması kolay olacaktır. Dördüncü kişinin işi daha da kolaylaşmıştır; şiirin konusunun ne olduğunu bildiği için, ikinci mısraın kâfiyesine bakarak mısraı yazmış olur.

Andelip, Müstecâbizâde İsmet, Celâl ve Faik Reşat'ın bir risalede “kıt'a-i ra'nâdır” ibaresiyle yayımladıkları müşterek kıtadan bahseden Ahmet Rasim, şair başına birer mısra düşen bu kıtanın asıl kıymetinin manada değil, terkip süratinde olduğundan bahsetmiştir. Yazar, bu dört şairin de aynı kıtayı ayrı ayrı neşretmelerini komik bulmuştur.

Mülemmaât yazmak, Arapça ve Farsça bilen az olduğu için Mutavassıtîn arasında yaygın değildir. *Ceride-i Havadis*'te çalıştığı sıralarda Şair İsmet'in bir mülemma gazel

yayımlayarak Şuârâ-yı Rum'a meydan okuduğunu ve o günden beri bu gazelin nâziri, naziresi görünmediğini söyleyen yazar, Şair İsmet'in son mülemmacı addolunabileceğini söylemiştir. Mutavassıfın'ın mülemmalardan kaçındığını ancak nesirlerinde Arap ve Fars şairlerinin manzumelerinden şâhitler ve misâller getirerek bir nevi telmih yapmaktan da vazgeçemediklerini kaydeden yazar, Müstecâbizâde'nin bu faaliyeti "bilgiçlik taslamak" olarak gördüğünü belirtmiştir.

Ahmet Rasim'in ilginç ve aynı zamanda eğlenceli makalelerinden bir diğeri "İstibdâd-ı Edebî Zamanında Şiir Okuma Tarzı" unvanlı makalesidir. II. Abdülhamit devri şairlerinin şiir okuma tarzları hakkında bilgi veren, her şairi kendine has bir üslupla değerlendiren yazar, eski tarz şairlerle yeni tarzı benimseyen şairler arasındaki en önemli farkın manzume kalıpları, birbirine uymayan hisler, intihal olmadığını ifade etmiştir. Ahmet Rasim'e göre, her iki taraf da *Mebâni'l-İnşâ*, *Belâgat-ı Osmâniye*, *Sefîne-i Belâgat*, *Tâlim-i Edebiyat* gibi eserlerdeki bedî ve beyana âit sanatlardan faydalanmakla birlikte, aralarındaki fark kelimelerin kullanılmasında ve şiire yerleştirilmesinde görülmektedir. Yeni yetişen şairler, yeni ifade şekilleri ararken, eskiler de kullanıla kullanıla eskiyen ve yıpranmış olan mazmun ve nüktelerin yerine yenileri koymaya çalışmıştır. Bununla birlikte şaire göre asıl fark "şiir okuma tarzına" münhasır kalmıştır.

Ahmet Rasim "İstibdâd-ı Edebî Zamanında Şiir Okuma Tarzı" adlı makalesinde, Ali Rûhî, Hoca Hayret, Muallim Nâci, Müstecâbizâde İsmet, Andelip, Şeyh Vasfî, Hersekli Arif Hikmet Bey, Recaiâde Mahmut Ekrem, Menemenlizade Mehmet Tahir, Nabizâde Nazım, Ali Ulvi, Tepedelenlizâde Kâmil Bey, Faik Reşat, Hakkı Paşazâde Celâl, Adanalı Ziya, Üsküdarlı Safî, Üsküdarlı Talat Bey, Muallim Feyzi, Şair İsmet, Nüzhet Efendi, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif gibi kalem sahiplerinin şiir okuma tarzları ve şiir okurken takındığı edaları tasvir etmiştir. Şiir okuma tarzının bile taklitçileri olduğunu söyleyen yazar, Menemenlizâde Mehmet Tahir'in bu tarzda da Recaiâde'yi taklit ettiğini belirtmiştir. Ahmet Rasim, teknolojik yetersizlikler sebebiyle bunların kayıt altına alınamamış olmasından da üzüntü duymaktadır:

"Ah! Fonograf, gramofon, siz neden 25, 30 sene evvel böyle gelişme istidadı göstermediniz de bunlar kaybolup gitti."²⁹⁷

²⁹⁷ Yetiş, 1980, 103.

Ahmet Rasim, “İstibdâd-ı Edebî’de Edebî Neviler” adlı makalesinde ise şairlerin yazdıkları şiirleri bir başkasına okumak için gösterdiği çabaları, okurken aldığı vaziyetleri tarif ederken, İstibdâd-ı Edebî’de Bir Edebî Mahfil Daha” yazısında da şiir okuyucuları ve dinleyicilerin aldığı hâlleri tasvir etmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

HALK EDEBİYATI HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

Kaynağını halk kültüründen alan ve sözlü kültür ortamında ortaya çıkıp kuşaktan kuşağa aktarılmakla birlikte, yazılı kültürün de egemen olmaya başlamasıyla birlikte çeşitli yazılı eserlere girmeye başlamış olan²⁹⁸ halk edebiyatının, kavram olarak dilimizde kullanılışı 20. yüzyılın başlarından daha geriye gitmez. Avrupa’da 16. yüzyılda Rönesans ve 1789 yılında da Fransız Devrimi’nin yaşanması yeni bir düşünce oluşturmuş, aydınlarda halk yaşamına karşı ilgi uyandırmıştır. Aynı zamanda bu süreçte Avrupa’da ‘halk’ ve ‘ulus’ kavramları günümüzdeki anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır. Oysa ekonomik ve siyasal sıkıntı içerisindeki Osmanlı böyle bir süreci yaşayamamıştır.²⁹⁹ Tanzimat’ın ilanından sonra İbrahim Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi, Batı edebiyatı ve kültürünü yakından takip eden üç önemli edebiyat adamının halk edebiyatına yönelik çalışmaları dikkati çekmiş ve bilimsel olarak - özelde halk edebiyatı, genelde ise halk bilimi ile ilgili - çalışmalar yoğunlaşmıştır.

Genel Türk edebiyatının bu şekilde parçalara ayrılmasını, “Halk Edebiyatında Mizah” başlıklı yazısında Ahmet Rasim şu şekilde ifade etmiştir:

Sanırım cahillik olacak!

Otuz, kırk sene evvel biz bir türlü edebiyat biliyorduk; sonra durup dururken, bu edebiyatı ikiye böldüler. Bir parçasına eski, bir parçasına da yeni dediler. Süphânallah!... Bir hamur, bir fırın, çıkan ekmeğin bir tarafı bayat, öteki tarafı taze!.. Bu nasıl olur.³⁰⁰

Yazısının devamında ironik ve şaşkınlık belirten ifadelerine devam eden Ahmet Rasim, nihayetinde “hepsinden daha zırlak, ağlamış yüzlü” olarak tarif ettiği halk edebiyatı modasının çıktığını ifade etmiştir.

²⁹⁸ Oğuz, M. O., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akpınar, R. B., Arslan, M., Yılmaz, A. M., Eker, G. Ö., Saltık Özkan, T. (Editörler). (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Birinci Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları, 1.

²⁹⁹ Helimoğlu Yavuz, M., Pilancı, H., Öztürk, A., Tura, M. (Editörler). (1998). *Türk Halk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 7.

³⁰⁰ Dizdaroğlu, H. (Editör). (1989). *Muharrir Bu Ya*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 347.

Ahmet Rasim, halk edebiyatı ve Türk temaşa sanatı hakkında yazdığı makalelerinden bir kısmını, 1908 yılından beri çeşitli gazetelerde yayımlanan makalelerin 1927 yılında kitaplaştırılmasıyla oluşan, “*Muharrir Bu Ya*” adlı eserinde görebiliriz. Yazarın bu eserinde eski temaşalar ile ilgili 12, halk edebiyatıyla ilgili 4 makalesi bulunmaktadır. Bunun dışında yazarın kitaplarına girememiş olan bu konudaki makaleleri de vardır. Ahmet Rasim, bu makalelerde anılarının, duyularının ve araştırmalarının renkli bir kompozisyonunu okuyucularına sunmaktadır.

6.1. Geleneksel Sahne Sanatları

Sahne kelimesi dilimize Arapça’dan geçmiştir. Anlamı ise ‘sahanlık, düzlük, alan’dır. Dilimizdeki kullanımı, Fransızca tiyatro sahnesi anlamındaki “scène” kelimesini karşılamak için ilk kez Şemsettin Sâmî Bey tarafından önerilmiştir.³⁰¹ Kullanmış olduğumuz başlıkta da sahne; Karagöz, Meddah, Orta Oyunu gibi gösterim biçimlerinin gerçekleştiği mekanları kapsamaktadır. Adı geçen gösterim biçimleri Türk tiyatro tarihi içerisinde “halk tiyatrosu, genel Türk Tiyatrosu, seyirlik oyunlar, temaşa sanatları gibi farklı başlıklar altında da ele alınmış ve tanımlanmıştır.

Ahmet Rasim’in yaşadığı yıllarda bir taraftan Karagöz, Orta Oyunu, Meddah gibi geleneksel Türk temaşa sanatı son demlerini yaşarken, diğer taraftan Avrupalı tiyatrolar, komediler, kantolar, operalar, Direklerarası’ndaki eğlenceler dönemin kültür hayatında varlık göstermektedir. Hemen her konuda kalem oynatan Ahmet Rasim, yaşadığı dönemin bu eğlence hayatından da eserlerinde bahsetmiş, bu konuda edindiği bilgileri ve izlenimlerini son asrımızın bir aynası olarak yansıtmayı bilmiştir.

6.1.1. Karagöz

Türklerin Karagöz oyunu, “Hayal-ı Zill” adı da verilen ve kendine has bir tekniği olan gölge oyunudur. “Perde Oyunu, Çadır Hayal” adları da verilmekle beraber bugün Karagöz Oyunu olarak bilinmektedir.³⁰²

³⁰¹ Nişanyan, S. (2007). *Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Adam Yayınları, 412.

³⁰² İvgin, H. (2000). *Karagöz ve Kukla Sanatımız*. (Birinci Baskı). Ankara: Ekip Grafik Matbaası,5.

Karagöz oyunlarının tekniği, bölümleri, konuları, kişi kadrosu gibi yönleri üzerinde durmayan Ahmet Rasim, oyunun tarihi kökeniyle ilgili olarak kısa bir bilgi vermiştir. “Bizde, seyirlik oyunlar tarihi için, tiyatro konusunda Naum’un Beyoğlu’nda ilk açtığı yerin açılış günü esas tutulabilir”³⁰³ diyen Ahmet Rasim, bizde Karagöz için çeşitli rivayetlerin olduğu, Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sinin birinci cildinde bu oyunun çok eskiden beri var olduğu; Hacivat ve Karagöz haklarında mitolojik nitelikte bilgilerin de yer aldığı bilgisini vermiştir. Karagöz oyununun tekniğiyle ilgili olarak, Kâtip Salih’in Karagöz perdesinde perde içinde perde açarak, oyunculara kanto söyleterek yenilikler yaptığını ifade eden yazar, o zamanlar, bunun Karagözcülükte geleneğe aykırı olduğunu iddia ile; “alafranga Karagöz oynatıyor, bu nasıl olur? diye aleyhinde bulunan muhafazakârlar bile görülmüş, işitilmiştir” şeklindeki itirazlara işaret eder.³⁰⁴

Devrin önemli Karagözcülerinden hareketle konuya değilen Ahmet Rasim, “*Muharrir Bu Ya*” adlı eserinin beşinci makalesinde devrin önemli Karagözcüsü ve Orta Oyunu sanatçılarından birisi olarak gördüğü Kel Hasan’ı ele almıştır.

“Masallarımızdaki Keloğlan, sahnelerimizdeki Kel Hasan...” benzetmesiyle başladığı yazısında, bu kendiliğinden yetişen sanatkârın hastalığından dolayı duyduğu büyük üzüntüyü dile getiren yazar, sanatkârın Karagöz oyunları üzerine de bilgiler vermiştir. Verilen ilk bilgiler anı türündedir ve Ahmet Rasim’in çocukluk döneminden izlenimlerdir. Kel Hasan’ın Karagöz oynatma daveti üzerine arkadaşlarıyla birlikte davete icabet eden Ahmet Rasim, eski bir ahırdan bozma bir mekânda icra edilen bu Karagöz oyununu şöyle ifade eder:

O gece yemekten sonra gittik. On, on beş çocuk, bir iki sakallı, bıyıklı kimseler vardı. Aktardan aldığı kağıt takımıyla oynattığı için şekiller belli belirsiz görünüyor, perde gergin olmadığı gibi, sahnedeki bez de kalın düştüğü için Karagöz, Hacivatmuhâvereleri

³⁰³ Dizdaroğlu, 1989, 91.

³⁰⁴ Ahmet Rasim, *Şehir Mektupları*’nın 36. Mektubunda (1. cilt) “Hayalî Kâtip Salih! “Sahte Sakal” oynuyor. Matmazel Kâğıt-Amelya bir perdede, Matmazel Devederisi iki perde kanto söyleyeceklermiş” ifadeleriyle Kâtip Salih’in Karagöz perdesinde kağıttan (mukavvadan) ve devederisinden müteşekkil “suret”lerle devrin meşhur kantocularına şarkı söylediği bilgisini verir. Öte yandan yazar *Şehir Mektupları*’nın 111. Mektubunda (2.cilt) “bilginlerimizden yanardöner mizaçlı biri geçen sene Ramazan ayında, hani şu meşhur Hayalî Kâtip Salih Efendi yok mu, işte onun hayal oyunu (Karagöz) işini süslü bir tarza döktüğünü bir gazetede anlatarak uzun uzadıya takdir” etmesiyle meraklanan ve arkadaşıyla birlikte izlemeye giden Ahmet Rasim, “sürekli esnememize rağmen ve oyunda bir yenilik görmeyi beklediğimizden sonuna kadar bekledik, maalesef yeni bir şey görmedik. Hep eski hamam eski tas. Diğer gecelerde daha güzel oyunlar oynanıyorsa orasını bilemem. Lakin bizim bulunduğumuz gecenin hâli böyleydi” şeklinde farklı bir yorumda bulunur. Çetin Ongun, 2013, 324-326.

işitildiği halde ikisi de sık sık görünmez oluyordu. Bununla birlikte hoşumuza gidiyor, gülüşüyorduk.³⁰⁵

Ahmet Rasim'in dile getirdiği ve bütün olanaksızlıklara rağmen sanatkârın gerçekleştirdiği bu oyun, dönemin Karagözcülerinin içinde bulunduğu olanaksızlıkları da yansıtmaları bakımından önemlidir. Bununla birlikte, bu tarz oyunların revaçta olduğunu yine bu anılardan anlıyoruz. Yapılan sünnet düğünleri münasebetiyle hokkabaz, Karagöz, Orta Oyunu gibi oyunlar oynamak oldukça yaygındır. Kel Hasan'ın, Darüşşafaka'da gerçekleştirilen bir sünnet düğününde Orta Oyunu'nda rol aldığını da yine bu hatırlarda ifade edilmiştir.

Kel Hasan'ın yanı sıra dönemin ünlü komikleri, Karagözcüleri ve Orta Oyunu oyuncularından da bahseden ve onu diğer komiklerle kıyaslayan yazar, Abdürrezzak ve Hamdi'nin Kel Hasan'dan daha üstün bulunduğunu da şu sözlerle ifade etmiştir:

Kel Hasan, o günlerde meşhur Amerika Tiyatrosu'nda oynayan Abdürrezzak ile Avrupa Tiyatrosu'nda oynayan Hamdi'den, bu iki eşsiz komikten sonra geldiği için pek ilgi göremiyordu. Özellikle Amerika Tiyatrosu'ndaki şantöz küçük, büyük Amalya'lar, Avrupa Tiyatrosu'ndaki aktrislerden –ölmüş- Peruz ile Arnik'ler, Küçük Virjini gibi petalyalardan göz açtığımız olmadığı için, Kel Hasan nerede oynarsa oynasın aldırıyorduk. Bazen kumpanyası dağılır, ya Abdi'nin veyahut Hamdi'nin tiyatrosunda komedi oynar; bazen “büyük oyun” yani “dram”lık piyeslerde ikinci komik olarak iş gördüğü de olurdu.”³⁰⁶

Ahmet Rasim yazının devam eden kısımlarında, gördüğü sahne âlemlerinin isimlerini de kaydetmiştir:

Karagöz, Kukla (alaturka, alafranga), Hokkabaz (alaturka, alafranga), Orta Oyunu, pandomimalar, panorama çeşitleri, menzil cambazları, cambazhâneler, Kesikbaş, şişman kadın, hem canlı hem sağ deniz canavarı, tulûat, Osmanlı tiyatroları, meddahlar, köçekler, çengiler, pehlivanlar, koç, horoz, deve dövüşleri, at eşek (karakaçan) yarışları. Bunlardan başka mahallelerde: esir almaca (koşu yarışması), pişti (top oyunu), uzun eşek (birdirbir'in uzun) Kale oyunu: şimdiki futbolun iptidâî şekli, uçurtma yarışı adlarındaki gün oyunları vardır.³⁰⁷

³⁰⁵ Dizdaroğlu, 1989, 54.

³⁰⁶ Dizdaroğlu, 1989, 56.

³⁰⁷ Dizdaroğlu, 1989, 57.

Son dönem araştırmacıları tarafından³⁰⁸ tiyatroyla ilişkilendirilen bu gösterim üzerine kurulu şenliklerin önemi, Ahmet Rasim tarafından da dile getirilmiş, bütün bu sahne oyunlarının kültür hayatımızdaki önemini vurgulanmıştır: “Saydığım şu sahne eğlencelerinin ayrı ayrı, uzun uzadıya yazılması bizde sanatın tarihçesine başlangıç olacak bir kıymet ve ehemmiyet taşımaktadır”³⁰⁹ diyerek bu kültür mirasları üzerine çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

“**Karagöz İle Orta Oyunu**”³¹⁰ makalesinde yazar, Orta Oyunu ile Karagöz oyunlarını çeşitli unsurlar bakımından kıyaslamıştır. Yazara göre, Orta Oyunlarının repertuarı çok sınırlıdır. Orta Oyununun Karagöz’ün oyunlarını, taklitleriyle birlikte adeta çalmış gibi göründüğünü belirtmiştir. Yalnız şu fark var ki, Karagöz oyuncularını arasında Rum, Ermeni hayâl-bazlar bulunduğu hâlde, Orta Oyunu’nda belli başlı dört beş Müslüman Kavuklu’dan fazla görünmüyordu.

Ahmet Rasim daha sonra eski ünlü hayalcilerin isimleri ve oynadıkları yerler hakkında bir liste vermiştir. Bu listede yer alan hayalciler ise şunlardır: Tahir Efendi, şekerci Derviş, Enderunlu Hakkı Bey, Enderunlu Tefvik Efendi, Arsen, İki Yanlı Kevork, Takfur, Kör İmam, şeyh Fehmi Efendi, Yemenici Andon, Haydar Pehlivan, Müştak Baba, Kantarcı Hakkı, Hayal Küpü Emin Ağa, Cerrah Salih Efendi, Darphaneli Hafız Efendi, Püskülcü Hüsnü Efendi, Hacı Yorgi.

Karagöz ile Orta Oyunu’nun sahnelenme performansı hakkında da bir değerlendirme yapan yazar, Karagöz’ün sahnelenmesinde daha büyük çaba ve marifetin gerekli olduğunu savunur:

Karagözcülük, her hâlde, Orta Oyunculuga göre daha çok bir taklit istidadına muhtaç görünür. Hayâlcî, perde arkasında Orta Oyunu’nun zurna, çift nakkaresine karşılık hem şarkıcı, hem tef çalıcı, Hacivat’ta Pişekâr, Karagöz’de Kavuklu rollerini yaptığı gibi; aynı şekilde Bursalı Leyla, Kanlı Nigâr rollerinde zenne taklidi yapar; Acem, Rum,

³⁰⁸ And, M. (1959). *Kırk Gün Kırk Gece: Eski Donanma Ve şenliklerde Seyirlik Oyunları*. (Birinci Baskı). İstanbul: Tac Yayınları; Faroqhi, S. (1998). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. (Çev. Elif Kılıç). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. (Eserin Orijinali 1995’te yayımlandı)

³⁰⁹ Dizdaroğlu, 1989, 58-59.

³¹⁰ Dizdaroğlu, 1989, 86.

Ermeni, Kayserili, Arnavut, Laz, Sarhoş, Tuzsuz, Yahudi, Bebe Rûhi, Kınnap-zâde, Tatar, Kocakarı, sonra sonra muhâcir taklitlerini de beğendirecek şekilde yapar.³¹¹

Bahçe Oyunu gibi büyük oyunlarda, şarkıların zenginliği de dikkati çeker. Perdede beş on kişinin toplanması, kavgaları, konuşmaları, dalaşmaları, değneklerin çoğalmasını gerektirdiği için, o değnekleri idare etmek gerçekten pek güç bir idmana bağlıdır.³¹²

6.1.2. Orta Oyunu

Metinsiz, doğaçlama bir tür olan Orta Oyunu, Batılı tarz tiyatro uyum çabasında “Tulûat” adında yeni bir tarza dönüşmüştür. Bu tiyatro, geleneksel Osmanlı tiyatrosundan farklı olarak sahne üstünde oynanmış, fakat Batılı anlamdaki tiyatrodan farklı olarak da yazılı metne dayanmamıştır. Yani bir anlamda Tulûat Tiyatrosu, belli farkları olmakla birlikte geleneksel tiyatronun sahne üstünde oynanan şekli olmuştur.³¹³

Karagöz, Meddah ve Orta Oyunu, aynı ortamın türleridir. Orta Oyunu, genellikle içyapı unsurları bakımından (tipler, konu, oyun tekniği vb.) benzerlikleri nedeniyle, Karagöz'ün sahneye inmiş şekli olarak tanımlanmıştır. İcracıları aynı kişiler olup farklı türleri icra ederler.³¹⁴ Ahmet Rasim de, “perde”den yere inmiş bir Karagöz olarak gördüğü Orta Oyunu için “sahneye yükselmekle Karagöz'ün inkısarına uğramış, iki perde arasında kalmış”³¹⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Orta Oyunu'nun ortaya çıkışı hakkında tarihsel bilgiler de sunan Ahmet Rasim, III. Selim ve II. Mahmut'un gidiş ve eğleş olayları, yani padişahların saray dışına yaptıkları gezintilerde düzenlenen özel törenlerde Orta Oyunu'nun adına bile rastlanmadığını ifade etmiştir. Orta Oyunu'nun en geçerli olduğu zaman olarak da Abdülaziz devrini işaret etmiştir. Daha sonraki yazısı “Raks, Taklit, Oyun”da ise, bu görüşlerinden vazgeçip bir düzeltmeye gitmiştir:

Her ne kadar geçenki makalede Orta Oyunu'na “perdeden yere inmiş bir Karagöz” demiş ve Orta Oyunu'na III. Selim devrine ait oyunculuklarda bile rastlanmamış dedim ise

³¹¹ Dizdaroğlu, 1989, 86.

³¹² Dizdaroğlu, 1989, 86.

³¹³ Baltacıoğlu, İ. H., (1941). *Tiyatro*. (Birinci Baskı). İstanbul: Sebat Basımevi, 25-26.

³¹⁴ Artun, E. (2008, 25-27 Aralık). Tarihsel Süreçte Değişen Geleneksel Tiyatromuz. Halk Kültürü Tiyatrosu Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.

³¹⁵ Dizdaroğlu, 1989, 86.

de, bu isnât, ancak ben yaşta olan kişilerin Hamdi, Abdürrezzak, Agâh gibi Kavuklular yönetimindeki genel Orta Oyunları içindi. Yoksa, bu oyunun da bizde eskiliği vardır.³¹⁶

Ahmet Rasim, “**Raks, Taklit, Oyun**” adlı makalesinde, bizde Orta Oyunu’nun kaynağı hakkında edindiği şifahi bilgileri de aktarmıştır:

Söylenti çeşidinden olmak üzere, işittiğime göre; bizim bildiğimiz Orta Oyunu, ilk defa, III. Selim zamanında tımarhânedede delilere oynanmıştır. Fatih’in Fatih civârında te’sis etmiş olduğu tımarhânedede saz takımı bulunduğuna göre, o zamanlarda, delileri mûsiki ve eğlence ile oyalandırıp neşelendirmek sûretiyle tedâvilerine ihtimâm etmek usûlü vardır. (...) III. Selim zamanında tımarhânedede oynayan Kolun başı, Ali Ağa adında biri imiş. Ali Ağa’nın, Abdülaziz Hân’ın Karagözcüsü ünlü Rıza Efendi’nin babası olduğu da ayrıca söylenir. Bana bu bilgiyi veren zât, Orta Oyunu’nun sonra sonra saraya geçmiş olduğunu söyledikten başka Mecidiye, Râmiz, Davutpaşa kışlalarında bayram gündüzlerinde saz çalınıp, gecelerinde Orta Oyunu oynandığını da eklemiştir. Kavuklu rolünü meşhur Kôr Mehmet’in îcâd etmeyip Mısırçarşılı Aktar Şükrü adında bir zât tarafından îcâd edildiğini yeni duydum. (...) Pişekâr’ların da meşhurları Hamamcı Süleyman, Hamdi’nin Kolundaki Tosun Efendi ile Halil, Mehmet Çavuş ve en sonra Küçük İsmail Efendi’lerdir.³¹⁷

Ahmet Rasim, daha sonra Orta Oyunu kollarını iyi bilen zâttan aldığı bilgileri paylaşmıştır. Bu zâta göre, Orta Oyunu kolları Han Kolu ve Zuhûri Kolu olarak ikiye ayrılır. Kolların oynadıkları oyunların da listesi verilmiştir. Hangi oyunu hangi kolun oynadığını da gösteren ve 26 oyundan oluşan Orta Oyunu repertuarı şu şekildedir:

1. Mandıra (Zuhûri Kolu yâni Hamdi oynarmış), 2. Kır Mandırası (Han Kolu oynarmış), 3. Ters Evlenme (Zuhûri Kolu), 4. Ortaklar (Zuhûri ve Han Kolları), 5. Bahçe Safası (Zuhûri Kolu), 6. Ağalık (Zuhûri Kolu), 7. Kütahya (Zuhûri ve Han Kolları), 8. Ferhat ile Şirin (Zuhûri Kolu), 9. Tahir ile Zühre (Zuhûri Kolu), 10. Ödüllü (Zuhûri ve Han Kolları), 11. Kuyulu (Han Kolu), 12. Hamam (Zuhûri Kolu), 13. Kızgınlar (Zuhûri Kolu), 14. Kanlı Kavak (Zuhûri Kolu), 15. Büyük Evlenme (Zuhûri Kolu), 16. Sünnet (Zuhûri Kolu), 17. Salıncak (Zuhûri Kolu), 18. Yalova Safası, 19. Eczane, 20. Sandıklı, 21. Cambazlar, 22. Çivi Baskını, 23. İzmir Baskını, 24. Yazıcı, 25. Tımarhâne, 26. Âşıklar... vb.³¹⁸

“**Oyun, Orta Oyunu!**” adlı yazısında, Orta Oyunu’nun sahneye çıkmasıyla ortaya çıkan çeşitli konular üzerinde duran yazar, başta “komiklik davası”na değinmiştir. Borazan Tevfik’in bir sözünden alıntı yapan yazar “Orta Oyunu’nun güzelliği, hoşluğu, her oyuncunun bir türlü komik olmasındandır” sözünün yabana atılmaması gerektiğini savunmuştur.

³¹⁶ Dizdaroğlu, 1989, 94.

³¹⁷ Dizdaroğlu, 1989, 96-97.

³¹⁸ Dizdaroğlu, 1989, 97-98.

Orta Oyunu'nda güldürü unsurunu yakalamak için kullanılan vasıtalarından birisi de kıyafet olarak görülmüştür. “**Kavuklu İle Pişekâr Kıyafeti**” adlı yazısında Ahmet Rasim, Orta Oyunu'nun bu iki aslı oyuncunun kıyafetleri hakkında açıklamalarda bulunmuş, bu unsurun oyundaki işlevine dikkati çekmiştir:

Kavuklu, bâzı antika kıyâfet resimlerinde gördüğümüze göre, eski İstanbul efendisi yâni şehrin hem belediye başkanı, hem de zâbita reisi kıyâfetini giyinmiş görünür; bu sebeple başına, kulağa kadar geçen urfi destarlı, dilimsiz bir kavuk; sırtında yenleri bol, genişçe etekleri dizkapağından aşağıya indiği için uçlarından beldeki enli kuşağa bağlı, çoğu zaman al, kırmızı hafif bir biniş; bacaklarında aynı renkte yahut başka kesim, başka biçim, başka renk bir yarım şalvar veya çakşır; ayaklarına da, evvelce belirttiğim gibi, cedik pabuç giyerdi. Kavuklu'nun bu kıyafeti, Hamdi'de olduğu gibi, öteki Kavuklularda da değişmez bir kıyâfettir. Değişmez, değişse bile sanki oyun geleneklerine aykırılık meydana getirir gibi görünürdü.(...) Pişekâr'a gelince; bunun kıyâfeti çok kere değişirdi. Hamdi'nin ilk Pişekâr'ı Tosun Ağa'nın kıyâfeti etrâfiyla hatırımda kalmamış ise de, sırtında kenarları dış taraftan birkaç parmak eninde kürkle kaplı olduğunu sanıyorum. Küçük İsmail, âdetâ Hacivat külâhı giyer, sırtına eskiden kuburikli denilen kolları dar, kenarları “göstermelik” tarzında kürklü bir zıh ile firdolayı çevrilmiş, hırkaya da setrîye, mantoya da benzer bir şey giyerdi.³¹⁹

Oyunlarda kullanılan araç gereçlerden olan ve Orta Oyunu terimince papel denildiği halde halk arasında şakşak olarak adlandırılan değnek de Ahmet Rasim'in dikkatini çekmiştir. Meddah tiyatrosunda da aksesuar olarak kullanılan değnek, jestleri vurgulamada ve ses efekti çıkarmada önemli bir işlev yüklenmiştir. O yıllarda bu değneğin kullanılış amacını o kadar araştırmasına rağmen bulamayan Ahmet Rasim, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

Değneğin kullanılış sebebini, o kadar araştırdığım hâlde, bulamadım, Acaba, orkestradaki şeflerin kullandıkları değnek gibi bir hususî işâret midir? Asâ'dan başlayarak bekçi sopasına kadar varan, elde taşınır ve taşıyana az, çok bir âmirlik durumu verir bu çeşit âletlerin “idâre” hususundaki işgüzarlığı herkesçe bilinirdi. Şu hâlde Pişekâr'ın, kullandığı bu âlet yardımı ile, oyun-başı olduğu düşünülebilir. Mâlûm olduğu üzere, bastonun, kıyafeti tamamlamada oldukça bir ehemmiyet vardır, Soplanın da korku ile karışık saygı uyandırmada, aynı rolü oynadığı hiçbir zaman inkâr edilememiştir.³²⁰

“**Tuluâtçılık**”³²¹ adlı yazısında bu sanatla ilgili edindiği bilgileri aktarmaya devam eden Ahmet Rasim, bizde “Orta Oyuncululuğu” denilen tuluât kumpanyalarının “şano” denilen tiyatro sahnelerine yükselişini de tiyatro tarihimizde bir inkılâp devresi olarak

³¹⁹ Dizdaroğlu, 1989, 126-128.

³²⁰ Dizdaroğlu, 1989, 129.

³²¹ Dizdaroğlu, 1989, 60-64.

değerlendirmiştir. Yazar, bu makalesinde **Orta Oyunu'nun önemini** ve bunların küçümsenmemesi gerektiğini de vurgulamıştır:

Orta Oyunu, Zuhûri Kolu, Han Kolu adlarıyla ünlü ve imtiyazları padişah buyruğu ile kuvvetlendirilmiş olan bu türlü sahne oyunlarını küçümseyip geçmemelidir. Çünkü bunlar; Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunan çeşitli milletlerin su yüzüne çıkmış yaratılışlarını ve karakterlerini, konuşma şekillerini, kıyafetlerini; ev, bahçe, hamam, kahve, meyhane, cemiyet yaşayışlarını, geçimlerini bize mahsus olan hovardalık, çapkınlık, kabadayılık, üstünlük taslama ve emretme, zorbalık âlemlerini; o zamanın kadınlık hâllerini elden geldiği ölçüde seyircilerin gözlerinde canlandırır, hünerli ve mizah usulünde ciddi görünen olaylardan meydana gelmiş sahnelerden ibaretti.³²²

Ahmet Rasim, Orta Oyunu'nu dekor, orkestra, sahne, kulis, loca, koltuk, gişe, direktör, rejisör, yazar, prova, fasıl, dans vs yönünden Avrupa tiyatroları ile karşılaştırmıştır. Ona göre bizim temaşa sahnemiz “şimdiki en ileri, büyük Avrupa tiyatrolarının basiti olmakla beraber, bir dereceye kadar bir memleket, bir hükûmet içinde yaşayan çeşitli kavimler arasındaki, münasebetleri, çoğunlukları, azınlıkları göstermeye yarayan kaba, ince kopyaları³²³”dır. “Yeni Dünya” ile “Dükkan” adı verilen bölümden oluşan tiyatro sahnemizin de ilkel kaldığını ifade eden yazar, “Eski Romalıların, Yunanlıların ‘anfiteatr’ları ne ise bunlar da o, yahut düzeni, eklentileri, yapılışı bakımlarından basitidir”³²⁴ ifadelerini kullanmıştır.

Orta Oyunu'nun, bizde tam bir Türk Komedi oluşturamamasının nedeni üzerinde de duran Ahmet Rasim, bu durumu “sade ve halkın ilgi gösterdiği konular”dan oluşan konularımızın yetenekli bir yazar tarafından geliştirememesine bağlar: “Bizde de bir Molière çıkıp da bu konuları yükseltmeyi başarsaydı, Bir Comédie- Française (Komedi Fransız) gibi bir Komedi Türk meydana gelirdi.”³²⁵

Ahmet Rasim yazısının devamında, Orta Oyunu'ndaki müzik ve çalgı aletleri, bunların oyundaki işlevi ve önemi; köçek, çengi, saz takımları vs. hakkında bilgiler vermiştir. Daha sonra Orta Oyunu'nun asli kişileri olan Pişekâr ve Kavuklu'yu tanıtmıştır. Bu başkişilerin oyundaki tiplerine, rollerine dair verdiği bilgilerden sonra oyunun bölümleri, bölümler arası geçişler hakkında da kısa bilgiler sunmuştur.

³²² Dizdaroğlu, 1989, 60-61.

³²³ Dizdaroğlu, 1989, 61.

³²⁴ Dizdaroğlu, 1989, 61.

³²⁵ Dizdaroğlu, 1989, 61.

Macar Akademisi üyelerinden olan Türkolog Ignacz Kunoş'un Orta Oyunu hakkında yazmış olduğu kitabın içindekilerden bir kısmına da itirazlarda bulunan yazar, Kunoş'un bu konudaki incelemelerinin, yalnız dış görünüşe dayalı, sathi olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra da "mükemmel bir Orta Oyunu'nda" bulunması gereken oyuncularını ve **oyunda yer alan tipleri** sayar. Bu tipler Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki bütün toplulukları simgelemektedir. "Dârulbedayi Trupu'ndan başkasında tulûat meselesinde Orta Oyunlarını öne geçirişim, buradaki tulûatın daha genel, asra daha uygun oluşundandır" ifadeleriyle de Orta Oyunu'nun çağa uygun olduğunu vurgulamıştır.

Orta Oyunu'nun kıyafet, lehçe, ve düzen - sıra değişimini bir "bozulma" olarak değerlendiren yazar, orta oyununun sahneye çıkmasıyla geçirdiği değişimleri "**Orta Oyunu'nun Bozuluşu**" başlıklı yazısında şu şekilde ifade etmiştir:

Orta Oyunu sahneye çıkmakla yalnız ayağı yerden kesilmiş olmadı, asıl yapısına da epiyi değişiklik geldi. Önce, sırası ve düzeni bozuldu. (...) Kavuklu, tıpkı Tanzimât'ı takip eden Elbise Tüzüğü uyarınca başındaki kavuğunu, sırtındaki cübbesini, yırtmaçlı entârisini, belindeki kuşağını, bacağındaki şalvarını, ayaklarındaki paşmağını yâni çedik pabucunu çıkardı; bunların yerine başına, kalıba girse Firengin "silindir" dediği uzun resmî şapkasını andıran uzun, buruşuk bir fes; sırtına bir ceket, bir padesü bozması, arada sırada kolları kopuk, hayderî taklidi bir sako; beline muhâfazakârlık duygusunu göbek adı seçtiğine delil olacak imiş gibi bir kuşak; bacağına eski millî kıyafetten sıkma'ya, dizlik'e, yarım şalvara benzer, paçası bol, dar bir pantolon; ayaklarına ne serhatlik'e ne lapçin'e ne de çediğe benzer, yanı olmayan potin, yarım kundura takarak; kaşlarına kömür, yanak ve burnuna allık, gözlerine sürme sürerek; saçını, sakalını ile Karagöz'ün soygunluğu gibi bir çıplaklık ile cascavlak kaldı. Adı, "Kavuklu" iken, "maskara" oldu.³²⁶

Kavuklu'nun bu tiyatroya kıyafetini inkılap sonuçlarına bağlayan yazar, "yapmacık"lığa dikkat çekmiştir. Bir Avrupalı tiyatro tenkitçisinin ilk seyredişinde, Orta Oyunu sanatçısını, kendi memleketindeki at cambazhanelerindeki klavun'ların³²⁷ basit hallerinden ilham alan bir komik olmak üzere tasvir edebileceğini dile getiren Ahmet Rasim, kendisinin ve seyircilerin fikirlerini ise şu sözlerle ifade etmiştir:

Bizlerin yâni seyircilerin düşünceleri sorulacak olursa, bu klavun değil, bir pandomima Paskal'ın, kıyâfetçe bambaşka bir kopyası biçimine girmiş, söyleyici, fakat, mimik sanatınca tamamıyla taklitçisi idi, diyebiliriz. (...) Hattâ Kel Hasan, bu sahne kıyâfeti ile,

³²⁶ Dizdaroğlu, 1989, 67-68.

³²⁷ Klavun: Sirklerde yüzleri aşırı boyalı, elbiseleri renk renk komik kişiler. (Dizdaroğlu, 1989, 72.)

Orta Oyunlarında başlangıçta temsil ettiği “mahalle piçi” rolünün alafrangasını oynuyor sanılırdı.³²⁸

Orta Oyunu'nun kıyafetini hem bize hem de Avrupa'ya asla benzemez bir şekilde değişikliğe uğratan inkılâp, Kavuklu'yu lehçe bakımından da değişikliğe uğratmıştır. Tiyatrosever ediplerimizin “monolog, fantezi” dedikleri ünlü tekerlemeler, yani Orta Oyunu'nun başındaki Kavuklu ile Pişekâr'ın konuşmaları da yazara göre soğuk bir vaziyet almıştı. Yeni komik, halk tabakasının da aşağıları diliyle sövüp saymadıkça güldüremez bir hale gelmişti. Bu tiyatrodaki yüzüne karşı sövülüp sayılan şahsiyete çevrilen de Pişekâr olmuştu.

“Orta Oyunlarında Kadın” ve “Orta Oyununda Kadın” başlıklı iki yazısıyla konuyu genişleten Ahmet Rasim, öncelikle **taklit** üzerinde durarak, Orta Oyunlarında taklit unsurunun güldürmek hususunda, Kavuklu rolüne nispetle ikinci derecede önemli olduğunu vurgulamıştır. Kadın rolüne çıkan erkek oyuncu olarak, **zennelerin** sahnede yer alışı ve kıyafetleri hakkında bilgiler sunan Ahmet Rasim, kadınların sadece ses, söyleyiş olarak değil, hangi haller ve hareketlerle de taklit edildiği üzerinde durulmuştur.

Zenne gurubu; hemen dâima, önde bir kocakarı onun ardında genç kızı veya gelini ile arkada ya koltuğunda bir bohça yahut elleri göğsünde kavuşuk zenci bir cârîye şeklinde meydana gelir, bunlara arada sırada bir aptal oğlan da katılırdı. Bu Aptal'ın, bâzen Kavuklu ile berâber çıktığı da görülürdü. Bu hâlde, ya Kavuklu'nun oğlu veyahut emeksiz denilen evlâtlığı, üvey çocuğu rolünü yapardı.³²⁹

Zenne, kıyâfetçe, “yaşmak, ferâce” modası devrine uyardı. Oyun sâhibinin elinde hangi moda ferâce varsa, onu giyerdi. Düz etek, iki etek, uzun etek ferâcelere de rastlanırdı. Bundan da anlaşılıyor ki, zennede ferâce asıldı. Kocakarı ile Orta Oyunu terimince kayarto denilen zenci cârîye veya dadı, bazı düz etek ferace giydikleri gibi; yaşmak yerine kalınca bir başörtüsüyle başlarını sıkıca sarıp yalnız yüzlerini açık bırakırlardı. (...) Paşmak, yani ayakkabı da, ekseriyâ sarı çedik pabuç idi.³³⁰

Zennede aslanan giysi durumundaki ferace hakkında bilgiler veren Ahmet Rasim bu feraceyi şöyle tarif etmiştir:

Zenne, ekseriya, geniş yakalı, kollu, çift etekli çeşidinden giyer, yaşmağın alt kısmına – bıyıkları örtmek için- kadın tülbindini koyarak bu feracenin yarı açık göğüslüğünden içeriye yayarak, bazen bu göğüs yerine yapma gül veya başka bir çiçek takardı. Bunun

³²⁸ Dizdaroğlu, 1989, 69.

³²⁹ Dizdaroğlu, 1989, 110.

³³⁰ Dizdaroğlu, 1989, 110-111.

ayağında çedik pabuç yoktur. Hem de ayağına bakmaya gelmez. Bir dereceye kadar bir kadın görünüşü veren şu kıyafeti, ayaklara bakılınca gözden düşer. Çünkü o koca erkek ayakları, şimdiki deyimlere, insanı hayal kırıklığına uğrattırdı!³³¹

Kavuklu'nun dikkatini çekecek şekilde kırıtp sırtarak yürüyen Kayarto'nun, yani zenci cariyenin kıyafeti ise, “mama dadı kıyafetinde; yüz, kalın ve beyaz bir örtü arasından fırlak; sırtta açık yahut koyu bir yeldirme; ayaklarda potin, yarım kundura, bazen bir tulumbacı yemenisi (...)” ifadeleriyle tarif edilmiştir.

Ahmet Rasim, Orta Oyunu'nda oyuncuların karşılıklı bakışlarında neler anlatmak istediğini anlamak için, sırlarını ve meramlarını anlatmak hususunda eski kadınlığımızın nazı, kırıtpma, cilve ile karışık hareketlerini ve davranışlarını mutlaka bilmek gerektiğini söyler. Sonrasında dönemin meşhur zennelerinden örnekler verir. Paçavracı İsmail, Döşemeci İsmail, Kaşıkçı Mehmet, Tesbihçi Mehmet, Zenne Rıza, Hayâli Ömer, Tevfik, Kocakarı Âsım, Merkepçi Ahmet ismi zikredilenlerdir. Bunlardan, özellikle Zenne Rıza'nın, taklit ustalığı noktasında, eşini bile aldattığı söylenmiştir.

Bunun yanında, Orta Oyunu'nda bu düzmece zenneye sahici kadın gözüyle bakarak tutulan kişiler de çıkmıştır. Ahmet Rasim bu durumu nükteli bir şekilde “kurbağanın gözüne aşık olmak” deyiimiyle ifade etmiştir.

Orta Oyunu'nda kadın unsuru; yani kadınların bu oyunlarda nasıl yer aldığı, hangi vasıflarla ele alındığı ve güldürü unsurunu yakalamadaki işlevi- toplumsal hayatımızla bağlantılı olarak “**Orta Oyunu'nda Kadın**” makalesi ile ele alınmıştır. Türk kadınının sosyal hayattaki konumu gereği erkekler tarafından canlandırılan zenne rolü de belirli kaidelere bağlı olarak icra edilmiştir. Bu durumu Ahmet Rasim şu sözlerle ifade etmiştir:

Orta Oyunlarında asıl zenne, oyununa göre ya eştir, ya kapatma, veyahut orta malıdır. Bunun doğrudan doğruya Pişekâr, Kavuklu ile alâkası, ilişkisi olduğu gibi; grubun Acem, Kayserili, Türk, Laz, Arnavut, Kabadayı, Firenk, Yahudi taklitlerine çıkan üyeleri ile de ya alacak verecek meselesine veyahut zevke, özel yaşayışlarına ilişkin tanışıklığı vardır. Her iki hâlde de “kadın” açık saçık dediğimiz yolda temsil edilir, piyeslerin hepsinde bu iki rolü yapardı. Bundan ötürü kadınlığın izzet-i nefsi, haysiyeti, âile teşkilâtındaki ehemmiyeti, içtimâi bakımdan gerçek vazifeleri asla konu olmazdı.³³²

³³¹ Dizdaroğlu, 1989, 112.

³³² Dizdaroğlu, 1989, 116.

Ahmet Rasim'e göre Orta Oyunları, yalnız taklide dayanan bir mahiyette düzenlendikleri için, "kadın"lar da ancak bu mahiyet bakımından oyuna girebilmişlerdir. Daha önce isimleri geçen oyunların hemen hepsinde asıl zenne; cilveli, kırtkan davranışları ve duruşları ile görünür, yaşmak tutuşu, ferâce giyişi, söz söyleyişi, göz süzüşü, Pişekâr ile görüşüşü, Kavuklu'ya çatışı bakımından oyunda kadınlığın en aşağı basamağına düşmüş bir çeşidini taklid sayılırdı.

Ahmet Rasim, kadının ev dışında en ufak bir görüşüp konuşmasının bile meşrû olmadığı zamanlarda kadınların, Orta Oyunu'na ancak bu "soysuzlaşmış" biçimi ile girebildiklerini ifade etmiştir. Bu yönüyle Orta Oyunu'nda kadın, Kanlı Nigâr, Bursalı Leyla, Alniyarık Hatice gibi adların kılavuzluğunda, halk arasında ahlâkı ve kötü münâsebetleri ile ün kazananlardan seçilerek temsil edilmektedir. Sanki bir "ibret" göstermek; eski batakhâneler, Yalova Sefası denilen çapkınlık alayları, baskınları, Ters Evlenme, Büyük Evlenme oyunları gibi eski fuhuş hayatının bütün örneklerinden birer parça, sözde, meşrû olmayan münâsebetler herkese gösterilmek istenilmiştir. Bundan başka, kadının yürürken açığa vurduğu davranışlar ve haller; Pişekâr, Kavuklu ve başka oyuncular ile yüz yüze gelerek görüşmek, konuşmak, cilve dökmek hususunda gösterdiği serbestlik; şımarık şımarık dudak bükerek, kaş çatarak, yaşmak sıyrarak ağız dolusu sarf ettiği sitemleri ile de o devirde düşük bir kadının çehresini ve karakterini tespit eylemek konusunda bir taklit ustalığı gibi sayılırdı.

Zenne Rıza'ların, Hayâli Ömer'lerin, Kocakarı Âsım'ların, Kaşıkçı Mehmet'lerin, Döşemeci İsmail'lerin zennelikleri de tamâmıyla bu asıl örneklerinden alınmalıdır. Zamanın kibar ve nâmuslu kadınlığı ile asla bir benzer yanı olmayan "kenar dilberliği" örneklerindedir. Ahmet Rasim, oyunlarda görülen kadın tiplerinin yalnız bunlardan ibaret olmadığını da belirtmekle beraber, oyunlarda Çerkez zenne görülmediği gibi, Türk kadını, Rum kokanası, Ermeni dudusu, Mûsevi polisası, Kıptî karısı da yoktur.

Bu oyunlarda dansın alaturka çeşitlerinden çengiliğin görülmediğini belirten yazar, erkeklerin kadınları taklidiyle ortaya çıkan köçekliğin ise yaygın olduğunu söylemiştir. Ahmet Rasim, oyun başlamadan önce zurna eşliğinde köçek oynatıldığını gördüğünden de bahsetmiştir. Sünnet düğünlerinde de meydanda köçek oynatmak olağan bir durumdur. Özellikle zenne Topal Tefvîk ve Pamuk Oğlan adlı köçeklerin Orta Oyuncuları arasında

şöhreti bulunmaktadır. Dönemin ünlü köçekleri ise Paşaköylü Pavli, Aksaraylı Cemal, Fıstıkçı Tahir gibi şahsiyetlerdir.

Ters Evlenme, Büyük Evlenme gibi oyunların sonlarında düğün manzarası yapılır ve bu münâsebetle davul, zurna, çifte nakkare ortaya gelerek oyuncuların bir kısmıyla ve zennenin katılmasıyla alaturka danslar yapılırdı. Ahmet Rasim bu oyunlarda, Abdürrezzak rahmetlinin kasap, mandıra havalarını oynadığını gördüğünden de bahsetmiştir. Zennenin Yeni Dünyâ denilen kafes evde bâzen şarkı, mâni söylediği, nâra attığı da olurdu. Bu hâlin, baskın'ın yaklaşmış olduğunu anlatan hallerden olduğuna işaret eden yazar, oyunlardaki zenci câriyelerin de kendisini küçük hanımının cilveleriyle donatmış bir tip olarak tarif etmiştir.

Yazının sonunda Ahmet Rasim, oyunlardaki bu kadın tiplerinin kaynağı hakkında bilgiler vermiştir: “İşte bütün bu tipler, eski İstanbul hayatından aktarılmıştır. Fakat kibar denilen ve soyluluk iddiasında bulunan ünlü zümrelerin hayatından değil, eski esnafa yakın zümrenin hayatından.”³³³

Orta Oyunu'nun uğramış olduğu değişikliklere, zenne takımını da dahil eden Ahmet Rasim, zennelerin artık “aktris partisi”ni temsil ettiğini ifade etmiştir. Eskiden, Müslüman kadınlarının değil sahneye çıkmak, tiyatrodan içeriye bile giremediklerini belirten yazar, sonraları bâzı tiyatrolarda paradi'lere kafes çekilmesiyle kadınların da bu oyunlara girebilmeye başladıklarını belirtmiştir.

Kadınların tiyatro sahnesindeki gelişmelerini “**Muhtelif Temâşâlarda Kadın**” başlıklı yazısında da ele alan yazar, adım adım kadınların tulûat ve tulûâtçılık perdesi arkasında her türlü tahkirlere uğramak hususunda yüzüzlük derecesinde artan “lâubâlilik” derecelerini anlatır. Orta Oyunu yerden sahne'ye çıkınca, İstanbul kadınlığında asıl ve esâsı olmayan acâyip bir gelişme tespit eden eden yazar, aktris adı altında gelişigüzel toplanan oyuncu kadınların, tiyatro bilgisinden nasibi olmayan rejisörler vasıtası ile yönetildiklerini, Türk ve İslâm toplumunun hayatını taklit ederek sanki onu bu dar sâha üzerinde temsil ve ispât ettiklerini ifade etmiştir.

³³³ Dizdaroğlu, 1989, 120.

İşte bu sebeple idi ki İstanbul kadınlığının -evvelce belirttiğim gibi- kenar dilberliğine mensûp çeşidi o sâhada her ev içinde bile başörtüsü ile görünüyor, Orta Oyunu'nda Kavuklu'dan bozma uşak ile senli benli görüşüyor; kâh kalbinin sırlarını anlatıyor, kâh onun en kaba, hemen hemen haysiyet kırıcılıkta Orta Oyunu'ndaki durumundan daha hor görülmüş bir durumdaki sataşma ve saldırısına uğruyor ve her uğrayışta halkın alkışlarını topluyordu. Bu uğrayışlar çok zaman evde baba, anne, kayınbaba, kaynana, kız kardeş, kardeş ve benzeri akrabâ yanında meydana geldiği hâlde, öteden beri söylene söylene bayağılaşmış ve kahve köşelerinde, sokaklarda kopuk takımının ağzına düşmüş birkaç cinaslı çirkin sözün hatırı için seyirciler tarafından hoş görülüyordu. Hattâ, gitgide, bu şekli daha acayip ve yakışsız bir hâle getiren ikinci bir gelişme de çok sürmeyip meydana çıktı idi. “Kadın” da bu cinaslı çirkin sözlere uygun hareket ve tavırlar göstermeğe, sözler bulup söylemeğe yahut karşısındaki komik uşağa, iyice hatırımda kaldığına göre babasına, kocasına, kardeşine, anasına söylenmeye başladı idi. İşte Orta Oyunu'nun sahneye çıkmasıyla tiyatro adı altında yaşayan temâşâ böyle bir ters gelişme gösteriyor.³³⁴

Ahmet Rasim, İstanbul kadınlığının her tabakasından olanların bu yakışsız durumları ve konuşmaları kafes arkasından seyr ediyor oluşuna da eleştirilerini sürdürmüştür. Basın üzerine kara kanatlarını germiş olan sansür, bu oyunların siyasi nitelikten yoksun olduklarına inandığı için, en çirkin yanlarına aldırılmıyordu. Yazarın yadırgadığı diğer bir durum da, bu yakışsız durumları ve konuşmaları alkışlayanlar arasında devlet ileri gelenlerinden, din adamlarından, yüksek rütbeli subaylardan da kimselerin hemen her oyunda mevcut olup bu ahlaka aykırı bayağılıkları seyr ederek gülmekten kırılmaları idi. Başörtülü genç kızlar da babalarıyla kanepede ya da anaları, teyzeleriyle birlikte kafes arkasında izleyenler arasındaydı. Yazara göre bu haller, kadını, kapalı temsillerde her çeşit utanç verici durumları seyr etmekte hür ve serbest, açık yerlerde genel ahlak kurallarına saygılı bulundurmak gibi bir zıtlık içerisinde bırakıyordu.

Yazar, kadınlığın bir kısmına âit olan hoppalığın sebeplerinden birisini de, arz ettiği şekillerin bir arada bulunuşuna bağlamıştır. Burada kadını içtimai vazifeleri bakımından ele almadığını da belirten yazar, temâşâ bakımından vaktiyle ele alınmış olan düşünceler üzerinde durduğunu da ifade etmiştir.

Ahmet Rasim'in “**Kavuklu Hamdi**” başlıklı makalesi de Orta Oyunu hakkında yazılmış renkli yazılardan biridir. Bu yazısında Hamdi Efendi'nin oyunculuğa nasıl bağladığı hakkında bilgiler sunan yazar, diğer yandan da ünlü Türkolog Kunoş ile ilgili bir anı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar.

³³⁴ Dizdaroğlu, 1989, 121.

Meşhur Kavuklu Hamdi Efendi ile samimi şekilde görüşen Ahmet Rasim, Macar Akademisi üyesi Ignacz Kunoş'un Orta Oyunlarıyla ilgili vaktiyle İstanbul'da yaptığı araştırmada "ser verilir, sır verilmez!" sözünün anlamının gereği ile karşılaştığını hissedince, tâ Eyüp'e kadar giderek Kavuklu Hamdi'yi bulur. O sıralarda Kavuklu Hamdi, Orta Oyunlarının ilgi görmemesi üzerine kahvecilik yapmakta, ölmeyecek derecede geçinmektedir. İçilen kahvelerden sonra Ahmet Rasim'in "Hamdi Efendi, sen bu oyunculuğa kimin yanında başladın?" diye sormasıyla sohbet başlar. Oyunculuğa sokaktan geldiğini söyleyen Kavuklu Hamdi, Kunoş ile yaşadığı olayı hatırlar:

Geçen yıl mı, ne? Macarlı imiş... Adı Kunoş mu, Tanış mı biri de sordu idi. Bana: "Hangi mektepten çıktınız? Önce hangi ustanın yanında oynadınız?" diyordu. 'Sokaktan çıktım, bizim câmi avlusunda, fulya tarlası meydanlarında oynadım!' dedim idi de şaşaladı idi. Avrupa'da oyunculuğun mektepleri varmış... (...) "Tuhaflığın da mektebi olurmuş, demek!..."³³⁵

diyerek şaşkınlığını gizleyemeyen Kavuklu Hamdi, ustasının olmadığını tekrar eder.

Biz mahallede birkaç arkadaş, nereden görmüş isek görmüşüz. Yahut kendiliğimizden öğrenmişiz... Bir araya gelir, oynardık... Kimi evinde eski bir ferace giyer, yaşmaklanır; kimi manava yalvarır, peştamalını alır bağlar; kimi oyuncakçılardan bir havan ister, döve döve gelirdi, Mesela ben, amcamın kavukluğundan kavukluğunu aşırır, giyerdim.. Biz oynarken şu, bu da etrafımızda toplanırdı... İşi biz, böyle böyle azıttık. Bir gün önümüze biri düştü, dedi ki: "Gelin, şu tahta perdeli yerde oynayın... Ben kapısında durayım... Girenlerden beşer, onar para alırsak pay ederiz..." Olur mu, olur!... Biz, tahta perdeden içeriye girdik... Halâ o giriş! (...).³³⁶

Konuşmanın devamında, bu oyunun eskiden, "Meydan Oyunu" olarak bilindiğini ve sonradan Orta Oyunu denildiğini söyleyen Kavuklu Hamdi, kendi Orta Oyunu topluluğu hakkında bilgiler de vermiştir.

"Bizi Ihlamur Köşkü tarafına götürdüler... Orada da oynadık... Gel zaman, git zaman... Bana da bir ferman verildi, denildi... Bizim kolun adı da Zuhûri Kolu idi."³³⁷

"**Karagöz İle Orta Oyunu**"³³⁸ makalesinde yazar, Orta Oyunu ile Karagöz oyunlarını çeşitli unsurlar bakımından kıyaslar. Yazara göre, Orta Oyunlarının repertuarı çok sınırlı idi. Adeta Karagöz'ün oyunlarını, taklitleriyle birlikte çalmış görünüyordu. Yalnız şu fark

³³⁵ Dizdaroğlu, 1989, 82.

³³⁶ Dizdaroğlu, 1989, 83-84.

³³⁷ Dizdaroğlu, 1989, 84.

³³⁸ Dizdaroğlu, 1989, 86.

var ki, Karagöz oyuncularını arasında Rum, Ermeni hayâl-bazlar bulunduğu hâlde, Orta Oyunu'nda belli başlı dört beş Müslüman Kavuklu'dan fazla görünmüyordu. Yazar, Orta Oyunu'nun "Yazıcı, Kanlı Nigâr, Çifte Hamam, Ters Evlenme, Meyhane, Gözlemci" gibi oyunların "Karagöz'den bozma, adapte oyunlar" olduğunu belirttikten sonra, oyunların konusunu, sahneleyen oyuncusunun hâl ve tavırlarıyla birlikte okuyucunun zihninde canlandırmıştır.

Ahmet Rasim'in "**Raks, Taklit, Oyun**" adlı makalesi "Karagöz İle Orta Oyunu" makalesinin devamı niteliğindedir. Bu yazısında Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'sinin birinci cildinde yer alan "Hokkabazlar Esnafı" adlı özel bölümden bahseden yazar, Evliya Çelebi'nin Orta Oyunu'nun kolları hakkında vermiş olduğu bilgilerden alıntılar yaparak dönemin eğlence hayatını yansıtır.

Pâdişâh düğünlerinde; fetih ve zafer şenliklerinde; devlet adamlarının, büyüklerin, ileri gelen kişilerden birinin rütbe alış töreninde ve sünnet düğününde hânende'ler, mutrib'ler, rakkas'lar, ellerinde tef çalan Pişekâr'lar, mudhik ve mukallid'ler; kaşmer, yetmiş tasta, feleğin çemberinden geçmiş şehir oğlanları bir araya gelirler; bu düğünlerde, şenliklerde bir gün, bir gece iki gün, beş gün oynarlar, her gecesi için ev sâhibi bir kese kuruş (500 kuruş) bahşiş alırlar, seyircilerden de parsa toplarlar, ikişer üçer yüz kişilik topluluklardır.³³⁹

Yazar daha sonra, Evliya Çelebi'nin bahsettiği on iki kolun listesini sunar. Oyuncuları hakkında bilgilerin de sunulduğu bu on iki kolun isimleri şu şekildedir:

1. Pehlivan Parpul Kolu.
2. Pehlivan Ahmet Kolu.
3. Şehir Oğlanı Kapıcıoğlu Osman Kolu.
4. Servi Kolu.
5. Baba Nazlı Kolu.
6. Zümrüd Kolu.
7. Çelebi Kolu.
8. Akîde Kolu.
9. Cevâhir Kolu.
10. Patakoğlu Kolu.
11. Haşune Kolu.
12. Samurkaş Kolu.³⁴⁰

Ahmet Rasim, Evliya Çelebi'nin eserinde yer verdiği Orta Oyunu kollarının isimlerini, bu kolları oluşturan önemli oyuncularını ve bu kolların belirli niteliklerini saydıktan sonra "bu kolların târiflerinden anlaşılıyor ki, oyunlar Tulûatçılık çeşidinden olmakla berâber, en çok

³³⁹ Dizdaroğlu, 1989, 94.

³⁴⁰ Dizdaroğlu, 1989, 95-96.

taklit ve raks konusunda hüner sâhibi kişilerden meydana geliyormuŐ³⁴¹ ifadelerini kullanmıştır.

Ahmet Rasim, “**Bir Orta Oyunu Tekerlemesi**” adlı makalesinde Orta Oyunu’nda tekerlemelerin rolü, önemi ve iŐlevini üzerinde durmuştur. Çağdaş deyimi “monolog” olan tekerleme, yazara göre eski kıssa-hanlık bozmasıdır. Orta Oyunlarında da Kavuklu’nun en büyük başarısı tekerleme söylenmesinde idi. Tekerlemeden  nceki, tanışma ya da bildik çıkma gibi hareket ve sözlerin yer aldığı muhavere bölümüne de değinen yazar, oyunun icra edildiği mekan hakkında da izlenimlerini sunar.

“Orta Oyunlarında muhavereler, taklitler dairemsi bir yer sahnesi üzerinde geçer; seyircilerin iskemleleri, hasırları, hatta seccadeleri bu dairenin çevresini meydana getirirdi. Bu sebeple oyuncular, sık sık yer değiştirerek söylediklerini herkese iŐittirirlerdi.”³⁴²

Daha sonra bir tekerleme  rneği veren Ahmet Rasim, kaba ve terbiye dışı sözleri çıkardığını ifade ederek sözlerine Şöyle devam eder:

“Hâlbuki tekerlemelerde, muhaverelerde, taklitlerde en çok beğenilen ve güldürücü olan da bu terbiye dışı sözlerdi. Seyircilerin hemen hepsi böyle remzi olmayan konuŐmalardan hoŐlanırlar ve buna cinas söylemek, cinas tutturmak derlerdi.”³⁴³

6.2. Mani Söyleme Geleneği

Anonim halk Şiirinin en yaygın türlerinden birisi olan mani, hemen her konuda s ylenilebilen, hem kısa hem de söyleyiş kolaylığına sahip bir türdür. Kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüze ulaŐan mani söyleme geleneği içerisinde maniler, bir ucuyla geçmiŐe bir ucuyla da günümüze uzanan halk kültürü ürünleridir.

Karagöz, Orta Oyunu gibi halk tiyatrosu alanında yazılar kaleme alan Ahmet Rasim, halk edebiyatı sahasında da kalem oynatmıŐ bir yazardır. Bunlardan birisi de “Mani” başlıklı uzun değerlendirme yazısıdır:

³⁴¹ Dizdaroğlu, 1989, 96.

³⁴² Dizdaroğlu, 1989, 101.

³⁴³ Dizdaroğlu, 1989, 107.

Yazısında öncelikle Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmâni* adlı eserinde verilen; “mani; usûlsüz, vuruşsuz ezgilerle okunan vezinsiz, manasız güfte”³⁴⁴ tanıma karşı çıkan yazar, bu açıklamayı şu ifadelerle eleştirmiştir:

Onun bu açıklaması, mâniyi bilmediğinden, daha doğrusu şunun bunun iftirâsı sonucu olarak külhanbeyi şarkıları arasına giren bir güfte ve beste sayılarak vezir-i edîbler'den birine bu şekilde sunulmuş olmasından doğan bir söz yanlışlığıdır. Yoksa mâni, aslında, hem “bedî, ve “beyân” dallarının değişmez kaidelerince söylenişi, iki anlamlı sözler bölüğünden, hem de Doğu mu, Türk mü, Osmanlı mı, İslâm mı, herhangisinin ise işte onlardan birinin sâhip olduğu mûsiki tarzı çeşitlerindedir.³⁴⁵

Ahmet Rasim'e göre, maniler adeta kafiye ve redif bakımından bir kulak verişte, bir bakışta “kafiye içindir”, “göz için de olabilir” nazariyesinin dayandığı müstakil beyitlerden ibarettir. Maniciler, bunların kafiye ve redif kısmına “ayak” derler ki, ayak bulmak onlar arasında en makbul bir sanat, bir zeka eseridir.

Yazara göre mani nazım şekli, musikimizin ancak ona ayırdığı söyleyiş tarzı ile tamam olur. Bu milli nazım örneği “şiiir” olmak için, mutlaka kendi söyleniş ve okunuşuna dayanmalıdır. Yoksa “mani” olamaz. Yoksa, genel olarak Çinili Hamam natırı veya ustası Benli Zehra'nın bir Hıdrellez sabahı kısmet çömleğinden çekip çıkardığı her örneğe karşı avaz avaz okudukları,

Arpalar evlek evlek
Dadandı kara leylek
Kıışı burda kışladık
Yazın ayırdı felek

gibi, Ahmet Vefik Paşa'nın mani açıklamasına uygun düşen allak bullak kıtalara asla mani denemez.

O dönemde, çoğu zaman Ramazan'a mahsus kurulan Semâî Kahveleri'nde semâî ve mani yarışmalarının yapıldığını da belirten yazar, en iyi mani okuyanların isimlerini de vermiştir. Bu isimler arasında meşhur musikişinas Kel Ali Bey, Muhsin, hanende Nasib Hanım, Borazan, Zübidi Râşid, Hanende Gülistan gibi şahsiyetler bulunmaktadır.

³⁴⁴ Dizdaroğlu, 1989, 167.

³⁴⁵ Dizdaroğlu, 1989, 167.

Dönemin halk edebiyatı anlayışını da sorgulayan Ahmet Rasim, zamanın modasına göre bir yandan Batı'ya koştuğumuzu, öte yandan Kastamonu'nun kısıcılığına sokulmak istediğimizi ifade eder. Burada yazar şu soruyu sormadan da edemez: “Halk edebiyatı, acaba ne anlatabilmek özelliğini taşır? Bunu kim açıklayabilecektir.” Birden bire ortaya çıkan ve ne olduğu belli olmayan “hars” yanında halk edebiyatının pek basit kaldığını ifade eden Ahmet Rasim, halka ulaşmak için bu çeşit bir edebiyatın büyümlü tesirinin yeteceğinden de emin değildir. Bu halk kültürü ürünlerinin birer antika olarak görenlere ise şu cevabı verir: “Ama yok denecek ki bunlar birer antikadır! Ey, işim gücüm yok, diyenler ne duruyorsunuz? Toplasanız a... Arap'ın canı yok mu?... Şap Denizi'nde, Basra Körfezi'nde otuz kırk metre dalıp inci çıkartıyor... Fakat onunki para ediyor!”³⁴⁶

6.3. Destan

Destanlar, kahramanlık temalı epik anlatılardır. Tarihin ilk mevzularından olan destanlar, Ahmet Rasim'e göre, tarihin ve genel edebiyatın birer temel taşı olmak niteliğini kazanmış yapıtlardır. Bu yapıtlara Homeros'un *İlyada* ve *Odisa*'sını örnek veren yazar, daha sonra eski çağlara kadar gitmeye gerek duymamış ve bizim destan hakkındaki son görüşlerimizin “bunların aşk destanı yahut basit birer zafer-name, bir acıklı olayın halk diliyle tasvir edilmiş yazılı şekli veya şair Fazıl'ın Zenan-nâme'si yolunda meydana getirilmiş birer manzume olmaları şeklinde” olduğunu ifade etmiştir. Burada, anonim halk edebiyatı anlatı türü olan destan'dan Âşık edebiyatı nazım şekli olan destan'a bir geçişin söz konusu olduğu da görülmektedir. Bu durum, dönemde halk edebiyatı ürünlerini tespit ve tasnif noktasında, halk edebiyatı ve folklor çalışmalarının daha yeni yeni başlıyor oluşuna bağlanabilir.

Âşık edebiyatı nazım şekillerinden olan destan, hem hece ölçüsü hem de aruzla söylenebilen ve tahkiye esasına dayanan şiirlerdir. Bir olayın, durumun, inancın veya düşüncenin yansıtıldığı şiirler olduğu için genellikle dörtlük sayıları fazladır. Ayrı bir tür olarak görülen seyahatnameler, elifnameler, şairnameler, yaşnameler de destan niteliğinde eserlerdir.

Semâî Kahveleri'nde semâî ve manilerden başka; okunan diğer halk edebiyatı ürünleri arasında kalenderiler, koşmalar, keremler ve destanlar da bulunmaktadır. Biçim

³⁴⁶ Dizdaroğlu, 1989, 170.

bakımından koşmaya benzeyen destanlar, aşıklar tarafından özel bir ezgi ile söylenen eserlerdir. Ahmet Rasim de bu eserlerin ayrı bir şekilde söylenmedikçe taşıdıkları nükteleri açığa vuramayacaklarını ifade etmiştir: “Şarkı biçimde söyleme, bunların da ruhudur.”³⁴⁷

Destanların “rast” makamında okunduğunu ifade eden Ahmet Rasim, daha sonra *Nasihât Destanı*, *İskenderiyeli Bedi'nin Destanı* ile bir vapur işletme şirketi ve Devlet Deniz Yolları arasında birbirlerinin adlarını zedelemek amacıyla ortaya çıkan bir rekabet destanından örnekler sunmuştur.

6.4. Bilmece

Bir şeyin adını söylemeden, özelliklerini üstü kapalı söyleyerek o şeyin ne olduğunu bulmayı karşısındakine bırakan, sözlü halk edebiyatı ürünlerinden olan bilmece, Ahmet Rasim'in *Şehir Mektupları* adlı eserindeki 30. Mektup'ta ele alınmıştır:

Çocukluk hatıralarına dair...

Yer altında babamın bıyığı! Nedir o bil? diye küçük iken dadınızın veya komşu Habibe Hala'nın söylediği bilmeceyi halletmek için ne kadar zahmet çektiğinizi hatırlıyor musunuz? Eski kadınlar çocukları, teşhiz-i ezhanı için bu gibi muammalara müracaat ederlerdi. Ah! Şimdi o kadınlar nerede? Bahusus o zeki çocuklar ki bilmece söylenir söylenmez kaşını çatarak, parmaklarına bakarak birdenbire:

- Pırasa!

derler ve huzzarı deha-i fevkaladelerine meftun ederlerdi. Şimdi onların hepsi büyüdüler. Başka bilmeceyle işigal ediyorlar. Ah! Ah! İnsan nasıl teessüf etmez. O zekalar söndü. Hele “yer altında kanlı çivi”nin havuç; “yer üstünde babam başı”nın lahana; “kapısını vurdum güm dedi, içeriye girdim bum dedi”nin hamam; “masal masal matitas, kayınanamın başı tas, çukura girdi çıkamaz, pır pır eder uçamaz”ın pire; “gidi gidi ver, şu kediyi tutuver, ne tatlıca eti var, tutulmaya niyeti var”ın balık; “ben giderim o gider önümde tin tin eder”in sakal; “yer altında kazan kaynar”ın karınca; “çat burada çat kapı arkasında”nın süpürge; “ne yeredir ne gökte, cümle âlem içinde”nin ayna; “sürdüm kustu, çektim küstü”nün kahve; “bir küçücük fıçıık içindedir turşucuk”un limon olduğunu bilenler sinnen hayli ilerdedir.”³⁴⁸

Ahmet Rasim, eserinde çeşitli bilmece örneklerini verdikten sonra eski kadınların çocukların zihinlerini bilemek için bilmeceye başvurduklarından bahsetmiştir. 117. Mektup'ta tekrar bilmece konusuna değinen yazar, bilmeceyi şu şekilde ifade etmiştir:

Konuşma dilinde bazen o kadar garip ifadelerle karşılaşılır ki nasıl oluştuğu birden bire anlaşılmaz. Mesela zayıf, kara kuru, ufak tefek, arada sırada burnunu çeken biraz çipilce

³⁴⁷ Dizdaroğlu, 1989, 307.

³⁴⁸ Çetin Ongun, 2013, 907-909.

çocuklara kadınlar durup durup da “çöpten minare” gibi bir isim veriverirler. Uysun uymasın. Bu onların bir sembolüdür. Anlaşılmaz, çözülmaz bir bilmedir, gizli bir nüktedir. Eğretilmeler, mecazlar, hakikatler, benzetmeler, kinayelerle doludur. Edebiyat hareketinin izini taşıyan ve hayata doğru yürürken ele geçirilen şiirsel bir ganimettir.³⁴⁹

6.5. Ninni

Anonim halk şiiri türlerinden olan ninniler, çocukları uyutmak, ağladıklarında susturmak için, genellikle anneler tarafından söylenen ezgili şiirlerdir.

Türk ninnileriyle ilgili ilk³⁵⁰ çalışmayı gerçekleştiren Macar Türkolog Kunoş’un tavsiyesiyle, Osmanlı ninnilerinden bir parça toplayan Ahmet Rasim, ninninin bebekler üzerindeki tesirini ve aile fertleri üzerinde oluşturduğu hisleri izah etmeye çalışmıştır. Bu derleme sırasında yazarın dikkatini çeken şey, ninnilerin muhteviyatı olmuştur. Mesela;

Dağda gezer bağcı baba ninni
Arkasında yeşil aba ninni
Himmet ile uyusun ninni
Zindandaki Cafer Baba ninni
Dandini dandini dasdana
Danalar da girmiş bostana

gibi boş ve manasız sözlerin ekseriyeti teşkil etmekte olduğunu belirten yazara göre, bu güftelerin münasebetsizliğini burada izaha gerek yoktur. Bulgarların ninnileriyle kıyaslama yapan yazar, onların çocuklarını Türk aleyhtarlığı hissi ile tertip ettikleri güfteler hakkında bilgi vermiş ve “ne yaman adavet değil mi?” diyerek şaşkınlığını belirtmiştir. Bizde de hamaset hissi oluşturacak ninnilerin var olduğunu belirten yazar, ince şarkılar ve ninnilerle çocuklarımızı uyutmadığımızdan yakınmıştır.

6.6. Halk Edebiyatında Mizah

Hayatın güldürücü yönünü ortaya çıkaran bir sanat türü olarak “mizah”, Ahmet Rasim’in “Halk Edebiyatında Mizah” başlıklı yazısında üzerinde durduğu bir konudur. Ona göre, asıl olan edebiyatın bir şubesi de mizah alanıdır.

³⁴⁹ Çetin Ongun, 2013, 344.

³⁵⁰ Çıblak Coşkun, N. (2013, Spring). Türk Ninnilerinde İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies*, Vol. 8/4, 500.

“Mizah ki hakikî hayatın, hakikî fikirlerin, hacıyatmaz gibi, ne türlü atılırsa atılsın yine ağırlık merkezinin emrine tâbi oyuncaklardan sayılır; bunun, Halk Edebiyatı’ndan kaba ayrımla ayrılan, şiir ve nesir alanındaki durumunu görmek de hoş bir seyir meydana getirmektedir.”³⁵¹

Bizde halk mizahı nûmunelerini, çok az da olsa, mânilerle, destanlarda, semâîlerle koşma, kalenderîlerde görebilmek ihtimâli her zaman için var olduğunu dile getiren Ahmet Rasim, eline geçen bir destandaki halk edebiyatı mizah anlayışına çok güldüğünü belirtir. Daha sonra da *Cenk Destanı* olarak tanınan bu eseri verir. Eserin kısa bir bölümü ise şu şekildedir:

Bir gemi yaptırdım ayrık köküyle
Bin pâre top dizdim taze soğanı
Mısır darısından hesapsız gülle
Niyetim feth etmek Firengistan’ı

Bin karga götürdüm gemiye bekçi
Örümcek ağası bile yedekçi
Yüz bin serçe yazdım tüfekçi
Sivrisinek oynak (oynar?) kılıç-kalkan’ı

Çıktı kelebekler açtı yelkeni
Reis karıncalar dikti sereni
Kertenkele orsa etti dümeni
İşaret hocamız fındıksıçanı

(...)³⁵²

6.7. Saz Şairleri

Âşık, halk arasında saz şairlerine verilen isimdir. Sade Türkçe, hece vezni ve koşuk gibi millî unsurlarla şiirler söyleyen âşıklar, halkın duygu, düşünce ve yiğitliklerini terennüm etmişlerdir. Aruz ölçüsünü kullanan ve divan sahibi olan âşıkların da olduğu bilinmektedir.

³⁵¹ Dizdaroğlu, 1989, 349.

³⁵² Dizdaroğlu, 1989, 349-351.

Ahmet Rasim saz şairlerini “derme çatma erbâb-ı tabiattan ve meydân-ı sühanda destan, koşma, divan, gazel, semai, mâni, Kerem, Âşık Garip, gibi bugün halk edebiyatı envanını vücuda getiren külliyatı hem okur, hem çalar, hem de yapar, ashâb-ı himmetten kimseler” olarak tanımlamıştır.

Derviş Hampar, Meyânî, Lenkiya, Bidâdî, Harâbat Haçık, Âşık Şirinî, Mihrî, Püryanî, Sevdâî, Sâlikî, Sabriya, Enverî, Nutkiyâ, Resmî, Ahterî, Nâmiyâ gibi dönemin ünlü saz şairlerinin isimlerini sayan Ahmet Rasim, bu şairlerin Samatya’da, Kumkapı’da, Çemberlitaş’ta, Esirpazarı’nda, Yenikapı’da, Sandıkburnu’nda ve Selâmsız’daki kahvehanelerde grup şeklinde çalıp; hem okuyup hem de söylediklerini ve bununla birlikte muammalar astıklarını haber vermiştir.³⁵³

“Dekadan, topatan olmadıysam da çöğür şairlerine de benzemem” diyen Ahmet Rasim, “nah’ işte size bir “Gece Hüngürtüsü” yazdım” diyerek okuyucularına bir şiir örneği vermiştir. Bu şiir örneğinde Âşık Coşkun’a da bir sataşma söz konusudur:

(...)

“Söz anlamaz bakın dostlar gebeşe
Nerde kaldı nerde İrecep Paşa
Saat gelse değil ona, on beşe
Yine bitmez Coşkun’umun yalanı
Dereleri, sürüleri, çobanı”³⁵⁴

Makalelerinde halk şiiri parçalarına da yer veren yazarın, bazı manzumelerin muhteviyatına karşı hafif bir istihzasının olduğu da görülmektedir. Yazar, Ermeni asıllı, devrin meşhurlarından Püryanî’nin koşmalarından birinin maktamı örnek olarak vermiştir:

Püryâni, sözlerin havâl laklak
Fesini sıkı tut, kapmasın çaylak
Tahsile gönderdim gelmedi cılbak
Acab soymasınlar kasavetim var!..

³⁵³ Yetiş, 1980, 255.

³⁵⁴ Çetin Ongun, 2013, 251-252.

Yazar bu metnin hemen ardından “ne kadar sehl-i beyân, ne kadar revan bir kıta değil mi?” diyerek şiiri tenkit etmektedir.³⁵⁵

6.8. Halk Edebiyatında Vezin ve Kafiye

Halk edebiyatı ürünlerini terennüm eden halk şairleri, genellikle hece veznini tercih etmekle birlikte, aruz ölçüsünün hemen bütün kalıplarıyla da şiirler yazmışlardır. Türk dilinin doğal ölçüsü olarak görülen hece ölçüsü halk şairlerine kolaylık sağlamaktadır. Hece vezninin en çok kullanılan ölçüleri ise daha çok yedili, sekizli ve on birli vezinler olmuştur. Diğer yandan iyi bir eğitim görmeyen halk şairlerinin sık sık aruz hataları yaptıkları, en çok rastlanan aruz hatalarının imale ve zihaf hataları olduğu ve bu hataların daha çok Türkçe kelimelerde meydana geldiği görülmüştür.

Halk şairleri şiirlerinde kafiye olarak daha çok tam kafiye kullanılmakla birlikte; zengin ve yarım kafiyeden divan şiirindeki mukayyed kafiye kadar hepsini sıkça kullanmışlardır. Kafiyenin gözden ziyade kulağa hitap etmesine, kulakta hoş bir uyum bırakmasına özen gösteren halk şairleri, ses benzerliği için kafiyeyi yeterli görmüşlerdir.³⁵⁶

Ahmet Rasim, eserlerinde halk şairlerinin hece ölçüsünü kullanmalarını mizahî bir dille yorumlamış, “aruz kaçakları” tabirini kullandığı saz şairlerinin “parmak hesabı” denilen hece veznini kullanmalarını mizahi bir dille eleştirmiş, hece vezninin “her kaldırım taşında bir şair” yaratmasından rahatsız olmuştur:

Gerçi bizde, her kaldırım taşının altında bir şair yatar misali meşhur ise de bunların bade'l-harap kaldırım yüzüne çıkmaları şimdiden göz korkutsa gerek!.. Zira bütün şebap, piyano, keman ıskalası merakına düşman, nev-hevesân-ı musiki gibi yolda, gazinoda, tramvayda, evde, mektepte velhasıl, her yerde parmak hesabına müptela olmuş, dudaklarıyla okuyup, heceleyip sayıyorlar!... Vatan şairlerle dolacak.³⁵⁷

“Âşık Coşkun’a Mukabele” adlı makalesinde “kafasını kafiye arayacağım diye tavana dikip çabalaya çabalaya nişanlı, askere gitmiş senamesiyle tatsız tuzsuz ve sizinkilere benzer surette hayîde eda manzumeler tertip edecek olursa o manzumeler ne okunur, ne de

³⁵⁵ Gökman, M. (1989). *İstanbul’u Yaşayan ve Yaşatan Adam Ahmet Rasim*. (Birinci Baskı). İstanbul: Çelik Gürsoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 324.

³⁵⁶ Oğuz, M. O., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akpınar, R. B., Arslan, M.Yılmaz, A. M., Eker, G. Ö., Saltık Özkan, T. (Editörler). (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Birinci Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları, 253.

³⁵⁷ Gökyay, O. Ş. (Editör). (1992). *Eşkâl-i Zaman*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 182.

dinlenir” diyerek kafiye uğruna manasız şiirler kaleme alan yazarları eleştiren Ahmet Rasim; kafiye ile vezin konusunda çıkan tartışmalara karşı mizahi tarzda yazdığı şiirlerle tepki vermiştir. O şiirlerden biri de içinde “vezin” ve “kafiye” vurgusu geçen şu manzumedir:

“Vezn iken bais benim feryadıma,
Kafiye oldu sebep berbâdına.
Gelmiyor bir lahzacık imdadıma,
Kâfiye oldu sebep berbadıma.

Nazm ü şiiri ben severken hayli dem,
Hatıra gelmez de bir başka negâm,
Sakiya gayri bana etme sitem,
Kâfiye oldu sebep berbadıma.

Görüyorsunuz a. Şiirde terakki var. Bundan böyle şiir ile musiki el ele verip:

Sabahların zevki kuştur,
Tut elinden yâri koştur.

Mazmununca çayır çimen gezecekler.³⁵⁸

6.9. Muamma Asma Geleneği

Muamma asma veya muamma indirme; Âşık Edebiyatının vazgeçilmez geleneklerden bir tanesidir. Muamma, âşık fasıllarında âşıkların yeteneklerini, kültürel birikimlerini ve sezgi güçlerini ölçmek amacıyla şiir biçiminde yazılan ve cevabı beklenen bir bilmecedir.³⁵⁹

Muamma asmak ve indirmek belli bir geleneğe bağlıdır. Muamma asmak isteyen âşık, şehirde âşıkların uğrak yeri olan bir kahvehaneye gider, muammasını duvara asar ve cevabını kapalı bir zarf içerisinde kahveciye teslim eder. Günlerce duvarda asılı kalan ve çözülemeyen muammaların cevabını muammayı asan âşık verir. Muammanın çözüleceği

³⁵⁸ Çetin Ongun, 2013, 596.

³⁵⁹ Özdemir, C. (2011). Âşıkların Dilinden Âşıklık Geleneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(17), 141.

gün, kahvedekilerden bahşiş toplanarak, bahşiş tepsisinde biriktirilir. Muamma asan âşık, bir gazel okuduktan sonra muammasını çözen birinin olup olmadığını bir şiirle sorar. Muammayı çözmek isteyen âşık da bir fasıldan sonra muammanın cevabını manzum olarak söyler. Alınan bu cevap, önceden kahveciye teslim edilen zarf içerisindeki cevapla karşılaştırılır; eğer ikisi birbirine uyuyorsa muamma duvardan indirilir. Muamma tepsisine konan bahşişler ise ya muammayı çözen âşık ile çırağı arasında ya da orada bulunan bütün âşıklar arasında paylaşılır.³⁶⁰

“Çöğür şairlerimizin” her uğradığı kahvehaneye muamma astığını söyleyen Ahmet Rasim, saz şairlerinin muamma asma geleneğinden bahsetmesine rağmen, bu geleneğin ritüelleri hakkında ayrıntılı bilgi vermemiştir. Yazarın verdiği bilgiler daha çok muammayı oluşturan bilmecelele ilgili olmuştur:

Bizde şöyle böyle neşv ü nema bulmuş bir sınıf “zihn-i evvel” erbâb vardır ki meselâ lâmbanın fitilini kesmeği kendilerine:
Ol nedir ki su içinde bir yılan,
Başına bir kuşçağız konmuş heman,
Kuş yılanı yer, yılan su içer,
Kuş vefat eyler, yılan eyyam sürer.”
Muamması söylenir söylenmez derhâl hallederler. Bulduk lâmba derler.”³⁶¹

6.10. Kanto

Kanto; tuluat tiyatrosunda kadın sanatçılar tarafından söylenen şarkı ve bu şarkı eşliğinde yapılan dans olarak bilinmektedir. 19. yüzyılda ortaya çıkan ve melez bir müzik türü olan kanto, İtalyan kültürünün müziğinden etkilenilerek bize özgü bir tarz halini almıştır. Doğaçlama oynanan ve kaynağını İtalyan topluluklarının gösterilerinden alan kanto aynı zamanda, bu toplulukların seyirciyi çekmek ve perde aralarında salondakileri eğlendirmek için çalıp söyledikleri bağımsız şarkılara da verilen genel addır. Kanto gösterileri Türk temaşa sanatlarında da yer almış; özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru, özellikle Ermeni ve Rum asıllı sanatçılarla işbirliği yapan Kel Hasan, Naşit, Dümbüllü gibi Orta Oyunu sanatçılarının sahnelerinde kantoya yer verdikleri görülmüştür.

³⁶⁰ İçel, H.(2009). Çıldırılı Aşık Şenlik’in Şiirlerinde Halk Kültürü Unsurları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 23.

³⁶¹ Demirel, 1989, 202.

Kanto oynanılan tiyatrolar ve Küçük Amalya, Peruz, Virjin, Viktorya, Aranik, Agavni, Pipina, Kikina, Bayzar gibi dönemin ünlü kantocuları hakkında bilgi veren yazar bu gösterilerin verdiği estetik zevkten ziyade bayağı zevkler üzerinde durmuştur:

“Bestesi itibarıyla en bayağı bir lahn-ı mürettip ayarında bulunan bir kanto, söyleyenin güzel hatırı, güzel kaşı, gözü için avuç patlatırcasına alkışlara müstahak görülürdü.”³⁶²

6.11. Türkü

Müzik ürünlerinin çoğu, bir toplumun kimliğini oluşturan kültürün, simgeler ve davranış biçimleriyle dışa vurumudur.³⁶³ Halkla en çok iç içe olan müzik türleri içinde türküler ön plânda gelmektedir. Türk halkının yaşadığı her türlü duyguyu, düşünceyi, çekilen hasreti, acıyı, öfkeyi, sevinç ve mutlulukları türkülerde görmek mümkündür. Sade ve aynı zamanda da derin ifadelerle örülen türkülerin Türk halkı açısından önemini Ahmet Hamdi Tanpınar, “Anadolu’nun romanını yazmak isteyenler, ona mutlaka türküler yoluyla gitmelidir”³⁶⁴ sözleriyle dile getirmiştir.

“Malum değil mi? Tarihin aksam-ı mezalimesi ekseriyetle türkülerden, destanlardan tenevvür etmiştir”³⁶⁵ diyen Ahmet Rasim, çocukluk dönemlerinden ilerleyen yıllarına kadar duyduğu ve kendisinde iz bırakan türkülerin metinlerini yazılarında yer vermiş bunu bazen türkülerden etkilenen bir insan tavrıyla yaparken bazen de dönemin meşhur türkülerini, şarkılarını kaydeden bir “derlemeci” tavrıyla yapmıştır. İzmir türküsü de yazarın etkilendiği ve metnine yer verdiği türkülerden biridir:

“İzmir’in içinde dopdolu iken,
Kör olsun dikenini buraya diken,
Ayrılık değil mi boynumu büken,
Ağlarım sızlarım vay benim balam,
Vay benim paşam vay,
Seni de alıp gitmeye iktidarım var,
Hem de şanımlı var.”

Türküsü vak’a-i gasbâne dolayısıyla insana ne kadar hüznü veriyor. Kendimi bildim bileli dinlediğim bu sade nagamat o akşam dil-âzâr bir mersiye parçası gibi tesir etti,

³⁶² Dizdaroğlu, 1989, 51-55.

³⁶³ Kaplan, A. (2005). *Kültürel Müzikoloji*. (Birinci Baskı). İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık, 61.

³⁶⁴ Özbek, M. (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı I – Terimler Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, xi.

³⁶⁵ Sevinç, A. (Editör). (1978). *Gülüp Ağladıklarım*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 83.

güya terennümden saza intikal eden her parçası, bir Türk ağzıyla gönülden bir cüz-i vatana şedit irtibatını hikâye ediyordu.”³⁶⁶

6.12. Alkış, Kargış ve Yeminler

“Hayır, dua, iyi dilek” anlamına gelen “alkış”; “lânet, beddua, ilenç” anlamlarına gelen kargış ve “ant içmek” anlamına gelen “yemin”ler, toplumun maddî ve manevî kültürünü, inanç sistemini ve değer yargılarını yansıtmaları bakımından önemlidir. Bireyin kendini ifade etmekte kullandığı araçlardan biri olan alkış ve kargışlar, Türk sözlü kültüründe iyi ve kötü dileklerin ifade edildiği kalıp sözlerdir. Doğallığı, samimiyeti ifade eden bu kalıplar, Ahmet Rasim’in eserlerinde de fazlaca kullanılmıştır.

“Babasına rahmet, Cenabıhak rahmet eylesin, çok şükür eriştirene, ya rabbi şükür, Allah beterinden saklasın, keselerine bereket, maşallah zamane çocukları, var olsun vs.” tabirler Ahmet Rasim’in eserlerinde kullandığı alkış ve dualara; “Allah cezasını versin, babası kılıklı kâfir, çenen tutulsun, gözü kör olası, hınzır, hergele, haram olsun, kalemin kırılınsın şehir mektupçusu, lânet olsun, mendebur karı, pis herif, sebep olan sebepsiz kalsın, yılışık, zevzek sen de, vs.” gibi ifadeler ise kargış ve küfürlere örnek olarak verilebilir. Yazarın kullandığı yemin ifadelerinden bazıları ise şunlardır: “Allah aşkına, bırak Allah’ı seversen, çoluğunun çocuğun hakkı için, tallahi, vallahi, vallahi billahi, vs.”

6.13. Argo

“Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim; kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı, jargon; serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim”³⁶⁷ anlamlarına gelen argo, “bir halk bilgisi türüdür”.³⁶⁸ Çoğu zaman zengin bir anlama sahip olan bu ifade kalıpları, Ahmet Rasim’in eserlerinde kendilerini fazlaca göstermiştir. Çok çeşitli bir konu yelpazesine sahip olan yazar, anlattığı konuya ve insan tiplerine göre uygun olan jargonu kullanarak kelime kadrosu bakımından zengin bir dil oluşturmaya çalışmıştır. “Aynasız, kopuk, belalı, yanardöner, çamur, keriz, papel, kocakarı, çingar, kavança etmek, çakıştırmak, dikiz,

³⁶⁶ Sevinç, 1978, 83.

³⁶⁷ Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük* (Onuncu Baskı). Ankara: TDK.

³⁶⁸ Terzioğlu, Ö. (2006). Anonim Bir Halk Edebiyatı Olarak Argo. *Milli Folklor*. Y. 18, (71), 102-103.

mangiz, keriz, furi yapmak, mıhlamak, yanpuri yürüme” gibi deyimler Ahmet Rasim’in eserlerinde geçen argo tabirlerden yalnızca birkaçıdır.

6.14. Atasözü ve Deyim

“Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel”³⁶⁹ anlamına gelen atasözleri ile “anlatım gücünü artırmak için, gerçek anlamı dışına kayan, bazı sözcükleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok sözcük”³⁷⁰ anlamına gelen deyimler Ahmet Rasim tarafından kavram zenginliği, deyiş güzelliği, anlatım gücü oluşturmak için kullanılmıştır:

“Abayı yakmak, acele işe şeytan karıştır, ağzı kulaklarına varmak, ağzını bozmak, Ali’nin külâhını Veli’ye Veli’nin külâhını Ali’ye giydirmek, ana baba hakkı ödenir, hoca hakkı ödenmez, ayak diremek, balta asmak, baş vurmak, baştan savmak, bini bir para, bir kahvenin bir yıl hatırı var, bir yaşına daha girmek, burnunu sokmak, cascavlak, canını dişine almak, çingar çıkarmak, çalakalem, çekirdekten yetişmek, çingar çıkarmak, çil yavrusu gibi dağılmak, dikiş tutturamamak, Dimyat’a pirince giderken eldeki bulgurdan olmak, dua ile hacı gemisi yürümez, elifi mertek zannetmek, ettekraru hasen, eski dost düşman olmaz, feleğin çemberinden geçmek, geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer, Halep orda ise arşın burada, harf atmak, iki câmi arasında kalıp bî-namaza dönmek, ip kaçkını, kadın ile pazarlığa girişilmez, kulp takmak, mal bulmuş mağribi gibi, Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır, misafir umduğunu değil bulduğunu yer, ne Şam’ın şekeri, ne Arap’ın yüzü, ortalık haren fahren, sarakaya almak, su bulanmadıkça durulmaz, taşan aş için kepçeye baha olmaz, ukala dümbeleği, veresiye veren iki defa sarhoş olur, vs deyim ve atasözleri yazarın kültür dağarcığına ait olan atasözleri ve deyimlerden sadece birkaçıdır.³⁷¹

6.15. Fıkralar

Fıkra sözlük anlamı olarak; “biyolojide ‘omurga kemiği’; kanun ve ilim kitaplarında ‘bent’, ‘paragraf’, ‘madde’; tiyatro eserlerinde ‘perdenin ayrıldığı bölümlerden her biri’; makale ve yazılarda ‘yazının içinden alınmış bir bölüm’; edebiyatta ise ‘kısa hikâye’,

³⁶⁹ Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük* (Onuncu Baskı). Ankara: TDK.

³⁷⁰ Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük* (Onuncu Baskı). Ankara: TDK.

³⁷¹ Ahmet Rasim’in eserlerinde kullandığı alkış-dua, argo tabir ve işaretler, atasözleri ve deyimler, kargış ve küfürler, yeminler için bkz. Çelik, A. (1993). *Ahmet Rasim’in Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

‘hikâye (Edebiyât-ı Cedide)’, ‘kısa, hikmetli, nükteli hikâye’ manalarına”³⁷² gelmektedir. Türk edebiyatında müstakil bir tür olan “fikra”yı bu çalışmamızda, “gerçeğe yakın kısa hikâye” olarak ele aldık ve folklorik unsurları daha yoğun barındırdığı için “Halk edebiyatı” kısmına dahil etmeyi uygun gördük.

Ahmet Rasim’in yazıları mizahi yönden oldukça kuvvetlidir. Bu konuda yazarın, kitaplarında ve makalelerinde kullandığı, zeka ile mizahın birleşmesinden doğan fıkraların da payı büyüktür. Yazar, açıkça eleştiremediği konuları, vermek istediği mesajları fıkralar yardımıyla nükteli bir dille bir çırpıda anlatmış; bir durumun daha iyi anlaşılmasında bu anlatı türünü kullanmıştır. Ahmet Rasim’in fıkralarını sadece mizah yönünden değerlendirmek de yanlış olacaktır. Yazar, aktardığı bu fıkralarla anlatılan tipler, olaylar ve yerler ile dönemin toplum hayatı hakkında, okuyucularına önemli ipuçları vermektedir.

Ali Çelik, “Ahmet Rasim’in Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları” adlı doktora çalışmasında, Ahmet Rasim’in eserlerinde yer alan fıkralara geniş yer ayırmış ve tespit edebildiği fıkraları metinleriyle birlikte araştırmacıların dikkatine sunmuştur. Araştırmacı, çok geniş bir anlatı yelpazesine sahip olan Ahmet Rasim’in fıkralarını şu başlıklar altında tasnif etmiştir:

1. Ünlü Fıkra Tiplerine Ait Fıkralar (Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa Fıkraları).
2. Kahramanı Ahmet Rasim Olan Fıkralar.
3. Kahramanı Ahmet Rasim’in Dostları Olan Fıkralar (Ali Ruhi, Andelip, Ebuzziya, Muhsin, Müstecâbizade, Neyzen Teyfik, Tıflı).
4. Tarihî Şahsiyetlere Ait Fıkralar (Abdülaziz, Ahmet Celalettin Paşa, Atatürk, Cevdet Paşa, IV. Murat, Hekimoğlu Ali Paşa, Hünkar Yaveri Faik Bey, İhtisap Ağası Hüseyin Bey, Keçecizâde Fuat Paşa, Namık Kemal Bey, Şair Fıtnat Hanım).
5. Din Veya Bir İnanış Sistemiyle İlgili Fıkralar (İmâm-ı Âzam, Derviş, Ramazan – Oruç Fıkraları).
6. Aile Hayatı Ve Fertleriyle İlgili Fıkralar.
7. Bir Sanat Veya Meslek Grubuyla İlgili Fıkralar (Arabacı, Asker, Aşçı, Avcı, Balıkçı, Bürokrat, Doktor, Hamal, Hoca, İmam, Kadı, Kâhya, Manav, Müzisyen, Öğrenci, Perukâr, Sanatkâr, Turşucu Fıkraları).
8. Menfi Tiplerle İlgili Fıkralar (Dalkavuk, Deli, Dilenci, Dolandırıcı, Hırsız, Kabadayı, Miskin, Tembel, Uşak, Sarhoş, Tiryaki, Zampara Fıkralar).
9. Hayvanlarla İlgili Fıkralar (Arslan, Bit, Çakal, Eşek, Keçi, Köpek Fıkralar).
10. Söz Oyunlarına Bağlı Fıkralar.
11. Basınla İlgili Fıkralar.
12. Kılık- Kıyafetle İlgili Fıkralar.³⁷³

³⁷²Çelik, A. (1993). *Ahmet Rasim’in Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

³⁷³Çelik, a.g.e., 468-587.

1316 [1900] yılından sonra gazetecilikte karar kılan ve dönemin pek çok gazetesine yazılarını gönderen Ahmet Rasim, “her gün kendisine ayrılan sütunları doldurmak, okuyucularına bazı mesajlar vermek, çeşitli konularda onları aydınlatmak mecburiyetindedir”. Dolayısıyla Ahmet Rasim, halk kültürünün bu geniş sahasından oldukça faydalanmış, her türden fıkraya eserlerinde yer vermiştir. Ali Çelik “asıl gayesi malzeme tespiti olmayan, halk kültürü unsurlarını çoğunlukla araç olarak kullanan ve bir folklor derleyicisi disiplinine sahip olmayan Ahmet Rasim’in, elde ettiği unsurları kullanırken onların orijinalitesine sadık kalmak gibi bir endişe taşımamasından kaynaklanan, malzemeyle oynama alışkanlığını”³⁷⁴ taşıdığını belirtmiştir. Ali Çelik, Ahmet Rasim’in bu alışkanlığının diğer “halk bilimi ürünleri” için de geçerli olduğuna dikkati çekmiştir.

Ahmet Rasim, bazen fıkraları olduğu gibi, yani bilinen şekilleriyle, bazen de hikâyeleştirerek kullanmıştır. Yazarın bu anlatı türünü, yerine göre genişlettiği veya daraltı da görülmektedir. Mizahî yönü kuvvetli olan Ahmet Rasim’in bu nükte ve fıkralarından bazılarının tespit edilerek kitap hâlinde de yayımlanmıştır.³⁷⁵

6.16. Tekerleme

“Çoğunlukla basmakalıp söz”; “masallara başlarken söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler, Atasözü”; “Orta Oyunu’nda Kavuklu ile Pişekâr’ın karşılıklı konuşmasına verilen ad”; “Âşık gösterisinin başlangıç bölümünde ikinci sırada bulunan türkü”; “(Halk edebiyatı terimi) Saz şairleri arasında yapılan koşuk yarışması”; “Oyununda söyleşmenin en önemli kesimi, Kavuklu ile Pişekâr arasında geçen ve çoğu kez bir düşün anlatılmasına dayanan çene yarışı”; “daha çok, masalların başında bulunan uyaklı giriş sözleri, saz ozanlarının birbirleriyle yaptıkları koşuk yarışması, Orta Oyunlarında, özellikle Kavuklu’nun kullandığı sözler”³⁷⁶ olarak bilinen tekerlemeler hakkında da Ahmet Rasim bilgiler vermiştir. “Bir Orta Oyunu Tekerlemesi” adlı müstakil makalesinde “Kavuklu’nun en büyük başarısının tekerleme söylemesinde” olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, Kavuklu

³⁷⁴ Çelik, a.g.e., 470.

³⁷⁵ Bulut, S. (2011). *Nüktedan Ahmet Rasim*. (Birinci Baskı). Ankara: Pupa Yayınları.

Altınkaynak, H. (1984). *Söz ve Çizgi Ustalarımız 2; Ahmet Rasim - Orhan Kemal - Semih Balcıoğlu Semih Ramiz*. (Birinci Baskı) İstanbul: Milliyet Yayınevi.

Altınkaynak, H. (1984). *Yergi, Nükte Ve Fıkralarıyla Ahmet Rasim*. (Birinci Baskı). İstanbul: Milliyet Yayınevi.

³⁷⁶ Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük* (Onuncu Baskı). Ankara: TDK.

Hamdi ile Pişekâr'ı Tosun Efendi arasında geçen bir muhavere örneğini nakletmiş ve terbiye dışı olan kaba sözleri çıkartarak aktardığını belirttiği bu tekerlemelerde en çok güldüren ve beğenilenlerinin de bu terbiye dışı sözler olduğuna işaret ederek onları “kubbeli yalan” olarak nitelendirmiştir.

Ahmet Rasim, makalelerinde yeri düştükçe masal, ortaoyunu ve çocuk oyunlarında kullanılan tekerlemelerden de örnek metinler aktarmıştır:

“Gerçi bizler küçüklüğümüzde:
Yağmur yağıyor seller akıyor.
Arap kızı damdan bakıyor.
Neşidesini müteakip avaz avaz:
Altın araba, gümüş tekerlek,
Ver Allah'ım ver bir kızgın güneş.”

Beytini okur idik ama, ne böyle bir araba görmüş idik ne de tekerlek.³⁷⁷

6.17. Efsane, Masal ve Halk Hikâyeleri

Halk edebiyatı türleri içerisinde önemli bir yer tutan efsane, masal ve halk hikâyeleri de Ahmet Rasim'in fıkra ve makalelerinde yer alan folklorik malzemelerdendir. Türk edebiyatında roman türünün henüz görülmediği dönemlerde, bu türlerin halkın ihtiyaçlarını karşıladığı düşünülmektedir. Ahmet Rasim, *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip* adlı eserinde de bu konuya değinmiş, Ahmet Mithat Efendi'nin hikâye ve romanları hakkında değerlendirmelerde bulunurken; hikâye, efsane, masal, Hayâl, Orta Oyunu, Karagöz ve saire türlerin ahlâki olarak gençlik üzerindeki olumsuz etkilerine dikkati çekmiş ve romanların gençlerin ahlâkı üzerindeki olumlu etkisini dile getirmiştir:

Kel Oğlan, Yedi Devler elinde ateşten kamçı küpe binmiş cadı, Kesikbaş, Şâh-ı Mârân, Battal Gazi, Âşık Garip, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Köroğlu, Zâloğlu Rüstem, Periler Padişahı, Vamık ile Azra, Zühre ile Kanber ve benzeri efsânelerle dimağı doldurulmuş; beş yaşındaki çocukların muvacehesinde bile ahlâk müessesesinin âdâb ve erkânına aykırı halleri ve vaziyetleri tasvirden çekinmeyen Hayâl, Karagöz perdeleri, bütün tecnisler ve kinayeleri komik tavırları, tekerlemeleri, karşılıklı konuşmaları yine bu vadide yürüyerek Yeni Dünyâ denilen kafeshâneyi her zaman için müstehcen sevişmeleri meydâna geldiği yer; vakanın şahıslarına memleketin önemli unsurlarına

³⁷⁷ Dizdaroğlu, 1989, 416.

isnât ettiği iğrenç komedileri tekrar ettiren Orta Oyunu, Zuhûrî, Hân Kulu gibi isimlerle şöhret almış açık saçık sahneler önünde büyümüş olan o gençlik, elbette bu romanları okudukça terbiye ve irfanı derecesinde duygu olarak hisseleniyor: bütün bu masallar, efsâneler yerine ibtidâî olmakla beraber herhalde içtimaî, ahlâkî, millî, teşvik ve terbiye edici neticelerle ibret verici vâkıaların aldığı şekiller önünde kendisince de bir fikir, bir hüküm edinmeğe çalışarak zihnini anlayış kabiliyetine göre uğraştırıyor; faziletin iş ve fiillerin güzelliğinden doğan insanlığın bir seçkini olduğunu tekrar tekrar okuya okuya vak'anın şahıslarının umûmî hareketlerinde onun varlığı veya yokluğunu merak ile okumak gibi can gözünün açık bulunduğu zamanlarda göre göre, beşerî cemiyetleri idare eden manevî kanunlardan velev ki bir ikisine, üçüne, dördüne olsun alışkanlık kazanıyordu.³⁷⁸

“Sosyal terbiyemize, aile derslerine ait olan bu türlü dolambaçlı, sahte, cahilâne uyduruşları, sakıncaları evdeki masallar, bilmeceler, kırk yılan hikâyeleri büyüttüğü gibi dışarıda da Karagöz'ler, Meddah'lar, Orta Oyun'ları kıymetini arttırdı” diyen Ahmet Rasim'in bu ifadeleri bize Namık Kemâl'i hatırlatmaktadır. Namık Kemal de *Celal Mukaddimesi*'nde halk hikâyelerini Batılı romanlarla kıyaslamış; bu hikâyelerin gerçek dışı olaylara dayanmasını; ahlâka, geleneğe aykırı olmalarını ve insanın duygularını yansıtmaktan uzak olmalarını eleştirmiştir. Zuhûrî Kolu'na mensup kimselerin sergilediği oyunları da edebâne bulmadığını açıkça ifade eden yazar, Orta Oyunu'nu insanların ahlâkını ifsat eden bir etkinlik olarak görmektedir.

Yazar, *Eşkâl-i Zaman* adlı eserinde halk hikâyelerinde yer alan propagandalara da dikkati çekmiştir:

“Bir zamanlar mahalle kahvelerinde okunan “Şah İsmail” ve emsali hikâyet-i mübalağâkârane arasında İran mezheb-i şii propaganda özü bulunduğunu daha yeni yeni, iş işten geçtikten sonra anlıyoruz.³⁷⁹

Ahmet Rasim'in yukarıda değerlendirilen bütün bu yazılar ve eserleri dışındaki yazılarının hemen çoğunda folklorik unsurları bulmak mümkündür. Yazar, eserlerinde, anlattığı konuya uygun tekerleme, mani, türkü, semai, koşma, vs. halk şiiri örnekleri vermiş; bilmecelerle yazılarını renklendirmiş; Karagöz, Orta Oyunu fasıllarıyla anlattığı konular arasında mizahi bağlantılar kurmuş, atasözleri ve deyimlerle, çeşitli halk inanışları ve anlatılarıyla yazılarını harmanlamış, her daim canlı kesitleri okuyucusuna sunmayı bilmiştir.

³⁷⁸ Yetiş, 1980, 79-80.

³⁷⁹ Gökyay, 1992, 42.

SONUÇ

Döneminde gazeteci kimliği ile ön plana çıkan ve başarılı bir gözlemci olan Ahmet Rasim, şiir, hikâye, roman, anı, tarih, makale, okul kitapları, gazete fıkraları olmak üzere geniş bir alanda eserler vermiştir. Döneminde edebiyat ve dil konuları üzerine kafa yoran, düşüncelerini yazıya geçiren ve yaşadığı dönem edebiyatının canlı bir panoramasını veren Ahmet Rasim, tenkit bağlamında ele alınması gereken bir yazardır.

Ahmet Rasim'in edebiyat, dil, tiyatro, mizah gibi türlerdeki eserlerini değerlendiren bu çalışma ile yazarın Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymak ve gelecekte yazar hakkında yapılacak olası araştırmalara ışık tutmak amaçlanmıştır. Edebiyatımıza hizmet etmiş şair ve yazarların fikirlerini ve sanat anlayışlarını tespit etmek, edebiyat tarihlerinin daha doğru ve eksiksiz yazılabilmesinde, edebiyat tarihinin yeniden yorumlanmasında ve geleneğin seyrini takip edebilmede oldukça önemlidir. Ahmet Rasim'le ilgili daha önce yapılan çalışmalar ve yayınlar mevcut olmasına rağmen, bu çalışmalarda Ahmet Rasim'in, döneminin edebiyat ve dil anlayışlarına dair görüşlerine, edebî tartışmalardaki fikirlerine, edebiyata getirdiği önerilere ve edebî türlere, tenkit konusundaki düşüncelerine ve edebiyatı algılama biçimine dair bilgiler bir bütün şeklinde ele alınmıştır. Çalışmamızda, Ahmet Rasim'in edebî anlayışı ve görüşleri tespit edilerek Türk edebiyatındaki yeri ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Tanzimat, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eserler veren Ahmet Rasim, bazı araştırmacılar tarafından 1885-1896 yılları arasında faaliyet gösteren “Ara Nesil” içerisinde değerlendirilmiş, yazarın daha önceki ve daha sonraki edebî devirlerde gösterdiği edebî faaliyetler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Bu çalışma ile öncelikle yazarın faaliyet gösterdiği edebî dönemler hakkında bakış açısı değiştirilmeye çalışılmıştır.

Ahmet Rasim'in de eser verdiği II. Abdülhamit döneminde farklı edebiyat anlayışları doğrultusunda eser veren yazarlar olmasına rağmen, dönemle ilgili araştırmalarda veya yayınlarda daha çok *Servet-i Fünun* dergisi etrafında toplanan şair ve yazarların edebiyat anlayışlarına ve onların estetik düşüncelerine yer verilmiş ve bu dönem Ziya- Fikret- Cenap mektebi olarak yansıtılmıştır. Çalışmamızda “Edebiyat-ı Cedide zümresi”nin hâkim edebî yöneliş olduğu dönemde *Servet-i Fünun* dergisi etrafında oluşan edebî zümreden

farklı bir anlayışa sahip olan Ahmet Rasim'in edebiyat anlayışı, kendisinin bu konudaki eserlerinden hareketle ortaya konulmuştur.

Ahmet Rasim'in Tanzimat sonrası oluşturulmak istenilen yeni Türk edebiyatının inşa edilmesine katkıları, yerel ve millî bir edebiyat anlayışını oluşturmada ortaya koyduğu fikirleri ve yaşadığı döneminin tenkit ve edebî tartışmalarında oynadığı rolü tespit etmek amacıyla yola çıktığımız bu çalışmada, Ahmet Rasim ile ilgili temel kaynağımız devrin matbuat hayatı olmuştur. Ortaya koymaya çalıştığımız bütün açıklamalar ve tahliller mümkün olduğu kadar metinsel kaynaklara dayandırılmaya çalışılmıştır. Gazeteler, dergiler, matbuat hayatı, meyhaneler, kıraathaneler, kahvehaneler vs. onun edebî kişiliğinin oluşturulmasında etkili olmuştur. Ahmet Rasim'i saydığımız bütün bu unsurlardan ayrı değerlendirmek mümkün değildir, zira bu unsurlar da devrin edebî mahfillerinden sayılmaktadır. Yazarı bu unsurlardan bağımsız değerlendirmek, bütün bu öğelerin bir parçası durumunda olan Ahmet Rasim'in edebî düşüncelerinin temellendirilmesinde büyük bir boşluk oluşturacak ve onun hakkında yapılan çalışmaların eksik olmasına neden olacaktır.

Edebî hayatı 1307-1316 yılları arasında olan Ahmet Rasim, bu tarihten sonra roman ve hikâye yazmayı bırakmış ve gazetecilikte karar kılmıştır. Dönemin basın hayatında faal bir isim olan yazar, makalelerinde; yaşadığı yılların basın hayatı, sansür, dergi ve gazeteler, imtiyaz sahipleri, müvezziler, mürettipler, şair ve yazarlar vs. hakkında bilgiler vermiştir. Yazılarında, basın hayatının kayıt altına alınmasının öneminden bahseden ve bu doğrultuda hareket eden Ahmet Rasim, matbuat alanındaki anıları ve edindiği bilgileri eserleriyle sonraki kuşaklara bırakmıştır. Ahmet Rasim, bu konudaki edinimlerini, kimi zaman bir edebiyat tarihçisi ciddiyetiyle, kimi zaman da bir hatıra yazarı gibi, anı perdesinin ardından okuyucularına aktarmıştır. II. Abdülhamit Dönemi Edebiyatının, büyük oranda gazete ve dergilerde yaşadığı, edebî hayat nabzının bu yayınlarda attığı göz önüne alınacak olursa, yazarın bu çabasının ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılmaktadır.

Ahmet Rasim, döneminin dil ve edebiyat tartışmalarında yer almış, edebiyatımızın problemlerine çözümler üretmeye çalışmış ve kendi edebî anlayışına göre tutulacak yöntemler hakkında görüşler ileri sürmüştür. Edebî tartışmalarda kendi edebî görüşleri doğrultusunda fikirler ortaya koyan Ahmet Rasim, *Şehir Mektupları*'nda "Dekadanlar" ile ilgili yazdığı mektuplarında görüldüğü gibi, kimi zaman alaylı ifadelerle tartışmaların

dışına çıkan yazılar kaleme almıştır. Ahmet Rasim'in "*Servet-i Fünûn*" dergisi etrafında oluşturulan edebî anlayışın karşısında yer almasında yaşadığı geleneksel hayatın, Darüşşafaka'da aldığı eğitimin ve arkadaş çevresinin etkili olduğunu da söyleyebiliriz. Yazı hayatına *Tercüman-ı Hakikat*, *Ceride-i Havadis* gibi yayınlarda başlayan; Ahmet Mithat, Muallim Naci gibi üstatların yanında yetişen ve Mutavassıtın grubu içinde değerlendirilen geleneğe bağlı yazarlar ile arkadaşlık yapan Ahmet Rasim'in; kendilerine "Yeni Edebiyât-ı Cedide" ismini veren yazarların edebiyat anlayışının karşısında yer almasında saydığımız bütün bu etmenlerin etkili olduğu da göz ardı edilmemelidir. Kimi zaman sübjektif bir tavır takındığını gördüğümüz Ahmet Rasim'in ileri sürdüğü görüşlerde, büyük bir saygı duyduğu hocası Ahmet Mithat Efendi'nin tarafında yer alma düşüncesi de görülmektedir. Bu taraf olma tutumunun en bariz görüldüğü tartışmalar Klâsikler tartışması ve Ahmet Mithat Efendi ile Hacı İbrahim Efendi tartışmasıdır. Yazarın, Muallim Nâci'nin karıştığı tüm tartışmalarda Naci'nin yanında yer aldığı da görülmektedir. Tartışmalarda Batı edebiyatı ve "Edebiyat-ı Cedide zümresi" yazarlarının eserlerinden örnekler sunması yazarın devrin hayatını ve Dünya edebiyatını iyi takip ettiğini de göstermektedir. Ayrıca Ahmet Rasim'in tartışmalarda *Servet-i Fünun* dergisi etrafında oluşturulan edebî anlayışa karşı olduğu yönleri ortaya koymakla beraber takdir ettiği konulara değindiği de görülmektedir.

Türkçe Şiirler tartışmasında ise; basit ve halkın kullandığı kelimelerle yazılan şiirlerin Türkçe şiir sayılamayacağını, samimi olmayan duyguların aktarılmasıyla da milli bir edebiyat anlayışının oluşturulamayacağını savunan Ahmet Rasim; anlaşılır bir dil kullanmanın değil "ortak duyguların" anlatılmasının Türkçe ve milli bir edebiyat oluşturacağına dikkati çekmiştir. Bununla beraber yazar, zorlama fikir ve ifadelere de karşı çıkmıştır. "Dilde tasfiye" fikrine karşı çıkması ve dilin doğal yapısına ve işleyişine yapılacak müdahalelere karşı olması da yazarın dil ve edebiyat konularında bilinçli olduğunu göstermektedir.

Ömer Seyfettin ve arkadaşlarından daha önce, Mutavassıtın grubu içinde yer alan yazarların eserlerinde de "milli edebiyat" anlayışının vurgulandığını görmekteyiz. "Milli Edebiyat" ibaresinin ilk defa Ali Canip Yöntem'in "*Genç Kalemler*" dergisinin 11. sayısında yayımlanan "Âti-i Edebimiz" başlıklı yazısında yer aldığı araştırmacılar tarafından tespit edilmesine rağmen, biz bu tabirin daha 1898'lerde Ahmet Rasim'in eserlerinde "edeb-i milli" şeklinde yer aldığını ve "fıkr-i milliyet", "zevk-i milli", "hissi-i

milli” ifadeleriyle milli edebiyat anlayışının çerçevesinin Genç Kalemler hareketinden önce çizilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Ahmet Rasim, dil olarak sade, Türkçe kelimelerle yazılan ve sıradan konulardan oluşan bir edebiyattan ziyade, dil olarak “özenli” fakat Türk hislerine, zevkine ve milliyet fikrine hitap eden bir edebiyatın peşinde olmuştur. “Türk gibi yazmalıyız” diyerek Batı edebiyatından aktarılan hayalleri, hisleri, kelime grupları ve imajları Türk insanının zevkine aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. Dilde savruk olmayı tasvip etmediği gibi, halktan tamamen kopuk olmayı ve dilin genel yapısına aykırı bir dil kullanmayı da reddetmiştir.

Tanzimat sonrası oluşturulmak istenilen yeni Türk edebiyatı için, Arap ve Fars taklitçiliğinin doğru olmadığını belirten Ahmet Rasim, Batı ve özellikle de “Frenk taklitçiliğinin” de karşısında olmuştur. Her türlü “intihal fikrinden” rahatsızlık duyan yazar, kendimize özgü bir çalışma şekli bularak kendi fikir ve düşüncelerimizi yazmamız gerektiği üzerinde durmuştur. Edebiyatın tek başına yükselemeyeceği fikrini ısrarla belirten Ahmet Rasim, bilim ve teknolojideki gelişmelerin edebiyatın ilerlemesindeki önemine de dikkati çekmiş ve her alanda uzman yetiştirilmesi gerektiğine değinmiştir.

“Türk gazeteciliğinin pîri” sayılan Ahmet Rasim’in şair ve yazarlar hakkındaki edebî tenkitlerinin, ilmî ve sistematik tenkitlerden ziyade, şair ve yazarların fiziksel özelliklerine ve sosyal yaşantılarına dair bilgiler şeklinde olduğunu ve bu değerlendirmelerin birer anı çerçevesi dahilinde sunulduğunu görmekteyiz. Döneminde “eleştiri” türünün henüz tam manâsıyla yerleşmemesi, kurallarının ve yönteminin ilmî bir şekilde belirlenememesi ve en önemlisi de yazarın her gün gazetelerde halk için fikra yazmak durumunda olması ve halkın düzeyinin Avrupaî anlamda yapılan tenkitleri anlamada yeterli olmaması, gazetelerin halkın ilgisini çeken konulara önem vermesi vs. konular da teorik anlamda tenkit yapılamamasının nedenleri arasında sayılabilir. Bununla birlikte döneminde Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Şuayip, Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin gibi tenkîdi konularda yazan yazarların edebî tenkitlerinin yanında Ahmet Rasim’in bu konuda biraz geri kalmasında Ahmet Rasim’in “hissiyât-ı âliyeyi yalnız kendimiz için yazıp okuyacak tarikati ilzam etmeyerek milletin muhtaç olduğu malûmat-ı umumiye” yazmak düşüncesinin olduğunu da görmekteyiz. Ahmet Mithat Efendi’nin yanında yetişen Ahmet Rasim’in de edebiyat anlayışının öncelikle “halk için edebiyat yapma” düşüncesi olduğu da bu bağlamda gözden uzak tutulmamalıdır.

Ahmet Rasim'in, edebiyatımızın problemleri ve tartışmaları hakkında yazdığı müstakil makalelerinin yanında, yazarın sıradan makalelerinde, edebî eleştiri kapsamına giren düşünceler, yeri düştükçe dile getirdiği parçalarda bulunmaktadır. Yazarın halk edebiyatı kapsamına giren makalelerinde, elde ettiği malzemeleri bir folklor araştırmacısının titizliğinden ziyade, bildiği, gördüğü ve edindiği bilgileri aktarmak gayreti taşıdığı görülmektedir. Bu konuda yazdığı makalelerin, edebî bir plân haricinde ve dağınık bir şekilde, parçaların birleştirilerek bir araya getirildiği ilk bakışta fark edilmektedir. Buna rağmen, yazarın dağınık bir yığın hâlinde anlattığı bu bilgi ve anlatıların halk kültürü unsurlarının kayıt altına alınması açısından önemini de göz ardı edemeyiz.

Ahmet Rasim, edebiyatta yeniliğin gerekli olduğunun farkında olmakla birlikte, kökten değişikliklere ve geleneğe karşı tamamen olumsuz bir tavır takınmamıştır. Eski edebiyat geleneği ile bağların koparılmasına, karşı olan yazar, Doğu ile Batı medeniyetinin sentezlenmesiyle, zamanın ihtiyaçları doğrultusunda ve milli zevke uygun, her yönüyle kendi yaşantımızı anlatan yerli bir edebiyat oluşturma taraftarıdır.

Matbuat hayatına, *Tercüman-ı Hakikat* “mekteb”inde, Ahmet Mithat'ın yanında atılan Ahmet Rasim, kitlesi halk olan bir edebiyat anlayışını benimsemiştir. Edebiyatta yeniliğin kaçınılmaz olduğunun farkında olan yazar, yaşayış itibarıyla geleneksel olsa da, düşünce olarak yenilikçi olmuştur. Ahmet Rasim, edebî zevk, dil ve edebiyat anlayışı olarak “mutavassıt” bir anlayışı benimsemiştir. O, ne Edebiyat-ı Cedide zümresinin edebiyatta ferdi bir yol tutup yaşanılan hayattan ve halktan uzak durmalarına; ne de eski edebiyat anlayışının derbeder yaşantısına ve zihniyetine prim vermiştir. Yazara göre toplumun ilerlemesi için gerekli olan edebiyat anlayışı, ait olduğu toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir edebiyat anlayışı olmuştur. Ahmet Rasim de, ustası Ahmet Mithat gibi, edebiyat ve kültür seviyesinin yükseltilmesi için halkın idrak kabiliyetinin yükseltilmesi ve toplumun eğitilmesi gerektiği düşüncesindedir ve bu doğrultuda eserler vermiştir.

Ahmet Rasim'i Cumhuriyet Dönemi'nde dil çalışmaları içerisinde de görmekteyiz. Onun bu konuda yapmış olduğu çalışmalar hakkında elimizde yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Ahmet Rasim'in “milli edebiyat” hakkındaki fikirleri ile bu doğrultudaki edebî faaliyetleri ile Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil çalışmaları hakkında ciddi dikkatlerin olmadığını da görmekteyiz.

Bu araştırmada Ahmet Rasim ile edebî polemiğe giren Âşık Coşkun'un Ahmet Mithat Efendi olduğu ile ilgili ciddi tespitler ortaya konulmuştur. Ahmet Mithat Efendi'nin "Âşık Coşkun" müstearını kullandığını dile getiren araştırmacılarımız olduğu gibi; Ahmet Mithat Efendi'nin hayatı boyunca müstear kullanmadığı ile ilgili ifadelerini dikkate alarak, yazarın bu müstear ile ortaya koyduğu eserleri göz ardı eden araştırmacılarımız da bulunmaktadır. Biz elde ettiğimiz bu tespitler ile edebiyatımızın önde gelen ve en önemli isimlerinden biri olan Ahmet Mithat Efendi hakkında önemli bir ayrıntıya dikkati çekmiş bulunmaktayız. Bu ayrıntı Ahmet Mithat Efendi'nin "Âşık Coşkun" müstearıyla şiirler, makaleler yazıp, bu isimle edebî tartışmalar içerisinde yer aldığını da göstermektedir. Dolayısıyla Ahmet Mithat Efendi'nin bilinen eserlerinin yanında bir de araştırmacıların dikkatinden kaçıran eserleri mevcuttur. Araştırmamızın en önemli bulgularından biri de bu önemli ayrıntıdır. Bizler bu konudaki dikkatimiz ile orijinal bir problemin çözülmesine ve bilime katkı sağladığımız kanaatinde bulunmaktayız.

Çalışmamızda Ahmet Rasim'in, yaşadığı dönemin süreli yayınlarında kalan ve büyük bir kısmı Arap harfli olan makalelerinden yararlanılmış ve bu makaleler araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Edebiyat tarihinin yazılabilmesi için eserlerin teker teker incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle, elde ettiğimiz malzemelerin daha sonra farklı araştırmalar için de bir kaynak teşkil etmesi ve edebiyat tarihlerimiz için malzeme oluşturması çalışmanın belki de en önemli sonuçlarından biri olacaktır.

Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden Ahmet Rasim'e dikkati çekmek, onun edebiyat anlayışını tespit etmek ve onunla ilgili ileride yapılması muhtemel araştırmalara küçük de olsa bir ışık yakmak amacıyla bu çalışmayı ortaya koymuş bulunmaktayız. Çeşitli zorluklarla karşılaşılarak oluşturulmaya çalışılan bu çalışma tam ve kusursuz olma iddiası taşımamaktadır. Metin merkezli yapılan çalışmalarda görülebileceği gibi bulunan her bilgi ve belge araştırmaya katkı sağlayabileceği gibi araştırmada sunulan tespitleri de tamamen değiştirebilecek nitelikte olabilir. Yazarın pek çok makalesinin Arap harfli Osmanlıca metinler şeklinde edebiyat tarihimizin süreli yayınlar sayfalarında yer aldığını ve ortaya çıkarılan her bilgi ve belgenin çalışmamıza destek olabileceği gibi çalışmamızda tespit ettiğimiz bilgilerin değişmesine neden olabileceğini de belirtmek isteriz. Amacımız, ulaşabildiğimiz belgeler ışığında yazarın edebiyatımızdaki ve edebî eleştirimizdeki yerini tespit etmek ve edebiyat açısından farklı bir bakış açısı sunmaktır. Bu bağlamda edebiyatımıza yaklaşık yarım yüzyıl kalemikle hizmet etmiş olan Ahmet Rasim'in

dönemin süreli yayınlarında yer alan Arap harfli makalelerinin ve yazarın değişik konularda ortaya koyduğu kitaplarının Türk Latin harflerine aktarılması, Ahmet Rasim hakkında bilgilerimizin artmasında ve daha sağlıklı tespitlerde bulunmamıza katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- A. [Elif] R. (1911). Türk Lisanı. *Sabah Gazetesi*. (7671), 1.
- A. [Elif] R. (1919). Eşkâl-i Zaman “Yayıyorlarsa”. *Yenigün*, (268), 2.
- Ahmet Mithat Efendi. (1886). Edebiyât-ı Tercüman. *Tercüman-ı Hakikat*, (2372), 3.
- Ahmet Rasim, (1898). Muhâkemât-ı Edebiye. *Malûmat*, 6(135), 294-299.
- Ahmet Rasim, (1897). Klâsikler Meselesi’nin Verdiği Bir Fikir-i Edebî (Mâzî), *Malûmat*, 7(100), 999-1000.
- Ahmet Rasim. (1302). Terakkiyât-ı İlmiye ve Medeniye. *Sebat Dergisi*, (9), 68-69.
- Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, (4), 13.
- Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, (2), 5.
- Ahmet Rasim. (1315). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, 1(4), 13.
- Ahmet Rasim. (1897). Leyâl-i Tetebbu. *Malûmat*, 5(120), 1374-1375.
- Ahmet Rasim. (1897). Muhâkemât-ı Edebiye. *Malûmat*, 5(104), 1076-1077.
- Ahmet Rasim. (1897). Muhâkemât-ı Edebiye. *Malûmat*, 5(107), 1133-1134.
- Ahmet Rasim. (1898). Lisan ve Edeb. *Malûmat*, 7(146), 520-521.
- Ahmet Rasim. (1898). Mesail-i Lisaniye. *Malûmat*, 7(145), 507-509.
- Ahmet Rasim. (1898). Tekâmül ve Terakki. *Malûmat*, 6(134), 278-283.
- Ahmet Rasim. (1898). Tekâmül ve Terakki. *Malûmat*, 6(136), 320-322.
- Ahmet Rasim. (1898). Tekamül ve Terakki: II ‘Süleyman Nesip Beyefendi’ye’. *Malûmat*, 6(134), 279.
- Ahmet Rasim. (1898). Tekâmül ve Terakki: III. *Malûmat*, 6(135), 294-299.
- Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun Efendi’ye. *Malûmat*, 8(179), 1187-1189.
- Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun Efendi’ye. *Malûmat*, 8(179), 1187-1189.
- Ahmet Rasim. (1899). Âşık Coşkun’a Mukabele. *Malûmat*, 8(177), 1142-1146.
- Ahmet Rasim. (1899). Hafta Mektupları. *İrtika Gazetesi*, (1), 3.
- Ahmet Rasim. (1899). İcmâl-i Edebî. *İrtika Gazetesi*, (2), 5.
- Ahmet Rasim. (1899). Mülâhaza, *Malûmat*, 8(180), 1196-1197.

- Ahmet Rasim. (1899). Mülâhaza. *İrtika Gazetesi*, (8), 29.
- Ahmet Rasim. (1899). Sade Yazalım. *Mecmûa-i Ebuzziya*, (82), 1697-1700.
- Ahmet Rasim. (1899). Sade Yazalım. *Mecmûa-i Ebuzziya*, (82), 1697-1700.
- Ahmet Rasim. (1899). Taklidin Bir Netice-i Seyyiesi Daha. *Malûmat*, 9(214), 426-427.
- Ahmet Rasim. (1900). Yine Lisan Meselesi. *Malûmat*, 11(244), 79-80.
- Ahmet Rasim. (1908). Şehir Mektubu. *Boşboğaz İle Güllâbi*, (2), 2.
- Ahmet Rasim. (1911). *Muhîtü'l- Maârif* – Ansiklopedi. *Sabah Gazetesi*, (7678), 1.
- Ahmet Rasim. (1913). Edeb-i Milli. *Resimli Gazete*, (56), 662.
- Ahmet Rasim. (1919). Eşkâl-i Zaman “Cümel-i Hikemiye-i İmlâiye”. *Yenigün*, (271), 1.
- Ahmet Rasim. (1920). Muharrirlik. *Vakit Gazetesi*, (1018), 2.
- Ahmet Rasim. (1920). Müellifler ve Tâbi'ler. *Vakit Gazetesi*, (1051), 2.
- Ahmet Rasim. (1921). Eşkâl-i Zaman “Bir Maraz-ı İçtimai”. *Vakit Gazetesi*, (1290), 2.
- Ahmet Rasim. (1921). Sait Bey, *Vakit Gazetesi*, (1176), 2.
- Ahmet Rasim. (1924). Hala Kütüb-i Muzırra Meselesi. *Vakit Gazetesi*. (2166), 4.
- Ahmet Rasim. (1924). İstanbul Mektupları. *Hakimiyet-i Milliye*, (1235), 2.
- Ahmet Rasim. (1924). Yeni Maarif Projesi ve Kâmus. *Akşam Gazetesi*. (2166), 3.
- Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektubu “İstanbul Yine Bir Zevk Şehri Olacak”. *Hakimiyet-i Milliye*, (1704), 2.
- Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektupları ‘Bir Şey’. *Hakimiyet-i Milliye*, 6(1891), 2.
- Ahmet Rasim. (1926). İstanbul Mektupları “Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!”. *Hakimiyet-i Milliye*, (1926), 2.
- Ahmet Rasim. (1927). Asrî Fanteziler “Acaba”. *Cumhuriyet*, (1215), 3.
- Ahmet Rasim. (1927). Asrî Fanteziler, ‘Okka İle Satış’. *Cumhuriyet*, (1171), 3.
- Ahmet Rasim. (1927). İstanbul Mektupları “Bugün De El Yazısı Ve İmza Bahsi”. *Hakimiyet-i Milliye*, (2163), 2.
- Ahmet Rasim. (1927). Osmanlı Matbuat Hatıraları I-II. *Hakimiyet-i Milliye*, 8(2083), 3.
- Ahmet Rasim. (1927). Osmanlı Matbuat Hatıralarından: Hürriyet Gazetesi. *Hakimiyet-i Milliye*, 8(2085), 3.
- Ahmet Rasim. (1989). Tekâmül ve Terakki: IV. *Malûmat*, 6(136), 321.

- Ahmet Rasim.(1899). Hafta Mektupları. *İrtika Gazetesi*, (1), 3.
- Akalın, Ş. H. (2002). Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (607), 33.
- Aksoy, M. (2005). *Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi. (Birinci Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 55.
- Aktaş, Ş. (2004). *Ahmet Rasim. (Beşinci Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 77.
- Altınkaynak, H. (1984). *Söz ve Çizgi Ustalarımız 2; Ahmet Rasim - Orhan Kemal - Semih Balcıoğlu Semih Ramiz. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Milliyet Yayınevi.
- Altınkaynak, H. (1984). *Yergi, Nükte ve Fıkralarıyla Ahmet Rasim. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Milliyet Yayınevi.
- And, M. (1959). *Kırk Gün Kırk Gece: Eski Donanma ve Şenliklerde Seyirlik Oyunları. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Tac Yayınları; Faroqhi, S. (1998). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla. (Çev. Elif Kılıç)*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. (Eserin Orijinali 1995'te yayımlandı).
- Artun, E. (2008, 25-27 Aralık). *Tarihsel Süreçte Değişen Geleneksel Tiyatromuz*. Halk Kültürü Tiyatrosu Sempozyumunda sunuldu, İstanbul.
- Âşık Coşkun. (1899). Ahmet Rasim Efendi'ye. *Malûmat*, 8(178), 1168-1170
- Âşık Coşkun. (1899). Ahmet Rasim Efendi'ye. *Malûmat*, 8(180), 1202-1203.
- Baltacıoğlu, İ. H., (1941). *Tiyatro. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Sebat Basımevi, 25-26.
- Bozdoğan, A. (2002). Manastırlı Mehmet Rıfat'ın Dünya Görüşünün Aynası: "Çanta" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 31-39.
- Bulut, S. (2011). *Nüktedan Ahmet Rasim. (Birinci Baskı)*. Ankara: Pupa Yayınları.
- Cevdet Kudret. (1977). *Abdülhamit Devrinde Sansür.(Birinci Baskı)*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 5.
- Çelik, A. (1993). *Ahmet Rasim'in Eserlerinde Halk Kültürü Unsurları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çetin Ongun, H. (Editör). (2013). *Şehir Mektupları. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Kapı Yayınları, 193-194.
- Çıblak Coşkun, N. (2013, Spring). Türk Ninnilerinde İşlevsel Yaklaşım. *Turkish Studies*, Vol. 8/4, 500.
- Demirel, Y. (Editör). (1989). *Ciddiyet ve Mizah. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Arba Yayınları, 38-39.
- Dilmen, İ. N. (1932). Ahmet Rasim ve Edebiyatımız. *Hakimiyet-i Milliye*, (4026), 2.

- Dizdaroğlu, H. (1952). -Ölümünün 20'nci Yıldönümünde- Ahmet Rasim. *Türk Dili*. 1(12), 15.
- Dizdaroğlu, H. (Editör). (1989). *Muharrir Bu Ya. (İkinci Baskı)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 15-347.
- Ebuzziya Tevfik. (1899). Mülâhaza-i Mahsusa. *Malûmat*, 8(184), s.1281-1283.
- Emrullah [Efendi]. (1329). Mebhas-ı Lügat. *Yeni Muhitü'l- Maarif Gazetesi*, (6), 6-9.
- Enginün, İ. (2010). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923). (Beşinci Baskı)*. İstanbul: Dergah Yayınları, 812.
- Ertuğ, H. R. (1960). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi. (Birinci Baskı)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1,190-205.
- Gökçek, F. (2009). *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar. (İkinci Baskı)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 16.
- Gökman, M. (1989). *İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam Ahmet Rasim. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Çelik Gürsoy Vakfı İstanbul Kütüphanesi Yayınları, 324.
- Gökyay, O. Ş. (Editör). (1992). *Eşkâl-i Zaman. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 182.
- Helimoğlu Yavuz, M., Pilancı, H., Öztürk, A., Tura, M. (Editörler). (1998). *Türk Halk Edebiyatı*, Anadolu Üniversitesi: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 7.
- Hızarcı, S. (1953). *Ahmet Rasim, Hayatı, Sanatı, Eserleri. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Varlık Yayınları, 8-9.
- Huyugüzel, Ö. F. (2014). *Necip Türkçü. (Birinci Baskı)*. Ankara: TDK Yayınları, 55.
- Hüseyin Cahit [Yalçın]. (1910). *Kavgalarım*. İstanbul: Tanin Matbaası, 119.
- İçel, H. (2009). Çıldırılı Aşık Şenlik'in Şiirlerinde Halk Kültürü Unsurları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 23.
- İnternet: Aykaç, O. (Aralık 2014). Bir Tanzimat Aydınının Gözüyle Halk Edebiyatı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 8, Web: http://www.asosjournal.com/Makaleler/2009641517_415%20ONUR%20AYKA%C3%87.pdf adresinden 18 Nisan 2015'te alınmıştır.
- İvgin, H. (2000). *Karagöz ve Kukla Sanatımız. (Birinci Baskı)*. Ankara: Ekip Grafik Matbaası, 5.
- Kaplan, A. (2005). *Kültürel Müzikoloji. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık, 61.
- Kaplan, M. (2009). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser. (12. Baskı)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 26.

- Kaplan, R. (1998). *Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi). (Birinci Baskı)*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Kar'ilerinizden Biri. (1899). Muharrir-i Şehîr Ahmet Rasim Bey'e. *Malûmat*, 8(181), 1233-1234.
- Kaya, A. İ. (2013). Türk Edebiyatında Ara Nesil. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, 5(9), 151.
- Koloğlu. O. (1985). Basın İçeriği ve Rejimi. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 87-88.
- Levent, A. S. (1965). *Ahmet Rasim, (Birinci Baskı)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 90.
- Levent, A. S. (2010). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri. (Dördüncü Baskı)*. Ankara: Dil Derneği Yayınları, 266.
- Mukabele-i Meşrua. (27 Ocak 1898). *Malûmat*, 5(118), 1335.
- Namık Kemal. (1283). Lisân-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir. *Tasvir-i Efkâr*, (416-417), [Sayfa bilgisi yok].
- Nişanyan, S. (2007). *Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü. (Üçüncü Baskı)*. İstanbul: Adam Yayınları, 412.
- Oğuz, M. O., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akpınar, R. B., Arslan, M.Yılmaz, A. M., Eker, G. Ö., Saltık Özkan, T. (Editörler). (2004). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı.(Birinci Baskı)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 1.
- Okay, O. (2011). *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı. (3. Baskı)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 144.
- Öksüz, Y. Z. (2014). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi. (İkinci Baskı)*. Ankara: TDK Yayınları, 4-15.
- Öykü Terzioğlu, Anonim Bir Halk Edebiyatı Olarak Argo, *Milli Folklor*, 2006, Yıl 18, Sayı: 71, s. 102-103.
- Özbek, M. (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı I – Terimler Sözlüğü. (Birinci Baskı)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, xi.
- Özdemir, C. (2011). Aşıkların Dilinden Aşıklık Geleneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(17), 141.
- Sağlam, N. (2005). “Ben Deli Miyim?” Romanında “Ahlâka Aykırı Neşriyat” Yaptığı Gereğiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Yargılanması. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (32), 109-130.
- Sevinç, A. (Editör). (1978). *Gülüp Ağladıklarım. (Birinci Baskı)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 83.

- Süleyman Nesip. (1898). Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha. *Servet-i Fünun*, (374), 146-157.
- Sürelsan, İ. B. (1977). *Ahmet Rasim ve Musiki. (1. Baskı)*. Ankara: Türk Kültür Bakanlığı Yayınları, 19-20.
- Şemsettin Sâmî. (1317). *Kâmus-ı Türkî. (Birinci Baskı)*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 2.
- Tansel, F. A. (1953). Muallim Nâci ile Rezaizade Ekrem Arasındaki Münakaşalar Ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hadiseler. *Türkiyat Mecmûası*, 10(1951-53), 159-200.
- Tansel, F.A. (1967). *Namık Kemal'in Hususî Mektupları. (Birinci Baskı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 356.
- Turhan, S. (1966). Canlı Yazı Makinesi: Ahmet Rasim, *Meydan*, (97), 14.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkçe Sözlük (Onuncu Baskı)*. Ankara: TDK.
- Uç, H. (2006). *Farklı Bir Batılılaşma Anlayışını Temsil Edenler: Mutavassıtîn. Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara: C.7, 409.*
- Uzunçarşılı, İ. H., Oral, E. (2011). *Osmanlı Tarihi. (Yedinci Baskı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, c.8, 407.
- ve Hulûs-kâr ve Mülevvininiz ve Yanar ve Döner. (1899). Asâr-ı Dekadaniye Numuneleri ve Şehir Mektupçusuna. *İrtika Gazetesi*, (7), 27-28.
- Yapı Kredi Yayınları. (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. (3.Baskı)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 32.
- Yetiş, K. (1996). *Tâlîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sâhasında Getirdiği Yenilikler. (Birinci Baskı)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1-502.
- Yetiş, K. (Editör). (1979). *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Kervan Kitapçılık Basın Sanati Ve Ticaret A.Ş, 1-202.

EKLER

EK-1 Makale-i Mahsusa: Tekâmül ve Terakki I

Beni en ziyade dağdar-ı teessüf eden bir madde var ise o da “efkâr-ı edebiye” denilen ve ortada sürünen mevzûat-ı şahsiyenin henüz kâbil-i fehm ve idrâk olamadığı hitâbiyyât-ı indiyyesinin iki de bir de sened-i müdafaa ve hüccet-i itiraz olmak üzere dermeyân edilmesidir. Her ferdin mensup olduğu ailenin ve her aile efradının dahi müttehiden oldukları heyet-i ictimaiyenin tarîk-i tekâmül ve terakkisinde kat’-ı merâhil ederek müştereken bir eser-i hayr ve nâfi’ vücuda getirmeleri şerâit-i asliye-i insaniyeden olduğu ve âlem-i tahrîrde bulunup mesâi-i zatiyesiyle ibrâz-ı hidemât eden erbâb-ı kalem dahi nev-ummâ bu aile efrâdından buldukları için efkâr-ı edebiyede görülen ihtilâfât-ı cüz’iye veya külliye adeta bir sâika-i kaviyye olmak üzere telakki ederim.

Bu sâika efkâr-ı müteşettiteyi yekdiğerine çarparak zaîfini hurde-hâş eder, metinini sâhib-i azm olmak üzere meydanda bırakır. Meselâ Süleyman Nesip Beyefendi biraderimizin “İki Söz Daha” ser-nâmesiyle “*Servet-i Fünûn*”da neşr eylediği makale-i güzidede bu kuvvetin her iki hâli görülmüştür.

Malumdur ki bir zamandan beridir “anlaşılmamak” masdarının sebat edip durduğu bazı sahâif-i edebiyeyi muaheze ederek milletin tercümân-ı hissiyatı olmak icap eden efkâr-ı edebiyeyi aslına ircâ’ etmeye yani bu kavme, bu millete has bir edeb-i milli tesis için vücudu lâzımeden görülen şerâit-i mühimmenin nevâkısını ikmâl ve fersûde-i olanlarını tayy ve ibtâl ile berâber nezâhet-i fikir ve letâfet-i eda ve ifadede kendi şivemizi muhafaza eylemeğe çalışan zihinler derece-i kabiliyet ve mertebe-i irfân ve dirâyetine göre dürüş ve mülâyim mütâlaât dermiyân eylemiş oldukları hâlde mukâbelât-ı vâkıada teşrîh-i müdde eden bir satır bile görülememiş idi. Teşekkür olunur ki fünûn-ı edebiyeye şiddet-i intisâbı bence muhakkak olan Süleyman Nesip Bey “İki Söz Daha”sında bu hizmeti hüsn-i ifâ ederek müstahzarât-ı fikriyesiyle bilhassa bu kardaşını irşâd etmiş ve rivâyât-ı muhtelifeyi maksûd-ı yegânemiz olan tekâmül ve terakki noktasında cem’ eylemiş ise de arada yine şerh ve îzâha muhtaç bir hayli nikât-ı nazar kalmıştır. Fakat bu nikât-ı nazarın cümlesi birer mühimme-i edebiye şeklinde muâmele-i tahlîl ve terkîbe müftekir olup bunun dahi yine kendileri gibi vukûf-ı sahîh ile icâle-i hâme-i iktidâr eden müntesibîn-i edeb marifetiyle icrâ olunacağı şüphesizdir.

EK-1 (devam) Makale-i Mahsusa: Tekâmül ve Terakki I

Evveleminde şurası câ-yı suâldir ki “İki Söz Daha”yı ihtivâ eden o on iki sahifelik makale-i mufassala bir tahlil-i edebi tarzında yazıldığı hâlde ne için hitamına doğru asâr-ı infîâl ve gurur gösterilerek ciddiyet-i ibtidâiyesi ihlâl edilmiştir? “İki Söz Daha” başlar başlamaz hikmet-i bedâyi’in mukaddemât-ı ibtidâiyesini esâs ittihâz ederek Mösyö Veron’un sanat hakkındaki mütâlaâtını ihtimâl ki Fransızların les détails Se perdre dans yani kendini tafsilât içinde gaib etmek dedikleri bir hâlde ve hemân benim vâzih bir sûrette der-âguş ediyor ki bizim için tamamıyla istinâre mümkün olamadığından refik-i muhteremimizin tercüme buyurdıkları sahâfî lutfen eş’âr etmelerini istirhâm eyleriz. Biz bu bahse dair olan mütâlaâtımızı ayrıca yazarak takdîm ve bizde hikmet-i bedâyi’in suver-i telakkisi nasıl olması icap edeceğini aklımız erdiği kadar beyân eyleyeceğiz.

“İki Söz Daha”: bu mukaddimeye istinâden ikinci bir girizgâh ile estetik mütâlaât-ı umumiyesini edebiyât-ı Osmaniyeye kalb ve tatbik ederek bizdeki tebeddülât-ı edebiyeyi sathîce şerh ediyor ve zımnen Şinâsi devri ile Kemâl, Abdülhak Hamit, Mahmut Ekrem ve Muallim Nâci gibi esâtize-i cedîdeden ma’dud olan zevât-ı kirâmdan her birinin hidemât-ı vâkıasına dâir birer cümle-i basîte îrâd ederek Ayın Nâdir, H. Nazım, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret beyler gibi hakikaten sermâye-i fahr ve mübâhâtımız olan gençleri “yeni edebiyat-ı cedîde” müessisîni olmak üzere gösteriyor. bundan mâadâ “*Tâlim-i Edebiyat*”ı bizde şi’r-i sahîh mürevvec-i evvelî olmak üzere nazar-ı telakki önünde bulundurarak bir devr-i inhitât icadıyla yeni edebiyat-ı cedîdeye “sadıkiyet ve giriziyet” isnat eyliyor.

Bu baptaki mütâlaamız dahi “İki Söz Daha” pek uzayıp gitmesi hasebiyle ayrıca yazılarak neşr edilecektir.

Süleyman Nesip Beyefendi biraderimiz şu icmâl-i edebîye bir zeyl-i mahsûs olmak ve bu makaleyi yazmaya kendilerini sevk eden esbâb-ı mücbireyi anlatmak üzere kâffe-i müdâfaâtını tamamıyla bu bahse ta’lik eylediklerinden birden bire “edebiyat-ı hâzıraya itirâz edenler üç sınıfa ayrılır ki birinci sınıfı edebiyât-ı atîka müstahlifleri, ikinci sınıfı devr-i inhitât bakâyâsı, üçüncü sınıfı da mutavassıtîn teşkil ederler. İki evvelki sınıfta bulunanlar geçmiş bir zamana iddiâ-yı nispet ettikleri cihetle sözlerinin hiçbir ehemmiyeti olamaz. Ancak mutavassıtîn dediğim zevât ki, devr-i inhitât ile şimdiki devr-i teceddüd

EK-1 (devam) Makale-i Mahsusa: Tekâmül ve Terakki I

arasında kalmak isteyenlerdir, bunlara acımamak ve edebiyat-ı hâzıraya ettikleri hücumâtân dolayı teessüf etmemek elden gelmez.” Dedikten sonra yeni edebiyat-ı cedîdenin mebni olduğu makasidi kendilerine mahsus bir sehl-i beyân ile tavzîh ve ağır ağır izhâr-ı hiddet ederek kendilerinin icat ettikleri mesleğin tamamıyet-i edebiyesini itirâzât-ı vârideye göre müdafaa ediyor. Fakat ne suretle? Eserden müessere intikâl için zihinde hâsıl olan “kuvve-i fâhime” şimdiki meslek-i cedîdin her uzvuna, her cihetine, her asabına yapılarak iskât, ilzâm, tevbih, techîl, ta’yib suretleriyle tecellüd eyliyor ve ortadaki şemânete lüzûm olmadığını nâzikâne ve “terakkiyât-ı ilmiye sebebiyle her şeyi bizzat görmeye, gördüğümüz gibi göstermeye çalışıyoruz” diyerek muterizlerin tahakkümâtına akıl erdiremediğini ve daha bir takım cümel-i fer’iyye ve muterize ile bu mesleğin mucitleri olduklarını ispata çalışıyorlar.

Şu hâlde en mühim bahis şu üçüncü kısım olmak icap ediyor ki vaktiyle yazmış olduğum “Muhâkemât-ı Edebiye”de biraz da ben söylenmiş ve “Garbın asâr ve füyûzât-ı ilmiyesinden istifade edelim fakat Türk gibi yazalım” diye İsmail Safa Bey’e biraz ilişmiş olduğumdan elbette bu makalede bana ait bir hayli sözler bulunmaktadır. Binaenaleyh Süleyman Nesip Beyefendi’ye arz-ı ihtirâmât ederek bahsin vüs’ati hasebiyle makâlât-ı adîde ile meslek-i cedîde dair mahfûzum olan mütâlaâtı birer birer ityân ve bazı isnâdâtı ret ve cerh ederek kendilerince meşkûk olan nikât hakkında müdâvele-i efkâra ibtidâr eyleyeceğim.

Ahmet Rasim, *Malûmat*, S.133, 7.5.1314 [1898]

EK-2 Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

İki söz dehanızı üç kısma ayırarak bunlardan evvelemerde üçüncü ile iştilgal edeceğimi arz etmiş idim. Zira vekîl-i müdâfi'i olduğunuz silk-i cedide itiraz eden mutavassıtîne bu kısımda en kuvvetli bir müdafaa dermeyan ederek haklı haksız isnadâtta bulunmuşsunuzdur. Husus bizim de müşterek olduğumuz efkâr-ı muaheze-kârânenizin gerek [e]n ciddi, en mukni' cihetleri burada münderiçtir. Bunun için dahi mukaddime-i hasbîhâl olmak üzere bize enzâr-ı umumiyyede küçük düşürmeye masrûf olan:

“Mutavassıtlar bütün bu itirazlarında infîâlât-ı nefsiyelerine mağlup oluyorlar. Meselâ bazıları bunlardan lâıyk olmadıkları bir hürmet ve rağbete intizar ediyorlar. Bazıları da şu henüz dünkü çocukların – evet bunu itiraz etmelidir- kendilerinin göremedikleri, yazamadıkları şeyleri yeni bir nazar ile görerek parlak bir üslup ile ifade ettiklerini müşahede edince kıskanıyorlar. Ben bu hakikati bütün yazılarında ayânen görüyorum.” Tarzındaki himmet-i kalemiyelerini pîş-i nazar-ı tâmla almaya mecbur oldum. Eğer bu sözlerinizde benim için de bir hisse var ise tamamıyla ve kemâl-i şiddetle reddederim. Hiçbir zaman infîâlât-i nefsâniyyeye mağlup olarak yazı yazmadım eğer “*Malûmat*”ta münderiç olan makalât-ı nâçizânemi okumaya tenezzül edeydiniz o satırların ne türlü bir his-i terakki-cûyâne ile mâli olduğunu anladınız. Eğer sizce sakîm olan bir şeyi red ve cerh etmek infîâl manasına mütedâvil ise hakkınızı teslim edebilirim. Fakat bizce hakikati bilinmeyen bir şeyi meydana çıkarmak bir hizmet-i memduha sayılmaktadır. Bu nokta benim üssü'l-harekâtımdır. Hatta Hüseyin Cahit Bey kardaşımız *Servet-i Fünûn*'da yazdığı bir makale-i intikadiyyede isim tasrîh etmeksizin “*Meşakk-ı Hayat*”ı muaheze ederek eserin muzırr olduğunu alenen beyan ve bu bâbdaki efkâr-ı zatiyyesini de ityan etlediği hâlde onun daha göremediği kusurları ben kendi kendime yâd ederek edebiyata sülûk edecek gençlerin pek çok tettebbuât ve tetkikâta bulunduktan sonra yazı yazmaya başlamaları icap edeceğini her yerde mevzû-i bahs etmeye cüret eyledim. Şimdi dahi itiraf ederim ki bizdeki terakkiyât-ı edebiyeyi men' eden esbâb-ı kaviyenin en birincisi gençlerin tettebbuât ve tetkikât mevsimini makale, kitap tahririyle imrâr etmeleridir. Bunu siz de epeyce düşünürseniz bu galat-ı hiss ve fehmin bizi ne dereceye kadar rahne-dâr ettiğini itiraf edersiniz. Hürmet ve rağbete gelince benim gibi derya-dil olanlar bu iki kelimeye bigânedirler. Onlar hürmet ve rağbet istemezler. Belki refîklerine hürmet, eserlerine rağbet ederler. Lehü'l-hamd ben bu şaibeden kendi vicdanımı ta mektepte aldığım ders-i ahlâkî ile kurtarmışımdır.

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

Kimsenin hürmet ve rağbetine muntazır değilim. Hatırıma bile gelmez. Mesleğim de bunu icap eder. Bir parça teemmül buyurmalı idiniz. Ben kimi kıskanabilirim. Eğer sizin yazılarınız bu mülke bir hizmet etmiş ise benimkiler de bu mülke hizmet için meydana atılmıştır. Ben tekâmülât-ı hâzıra içinde – meşhûd olduğu üzere – avare bir dâne gibi, savrularak derece-i ma'lumâtı nasılsa benden aşağı kalmış olanları usûl-i hâzıra-i medeniyeden agâh etmek maksadıyla ne biliyorsam, ne hissediyorsam cümlesini teşhîr ederek bu zihn-i fersûdeyi daima taharri-i hakâyık ile üzüp hırpalamışımıdır. Bu günkü gün münteşir olan âsâr-ı umumiye bu müddeâma şahittir. Şimdi siz benim bu şaibelerle âlûde olduğumu isnâd eden ve vicdanınızdan emin olduğum için sizden bir cevap-ı muhakka intizar ediyorum ve ediyoruz. Çünkü fikr-i mâ-iştirak eden rüfekâ-yı mesleğim de bu fikir ve mütalaada benimle müşterektirler. Onlar da benim gibi meftûn-ı terakkîdirler. Kimseye nazar-ı haset ve gayz ile bakmayı müzehheb-i irfan ve meşreb-i hakikat-perestânelerine yakıştırmamışlardır.

Malumdur ki teşvik hiçbir zaman müsamaha ile beraber yürüyemez. Biz gençler usûl-i terbiye-i atıkayı andırır surette duçâr-ı muaheze olmalıyız ki şımarık olmaktan halâs olalım bundan sekiz on sene evvel *Tercüman-ı Hakikat*'te beni takdirâta boğan bir makalenin iki sene kadar mani'-i tettebbu olduğunu bugün kemâl-i nedâmetle itiraf ederim. Binaenaleyh muâhezât-ı vâkıamın infialât-ı nefsâniyeden, hasetten, ağrâzdan masûn olarak yazıldığını bi'l-iddia âsâr-ı cedîdeden kimin olursa olsun nice müstahsen olanlarını hıfz etmekte olduğumu bile ma'û'l-iftihar söylerim.

Gelelim mütâlaât-ı umumiyenize:

Makalenizin üçüncü kısmındaki mütâlaât bir gir[d]-bâd-ı heyecâna tutulmuş tutulmuş gibi etrafa dağılıp silsele-i irtibâtı gayr-ı muayyen kaldığı için mühimlerini aynen derc ve gayr-i mühim olanlarını mülâhazât-ı kemterânem arasında red veya kabul etmek suretiyle cevap vereceğim. Meselâ siz diyorsunuz ki:

“Mutavassıtîn evvelâ: üdebâ-yı hâzıra tarafından istimâl olunan bazı sıfata, bazı terâkibe iliştiriyorlar. Bunlara garabet isnat ederek muharrirlerini hırpalıyorlar. Düşünmüyorlar ki o

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

sıfatı, o terkîbi vücuda getiren yeni bir fikri, yeni bir hiss, yeni bir hayali eski bir sıfat, eski bir terkîp ile eda etmek gayr-i kâbildir. Farazâ sâât-i semen-fâm, nâ-yi zümürüd, şikeste-reng-i sefâlet gibi terkîpler yerine o mânâları ifade edecek başka ne terkîpler yapılabilir?"

Garip! Bir az da siz düşünün. Ben "saat-i semen-fâm"ın ne olduğunu anlayamazsam kim anlayacak? Hatta Cenap Bey size şerh etmese idi siz nasıl anlayabilirdiniz? Bu ciheti bırakalım. Bir kere lisanı umumiyet nokta-i nazarından beraberce düşünelim. Acaba yeni fikir, yeni his, yeni hayal kelimâtından mı ibarettir ki teksîr-i istiâre ve mecaza riayetle böyle müşevveşü'l- fikr olarak ve ifade edilecek hissi boğarak bir acîbe-i hayaliyenin doğduğuna sevinelim bâ-husus sâât-i semen-fâm, nâ-yi zümürüd, şikeste-reng-i sefâlet terâkîb-i adiyesinin ehemmiyeti nedir ki onların olacağı fikir ve hiss ve hayal bizce makbul ve muteber bir fikir ve his ve hayal olsun? Bu gibi terâkîb-i müşevveşeyi istimâl etmek edebiyat-ı Osmaniyeye efkâr ve hissiyât ve hayâlât-ı cedîde bahş ve ihsan eylemekten ziyade efkâr ve hissiyât ve hayâlât-ı cedîdeyi setr ve ihfa eylemek değil de nedir? Kemal bize efkâr ve hissiyât ve hayâlât-ı cedîde verdiği, Hamit eş'âr-ı güzidesiyle milletin zevk-i millîsi namına terane-saz olduğu demlerde her ikisinin de bicâd ve ihtira' ettikleri sıfat ve terâkîb-i cedîdede kaide-şikenâne olanları red edildiği hâlde evsâf-ı mütehayyize-i lisâna muvafık olanlarını kimler kabul etmediler? Fakat sıfat ve terâkîb-i cedîde ihtirâi ceffü'l-kalem müyesser olur ve marifet-i lisâniyeye sahip olmamakla meydana gelir şeylerden değildir ki:

"Günde bin şey doğurur leyle-i hublâ-yı adem"

Diyerek, bizde "peride-reng-i sefalet"i bir tarafa atarak, beğenmeyerek meselâ derîde-reng-i hacâlet tarzında bir terkip ile size peyrev olalım? Gözümüzün önünde duruyor. İbret alalım. İmlâ meselesinde hurûf-ı imlayı istimâl edeceğiz fikriyle reva görülen tesâmuhât-ı muzırradan lisâna ârız olan tezebzüb 'adeta cümlemizi kendi dilini bilmeyen üdeba ve muharrirîn (!) diye techîl ve ta'yîb etmektedir.

İşte bu havf-ı muhik bizi terâkîb-i cedîdeden gayr-i makbul olanları aleyhine idare-i kalem etmeye mecbur etmiştir. Hatta "nâ-yı zümürüd"e kimse ilişmediği hâlde siz makale-i güzidelerinizi yazarken ondan bir nevâ-yı cedîd çıkarmak hevesiyle böyle bir şey

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

öttürmüşsünüz. Fakat biz de size şiddet intisabınızı yazılarınızla, tercümelerinizle ispat ettiğiniz Fransız lisânı üzere: Que chantez-vous mon cher deriz.

Zira siz bizi tahmîk ile: “burada meselâ: ‘saat-i semen-fâm’ ne demek, bu terkîbe ne hâcet vardı?”gibi bir sual irâdı muhtemeldir. Bence bu suale karşı bir şey dememelidir. Çünkü o gibi terâkibi icat eden fikr-i edebîye henüz vâkıf olmayanlar dermeyân edeceğiniz mutalaâtı mümkün değil anlamazlar” diyorsunuz ki bundan maksudunuz *Servet-i Fünûn*’da şiir yazan rüfekâ-yı meslek müstesna olduğu hâlde şu koca heyet-i içtimaiye arasında sâhib-i idrâk kimse bulunamadığını zımnen işrâb etmektir. Peki, buna da razı olalım. Letâif-i edebiyeden olarak şunu dahi söyleyeyim ki biz ‘saat-i semen-fâm’ terakibinin sene-i devriye-i tenkidinde mi bulunuyoruz ki bu kadar terâkîb-i sakîme mevcut olduğu hâlde yine ondan bahs ediyorsunuz. Terkîbin zevk-i millîye adem-i mutabakatını hatta mucidi bile derk ederek onu bir daha istimal etmemiş ve boynu bükük bir terkîb-i garîb hâlde mubâhât-i edebiyede daîma nişân-gâh-i itiraz olup kalmıştır. Lâkin o fikr-i edebî dediğiniz şey nedir? Ne türlü bir muammadır onun icat ettiği şeyi biz anlayamıyoruz? Bâhusus teşrîh-i maksat ve tevzîh-i meslek hususunda dermeyan ettiğiniz mülâhazat-ı umumiye sizin bulup meydana çıkardığınız, yalnız ta’kîb ettiğiniz mülâhazat mıdır ki o nev’ bir fikr-i edebîyi henüz anlayamadığımızı hükm ediyorsunuz? Gerçi sizin için şimdi makbul olamaz amma yine biz lisân-ı Nâci’den kemâl-i teessür ile sudûr ettiğine kâni’ olduğumuz şu:

“Âdemin da’vâ-yı irfan hüccet-i hüsrandır”

mısramı okuyarak sâika-i şebâb ile kendimizi dîv ayînesinde görmemekliğimizi ve şu devr-i tekâmül içinde feryatlar, istiâzeler, muâhezeler, tenkitler ile yürüyerek takdîr-i ehliyeti ahlâfa bırakmaklığımızı arkadaşlık namına tavsiyeye müsarâat eylerim.

Biz şimdi hiçbir şeye iyidir veya fenadır diyecek hâlde değiliz. tekâmülât-ı medeniyemiz namına çalışarak ileride tesîsine muvaffakiyet hâsıl olacak terakkîmizin esasını kurmaya çabalamalıyız. Bize teraneden bir faide olamaz.

Evet. İnsanlar asırlarca uğraşsalar tağyîr-i hakikate muvaffak olamazlar. Hatta sizde onun cazibe-i mukavemet sözüne tahammül edemeyerek, yalnız nazar-ı nikâdanenizi başka bir

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

seviye üzerindeki telâtumât-ı fikriyeye hasır ederek bizim şive ve terâkib hakkında dermeyan ettiğimiz mütalaattan bir kısmını tasdik ediyorsunuz.

Edebiyat-ı Cedîde mütessibleri içinde sakat, garîb cümleler yapanlar var. Dedikten sonra bir te'vil müstahsen ile yine hâtır-nevâzlıkta bulunarak:

“Fakat onlara sakat, o garîb cümleler arasında o kadar samimi, o kadar garîzî bedialar ibrâz ediyorlar ki insan hayran olur.” diyorsunuz. Biz buna cevap vereceğiz. Siz hangi bir salâhiyyet ile meydana atılarak o bedâyi‘ samimiye ve gariziyenin lisân-i sahîh-i millî ile ifadesi mümkün olamayacağını iddia ediyorsunuz. Bu sizin için büyük bir muhâtaradır. Fikrinize iştirak edenler için de bu muhâtara mevcuttur. Hatta sizi tenâkuz ve tezâdd-ı fikr tehlikesi içinde bırakmıştır. Cümle hem garîb hem sakat olsun yine bedâyi‘ ile mâl-a-mâl bulunsun. Bu şimdiki terbiye-i zihniyeye muvâfik beyânât-ı sahîhadan olamaz. Meselâ: yüzü güzel, kalbi fesâda meyyâl, total bir kıza hayran olanlara ne denilmek caiz ise sizde öyle diyebiliriz.

Ne demiş idim. Sizi tenâkuz ve tezâdd-ı fikr tehlikesi içinde bırakmıştır. Dememiş mi idim? Müddeamı teslim etmek için kendi satırlarınızı bir daha okuyun:

“Tahminime göre o sakat, o garîb cümleler henüz bizde söylenmeyen bazı “efkâr-ı mevcûde”yi yeni ve daha ceyyid bir tarz ile söylemek için bi'l-zarure tabiat-ı ifedeyi haber etmelerinden neş'et ediyor. Umarım ki muterizler bu muharrirleri sarf ve nahv kaidelerini bilmemekle ithâm edemezler. Ne hâcet mübâhis-i adiyeye için yazdıkları makalelerde öyle sakatlara, garabetlere tesadüf olunuyor mu?..” Evvelemirde tahmininizde yanılıyorsunuz. Tabiat-ı ifâde terkîbi sizin karşınızda bir müddeâ-yı mütenâkız gibi duruyor. Tabiat-ı ifâdeyi zorlayıp ihlâl eden efkâr-ı mevcûde değildir. Yenilik modasıdır. Lisanımızın her fikri ifadeye kabiliyeti vardır. Fakat ona vukûf ister. Kopya ile asıl arasında mutlaka fark vardır. Bunu makale-i güzideniz bize ispat ediyor. Mütâlaât-ı zatiyeniz selâmet-i ifâde nokta-i nazarından hiçbir şaibeyi ihtiva etmediği hâlde tercüme ettiğiniz yerler muğlak ve müphem görünüyor. Hatta meslek-i sâhîh-i edeb ile müdafaa buyurduğunuz sakat ve garîb cümleli makalât ve eş'ar edebiye-i cedîde arasında ne fark var ise mülâhazât-ı zatiyenizle mülâhazât-ı müterceme arasında da ayn-ı fark var. Bu ayânen görülüyor. Demek ki

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

mütâlaa-i sâlifedeki efkâr-ı mevcûdeyi efkâr-ı müterceme diye yâd etmek ve onun daha zihinde şekil ve ifadesi takarrür etmeden yazılı verdiğine inanmak bizim için bir hakk-ı meşru'dur. Bu hâl bizde de kirâren vukua gelmiştir. Onun içindir ki onları sarf ve nahv kaidelerini bilmemekle itham etmeyip kavaid-i lisaniyyeyi bildikleri veya bilmedikleri hâlde pâ-mâl ediyor diye feryat ediyoruz.

Galiba sizi de garabete alıştırmışlar. Çünkü itilâf hâsıl olunca garabet ortadan kalkar. “Ne hâcet-i mübâhasset-i adiyeye için yazdıkları makalelerde öyle sakatlara, garabetlere tesadüf olunuyor mu?” sözünü tabiat-ı ifâdeyi haber etmeye zeyl eylemek kadar garabet olur mu? Biz icad-ı garaibi sahaif-i edebiyemize hasrederek sokakta dürüst konuşur, mecâlis ve mahâfil-i kibârda garîbeler ezhâr eder bir millet mi olacağız? Şundan eminim ki sizce “tekâmül” ile “terakkî” kelimeleri henüz onların mevzu' olduğu ma'nâda istimâl edilmemektedir. Biz edebiyatın devr-i tekâmülünde bulunduğumuz hâlde siz bu devir arasındaki heyecanları, itidalleri adeta terakkî zannederek bahiste lizâm-ı şiddet ediyorsunuz. Bütün yenilikleri kendinize hasr ederek efkâr-ı edebiyeye herkes vâris olur kaydını tahrîfle hayır yalnız biz vâris oluruz diyorsunuz.

Hatta “Halit Ziya Bey, Mehmet Rauf'un, Hüseyin Cahit'in yazdığı şeyler hep *Servet-i Fünûn*'da var. Boş yere itiraz edileceğine bunlardan meselâ Halit Ziya Bey “*Bir Yazın Tarihi*” namı altında yazdığı ufak hikâyeden İhsan'ın Aliye ile balkonda geçirdiği bir gece tasvirinde işecek bir cihet görüyorlarsa onu tasrîh etseler, sonra bu böyle olmaz şöyle yazılır diye hatta bir cümle yerine diğer bir cümle yazarak gösterebilirler emin olun ki kimsenin bir diyeceği kalmaz. Lakin bunu yapmazlar. Çünkü yapılamayacağını bilirler.” diyerek bütün mesleği, bütün varlığımızı, bütün şöhretinizi Halit Ziya Bey bir cümlesini tebdîl ve tashîhe feda ediyorsunuz. Azizim! Emin olun ki pek hafif müdafaa ediyorsunuz.

İki nokta-i nazardan da davayı gaib ediyorsunuz. Evvelâ Halit Ziya Beyi bizim kadar bilmediğinizi, tanımadığınızı, bizim kadar eserlerini tettebbu' etmediğinizi şu satırlarla ispat edip onun zühûl edeceği nikât-ı tahririye ile tebliğ-i hissiyâta kullandığı tarz-ı beyânî müntehâ-yı meslek-i edeb olmak üzere gösterdiğinizden, saniyen tahassüsât-ı ferdiyeyi herkeste bir görerek bir balkon alemi tasvir etmek ve ondan hâsıl olan ihtisâsâtı yazmak gibi Halit Ziya Bey ve meslek-i tahrîrin bu kısmında uğraşmak olanlarca pek de zor

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

olmayan bir keyfiyeti medâr-ı üstad ittihâz eylediğinizden dolayı aldaniyorsunuz. Siz bizi a'rafta bıraktığınız hâlde kendinizin ne tarafa gideceğini bilmiyorsunuz. Zira biraz aşağıda münderiç olan ve bizim mesrûdât-ı dostanemizin hülâsası bulunan efkâr-ı frengâneyi bi'l-te'vil şerh ve tefsîr eyledikten sonra şive-i cedîd üzerine:

“Vakıa bütün bu harekette böyle nispetsizlikler oluyor. Fakat bu hâl, eski yapılan taklide muarız olarak olarak doğan fikr-i şahsiyetin bir mübalağası, bir ifratıdır ki mürûr-ı zaman ile itidâl peyda ederek kendine gelecek ve o zaman bütün bu yeniliklerden hangileri lâıyk-ı hazm ve temessül ise yalnız onlar mütemessil olarak diğerleri kandiliklerinden düşecek, unutulacaktır. Bir itiraf-ı zımnîde bulunuyor ve şevk-i hakikat ile şive ve zevk-i millimize muvâfakatını ekseriya rehber-i hissiyât edinen, rüfekâ-yı kirâm arasından namını tayı ederek:

“Fakat bilir misiniz? Biz de o zaman nasıl bir edebiyat vücuda gelecektir? Şark ile Garbın imtizacından bir edebiyat ki bütün elvân-ı dil-firîbiyle, bütün etvâr-ı nazendesiyle bir müddet için cihânı kendisine meshûr edecektir!..Zaten o ifrat, mübalağalar istisna edilirse yine onların diğer âsârında ve ba-husus Tevfik Fikret Bey, İsmail Safa, Ayın Nâdir Beylerin hemân bütün eserlerinde yenilikten, güzellikten başka ne görülebilir?” diye bir ifâde-i mahsûsa dermeyen eyliyorsunuz. Görüyorsunuz a. Bunları biz demiyoruz siz söylüyorsunuz.

Benim fikrime gelince: Şark ile Garbın imtizacından husûle gelecek edebiyat-ı müstakbele revş-i hâzır ile müyesser olamaz. Bu türlü bir edebî zuhuru için mutlaka şerâit-i âtiye üssü'l-harekât ittihâz edilmelidir:

1. Fikr-i intihâlin ebediyyen zihinlerinden ihracı

2. Avrupa edebiyatını bu derece-i müterakkiyâne isâl eden müessirât-ı hâriciye ve dâhiliye ve zatiyenin tettebbu ve tetkiki ile hüviyet ve maneviyetini anladıktan sonra onlar gibi düşünüp Türk gibi yazmalı. Yani ihtisâsât ve tasvirât bütün bir Türk ihtisâsât ve tasvirâtı olmalı.

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

3. Mâdâm ki Şark ve Garbın ittihâdından mütehasıl bir edebiyata mâlik olacağız. Şark edebiyatına da vukûf-ı tamm hâsıl ederek şimdi bizim vukûf ve irfanımız gibi insanı mutavassıtın gürûhuna sokacak hâl-i mütereddid-âneyi izale etmeli. Hiç olmazsa Türklük hissiyatını yenmemeli.

4. Hissiyât-ı âliyei yalnız kendimiz için yazıp okuyacak tarikati ilzam etmeyerek milletin muhtaç olduğu malûmat-ı umumiyei yazılarımızla ta'mîm ederek ve bunun için dahi ulûm ve fûnûn-ı edebiyeye ve ahvâl-i hissiye-i millete ve şerâit-i içtimaiyemizle âdât ve ahlâk-ı ümmete ittilâ' hâsıl eylemeliyiz. Mâ geh-i kalem dediğimiz nâşir-i irfân bizden memûl ettiği feyzi olsun

5. Bizim terâkîb-i cedîde ihtira'ıyla cebr-i tabiat değil tebdîl-i fikr ve meşrep ettiğimizi gösteren reh-i nâ-refteye sapılmadan evvel düşünmek denilen hâlet-i dimağıyeye bir ceryân-ı tamm vererek te'min-i terâkkî edecek makâsid-i âliye-i edebiyeye doğru akıp gitmeyi öğrenmeliyiz.

6. Bir yerde ulûm ve fûnûn terakkî edemeyince edebiyatın terakkî ettiği görülemediği bedihyat-ı tarihiyeden olduğu ve bizde ise terakki etti denilen edebiyatın Frenk, Acem, Arap, Latin, Yunan ve saireden dökülüp gelen enkazından yapılma derme çatma bir şey bulunduğunu tarafeyn teslim eylediği cihetle evvelâ kendimiz bir tarîk-i mesai keşfederek o yolda çalışmalıyız. Bu türlü çalışmazsak efkâr-ı saire hamâlî oluruz. O zaman hissiyat-ı edebiye namına yeni câmi arzuhâlcileri gibi daima bir başkasının efkâr ve mülâhazâtını yazmak tehlikesine uğrarız. Onun için bu noktayı nazar-ı dikkat önünde bulundurmalıyız.

7. Mukaddime-i âsârı daha şimdiden sizin ve bize de taht-ı itirafımızda bulunan Frenk mukallitliğini ve Acem ve Arap taraftarlığını kimde görür isek der-hâl muâhezât-ı şedîde ile onu ortadan izaleye bezl-i makderet eylemeliyiz. Ta ki kıvâm hissiyat-ı milliyeye bu yüzden bir halel gelmesin. Yani taklide tabii nazarıyla bakmaktan vaz geçerek efkâr-ı sâlîme-i mucidâneye kuvvet vermeliyiz.

8. Üstâd-ı sâhip Kemâl'in tehzîb ve ıslah-ı lisan hakkındaki mütalaatına bir vüs'at-ı ma'kule vererek dilimizi düzeltmeye ve imlamızı imlaya getirmeye çabalamalıyız. Yoksa

EK-2 (devam) Tekâmül ve Terakki II - Süleyman Nesip Beyefendi'ye

sizin bizim şair dediğimiz leyâl, telâki, veda, tahattur, bilmem nere tahassüsâtı, sabaha karşı, zükâ, daha gibi söylenmelerle tesîs-i edeb edemeyiz. Fünûn-ı edebiyenin her şubesinde mütehasısîn yetiştirmeye gayret etmeliyiz.

[Mabatı var]

Ahmet Rasim, *Malûmat*, S.134, s.278-283, 14.5.1314 [1898]

EK-3 Tekâmül ve Terakki III³⁸⁰

134. Nüşadan Mabat

Makale-i güzidenizi biraz daha dikkatlice okumak icap ediyormuş. Zira o sahifeler dolusu müdafaayı birden bire hulâsa etmek kâbil olamıyor. Diyorsunuz ki:

“Asâr-ı cedide asâr-ı garbiyenin taklididir. Diyolar. Ve bize “Dekadan, Sembolist” gibi bazı sıfatlar veriyorlar. Eminim ki bu hükümleri hiç mukayeseye müstenit değildir.”

Şu üç cümlemin üçü de doğru. Vakıa güzel bir şeye taklit etmeyi reddetmek vehleten makul görünmez. Fakat bizim nokta-i nazarımızdan makul değildir. Biz taklittir. Fikr-i taklid hiçbir zaman makbul olamaz. Taklit ne mertebede güzellik hâsıl etse o güzellik yine sahtedir. Biz kendi güzelliğimizi gösterelim. Avrupa’da ve memalik-i müterakkiyede yetişen şairlerin eserlerini okuyalım. Okuyalım amma o asâr-ı makbuleyi vücuda getiren tabâyi’-i selimenin perveriş-yâb olduğu tarik-i tekâmül ve terakkiyi tetkik ederek yani bir Şair-i garbî i’lâ eden mevâhib-i tabîyyeden mâ-adâ ne gibi müessirât- ı âdiye ve fevka’l-adenin vücuduna ihtiyacımız olduğunu düşünüp bulalım diye mükerreren vuku’ bulan ifâdâtımızı cerh etmeye hâdim olan cümle-i evlâyı bütün eserleriniz, makalenizin şu satırlarından biraz yukarıda mezkûr olan itirafâtınız tasdik ediyor. Binaenaleyh isbat-ı müddeâ maksadıyla makalenizdeki şu satırları derç etmeye mecbur oldum.

“Şunu da söyleyeyim ki bazımız bazı eserlerinde, Frenk şive-i ifadesine taklit ve hatta bazı Frenkâne fikirleri, hisleri... Bizim tabiatımızla, temayülümüzle efkâr-ı milliyemizle kâbil-i tevfiğ görünmeyen bazı fikir ve hisleri doğrudan doğruya naklediyorlar. Bunun galiba iki sebebi var: ya bu fikirleri, bu hisleri eda için o şiveyi daha muvafık buluyorlar, yahut daima o şivede yazılmış asâr mütâlââ ettiklerinden kendileri de sâika-i itiyat ile öyle yazıyorlar. Frenkâne fikirlere gelince bunları da, bana kalırsa yalnız kendi zevklerine tab’iyyet ederek başkalarının zevkini düşünmedikleri için naklediyorlar.” İşte azizim! Bizim feryadımızı sizin şu lisan-ı beliginiz kadar muhik gösteren hiçbir lisan olamaz. Biz hiçbir zaman zevk ve şive-i milliyeye muvafık olan asâr-ı cedideye karşı izhâr-ı buğz ve hased etmek, ta’dâd ettiğiniz seyyiâtın yetişecek erbâb-ı

³⁸⁰ Numaranın 3 olması gerekirken 2 diye numaralandırıldığı görülmektedir.

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

kaleme sirâyet edeceği korkusuyla gücümüz yettiği kadar ret ve cerh etmeye çalışarak bu türlü eserlere taklittir, sahtekârlıktır, zevk-i milliye muvafık değildir. Böyle şeylerden tehâşî edelim. Böyle şeylerle lisanımız bozuluyor dedik. Hatta size bile şimdilik kısmen kabul ettirmeye muvaffak olduk.

“Bize ‘Dekadan, Sembolist’ gibi bazı sıfatlar veriyorlar.” Cümlesine gelince bu bir hükm-i kat’i değildir. İndîdir. Asâr-ı cedide dediğiniz makalât ve eş’âr arasında başlayan seyyiât-ı kalemiyye bizi i’lâ etmekten ziyade inhitâta davet eylediği ve efkâr-ı Frengâneyi temeşşuk ederek fikr-i taklidi ileriye sürenlerin bu hâline bizce “Dekadans” demek tabîi bulunduğu için Dekadan sıfatı o hâl ile muttasıf olanlara atfedildi. Yoksa biz de Avrupa’da cereyan eden L’art de décadence mübâhis-i şedidesiyle Mösyö Brunetiere’in ve Mösyö Berthelot’nun münâkaşât-ı âlim-ânelerini okuduk. Hatta birkaç makale bile yazdık. Onların Dekadans dedikleri şeyleri bize nispet edecek, ora Dekadanlarının bizde de mevcut olduğunu iddia eyleyecek kadar zâhir-bîn değiliz. Kâşkî onların Dekadans bizim Dekadansımız ve onların Dekadanları bizim Dekadanlarımız olsa. Sembolist sıfatına gelince evvelce dahi şerh ve izah ettiğimiz vechle asâr-ı cedide dediğiniz eş’ar ve makalât arasında kesret-i istiâre ile muğlak ve mühim ve müşevveş görünenlere bir atf-ı izâfî olarak söylenivermiştir. Yoksa ciddi değildir. Bu cihetten emin olun çünkü sembolizmin ne derecede külfete muhtaç bir sanat olduğu bizim de malumumuzdur. Biz daha dürüst ibare yazmakta müşkil-âne uğradığımız ve şiir dediğimiz manzumâtta hissi mevce-süvâr bir mürg derya-yı âşiyânın tuttuğu avı yutmasına döndürdüğümüz hâlde nasıl olur da Avrupa terakkiyat-ı edebiyesinin bir terakkiye daha hazırlanmak üzere icra ettiği devr-i tekâmül arasındaki şubât-ı edebiyeden fülân fülanda bizde vardır diyebiliriz. Gerçi beni sathî nazarlıkla müptedîlikle itham edersiniz. Fakat bence bu ithamınız adeta bir teşvik makamına geçer. Muahezeden çekinmeyip ondan istifadeye sâî olanlardan biri de benim. İzâhât-ı sâlifeden de malum oluyor ki sizin “eminim ki bu hükümleri hiçbir mukayeseye müstenit değildir.” İddianız hükm-i mutlaka raci’ olmak şartıyla doğrudur. Yalnız fikra-i mündericenizde gösterdiğiniz iki sebebin ikisi de yanlış. Çünkü bu türlü şive-ber-endaz-âne yazılan şeylere karşı o fikirleri, o hisleri bu şive ifade edebilir demek onu kabul eylemektir.

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

Affınıza mağruren şunu da söyleyeyim ki müdafaâ-nâmenizde buraya kadar münderiç olan mülâhazât-ı edibâneniz sizi sevk-i tabiatla bir muğallata tertibine mecbur etmiş ve siz de:

“Evvela bir hakikat dermeyan edeyim: Her yerde malumât ilerledikçe malumât-ı sâbikanın tevlit ettiği efkâr ve hissiyât ya esasen veya şeklen değışerek onların yerine ya büsbütün yeni veya şeklen muhtelif efkâr ve hissiyât kâim olur.”

“Son yirmi seneden beri bizde vücuda gelen terakkişyât-ı ilmiye a’mâların bile taht-ı tasdikinde bulunduğundan o terakkiyât-ı ilmiye ile beraber bizde de bi’t-tabi’ yeni ve muhtelif bir takım efkâr ve hissiyât peyda oldu. Terakkiyât-ı ilmiye her yerde ayn-ı efkâr ve hissiyât ve fakat –her kavmin müessirat-ı ma’neviyye ve hikemiyyesine, temâyülât ve âdât-ı fitriyye ve kesbiyyesine tatbikan– ayn-ı efkâr ve hissiyâtı tevlit eder. Bunun için Avrupa milel-i mütemeddinesinde hâkim olan efkâr ve hissiyât bizde de ve ancak husûsî ve millî bir surette takarrür etmeye başladı. O efkâr ve hissiyâttan bir kısmı zevk-i millimize muvâfık olmadığı için daire-i kabûlümüze giremediği gibi bir kısmı da henüz fikdân-ı isti’dâd sebebiyle imkân-ı hulûl bulamadı.”

demişsiniz. Fakat bu mukaddime-i tağlit-kâr-âneyi takip eden ve sırf sizin müddeiyât-ı şahsiyenize yarayan ifâdât-ı âtiyeyi beslemek için söylemişsiniz. Siz benim tarafımdan mevzu olan mesâili göremediğiniz cihetle umûm Mutavassıtîn aleyhine kıyâm ederek gerek “muhakemât-ı edebiyye”nin bir kısmında ve gerek “Leyâl-i Tettebbu’ ”un bir kaçında beyan eylediğim mütâlaâta ihale-i nazar-ı tenezzül etmemişsiniz. Yalnız biz sizi okur, siz tenezzül etmeyip bizi okumazsanız nasıl ifade-i maksud ederiz? Fakat yine biz tevazumuzu bırakmayarak sizi okuyalım. Dinleyelim:

Bizim yirmi sene zarfında muzaffer olduğumuz terakkiyât-ı ilmiyye sizi yani şebân-ı erbâb marifeti yetiştirdi. Lakin ne türlü bir maksadın husûlü için yetiştirdi? Biliyor musunuz? Bu maksat ne derecede muğlak, ne derecede mühim olur ise olsun yine bizim hissettiğimizdir ki o da Osmanlılar bugün Avrupa medeniyetinin karşısındadırlar, okuyorlar hatta yazıyorlar, hâlen ve mevken bütün Şark’ın ve irs-i meâsir-i irfanıdırlar. Artık anlayacaklardır ki bir Osmanlı medeniyeti tesis etmek zamanı hulûl eylemiştir. Artık hissedeceklerdir ki bir kavmin tesis-i medeniyet için evvelemirde muhtaç olduğu şey ulûm

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

ve fûnûn ve sanayi'dir. Onun için bu cihete kuvvet vereceklerdir. Onlar edebiyatta da ilerleyecekler, bize Şark'ın kâffe-i asâr-ı hüsn ve garâmını gösterecekler. Milletın lisân-ı Şair-ânesini bütün hissiyât-ı rakîka ile terâne-sâz olarak bahâr-ı terakki içinde açılan ezhar-ı nevânev Şark ile gözlerimizi meshûr edecekler. Bakalım şu terakki-i nev-zuhûr arasında Türk Şairleri neler söyleyecekler? Söyleyecekleri neden ibarettir. Biz ise bu maksada tabî' olamadık. Sizin dediğiniz gibi yeni ve muhtelif bir takım efkâr ve hissiyât içinde kaldık. Fakat ne türlü efkâr ve hissiyât biliyor musunuz? Arabî ve Farsî'ye münhemik olanlar meselâ mütenebbi ile Firdevsî'yi Fransızca bilenler Hugo ile bir Mallarmé'yi Almanca'ya intisap edenler bir Schiller ile bir Schopenhauer'u, İngilizce okuyanlar bilmem kimi dillerine dolaya dolaya bu zevât-ı tarihiyyenin –tabiriniz veçhle– lââyık-ı hazm ve temessül olan olmayan ne kadar usârât-ı dimâgiyyesi varsa cümlesini emmekte sebât ettiler. Artık döndürmek kâbil değil. Hatta içlerinde alafranga geçinenlerden bazıları zevk ve şiveyi bile inkâr ederek sizi bile “yeni bir his, eski bir sıfatla” tarif edilmez demeye mecbur ettiler. Siz de yeni bir hisse yeni bir sıfat bulmayı terakki zannederek tarîk-i ma'kusu ilzâm ettiniz. Siz zannediyorsunuz ki hissiyât-ı kîdeme tâbi' olduğu gibi sıfât ve terâkîb dahi kîdeme tâbi'dir. Bu hâlde müthiş bir inhidâm önünde bulunuyoruz. Bugün içinizden birine birbiri ardınca sahifelerle hissiyât ve efkâr ve hayâlât-ı cedide sânih olacak olsa zavallı fîkdân-ı sıfat ve terâkîb illetine uğrayarak devrilip kalacak!

Biz evvelce yazdığımız şeylerde kerrât ile söylemiş idik ki fikir ve hissin veya hayâlin itmâmını tasviri için mutlaka vukûf-ı amîk lâzımdır. Avrupa eâzım-ı muharrirînın yazılarından istişmâm ettiğimize göre tasvîr ve tebliğ-i his hususunda ulûm ve fûnûnun kâffesinden istimdât etmektedirler. Hiçbir Fransız şairin kavaid-i sarfiyye ve nahviyyeden udûl etmediği hâlde muâveneti ulûm ve fûnûn sayesinde istediklerini ihsâs etmektedirler ki marifet-i hakikiyyede ancak bu suretle gösterilebilir.

Siz cümle nezdinde bedîhi olan hakâyık-ı ictimaiyyeyi makalenizde cem' ederek ezhân-ı kârîni hakâyık-ı mezkûrenin görüldüğü satırlar arasına celb ve bir hakikat-i bedihiyyeye birkaç satırla fâsıla verdikten sonra diğer bir hakikat-i bedihiye derç eylediğiniz cihatle hey'et-i umûmiyyesi itibariyle bir müdafaâ-i meşruâ şekline vaz' etmişsiniz. Hâlbuki nazar-ı dikkat bu fikir tağlîti bir anda bulur çıkarır: Meselâ:

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

“Edebiyata müteallik bir kısım efkâr ve hissiyâtın böyle az bir zaman içinde husûl ve takarrürü bizde ezmine-i kadimeden beri yalnız bir nev’ kâbiliyet-i sanatın tahrîs edilmiş olmasından ve binaenaleyh sanayi’-i nefiseden en ziyade edebiyane mütemayil bulunmamızdan nâşîdir ki bu sırf bize mahsûs bir hâldir. Yoksa milel-i sâirede böyle olmamıştır.”

diyorsunuz. Evveleminde şunu düşünelim ki sırf bize mahsûs olan bu hâlden biz fevka’l-âde mutazarrır olmuşuzdur. Bu zarar el’an ihsâs-ı kuvvet etmektedir. Hatta fûnûn-ı edebiyeden hâlâ gaflet etmekte olduğumuz cihetle kat be-kat fevkindedir (?). Bunun en büyük numunesi “asâr-ı muhallede-i cedîde” diye bir şey gösterememeliğimizle sâbittir. Sanayi’-i nefisenin münkasım olduğu şubât zikr ediliyor da onların efkâr-ı edebiye üzerine olan tesîrât-ı hasenesi kâle bile alınmıyor. Edebiyat tabir-i umûmisi bile hasr ve tazîk edilerek roman ile bi’l-hassa şiir namı altında görülen manzûmât-ı cedîde ve atîkâya ve bazı makâlât-ı heves-kâr-âneye ilim ittihaz ediliyor. Azizim! Bu türlü gafletler bizi mutlaka terakkiden men eder. Size ve bize:

“İşte edebiyat-ı cedidede tesadûf olunan efkâr ve hissiyât şimdiki Malûmatımızın, şimdiki medeniyetimizin vücuda getirdiği efkâr ve hissiyâttır ki sırf malımızdır.” Dedirtir. Hangi malumât, hangi medeniyet? Malumât-ı müterceme ve medeniyet-i müterceme mi? Hani ya bizim terakkiyât-ı umûmiyye ma’razına takdîm edeceğimiz mahsûlât-ı mahalliyye, Hani ya bizim tevârîh-i cedîde-i mu’teberede “medeniyet-i Osmaniyye” ser-nâmeli sermaye-i fahr u mübâhâtımız! Hani ya devr-i edeb-i hâzırın yetiştirdiği dahîler, hani ya bizim hissiyât ve efkâr-ı tabîyyemizle müzeyyen olan sahâif-i makbule, hatta hani ya bizim efkâr-ı müşterekeden olduğunu dermeyan ettiğiniz efkâr-ı hayriyye ve hissiyât-ı insaniyyemiz! Neredeyiz? Utandım. Na-ümid kaldım. Girit muhtâcînine îânet için cerâid-i mahalliyyenin yazdıkları makâlât-ı teşvikiyenin yek meâl, yek-nesak, eski makâlât-ı müşevvikâne kopyaları olduğunu gördüğüm zaman hicâbımdan kızardım. Fi’l-vâki bunlar efkâr-ı müşterekedir. Amma mutlaka suver-i tecelliyâtı ayrıdır. Şimdi insaf edin. Biz efkâr-ı müşterekede bu kadar yaya kalırsak efkâr-ı ferdiyede ne yapacağız? Kimden istiâne edeceğiz? Yâd u tahatturu bile mûcib-i ilm olan bu acimizi çeşm-i hakikat ve basîret ile görelim. Hiç olmazsa Avrupa asârını okurken muhalledâta tesadûf ettikçe nazar-ı intibâh

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

ve ibret ile bakalım. Bakalım da ortada taklit illetinin hepimizin ciğerine işlediği durup dururken ve bu seyyie-i intâk hak kabîlinden olarak sizin de nasılsa taht-ı teşhisinizde bulunurken Şu izâhâtan anlaşılır ki biz Avrupalılara taklit etmiyoruz. Kendi tetkikât-ı ruhiyyemizle uğraşıyoruz.” Demeyelim. Çünkü tetkikât-ı ruhiye meselesi icâd-ı terâkîb-i Garbiyeye benzemez. Ma’neviyet-i beşeriyeyi anlamak için insanların bu âna kadar ne derecede yorulduklarını, mesâlik-i hikmetin ne türlü inkılâbât-ı adîdeye uğradığını, bütün dihât eslâfi, bütün ahlâf-ı mütemeddineyi, asâr- mevcûdeyi, şa’şa’a-i ikbâl terakkisi hıyre-sâz-ı uyûn olan Avrupa ve Amerika’yı oradaki usûl-i mesâiyi cesîm kütüphanelerden taşan müellifât-ı ber-güzîdeyi pîş-i nazar-ı teemmüle alalım. Sonra da kendimizi düşünelim. Bir kere de hâtır için olsun nazar-ı tetkîkinizi vüs’at-i malumâtınız üzerinde gezdirin. Ne yazdınız ve ne yazdık ise gözümüzün önüne getirelim. Artık bu ricâ-yı kemterâneme de tahakküm diyemezsiniz, değil mi? Fikr-i terakki sizin rehberiniz olduğu bence muhakkak bulunduğu için me’mul ederim ki sizden alacağım cevap mutlaka bir sada-yı vicdanînin nakş-pezîr olmuş gül-i hakîkisi olacaktır afv buyurun. Bizim bundan böyle hasb-ı hâlimiz hep bu gibi vicdâniyyâttan ibaret olursa oldukça mühim bir muadele-i halletmeye çalışmış oluruz.

Emin olun ki bu hasbîhâl-i vicdânı beni üzdü. Ağlatacak hâle getirdi. O anda elimden kalemi, kağıdı atarak düşünmeye başladım. Anladım ki biz henüz çalışmak nedir onu bilmiyoruz. Tetebbu’ ve tetkik ile kırâat ve mütâlâa arasındaki fark-ı külliden haber-dâr değiliz. İşte size hiçbir muârızın söylemediği acı bir söz!

Ey mutavassîtîn! Biz de biraz düşünelim. Mühim bir mesele pîşgâh-ı teemmülümüzde duruyor. Bunu halletmeden hiçbir cihete imâle-i nigâh etmeyelim.

Bize diyorlar ki:

“Biz kendi tetkikât-ı ruhiyyemizle uğraşıyoruz. Fakat asâr-ı garbiyeyi de mütâlâa ediyoruz. Onlardan birçoğu bize güzel görünüyor. Sonra biz de ruhumuza tesîr eden o eserlerin mevzu’ları için birer eser vücûda getirmek istiyoruz. Yazdığımız şeylerin bazısı, ayn-ı malûmat ile mütehallî olduğumuzdan birbirine benziyor. Fakat bu şebâhet bir mevzu’da bir

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

seviye-i ilmiyede bulunduğumuzdan, bazı kerebir mevzu’u ayn-ı suretle gördüğümüzden neş’et eyliyor.”

Bakın. Şu mesele-i mühimmeye dikkat edin. Asâr-ı garbiyyeye benzeyen parçaların onların garp şuarâ ve üdebâsı ile bir seviye-i ilmiyede buldukları, ayn-ı mevzu’ubir sûrette gördükleri için husûle geldiği dermeyân olunuyor. Biraz daha izah edeyim: bu sözlerin mevzu’ olduğu ciheti anlatayım. Eğer siz manzûmât veya makalât-ı cedîdeden birinde garbın eâzım-ı şuarâsından alınma bir his, bir fikir, bir hakikat-i ictimaiye görüp de bunu filandan almışsınız diyecek olursanız size bunu diyecekler. Biz bir seviye-i ilmiyededeyiz, bu mevzu’u ayn-ı sûrette görmüşüzdür. Diye reddedecekler meselâ Sully Prudhomme’un “Nid Brisé” yani Lâne-i Şikeste’siyle Sîret Bey’in “Tâir-i Garîb” unvanlı manzûmesinde ayn-ı hissini başka bir surette tasvîr edildiğini iddia edecek olursanız size:

- Evet. Olabilir. Çünkü Sîret Bey de, Sully Prudhomme’da ayn-ı seviye-i ilmiyededir. İki de bir mevzu’u ayn-ı sûrette görmüşlerdir. Hatta şairimiz ondan daha samîmi olarak tasvîr etmiştir. Cevâbını verecekler.

Verecekler değil hatta verdiler bile. Fakat biz Sully Prudhomme’un manzumesini okuduğumuz zaman orada duran sanayi’-i edebiyeye dikkat ettik. Evet, bir sone. Lâkin ne türlü bir sone. Selîs, sade, haşvsız, zihâfsız, bir fikr-i üstâdın infîâlini nâtık, bir hiss-i kâmilin ufak bir iğbirârını muhtevî. Hâlbuki Sîret Beyefendinin manzumeleri daha başlar başlamaz biz tezâdd-ı fikr gösteriyor. Diyorlar ki:

Bir akşamüstü gezmeye bî-iktidâr iken
Seyrân-ı râiyâneye meyyâl olup derûn
Çıktımdı şöyle kırlara bî-neş’e, pür-hüzn
Tahdîd ederdi ufkumu agsân-ı ser-nigûn;
Mühtezz olan şikâf-ı kebûdunda asmân
Manzur iken olurdu hemen dideden nihân

Anlaşıyor ki şair kırdaki gezinmiyor. Adeta bir meşcereye dalmış. Veyahut ileride bulunan bir meşcereye bakıyor. O zaman da sema neden gözden nihân olsun?

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

Bâhusûs gezmeye bî-iktidâr olduğunu anlatırken Seyrân-ı râiyâne gibi dere tepe dümdüz gitmeye meylettiğini bildiriyor. Hele agsân-ı ser-nigûn terkibi diplerinden kırılıp asılmış dallar fikrini ima ettiği cihetle mutlaka orası balta girmiş, kesilen dalları ihtiyat olarak bırakılmış bir ormandan başka mevkiî musavver olamaz. Biraz daha okuyun. Bir anda bir sükûn-ı tabiat ile oldukça şiddetli bir fırtınaya müsâdif olacaksınız.

Teb-lerze-i hazân ile evrâk-ı nâle-kâr
 Tek tük düşerdi yerlere sermest ü bî-mecâl
 Mübhem uğultular ile inlerdi kûhsâr
 Çökmüştü taze kırlara bî-reng-i hazâl
 Bir bâd-ı setre-pûş-ı hazan u seda-resân
 Tahrîb ederdi dallar içinde bin aşiyân

İnsaf! Artık bu tezanın fikir ve hisse ne türlü bir medârı olur ki ben müteessir müteessir olayım. Buradaki yeni hissi, yeni fikri, yeni hayâli beğeneyim! Siz de söyleyin. Ey müceddidîn-i edeb. Şair teb-lerze-i hazân ile yerlere tek tük ser-mest ve bî-mecâl yapraklar düştüğünü anlatırken bir kafiye hatırası için bin âşiyân tahrip eden ber-bâd süt-re-pûş-ı hazân ve sadâ-resân yani kuş yuvalarını yıkan bir sarsar-ı müdhiş îcâd eyliyor. Evrâk-ı hazân tek tek düşüyor da bir anda bin yuva harap oluyor. İşte bu hayâl yeni bir hayâl değildir. Çünkü tabiat-ı menâzır ve menâzır-ı tabiat ile asla tevâfuk etmiyor. İşte bu fikir yeni bir fikir değildir. Çünkü kavanîn-i tabîyyenin ale'l-umûm hayvânâtâ bahş edildiği insiyâk-ı tab'-ı kuvve-i cibilliyesi her hayvana hiss-i tahaffuzu medâr-ı yegâne-i hayât olmak üzere telkin eylediği için meselâ kuşlar, bâ-husûs kırdâ, ormanda yuva yapan kuşlar yuvalarını öyle evrâk-ı hazânı yerde bırakan rüzgarların tahrip edeceği surette yapmazlar. En büyük fırtınalara göğüs gelecek derecede bir lâne-i müstahkem inşa ederler.

Görüyorsunuz a. Siz tabiat-ı ifadeyi cebr etmiyorsunuz. Hakâyık-ı tabîyyeyi cebr ederek bir hayâl-i garîb, bir terkîb-i garîb ile tebliğ-i his etmeye sapıyorsunuz. Seviyye-i ilmiyyeden düşüyorsunuz. Yuvaları tahrip eden rüzgârı taharri-i gıdâ ile meşgul olan mâder der-hâl hisseder, der-hâl döner. Artık yemi, yiyeceği bırakır. Bu hiss-i tabîdir. Eğer şair bu manzumeyi tezâdd-ı hiss ve fikir içinde tanzîm etmeyerek başka bir sebab-i ma'kûl

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

îrâdıyla harap olmuş bir aşîyâne göstereydi düşen yavru için tahassüsât-ı zatiyyesini izâh eder gibi görünen:

Gördüm nigâh-ı ye'sini amâde-i ufûl
 Lerziş-nümûn-ı mevt idi son darbe-i cenâh
 Bir gird-bâd-ı berk-i hurûşân-ı müveccizin
 Çekti şikeste cismine avâre bir kefen
 Tasvîr-i güzînini nazardan düşürmezdi.

Şimdi bir kere de Sully Prudhomme'u okuyun. Bakın üstad-ı sanat-ı icâza mertebe-i i'câzda riâyet etmiş mi etmemiş mi? Tebliğ-i histe bir sanat-ı nâdire ile ihrâz-ı muvaffakiyet eylemiş mi, eylememiş mi? Görün.

Sous leur nid tombés, péle méle
 Gisent leurs pauvres petits corps;
 La patte inerte, inerte l'aile
 Les uns meurants, les autres morts,

Suspendus au lien fragi e
 Qu'un coup de vent rompt aujourd'hui,
 Que d'amours dans ce pot d'argile
 Que d'espoirs brisés avec lui.

EK-3 (devam) Tekâmül Ve Terakki III

La mère n'en sait rien encore:
 Dans les champs, dés le point du jour,
 Pour sa famille elle picore,
 El e reviendra... quel retour!

Déserteur du ciel solitaire
 Dont les hôtes sont mal nourris,
 Bien des moineaux plus près de tere
 Acceptent de nous leurs abris!

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

Oiseaux! n'acceptez rien des hommes
 Nichez loin de nous dans l'azur;
 Tout asile est traître où nous sommes
 Le nid pesant, le clou peu sûr.

Şimdi Şu soneyi okuyun. Bize bir haşiv gsterin. Bir tenakuz-ı fikir ve his bulun. ‘‘Eş’arı byle söyler ũstat syleyince’’ bundan da anlaşılıyor ki siz Sully Prudhomme’u anlamamışsınız.

La vase Brisée mellifini Le bonheur nâzımı La nature des choses terâne-sâzını Les épreuves şairini okumamış, asâr-ı intikadiyyesine göz gezdirmemiş, onu Fransa encümen-i dânişi arasında mümtaz eden ulv-i kadr ũ smuvv menzilet-i ârif-ânesini tetkik etmemiş, Jules Lemaitre gibi en müşkil-pesend bir muâhizi hayran-ı nefâset eş’arı eden kudret-i ilmiye ve vs’ati hayaliyesini tetkik edememişsiniz. Hangi cüret, hangi delil, hangi salahiyet, hangi vukuf ile ortaya atılarak ve iki manzumeyi yekdiğeriyle mukayese ederek:

‘‘Sîret Bey velev o hissi Sully Prudhomme’dan almış olsun, sırf milli ve samimi bir surette ve hatta Sully Prudhomme’dan messer bir surette tasvir etmemiş midir?’’ diye beyan-ı hükm eyliyorsunuz. Sîret Beyefendi’nin nezâket ve rikkat-i hayali ve hissi bizce de her zaman şayan-ı nazar görülmüştür. Kendilerine daima hürmet ederiz, fakat kendilerini bir ũstat ile, hemen bütün cihan medeniyetin taazzum eylediği bir Sully Prudhomme ile mukayese edemeyiz. Belki feyz-i istikbal Sîret Bey’i bir Sully Prudhomme eder. İşte biz buna intizar eyleriz. Lâkin Sully Prudhomme olması için icap eden malûmat-ı ilmiye ve edebiyeyi iktisap etmeye çalışması meşrttur. Mrr-ı eyyâm ile kuvve-i şairiyyet büyümez. Onun muhtaç olduğu feyz-nâmî-i dehâ-perverîyi arayıp bulmalı.

Şurası dahi şâyân-ı dikkattir ki Sully Prudhomme’un manzumesi ile Sîret Beyefendi’nin Tâir-i Garîb’ini mukayese ettikten sonra taklidin fenn-i edeb nokta-i nazarından ma’nâ-yı sahihi olan ve samimi olacak olursa tevârt demekten başka çare olmayan bir maddeyi unutarak bunun bir manzume-i mukallide olmadığını ispat etmek istiyor ve bir tahlil-i ruhîye girişerek: ‘‘Sîret Bey’in efkâr ve hissiyat-ı medeniyesinden o nezâket hissi veya o derecede bir nezâket hissi niçin beklememeli ve bu eserine ve bütün diğer eserlerine niçin

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

taklit demelidir?” diyorsunuz: fakat iki şeyi unutuyorsunuz: biri tetkikât-ı ruhiyenizi hangi esas üzerine istinad edegelmekte olduğunuzu muarrif bulunan ve doğrudan doğruya taklidin manasını izah eden: “asâr-ı garbiyyeden bir çoğu bize güzel görünüyor, ruhumuza tesir ediyor. Sonra biz de ruhumuza tesir eden o eserlerin mevzuları için birer eser vücuda getirmek istiyoruz.” Ve diğeri de bizi techîle masrûf olan:

“Hasılı bize üdebâ-yı garbiyyeye taklit ediyor diyenler hemen umumiyetle Malûmat ve medeniyet-i hâzıramızı bilmeyenler, o Malûmat ve medeniyetin muktezası olan efkâr ve hissiyâtı telakki ve hissedemeyenler, kısmen de yazdığımız şeylerin yalnız şebâhet-i zâhiresine ve meselâ “sone” veya “triyole” gibi Frenklerden kabul edilmiş bazı eşkâl-i şî’re bakarak ale’l-amyâ hükmedenlerdir” isnad-ı gayr-ı vâki’ nizedir. Bu iki fikri biz nasıl telif edelim? Hele Tâir-i Garîb’de mündemic-i hissiyâtın, Lâne-i Şikeste’deki hissiyat üzerinden pervâz ettiği değil oraya konduğu göz önünde bulunduğu hâlde zâhirde de bâtında da taklit denilemez. Süleyman Nesip Bey’in dedikleri doğru ise Sîret Beyefendi bizi afv buyursunlar. Biz buna intihâl-i his diyeceğiz.

Evet. Yazdığımız şeyler sizce samimi düşüyor. Benimsemek fikrine kuvvet verildikçe bu samimiyet tevessü’ eder, yalnız gırîzi olamaz. Bâhusus “hangi Frenk şairi Cenap Bey’in ‘Riyâh-ı Leyâl’i zemininde bir şiir yazmıştır?” gibi müddeanız hiçbir vechle kabul edilemez. Hatta cevap bile verilmez. Adeta bir emâre-i gaflet olmak üzere telakki olunur. Riyâh-ı Leyâl’in güzelliğini kimse inkâr etmeyerek hatta Andelîb’e bile asâr-ı muhallededendir dedirttiğini Hüseyin Cahit Bey “Edebiyat-ı Cedide Menşe ve Esasları” nâm makale-i güzide-i vâkif-ânelerinde ikrâr ediyorlar. Fakat itirâf-ı ârif-âneleri vechile oradaki hissini de beğenip ruhen müteessir olduğunuz bir mevzu-i garbîden alınmış olmadığını ne ile ispat edeceksiniz? Şimdi her işimizi bırakalım da bütün asâr-ı şiirâneyi okuyup muktebes olup olmadığını tetkik ile mi uğraşalım? “*Dâniş Serpantin*” neşredildiği gün görmeyenler anlamadı, biz burada Madame Delambre’den gördüğümüz için muvâfık-ı hâl bulduk, [...] ³⁸¹ husus bu bapta hiçbir şey söyleyen olmadı. Lâkin:

- Bir Frenk Şairi böyle bir “*Dâniş Serpantin*” yazar mı? Suâlinize bir cevab-ı muvâfık veremeyiz. Çünkü mevzunun Frenkâne, yeni, güzel, olduğunu, hatta nağmeleri, râyihaları

³⁸¹ Kelime görülemeyecek ölçüde siliktir.

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

bulduğunu yazan ve zamîme olarak câiz-i şarkıyettir diyen yine sizsiniz. Bize şu bahiste garip görünen bir şey daha var ki Tevfik Fikret Bey'in hissi, latîf, rakîk bunca eş'âr-ı güzidesi meydanda durup dururken siz bizi bahse bürûdet verecek kadar lafzen ve ma'nen onların mâdûnunda bulunan “*Dâniş Serpantin*”e davet ediyorsunuz. Azizim! Biz sevda-yı rakstan çoktan vazgeçtik. Hem alafranga oyunlara gelemeyiz.

Hele taklit hakkında yürüttüğünüz nazariye bizim için asla sezâ-vâr-ı kabul görülemez. Çünkü bizim için muzırrdır. Biz her ne görür isek onu kabul edemeyiz, etmemelidir de. İslah ve tecdîd etmeliyiz. Her iyi şeye birden bire iyi dememeliyiz. O iyiliği daha ziyade sâfiyyete takrîb edecek nikâtı arayıp bulduktan, seyyiât-ı melhûzayı kaldırdıktan sonra ahz ve iktibas etmeliyiz. Hâlbuki siz mütâlaâtınızda bu nokta-i mühimmeden zühûl ederek:

“İhtimâl ki bütün şimdiki sanatımıza taklit denilir “şüphe mi var” bu başka bir nokta-i nazardır: insan suret-i umumiyede müstakil değildir. Hemen bütün umûr-ı maddiye ve maneviyesinde başkalarına muhtaçtır. Bu ihtiyaç elbette az çok onların yaptığını yapmayı, binaenaleyh onlara benzemeyi icap eder. Mamafih emin olmalıdır ki, yine zevk-i fitrîsine tâbi bulunur” diyorsunuz ki bu nazariyenin bir kısmı esas hikmet-i teâvün temas ettiği gibi bir kısmı dahi taklitte tahdîd icâb ettiğini mu'lindir. Fi'l-vâki insan müessirât-ı tabiiye ve içtimaiyenin vücudu tesiri hasebiyle müstakil değildir. Fakat fikr-i milliyette istiklâli pişvâyı kemâl ve muktedâ-yı terakki addederek medeniyetler tesisine muvaffak olmuş ve bu fikr-i milliyet sayesinde mensup olduğu vatanî, memleketî müessirât-ı inkıraziyyeden kurtarmıştır. Bir milletin medeniyeti, irfânı ve zekâ-yı müşahhası isbât-ı kudret ettiği zaman adeta kendisi bir müessir olmak üzere tecelli ederek milel-i sâire üzerinde bir hüsn-i tesir hâsil ettiği için akvâm-ı meknet ve şevketini her tarafa ihsâs eyler ve kendisine hüsn-i teveccüh-i umûmîyi celbederek menâfi-i esâsiyesini müdafaa ve himâye edecek hâriçte muâvinler bulur. Bu kâr, bu menfaat saikasıyla değil midir ki Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, İngilizler, Ruslar ilm-i hazâin-i maâriften bir meblağ-ı külli çıkararak nevâhîlere de maktepler güşâd etmek ve lisanlarını ve dolayısıyla nüfuzlarını oralara yaymak teşebbüsünde yekdiğeriyle müsâbakat etmektedirler, bu sâikanın eser-i icadı değil midir ki biz elsine-i medeniyeden en ziyade Fransız lisanına âşnâ efrâda mâlik olduğumuz için ora edebiyatını meşk ve mukallideye add ve itibar ederek edeb-i millimizi onlara feda etmeye kadar varıyoruz. Bereket versin mutavassıtın dediğiniz muharrirîn-i fakîreye, bereket

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

versin o müstehzilere ki sizi yavaş yavaş daire-i itidâle rücu etmeye mecbur eyleyerek asâr-ı ahireniz de biraz vuzuh göstermeye sevk ettiler. Yoksa kelime ve histen mürekkep olmak üzere her hafta ortaya bir komediye çıkacak idi. Bu hüküm indî değildir. İsterseniz Servet-i Fünûn'u zaman zaman takip ederek size deliller, huccetler irae edeyim. Mamafih bu rücu da sizin şân-ı zekâ-perver-ânenizi ilan eden mahâsin-i fikriyenizdendir. Yazdığınız müdafaa-nâme dahi bu fikri nâtıktır. Hatta ekser yerinde mutavassıfînin mülâhazatını hüsn-i kabul eden isbat-ı fazl ve hakkaniyet eylemişsiniz.

Zevk-i fitrî başkadır, zevk-i milli yine başkadır demekten mâada bir şeyi müfid olmayan mukallidât-ı Frenkâneye tariz edenlerden kimi gördünüz ki bir roman veya bir eser-i edebî veyahut fennî tercüme edildiği zaman zihin şikâyetini açarak bunlar bizim işimize yaramaz diye feryat etmişlerdir? Bilhassa onlar okunmuştur. Lakin bir Türk ağzından şive ve zevk-i milliye mugayir bir şiir parçası görünür görünmez i'tirâzât ve muâhezât da sahaif-i ceraidde baş göstermiştir. İşte şimdi sizin Cenap Bey'in "Handeler" manzumesiyle Fernand Greg'in manzumesi hakkında dermeyan eylediğiniz şu suâle cevap vermek sırası geldi. Biz Cenap Bey'i iki manzumenin mukayesesıyla anlayacak kadar zâhir-bîn değiliz. Cenap Bey'e bedâyi'-i hayâliye icat edemez de demedik. Melekât-ı akliyesini husule getiren Şark ve Garp asâr-ı edebiyesine bîganedir diye de bir söz söylemedik. Mekteb-i fünûn tıbbiyeden çıktığını, Paris'e gittiğini de biliriz. İhtimâl ki Cenap Bey'i sizden evvel ben tanımışımdır. Fakat Avrupa'da ne ile iştilal etmiştir. Bunu bilmiyoruz. Biz Cenap Bey'i hiçbir zaman şiir denilen ve hayat-ı milliyeye taalluku elbette fünûn-ı tıbbiyeden pek az olan bir şube-i edebiyeye ile meşgul olacak zannetmedik idi. O iştilal etmiş. Pekâlâ! Bu onun zevkine ait bir şey. Bize ekseriya güzel eserler de yetiştiriyor. Buna da teşekkür olunur. Lakin Cenap Bey'in zekâ-yı şair-ânesi bu milletin terâkibini âlûde-i garabet edecek kuvvete, hiçbir zaman mâlik olamaz. Ben dedim ki kâşki biz de Şair ve şiir olmaya idi de muntazam bir lisan olaydı! Kâşki Cenap Bey bir Corneille, hatta bir Cemil Paşa, bir Fikri, bir Celâl Muhtar olaydı da mülkün fünûn-ı tıbbiyeye olan ihtiyacatını cebr ve ikmâl etmeye çalışsa idi. O zekâ, ciddiyet-i mesai ile büyüye büyüye hassa-i dehâsını iktisap edeydi. Bize şiir nâmına bedialar, mazmunlar, cinaslar, hayaller bulacağına beşeriyeti ezip kavuran ilel ve emrâz-ı âdiye ve müdhişeden birine çare bula idi! Zannederim ki mütehalli olduğunuz fikr-i terakki bu hasb-ı hâlimi mazur görür. Bâhusus size bir fikr-i hod-perest-âne ilcasıyla:

EK-3 (devam) Tekâmül ve Terakki III

- “Şimdi Cenap Bey’e itiraz edenler acaba o iktidarda mıdırlar? Onun kadar edebiyat-ı şarkiye ve garbiyeyi bilirler mi? Onun kadar kavaid-i lisâniyyeye vâkıf mıdırlar? Bugün müdafaasına kalkıştıkları o eski tarzda onun kadar güzel eserler yazmışlar mıdır? Yoksa yazabilirler mi?... Öyle ise bu şemâtet nedir?” hitabını söyletmez.

[Mabadı var]

Ahmet Rasim, *Malûmat*, S.135, s.294-299, 21.5.1314 [1898]

EK-4 Tekâmül ve Terakki IV³⁸²

135 Numaralı Nüşadan Mabat

Garip! Makale-i güzidenizi okudukça güya bir bağçede gezinirken bir cins, top top araları çimen ile yekdiğerine mülâsık bir renkte, bir kokuda çiçek yığılarına tesadüf edenlerde hâsıl olan inkisâr şevk-i nazar gibi bizde de öyle hâller vukua geliyor. Bir hulâsa sütundan sütuna, sahifeden sahifeye atlıyor. Fakat kısalıp uzuyor, uzanıp anlaşılmaz bir şekle giriyor. Dönüp dönüp bir nokta üzerinde durmak istediğiniz anlaşılıyor. Meselâ fıkra-i âtiye bu kabîldendir:

“Biz bugün yazdığımız şeylerde bütün harekâtımızda, bütün harekât-ı beşeriyede olduğu gibi –bir takım müessirât-ı ahlâkiye ve hikemiyenin bir takım temâyülât ve âdât-ı fitriye ve kesbiye ile ittihâdından hâsıl olan bir muhassala taayyüt ediyoruz. Binaenaleyh şimdiye kadar Türklüğümüzü, Osmanlılığımızı nasıl muhafaza ettikse, bundan sonra da asırlarca öyle muhafaza edeceğiz. Ne hâcet, İran edebiyatına asırlarca taklit ettiğimiz hâlde şu son zamanlarda o kayıttan kurtulmadık mı?”

Bütün bu yenilikler işte şu fikranızda yazılı. Biz Türklüğümüzü, Osmanlılığımızı muhafaza etmedik demedik. Etmeye çalışmıyoruz dedik. Bilir misiniz İran edebiyatı bize müstevlî olduğu zaman ne büyük bir muhâtarâ içinde idik. Düşünün. Târihin inkılâbât-ı lisaniye hakkında ne büyük dersler vermekte olduğunu pîş-i teellümle alın. Tam üç dört asır belki daha ziyade bir zaman bütün edebiyat-ı Osmaniye İran edebiyatı altında ezildi kaldı. Bizim feryat ettiğimiz nokta bu nüfuzun münkesir olduğu esnada ikinci bir nüfuz altına girmeye meylettiğimizdendir. Yoksa âlem-i edebiyatta ne sizin ne de bizim zerre kadar ehemmiyetimiz yoktur. Biz istimdât ediyoruz. Şu fâsıla-i tesirden istifade ederek edebiyat-ı cedideyi kendi hissimiz, kendi asâr-ı ruhiye ve müktesebâtımızla tezyîn edelim diyor. Biz Türklüğümüzü, muhafaza etmiş isek bâzû-yı celâdetimiz sağ olsun, var olsun. Fakat lisanımızı, efkârımızı Acem mukallitliğinden muhafaza edebildik mi? O zaman İran kuvve-i siyasiyesinin bizce hiçbir ehemmiyeti yok iken bir meyil ve rağbet ile dört beş asır mukallid-i Fars olarak kaldık. Şimdi kuvâ-yı siyasiye-i ecânib medeniyet ve diplomasi ile beraber karşımızda duruyor, yani Osmanlılar en kuvvetli, en mümânaat-ı ber-endâz bir

³⁸² Numara metinde 2 numara geçiyor.

EK-4 (devam) Tekâmül ve Terakki VI

heyet-i mütemeddine karşısında hâle ihsâs-ı mevcûdiyet etmektedir, eğer biz biraz daha kendimizi kaptırarak meselâ Fransa edebiyatı nüfuz ve tesiri altında tesis-i mebânî-i edeb etmeye kalkışacak ve bu türlü meyliyâtı reddeylemeyecek olursak yine asırlarca uğraşmaya mecbur bulunuruz. Kalıptan kalıba gireriz. Dediğiniz gibi “terakkiyât-ı ilmiye sayesinde bir dereceye kadar fikr-i muhakemeye mâlik” isek bu noktayı pîş-i nazar im’âna almalıyız. Fakat bir edeb-i milli tesis etmek sahte ve hüsn-i teveccüh sayesinde dâhî vasfına mazhar görünen bizim gibi aceze-i üdebâyâ müyesser olur muvaffakiyetlerden değildir. Hüseyin Cahit Bey’in tarifi veçhle elimizde henüz yarım sarf ile yarım lügat var. Hatta düstûr-ı müeyyed diye tavsîf ettiğiniz “*Tâlim-i Edebiyat*” bile nâ-tamam kalmıştır. Efkâr-ı edebiye nâmına bütün Avrupa üdebâsının mülâhazâtı karma karışık, hemen yanlış tercüme edilerek tedâvül etmektedir. Himmetinizle teşekkül ettiği yine kendinizden menkûl olan edebiyat-ı cedide bile tasvir-i hissiyâtta Malûmat-ı ciddiye istinat etmeyerek kelime, terkip, sıfat aramakla, bulamayınca hâtıra ne gelirse onu kayd ve tahrir etmekle iştigal eylemektedir.

Diyorsunuz ki:

“Güzeli çirkinden, iyiyi kötüden fark edebiliriz. O sayede Şark’tan, Garp’tan ne bulursak onları alıyoruz. Bu intihâbımızla bittabi şahsiyetimize tab’iyyet eyliyoruz. Fakat biz bu kavim efradındanız. Bütün an’anelerimiz, bütün teşekkülât-ı maneviyemiz esâs itibâriyle bu kavmindir. Yalnız biraz başka bir türlü terbiye görmüştür. Bu terbiyenin kısm-ı âzamı da görenekten ziyade ilme, marifete râcidir.” İşte en mühim mesele. Güzeli çirkinden ayırmak, iyiyi kötüden fark etmek. Epeyce çetin, siz onda allâme geçinenlere şu ibârenizle tarif etseniz belki onları iskâta muvaffak olursunuz. Evveleminde yazılarınızı kimler okuyor? Bunu tetkik ettiniz mi? Gönüllü yazar gibi *Servet-i Fünûn*’a kim bir manzume yazarsa onu Edebiyat-ı Cedide-i nev-tarzın müessisleri addetmiyor musunuz? Biz bu intihâbı görürüz de nasıl olur da iyiyi kötüden fark ettiğinize iman edebiliriz. Hatta bu cümleleri söyleyen siz olduğunuz hâlde bize isnad-ı tahakküm edecek kadar hâtır-şikenlikte bulunuyorsunuz. Dedim a. Siz mülâhazâtınızda “el-tekrâru hasen” den başka bir şey gözetmemişsiniz. Bu terci-i bend-i nâsirâne sonlarına doğru bütün bütün ayn-ı efkârın, ayn-ı hissiyâtın ufala ufala başka lafzlarla eda edildiğini ifhâm ediyor. Fakat şurası câ-yı dikkat. Diyorsunuz ki:

EK-4 (devam) Tekâmül ve Terakki VI

“Frenklere taklit ediyorsunuz. Diyorlar. Evvelâ kendileri anlamadıkları (?) için asârımızı anlaşılammakla ithâmda ne hakları vardır! Yoksa bütün kavmin kuvve-i fâhimesi kendilerinde mi müteşahhıstır? Ve buna hangi eser-i zekâlarıyla hatta en küçük bir numune gösterebilirler.” Birinci cümleye evvelce cevap verdik. Gelelim ikinci cümleye. Siz yazdıklarınızı anlıyor musunuz? Hem biz neden anlamaktan mahrum olalım. Acaba bütün serâir-i cibilliye-i hilkat sizin manzumâtınızda mı mahfidir ki bizim gibi mübtediyân göremiyorlar. Biz de size sorarız. Acaba bütün kavmin kuvve-i fâhimesi sizde mi müteşahhıstır ki bizi anlamamakla ibhâm ediyorsunuz? Evveleminde bu gibi bir cümle-i temeddüh-kâr-âneyi ortaya fırlatıp atmakta bir münâsebet yoktur. Acaba sizin sâlik olduğunuz meslek-i cedidde techil ve tahmîk ve umûmdan istisna gibi şeylerde mi var? İstifade arzusunda bulunanlar anlamıyoruz derlerse ifade edecekler onlara ahmak mı demelidir. Biz sizin Avrupa şairleriyle bir seviye-i ilmiyede olduğu[nu]zu ne bilelim? Fakat nedense onları anlıyoruz da meselâ sizin tercüme ettiğiniz estetik parçalarını anlayamıyoruz. Amma diyeceksiniz ki biz *Servet-i Fünûn* muharrirleri için yazıyoruz. Onlar anlıyorlar. Bu başka. Bu da bir yeniliktir. Fakat mutlaka bütün hissiyât ve temâyülât-ı milliye bizde yani mutavassıtîn ile edebiyat-ı garbiye müstahliflerine ve tabakât-ı avam da müteşahhıstır. Mutlaka! Biz sizin hissiyât ve efkâr ve hayâlât-ı garbiyenizi anlamaz ve zevk ve şive-i milli nokta-i nazarından reddedersek sizi o fenâ yenilikten kurtarıyoruz. Hatta karma karışık yazdığınız ve sanat-ı tekrire bir misâl-i âli gösterdiğiniz makaleniz namına sizi anlamak ve anlatmaya davet etmeye hakkımız, salahiyetimiz vardır. Edebiyat çocuk oyuncağı değildir ki bir tanesi kırılırsa bir tanesini daha kolayca tedarik etmek mümkün olsun. Siz tabâyî’-i milliyeye hissiyât-ı ecnebiyyeyi ilkâya sarf-ı himmet ettikçe biz de bunun makul olmadığını ispata hasr-ı gayret edeceğiz. Milletın dâniş-verânı anlamıyor, mutavassıtîn anlamıyor, efrâd anlamıyor. Bu nasıl edebiyât! Mithat’lar, Sait’ler, Tevfik’ler, bütün cerâid-i mahalliye muharrirleri, edebiyât-ı atîkâ mürevvicleri hatta içinizden bir kaçını anlamıyoruz diye bağırdınca nazarınızda der-hâl sınıf-ı ceheleye düşüyorlar. Öyle mi?

Şive bahsinde biz sizin dediğiniz tarzda bir nazariye yürütmedik ki kavaid-i sarfiye ve nahviyeyi karıştırıyorsunuz? Kavaid-i lisaniyeyi icat mertebesinde bilenler kâide-şiken-âne harekâtta bulunamazlar. Bizimki tahakküm ise sizinki âdeta istibdat, bütün ümmetin zekâsını, liyâkatini, kırık dökük, hissi çalınma, ifadesi mahsul-i taklid, terakibi sakat, garip

EK-4 (devam) Tekâmül ve Terakki VI

manzûmât ve makâlâtta mündemiç görmek terakkiyât-ı sahiha erbâbını dil-hûn edecek şeylerdendir.

Biz size bu millet efradından değilsiniz demedik. Bir insanın bir millet efradından olmasıyla asârının millî olması icap etmez? Nasıl ki kudemâ-yı üdebâ Türk milletine mensup oldukları hâlde yazdıkları İrânî idi? Nasıl ki siz bu millete mensup olduğunuz hâlde ekseriyâ şive-i Frengâneye kapıldığınız görülür.

Bir şey daha var. Mutavassıfın aleyhine yazdığınız şeylerde daima üstâd-ı muhterem Ekrem Beyefendi ile Sezai Beyefendi'yi medâr-ı istinad olmak üzere şimdiki mektebin mucitleri olmak üzere gösteriyorsunuz. Bu hâlde müşârü'n-ileyhümânın efkâr-ı edebiyesini anlamak bizim için farîzadandır. Bir kere de bu zevât-ı muhteremeyi dinleyelim. Biz Avrupa'dan tahsil ettiğimiz malumâtı bütün eserlerimizde gösteriyoruz. İsterseniz sizin yazdığınız estetik, intikâd parçalarıyla o türlü manzumeler de yazalım. Bunlar bizim için en kolay iştigâlâtandır. Fakat siz hakâyık-ı ictimaiyyemizle müzeyyen bir makale yazın da görelim.

Görüyorsunuz a. Zihninizi bütün taklit kaplamış. Bir yerde biz taklit etmiyoruz diyorsunuz. Diğer yerde taklit tabîdir diye feryat ediyorsunuz. Sizin yaptığınız şeye yani güzel bir mevzu elde edince onun üzerine yürüttüğünüz teessür-nâmelere taklit denir. Harfiyyen olursa tercüme itlak olunur. Eğer mevzu'un mahalli bildirilmezse sirkattir. Yalnız efkâr-ı müşterekede tavzîh-i mahall etmeye hâcet yoktur. Zannederim ki artık misal göstermeye hâcet kalmadı. Makale-i güzidenizdeki mülâhazât bu bapta bir misal-i makbûldür.

Zannederim ki bu satırları takip eden mütâlaât-ı mükerreredendir. Biz de deriz ki terakki her şeye galebe eder. İstedığınız kadar çalışın. Hâyîde hissiyât ve efkâr ve hayâlâtı terâkib-i garîbe ve sakat cümlelerle kimseye ifâde edemezsiniz. Sizin tasvir-i hissiyât için takip ettiğiniz tarîk yeni tarîk değildir. Hatta eskimiş ve modası geçmiştir. Şimdiki tarîk terâkkiyât-ı ilmiye ve fenniye ve sanaiyeden istinbât-ı ahkâm ederek zevk ve şive-i milli ve usûl ve kavaid-i lisaniye dahilinde ifade etmektir.

EK-5 Klâsikler Meselesi'nin Verdiği Bir Fikr-i Edebî (Mâzi)

Şümûl ve ihâta gibi iki hâdim-i irfân-fürûz-ı dimâğîye dâimâ muhtaç ve müftekır olan vukûf, acaba hangi bir devre-i tekâmülün îcâbât-ı kat'iyesiyle mâzînin mefâhir ve âsâr ve seyyiâtından bî-nasîb olarak tevessü edebilir ve mefâhir ve âsâr ve seyyiât-ı mâzîyeyi tedkîk ve tahkîk edemedi istikbâle doğru ve hatta hâl içinde nasıl yürüyebilir? Buraları sorarız. Kitâb-ı edeb ve marifette mâzî geçmiş zamân diye tefsîr edilmemiştir. Oradaki manâ-yı hakîkî ve müfesserî mütchâllî-i edeb ve marifet olacak şahs-ı mütekellim ve muhâtab veya gâibin hâl ve istikbâl denilen iki devr-i tettebbua duhûlü için eyâdi-i eslaf ile kazanılmış, biriktirilmiş ve kuvvetü'z-zahr olmak üzere ahlâfın himmet-bülend-i terakkî-perverânesine zam ve ilâve edilmiş bir yekûn-ı mesâi olmak üzere zabt ve işâret kılınmıştır.

Mebde ve muntehâ, beşerin harekât-ı umûmiyesi için mevzû iki noktadır ki bunun birincisi hazf edince adem-i vücûdu ve ikincisini madûm farz edince bu farazînin derece-i butlânı derhâl zâhir olur. Sa'y ü himmet dâimâ o kuvvetü'z-zahr ile birleşe birleşe, ufak ufak mâzîlerin, mâzîye inkılâb eden ezmine-i mutavassıta-i hâliyyenin berekât-ı irfânıyla derûnuna girilmek imkânı olmayan istikbâlin pîrâmen-i mechûliyyetinde nikât-ı menevvere arayabilir ve bulduğu anda o cihete doğru koşarak vâsıl olduğu mahalde yine mâzînin muâvenet-i müşkilât-ber-endâzânesiyle bir serâb-ı karîb şekil ve manzarasında bulunan âtîye atılır. Şâyân-ı dikkattir ki bu yekûn-ı mesâi ne derecede çoğalır, nazar-ı im'an ve itibârın teveccüh edeceği cihât-ı mümkün-i keşfiyye ne derecede açılırsa mâzî ile istikbâl arasında hatt-ı fâsıl olan hâl o derecede tenevvür ederek şuaât-ı tadrîciyesi pîşgâh-ı azm ü niyyette kemâl-i kesâfet ile toplanan zalâm-ı mechûlâtı refte refte azaltır. Eğer mesâi-i eslaf bu kâide-i sahîhaya istinâd etmeyeydi ne bugünkü medeniyet-i müşâşaa husûle gelir ne de iflâs-ı maâriife ihtimâl veren bed-bînânı susturmak kâbil olurdu?

Mâzîyi reddile istikbâle koşmak, hiçbir yeri malûm olmayan bir sahrâ-yı fesîhte gece yarısı doğup büyüyüp karanlıklar içinde öteye beriye seğırtmek gibi bir hareket-i serseriyaneden başka neye teşbîh edilebilir? O fikir hangi keşşâf-ı ezelinin göstereceği râh-ı müstakîm ve savâba iktifâ ile hudûd-ı muzlime-i cehâleti geçerek pertev-i irfân ve meâsir-i münîre-i îkân ve intibâhı yalnız mâzî ile hâli tenvîr eden ve müstakbele bir fecr-i şimâlî şuaât-ı zaîfesi kadar ziyâ veren medeniyet-i sahîha mülküne girebilir?

EK-5 (devam) Klâsikler Meselesi'nin Verdiği Bir Fikr-i Edebî (Mâzi)

Mâziyi reddile istikbâle koşmak, mâzîde hâlde sağ olan bir adamın ben âtîde doğacağım daha doğmadım fikr-i mecnûnânesini ihsâs etmez mi? Bu çocuk, bu tıfl-ı pejmürde- hayâl acaba hangi meşîme-i terbiyetin mahsûl-i kemâlidir ki mâder-i muhâyveli onu iki zamânda kazanmış iken doğurur doğurmaz hurâfât-ı evvelinde mezkûr cehennem perileri gibi hudûd-ı fenâyâ yaklaşınca eriyip buhara inkılâb ederek kendisi ebediyete, oğlu mâverâ-yı mechûliyete doğru pûyân olabiliyor? Onu terbiye etmez mi? Ona mâzînin hâtîrât-ı lâtfesini nakletmez mi?

İnsan istikbâlde doğmaz. İstikbâl için doğar, büyür, yaşar. Biz mâzînin numûne-i irfân-ı eslâf olarak îkâd ettiği mısbâh-ı lâhûtî-şuâ-i marifete bir damla daha ilâve etmekle tenvîr-i fikr ve vicdân edebiliriz. fakat onun ziyâsı altında nazar-ı tedkîkimiz o şuân gösterdiği cihât-ı münevvereyi tedkîk ede ede o hazîne-i girân-bahâ-yı malûmâtı araştıra araştıra fikr-i îcâd ve ihtirâi büyültür, bizi hall-i mechûlâta sevk eder.

Mâzî, bir ma'rız-ı âsârdır. Orada iyi kötü her şey vardır. Lâyık mıdır ki o meâsir-i nefîseyi bizden gittikçe uzaklaşan edvâr-ı mâzîyenin dest-i tahrîbine bırakarak mahv edelim? Mâzî marifet-âmûz olduğu kadar nisyân ve adem-i tenezzülden rû-gerdân olarak herkes için ayrı ayrı ihsâsât ve tesîrâtta bulunur.

Hakîm-i şehîrimizin “klâsikler” meselesinde “Fransa kendi mâzîsinden hoşnûd değil ise belki hakkı vardır” diye işâret ettiği cihet ihtivâ ettiği hakâyık-ı müteselsilenin bir nass-ı kânûnî-i tarihîyi mutazammın olmasındandır. Demek ki Fransa kendi mâzîsini tettebbu ve tedkîk ettikten sonra şu devr-i mesâîye girmiştir. Demek ki Fransa a'sâr-ı mâzîye-i ileli kendi a'sâr-ı mâzîyesiyle tatbîk ve muhâkeme ederek şimdiki şeh-râh-ı edebe tevessül eylemiştir. Hâlbuki biz hâlâ târîh-i edvâr-ı mâzîyemizden gâfil görünüyor, mâzî-i edeb ve marifetimizi bilmiyoruz. Takallübât-ı mâzîye-i fikriyeden haberdâr olmağı arzû etmiyoruz. Beşerin mücâdelât-ı mesâi-perverânede iktihâm ettiği müşkîlâtı öğrenmek istemiyoruz. Bir serserî-i bü'l-heves gibi yahut gökten düşen bir kütle-i âkile gibi birden bire istikbâle dalarak yürümek tarafdarlığımızdayız. Fakat emîn olmalıdır ki ki yolumuzu şaşarız. Kendimize cihân-ı edebi güldürürüz, biz istikbâle her türlü silâh-ı irfân ile girmeliyiz. Elimizde mükemmel reh-nümâlar, önümüzde nâmûs ve haysiyet-i kalemiyeyi muhâfaza

EK-5 (devam) Klâsikler Meselesi'nin Verdiği Bir Fikr-i Edebî (Mâzi)

etmiş cesûr, muktedir, vukûf-ı tâm sâhibi, müdebbir, müdekkik rehberler, yolumuzda ne-be-nev terbiyetgâhlar bulunmalıdır. Yoksa sa'y ü himmete yaraşmayan ve hiçbir veçhile yanına yaklaşamayan taab u fütûra uğrarız. Yoksa henüz tahkîm-i esâsına muktedir olmadığımız edei millîmizi şimdiler mukaddeme-i âsârı görüldükçe cümlemizi dil-hûn eden mübhemiyet ve muğlakiyet-i kat'iyeye içinde bırakarak mahcup ve ahlâfâ karşı rezîl oluruz. Efkâr-ı sâibe istikbâle koşarken toplanılmaz. İhtiyât, tefekkür, azm-i hayr-hâhâne, basîret, kâide-perverlik, ilme, fenne, ciddiyete tetâbuk eden meyl-i îcâd ile iktîtâf edilir. Biz her türlü tedârikâtı elde etmiş seyyâh-ı marifet-perver olursak karanlıklar arasında bile yolumuzu şaşırmayız. Gümrâh-ı kâlimiz, Cenâb-ı Mithat'ın “onlara uğurlar olsun” dediği üdebâ emîn olmalıdırlar ki kendileri dâima harekât-ı ric'iyeye uğramak tehlikesine marûzdurlar. İlerleyip dönmek kadar dâ-i fütûr bir şey yoktur. Hücûm-ı metînâne ahz-ı kuvvet ettikten ve nikât-ı matlûbeyi zapt edecek vesâiti elde eyledikten sonra müsmir olur fe-illâ...

Ahmet Rasim, Klâsikler Meselesi'nin Verdiği Bir Fikr-i Edebî: Mâzî, *Malûmat*, C.7, S. 100, s. 999-1000, 11.09.1313 (1897).

Ek-6 “İstibdâd-ı Edebî” Zamanında Şiir Okuma Tarzı

Eski Şairlerimizin şiir okuma tarzı: Ali Rûhî, armûdî bir manzume. Eski yoldan dönme bir nevi din değiştirme idi - Ali Rûhî'nin, Hayret'in, Şeyh Vasfî'nin, Arif Hikmet Bey'in, Ekrem, Menemenli Tahir, Faik Reşat Beylerin, Adanalı Ziya, Üsküdarlı Safî'nin, Talat Bey'in, Şair İsmet'in, Cenap Şahabettin Bey'in, Süleyman Nazif Şeylerin şiir okuma tarzları - g.k.k.mes'elesi.

Şimdikiler bir şey mi?... Ben ne Şairlerle buluştum görüştüm!... Size beş on tanesinin şiir okuma tarzını yazayım da ibret alın!.. *Leme'ât* sahibi merhum Ali Rûhî asabı hoş sözlü idi. Yüzündeki Bağdat çibanının ekli yara yeri, sakalının bir kısmını kazımış, yanağının da bir kısmını yiyip çökertmiş olmakla beraber yüzü yine sevimliydi. Bir gün "*Gülşen*" nüshalarından birinde bulunan armûdî dizilmiş bir manzumeyi görünce:

-Bunlar Şair değil, manav! diyerek hepimizi güldürmüştü.

Eskilerin eserlerine giden Şairlerimiz, bu yoldan kıl kadar dönüşü Adeta dininden dönmüş gibi kötü görürlerdi. Yalnız merhum Şeyh Vasfî, Nâci'nin remorkuyla hareket ettiği için onda gördüğü husûsî meyli taklit ederek Garbın da şiir sanatında ileri gitmiş, dâhilerden sayılacak Şairler yetiştirmiş olduğunu bizim yanımızda söylerdi. Fakat Hersekli Arif Hikmet Bey'in yanında söyleyebilir miydi, bilmez miydi bilmiyorum.

Bundan yirmi otuz sene evvel yaşayan eski tarz Şairlerle yeni tarzda türemek istidâdını gösteren Şairler arasındaki en mühim fark; manzume kalıpları, birbirine uymayan hisler, intihal (başkasının şiirini kendine mal etme) şekilleri değildi. Hakîkaten beriki taraf da "*Mebâni'l-İnşâ*"nın, "*Belâgat-ı Osmâniye*"min, "*Sefîne-i Belâgat*"ın hattâ "*Tâlim-i Edebiyat*" ın söyleyip açıkladığı bedî ve beyana âit san'atlardan sıralı sırasız istifâde ediyorlardı. Fakat kelimelerin kullanılması ve yerleştirilmesinde yavaş yavaş ayrılıyorlar, yeniler mânâya münâsib söz söylemede acemi oldukları için az muvaffak oldukları halde eskiler de mazmunların ve nüktelelerin kullanıla kullanıla, çalına çalına yıprandığına kalben kani olarak yeni maznun bulmak imkânını göz önünde bulunduruyorlardı.

Bence asıl fark şiir okuma tarzına münhasır kalmıştı.

EK-6 (devam) “İstibdâd-ı Edebî” Zamanında Şiir Okuma Tarzı

Bir akşam üstü, Divan yolunda ağır ağır gidiyordum. Arkamdan birinin koşarcasına gelmekte olduğunu sezinledim. Dönerken burun buruna geldik. Ali Rûhî!

Görseydiniz, biçâreyi, dünkü kendisine benzetemezsiniz! Sîmâsı o derece değişmişti. Hârikulâde zekâsı ile beraber o zekâyâ yakışan biraz kaçıklığı olduğunu bildiğim için birdenbire çıldırdığına hükmettim. Gözleri hakikaten dönmüş, çıban işâretinin bozulmaya inatçı bir şekilde karşı koymasına rağmen yüzünün derileri toplanıp sakalını kaldırmış; bıyıklarına bulaştırmıştı.

- Vay efendim!

bile demeğe meydan vermeksizin :

- Dinle!

diyerek koluma vurdu. Gözler devrildi, kollar açıldı, gür bir ses işitmeye başladı:

“Cihanı yakdı o tal'atla yâr-ı can olalı
Cihan bir öyle belâ görmedi cihan olalı”

Bu üç cihan top gibi patlıyor, gelen geçen bize bakıyor, biraz vehimli olanları uzaklaştırıyordu. Ben de uzaklaşacağım ama kim bırakır? O, aynı azametle devam ediyordu :

“Anılmaz oldu esâtîr-i evvelîn-i cünun
Cünun-ı ışkla ben halka dâsitân olalı”

Burada aşk kelimesini ışk okuyarak hattâ "ışkla" ayını da çatlattığı için dönüp dönüp bakanlar, dudak bükenler eksik olmuyordu. Meğer daha müthiş varmış!

"Belâ! belâ! diye ışkınla sû-be-sû gezerim
Bu nâr, nâire-efrûz-ı hânümân olalı"

EK-6 (devam) “İstibdâd-ı Edebî” Zamanında Şiir Okuma Tarzı

(Bu ateş, evi barkı yakıcı ateş olalı; belâ! belâ! diye aşkınla her tarafta gezerim.)

Belâ kelimesini işitenler kulaklarını tıkıyorlar, alay ediyorlar, benim belâyâ tutulduğuma acıyorlar gibi geliyordu.

Gazeli böyle aynı okuyuşla bitirdikten sonra dedi ki:

- İşte bunu Nâci de söyleyemez!

- Allaha ısmarladık!

Ayrıldı. Yine koşar gibi gidiyordu. Arkasından bin şükür ve hamd ile bakıyordum. Aynı tavır, aynı şiddetle birini daha yakaladı. Bu defa kolların muhtelif hareketleri görülüyordu.

Geçenlerde Samih Rifat Bey de diyordu ki:

- Hersekli Arif Hikmet Bey şiirlerini okurken raks ederdi.

İçlerinde yalnız Hoca Hayret burnundan söyler gibi.

Merhum Şeyh Vasfi de mazlum mazlum okurdu. Nâci tok bir edâ ile ekseriya bıyıklarını bura bura terennüm ederdi. Müstecâbîzâde'ninkine şiir okuma değil, ağlama demek daha uygun olur. Andelip kahkahalarla veya kaşlar çatık, gözler dönük, pürüzlü, çatlağa yakın bir sesle başlar, canı isterse aralıkta ağlardı.

Recaizâde'de bir vekarlı âhenk vardı. O zaten tuvaletini yapmış, tavrını almış olmakla elinin biriyle, parmaklarıyla, ekseriya hafifçe şiş gözlerindeki manidar, mütebessim nazarlarıyla mısraın, beytin özelliğini anlatmak isterdi.

Hakkı Paşazâde Celâl - ki her zaman, her vesileyle söylerim - bu asrın en tabîî bir Şairidir. Mübtelâ olduğu içki düşkünlüğü sebebiyle sokakta, dükkânda, birahane, her nerede bulunursa bulunsun çok defa bağırır, Nâci'yi taklit ederek bıyıklarını burardı.

EK-6 (devam) “İstibdâd-ı Edebî” Zamanında Şiir Okuma Tarzı

Arif Hikmet Bey de hakîkaten muazzam bir şiir okuma kudreti vardı. Merhum durup dururken çileden çıkan gönül erbabından olduğu için, sohbet esnâsında birden bire bir gürlüme peydâ olurdu. Ondan sonra mısralar birbirinin ardınca çözümlenip âdetâ dökülerek:

- Güm! Güm!

ederdi. Menemenlizâde Tahir Bey bu tarzda da Ekrem Bey'i taklit etmek hevesinde bulunurdu. “Nabizâde” söz söyler gibi hafif hafif başlayıp yine öyle bitirir. Ali Ulvi dilindeki pelteklikten dolayı kelimeler üzerinde sekerdi. Tepedelenlizâde Kâmil Bey tabiatındaki nezâkete yaraşan bir ince edaya mâlikti. Ali Kemal Bey'in şiir okuma tarzı hatırımda kalmamış ama elbette bir gün tazelerim, Faik Reşat Bey -ki eski edebiyatın en hararetli taraftarı idi- oldukça ağır, fakat el göz ile hattâ ezilip büzülerek, dudaklarına türlü türlü vaziyetler vererek adetâ iştahlı okur, Adanalı Ziya - ki ince, zayıf bir bedene bilek kadar ince bir boyun ile birleşmiş, büyük bir kafadan ibaret gibi idi- melankolik gözlerini bayılta bayılta hafif hafif söyler, müteakiben gülerdi. "*Cidâl-i Sa'dîba-Müdde'*" sahibi Üsküdarlı Safi'nin teessüf ederim ki okuma tarzını unutmuşum. Daha sonra “Müdafa-i Millîye” başkanlığında bulunmuş”olan Üsküdarlı Tal'at Bey ise dâima gür sesle ve tedler üzerine basarak meselâ:

“Mushaf-ı hüsnünü ben hatmeyledim

Zelîha sûre-i Yusuf'da kaldı”

Seçme, güzel beytine yarı bir ahenkle başlayıp bitirir, merhum "Muallim Feyzî" Azerbaycan şivesini, “İranlı Remzi Baba”ya nispetle pek ziyâde düzeltilmiş olduğu halde vezînden düşecekmiş gibi aceleyle birdenbire yavaşlardı.

Abdülhak Hamit Bey'i bir mısra okurken bile dinleyemedim. *Ceride-i Havadis*'in edebi yazılar muharriri “Mektûbî Şair İsmet Efendi” ile “Rıdvan Paşa” merhumun pederi “Deli Nüzhet Efendi”nin şiir okuma tarzları âdetâ bağırarakla müsavî idi. "Nüzhet Efendi" bir gün Aksaray'da bir kıraathâne de sigarası sönünce kutuyu elimden alarak var sesle öyle bağırırdı idi ki utancımın dışarıya nasıl fırladığımı hâlâ bilemiyorum. Ah! Fonograf,

EK-6 (devam) “İstibdâd-ı Edebî” Zamanında Şiir Okuma Tarzı

gramofon, siz neden 25, 30 sene evvel böyle gelişme istidadı göstermediniz de bunlar kaybolup gitti.

Bundan böyle tedkikatta bulunacaklara tavsiye ederim, kuvvetli nota öğrensinler. Çünkü şimdiki okuma edasında bambaşka terennümler var.

Cenap Şahabettin Bey'in kendisine has bir vakârla okuması olduğu gibi, Süleyman Nazif Bey'in de şiir okurken tutturduğu havanın - zannediyorum ki - notası mazbuttur. Birincisini henüz mektepli iken. İkincisini ise İstanbul'a geldiğinden pek çok sonra tanımışımdır.

İbradalı, Alaiyeli, Antalyalı, Adanalı velhasıl Anadolulu Şairlerin içlerinde kafi kâfi gayına değiştirerek mesela kaderimi gaderim, gümüğü gumuş okuyanlar, helâl kelimesindeki iki lâmi pek aykırı birleştirerek hâlâl diyenler çoktu.

Ey mâzi!... Sen ne kadar hatır okşayıcısın!... Sende bunlardan ekserisini toplu olarak gördüğüm öyle günler oldu ki safa ile hatırlanması bile şimdi cihana değmektedir.

İnsan böyle bir toplantıyı göz önüne getirince mutlaka kulaklarında seslerinin akseden bakiyyeleri çınıyor. Şimdi bile çınladı. Hayırdır inşaallah!.Galiba sağ olanlarından biri beni andı. Acaba onlarınki de çınıyor mu?

EK-7 Muharrirlerin Meşâiresi: Tegazzül

Aldı Yakup Kadri:

Çok zamandır ki somurttuk, hay zevzekleşelim,
Dizgin almaz, avanak başlara mertekleşelim!

Aldı Falih Rıfkı:

Nice dem boş duracak gayrı mizahın havzı
Ahmet Haşim gibi “vâk, vâk” diye ördekleşelim

Aldı Yahya Kemal:

Yetişir durduğumuz baş başa, sümük sümük
Çatalım şöylece birkaç türlü, şimşekleşelim!

Aldı Ahmet Rasim:

Gidelim kırlara kös kös, kös olalım zurna gibi
Fasl-ı uşşak ve nihavend ile düm tekleşelim!

Aldı Abdülbaki Kuzu:

Yoksa sermaye mizah ehline şayed şimdi
Açılır meclis-i milli hele dur bekleşelim!

Aldı Ahmet Emin:

Yetişir vakvakamız, kaz gibi... misl-i rûşen;
Konalım bir uçağın damına leylekleşelim!

Aldı Semih Lütfü:

Şıklık olsun diye şıllık oluyor genç beyler

EK-7 (devam) Muharrirlerin Meşâiresi: Tegazzül

Elverir züppelik artık biraz erkekleşelim

Aldı Ziya Tefvik:

Bunca yıldır ne kazandık ayol insanlıktan
Anırıp çifte atıp dört yana eşekleşelim!

*** **

Devası Olmayan Dertler

- Ayol, harem ağaları da aralarında bir cemiyet açmışlar.
- Açarlar ya. Onlar insan değil mi?
- İnsan ama onların dertlerine doktorlar bile deva bulamıyor, cemiyet açmanın ne faidesi olur?

*** **

Sivri Uçlu İskarpın Neye İşaretmiş?

Baba ile oğul arasında:

Çocuk: - Bey baba, bazı şık beyler ile ekseri hanımlar neden sivri uçlu iskarpin giyerler?...

Baba: - Sivri akıllı olduklarına işaret!...

[İmzasız], *Zümrüdüanka*. Y.1, S.60, s.4, 06.08.1339[1923]

DİZİN

A

- A. [Elif] R., 26, 38, 39
A. Nazım, 13
Abdi, 158
Abdurrahman Süreyya, 111, 114, 129
Abdülbaki Kuzu, 243
Abdülganîy Seniy, 13
Abdülhak Hamit Tarhan, 13, 15, 16, 31, 44, 53, 91, 99, 111, 146, 149, 206, 210, 241
Abdülhalim Memduh, 13, 145
Abdülhamit Devrinde Sansür, 119
Abdülkerim Sabit, 13
Abdürrezzak, 158, 161, 168
Acem, 159, 166
Ada'da Söylediklerimiz, 144
Adanalı Ziya, 136, 153, 238, 241
Afife, 7
Agâh, 161
Agâh Bey, 127
Agâh Efendi, 29
Agâh Sırrı Levent, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 33, 35, 36, 42, 45, 81, 116, 121
Agavni, 182
Ahbâr-ı Darü'l-hilâfe, 120
Ahmet Agayef, 50
Ahmet Bayraktar, 149
Ahmet Bozdoğan, 149
Ahmet Celalettin Paşa, 185
Ahmet Cevat, 53
Ahmet Cevdet, 19, 76, 108, 111
Ahmet Cevdet Paşa, 151
Ahmet Çavuş, 149
Ahmet Emin, 243
Ahmet Hamdi, 108
Ahmet Hamdi Tanpınar, 182
Ahmet Haşim, 243
Ahmet Hikmet [Müftüoğlu], 43, 57
Ahmet İhsan Kaya, 13
Ahmet Macit, 13
Ahmet Mithat Efendi, 5, 6, 14, 16, 17, 18, 19, 24, 30, 33, 38, 41, 44, 51, 56, 57, 58, 59, 71, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 87, 91, 102, 103, 104, 105, 111, 112, 113, 115, 117, 122, 127, 137, 138, 139, 148, 152, 187, 191, 192, 193, 194, 197, 233, 254
Ahmet Rasim, iv, v, 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 207, 216, 230, 234, 237, 243
Ahmet Rasim Efendi'ye, 93
Ahmet Rasim ve Edebiyatımız, 53
Ahmet Şuayip, 192
Ahmet Vefa, 13
Ahterî, 178
Akide Kolu, 171
Âkif Bey, 50
Âkif Paşa, 29, 31, 38
Aksaraylı Cemal, 168
Akşam Gazetesi, 6, 50, 121
Aleksandre Duma Fills, 92, 137
Alfred Musset, 16, 123, 147
Ali Ağa, 161
Ali Canip Yöntem, 191
Ali Cemaleddin, 108
Ali Çelik, 184, 185, 186
Ali Ekrem [Bolayır], 6, 50
Ali Fehmi Efendi, 50
Ali Ferruh, 13, 146
Ali Galib, 13
Ali Kemal, 13, 41, 43, 241
Ali Paşa, 122
Ali Paşa Karamânesi, 126
Ali Ruhi, 185
Ali Rûhî, 136, 153, 238, 239
Ali Sait Bey, 52
Ali Sedat, 111
Ali Suâvi, 30, 41, 139
Ali Târihi, 141
Ali Ulvi, 13, 153, 241
Alniyarık Hatice, 167
Alphonse de Lamartine, 16
Amerika Tiyatrosu, 158
Anna, 144
Ara Nesil, 1, 13, 189
Aranik, 182
Arapların Terakkıyat-ı Medeniyesi, 8
Arif Hikmet Bey, 238, 240, 241
Arifi Paşa, 120
Arnavut, 160, 166
Arnik, 158
Arsen, 159
Arüz-ı Türkî (İlm-i Kavâfi, Sanâyi-i Şiiriyeye) ve İlm-i Bedî, 108
Asâr-ı Edebiye Ne Yolda Tenkit Edilir, 59
Âsar-ı Hayâl, 15
Asır, 132
Asker Oğlu, 8
Asrî Fanteziler Acaba, 40
Asya Kumsallarında, 9
Âşık Coşkun, 26, 30, 33, 34, 35, 36, 57, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 176, 178, 194
Âşık Coşkun Efendi, 96
Âşık Coşkun Efendi'ye, 26, 30
Âşık Coşkun'a Mukabele, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94
Âşık Coşkun'a Mukabele, 88
Âşık Garip, 136, 138, 187
Âşık Kerem, 136
Âşık Ömer, 79, 82, 85, 90, 91
Âşık Ömer Divanı, 85, 90, 95
Âşık Şirinî, 178
Ateşpâre, 150
Avrupa Tiyatrosu, 158
Aydın Nâdir, 55, 83, 86, 206, 214
Aydın. Mim., 13

B

Baba Nazlı Kolu, 171
 Baba Tahir, 120
 Babanzâde Ahmet Naim Bey, 50
 Bacon, 24
 Bahaeddin Efendi, 5
 Bahar, 120
 Bahçe Oyunu, 160
 Bâkî, 16
 Baki Bey, 13
 Basın İçeriği ve Rejimi, 127
 Basın Tüzüğü, 125
 Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi, 125
Basiret Gazetesi, 6, 30, 95
 Basiret Matbaası, 78
 Basri Bey, 50
 Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, 6, 17
 Battal Gazi, 138, 187
 Bayzar, 182
 Bebe Rûhi, 160
 Bedayi-i Keşfiyat ve İhtiraat-ı Beşeriyeden Fonograf, 9
 Bedia, 8
 Bekri Mustafa Fıkraları, 185
 Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî, 108
 Belâgat-ı Osmâniye, 108, 111, 114, 153, 238
 Ben Deli Miyim, 130, 131
Berk, 6, 106
 Berkî, 106
 Besim, 53
 Beşinci Ceza Mahkemesi, 130
 Beşir Fuat, 13
 Bibliotheque Nationale, 147
Biçare Genç, 7
 Bidâdi, 178
Bir Sefilenin Evrâk-ı Metrûkesi, 7
 Bir Sefilenin Hasbîhâli, 15, 16
 Bir Tanzimat Aydınının Gözüyle Halk Edebiyatı, 86
 Bir Tartışmanın Hikâyesi Dekadanlar, 60
 Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar, 55, 59
 Bir Yazın Tarihi, 213
 Birol Emil, 13
 Boehner, 92
 Boileau, 16, 123
 Borazan Tevfik, 161, 173
 Boşboğaz İle Güllâbi, 6, 40, 121, 130
 Bunlar Odur, 15, 16
 Bursalı Leyla, 159, 167
 Büyük Amalya, 158
 Büyük Evlenme, 161, 167, 168

C

Canlı Yazı Makinesi: Ahmet Rasim, 52, 53
 Câzım, 13
 Celal Mukaddimesi, 188
 Celâl Sahir [Ozansoy], 53
 Cellat, 137
 Cemil Paşa, 229
 Cemiyet-i İlmiye, 49
 Cemiyet-i Neşriye, 124
 Cenap Şahabettin, 22, 25, 43, 51, 55, 57, 76, 153, 192, 206, 210, 227, 229, 230, 238, 242
 Cenk Destanı, 177
 Ceride-i Askeriye, 128, 129
 Ceride-i Havadis, 6, 111, 120, 121, 122, 146, 153, 191, 241

Cerrah Salih Efendi, 159
 Cevâhir Kolu, 171
 Cevdet Bey, 128
 Cevdet Kudret, 119, 126
 Cevdet Paşa, 118, 136, 185
 Cid'in Hülasası, 75
 Cidâl-i Sa'dîba-Müddeî, 241
 Cidd ü Mizah, 8
 Ciddiyet ve Mizah, 43, 46
 Cihan-nümâ, 141
 Cizvit Tarihi, 9
 Comédie- Française, 163
 Confessions, 145
 Contrat Social, 145
 Corneille, 229
 Coşkun, 81
 Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, 13
 Cumhuriyet Gazetesi, 6, 40, 50, 121, 133
 Cümel-i Hikemiye-i İmlâiye, 43
 Cümel-i Hikemiye-i Osmaniye, 107
 Cümel-i Hikemiyye-i Ecnebiye, 9
Cümel-i Hikemiyye-i Osmaniye, 9

Ç

Çadır Hayal, 156
 Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, 156
 Çanta Risalesi, 127, 149
 Çaycı Reşit, 104
 Çaylak, 122
 Çaylak Tevfik, 122
 Çelebi Kolu, 171
 Çingiraklı Tatar, 122
 Çifte Hamam, 171

D

Dağarcık Dergisi, 30, 95
 d'Alembert, 49
 Damat İbrahim Paşa, 135
 Dâniş Serpantin, 227, 228
 Dantone, 138
 Darphaneli Hafız Efendi, 159
 Dârulbedayi Trupu, 164
 Dârü't-Ta'lim, 38, 113
 Dârü't-Tedris, 38
 Darüşşafaka, 6, 15, 18, 88, 109, 110, 112, 115, 120, 121, 127, 142, 149, 158
 Darwin, 113
 Darwinist, 92
 Dekadan, 16, 81, 91, 92, 217, 218
 Dekadanizm, 57
 Dekadanlar, 56, 57, 73
 Dekadanlar Tartışması, 14, 35, 55, 57, 73, 75
 Dekadans, 218
 Deli Nüzhet Efendi, 241
 Delille, 16, 123
 Demdeme, 105, 106, 107, 110
 Dertli, 91
 Derviş, 79
 Derviş Hampar, 178
 Descartes, 92, 128
 Devlet Deniz Yolları, 175
 Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED), 13
 Diderot, 49
 Dil Encümeni, 53

Dil Heyeti, 53
 Dil İstişare Heyeti, 53
 Diyojen Dergisi, 122
Donanma Dergisi, 6, 121
 Döşemeci İsmail, 166, 167
 Durûb-ı Emsâl Mecmûası, 78
 Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye, 30

E

Ebu'l-âlâ, 123
 Ebubekir Hazım Tepeyran, 13
 Ebuzziya Tefik, 44, 47, 79, 99, 114, 127, 139, 185
 Edeb-i Milli, 36, 37
 Edebiyat-ı Cedide, 6, 13, 24, 32, 35, 45, 55, 74, 126
 Edebiyat-ı Cedide Menş ve Esasları, 75, 227
Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze, 9, 104
 Edebiyat-ı Osmâni, 116
 Eflatun, 128
 Efsus, 151
 Elbise Tüzüğü, 164
 Elektrik, 9
 Elektrikiyet-i Sakine, 9
 Elhac İbrahim, 13
 El-Hakâik, 151
 Emile Richebourg, 92
 Emile Zola, 150
 Emrah Efendi, 49, 50
 Emrullah Efendi, 44
 Encümen-i Dâniş, 135
 Encümen-i Teftiş ve Muayene, 128, 129
 Encümen-i Teftiş ve Muayene Sabık Azası, 27
 Enderunlu Hakkı Bey, 159
 Enderunlu Tefik Efendi, 159
Endişe-i Hayat, 7
 Enis Tahsin Til, 53
 Envâr-ı Zekâ Dergisi, 139
 Enver Oral, 119
 Enverî, 178
 Erganili Mesut, 117
 Erman Artun, 160
 Ermeni, 160
 Ernest Renan, 40
 Ersin Özarıslan, 13
 Es'ad, 111
 Eski Gün, 121
Eski Maceralardan Fuş-ı Atik, 7
 Eski Romalılar, 8
 Eşkâl-i Zaman, 8, 43
 Eşkâl-i Zaman \\Cümel-iHikemiye-iİmlâiye, 43
Eşkâl-i Zaman Bir Maraz-ı İçtimai, 39
Eşkâl-i Zaman Yayılıyorlarsa, 37, 38
 Evliya Çelebi, 157, 171
 Ezhâr-ı Tarihiye, 9

F

Faik, 111
 Faik Es'ad Andelip, 13, 55, 75, 104, 133, 136, 142, 144, 145, 146, 151, 152, 153, 240
 Faik Es'ad Andelip, 185
 Faik Reşat, 13, 136, 152, 153, 238, 241
 Falaka, 7
 Falih Rıfık [Atay], 53, 243
 Fatih Sultan Mehmet, 13, 38
 Fatma Aliye Hanım, 13, 151
 Fazıl Ahmet, 53

Fazıl Gökçek, 55, 56, 59, 60
 Fazlı Necib, 13
 Fenn-i Bedî, 108
 Ferhat ile Şirin, 138, 161, 187
 Fernand Greg, 229
 Ferrûh Bey, 145
 Fevziye Abdullah Tansel, 102, 104, 106, 138
 Fezâil-i Ahlâkiye ve Kemâlât-ı İlmîye, 114
 Fıstıkçı Tahir, 168
 Fıtnat Hanım, 150, 151, 185
 Firaziyyolog, 81
 Firenk, 166
 Fransız Devrimi, 155
 Frazziyyolog, 92
 Friedrich Nietzsche, 128
 Fuat Nazmi, 57
 Fuzûlî, 15, 16, 135
 Fürûzân, 150

G

Galatasaray Mekteb-i Sultânî, 143
 Galatat-ı Tercüme, 79
Gam-ı Hicrân, 7
 Garaib-i Âdat-ı Akvâm, 9
 Gayret Mecmûası, 106, 107
 Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 52, 185
 Gecelerim, 7
 Gedik Paşa Tiyatrosu, 139
 Genç Kalemler, 191, 192
 George Sand, 152
 Girit Sorunu, 126
 Goethe, 123
 Gönüllü, 149
 Gözlemci Oyunu, 171
Gülşen Mecmuâsı, 6, 121, 238
 Gülp Ağladıklarım, 8
 Güneş Mecmuâsı, 121
Güzel Eleni, 7
 Gyula Mészáros, 53

H

H. Nazım, 55, 57, 206
 Hâce-i Evvel, 38, 137, 138
 Hacı Bey, 136, 141
 Hacı İbrahim Efendi, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 138, 191
 Hacı Reşit, 135
 Hacı Yorgi, 159
 Hacı Zihni Efendi, 50
 Hacivat, 157, 159, 162
 Hadikatü'l Beyân, 108, 111
 Hâfiz, 123, 148
 Hafta Mektupları, 82, 101
 Haftalık Şûrâ-yı Ümmet, 121
 Hafzî Bey, 129
 Hakî, 57
 Hakimiyet-i Milliye, 37, 44, 53, 115, 122, 124, 130, 135
 Hakkı Paşa, 51, 144
 Halil, 161
 Halil Edip, 13, 55, 59, 60
 Halit Bey, 79, 150
 Halit Ziya Uşaklıgil, 55, 87, 149, 192, 206, 213
 Hamamcı Süleyman, 161
 Hamamcı Ülfet, 8, 18

Hamiyet, 6, 121
 Han Kolu, 161, 163
 Hân Kulu, 138
 Hande Çetin Ongun, 82, 176, 178, 180
 Handeler, 229
 Hanende Gülistan, 173
 Hanım, 10
 Hanımlara Mahsus Malûmat, 6, 121
 Harâbat Haçık, 178
 Hariciye Nezareti, 125
 Harputlu Hayri, 136
 Hasan Ağa, 132
 Hasan Fehmi, 53
 Hasan Fellah, 137
 Hasan Paşa, 144
 Hasan Refik Ertuğ, 125, 126
 Haşmet, 151
 Haşune Kolu, 171
 Hayâl, 122, 138
 Hayal Küpü Emin Ağa, 159
 Hayal-ı Zill, 156
 Hayâli Ömer, 166, 167
 Hayali Salih Efendi, 135
 Hayat-ı Hakikiye Sahnelerinden. Belki Ben Aldanıyorum, 8
 Hayât-ı Matbuat, 101
 Haydar Pehlivan, 159
 Hayret, 238
 Hayrettin İvgin, 156
 Hazine-i Evrak, 132, 151
Hazine-i Fümûn, 6, 56, 121
Hazine-i Mekâtîp Yahut Mükemmel Münşeat, 10
 Hekimoğlu Ali Paşa, 185
 Henüz On yedi Yaşında, 137
 Herder, 40
 Hersekli Arif Hikmet Bey, 153, 238
 Hikmet Dizdaroğlu, 53, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 182
 Himmet Uç, 14, 19
 Hintli İskender Efendi, 120
 Hitam-ı Acemi, 140
 Hoca Hayret, 141, 153, 240
 Hokkabaz, 158
 Hokkabazlar Esnafı, 171
 Homeros, 174
 Hünkar Yaveri Faik Bey, 185
 Hürriyet Gazetesi, 122
 Hürriyet Şairi, 139
 Hüseyin Cahit Yalçın, 55, 57, 59, 60, 75, 80, 101, 192, 208, 213, 227, 232
 Hüseyin Dâniş, 50, 76
 Hüseyin Mellah, 137
 Hüseyin Mecvi, 57
 Hüseyin Rahmi Gürpınar, 6, 13, 121, 130, 131
 Hüseyin Sabri, 57, 76
 Hüseyin Sîret, 55, 223, 226, 227
 Hüseyin Suat, 55

I

Ignacz Kunoş, 164, 169, 170, 176
 II. Abdülhamit, 6, 51, 105, 119, 121, 126, 127, 128, 139, 153, 190
 II. Abdülhamit Dönemi Türk Edebiyatı, 1, 13, 189
 II. Mahmut, 125, 160
 II. Meşrutiyet, 119

II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı, 1, 13, 189
 II. Wilhelm, 6
 III. Selim, 160, 161
 Islahat-ı Edebiye, 150
 IV. Murat, 185

İ

İbn-i Sina, 123
 İbnürrıfat Samih, 13
 İbnürrıfat Sâmi, 57
 İbrahim Necmi Dilmen, 53
 İbrahim Osman, 53
 İcmâl-i Ahvâl, 141
 İcmâl-i Edebî, 14, 31, 36, 82, 84, 88, 91, 97, 98, 99
 İcra Cemiyeti Mümeyyizi Nâzım Bey, 78
 İdare-i Mahsusa, 20
 İfade-i Mahsusa, 114
 İhtisap Ağası Hüseyin Bey, 185
 İkdam Gazetesi, 6, 19, 40, 46, 47, 48, 78, 81, 82, 84, 121, 128, 129
 İki Damla Gözyaşı, 9
İki Günahsız Sevda, 8
 İki Güzel Günahkâr, 8
 İki Hatırat Üç Siyâset, 8
 İki Söz Daha, 14, 205, 206
 İki Yanlı Kevork, 159
İleri Gazetesi, 6
İlk Sevgi, 7
 İlyada, 174
 İmâm-ı Âzam, 185
 İmdâdü'l Midâd, 104
 İmla Lügati, 53
 İnci Enginün, 13, 76
 İntikadât, 150
 İrfân Paşa'ya Mektup, 86
İrtika Gazetesi, 6, 31, 33, 34, 35, 36, 56, 81, 82, 84, 88, 91, 96, 97, 98, 101, 117, 121
 İshak Refet, 53
 İskenderiyeli Bedi'nin Destanı, 175
 İsmail Avni, 76
 İsmail Hakkı Ankaravî, 108
 İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 160
 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 119
 İsmail Hikmet, 53
 İsmail Paşazâde Kör Hakkı Bey, 142
 İsmail Safa, 13, 55, 127, 207, 214
 İstanbul Mektupları Bugün De El Yazısı Ve İmza Bahsi, 44
 İstanbul Mektupları, Galiba Bâbil Kulesini Özlüyoruz!, 37, 38
 İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam Ahmet Rasim, 179
 İstibdâd-ı Edebî'de Edebî Hareketlerin Çeşitliliği ile Sansür, 73
İstibdattan Hakimiyet-i Milliyeye, 8

J

Jack de Rövil, 25
 Jean Jacques Rousseau, 123, 145, 148
 Jön Türkler Matbaa-i Merkeziyesi, 122
 Jules Lemaitre, 26, 226
 Jurnal Gazetesi, 128

K

Kabadayı, 166
 Kainât, 38
 Kâinat Külliyyatı, 139
 Kambur Mehmet, 16
 Kâmil Efendi, 140
 Kâmus-ı A'lâm, 45
 Kâmus-ı Arabî, 45
 Kâmus-ı Fransevî, 45, 46
 Kâmus-ı Türkî, 45
 Kanlı Nigâr, 159, 167, 171
 Kantarcı Hakkı, 159
 Kanûn-ı Esâsi, 40, 126
 Kaptan Jipson, 9
 Kar'ilerinizden Biri, 42, 43
 Karabet, 51
 Karagöz, 135, 138, 156, 157, 158, 159, 160, 164, 170, 171, 172, 188
 Karagöz ve Kukla Sanatımız, 156
 Kararnâme-i Âli, 126
 Karpat Dağlarında, 9
 Kasîde-i Nûniyye, 142
 Kaşıkçı Mehmet, 166, 167
 Kâtip Salih, 157
 Kavgalarım, 55, 80, 101
 Kavuklu, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172
 Kavuklu Hamdi, 158, 161, 162, 169, 170
 Kavuklu İle Pişekâr, 162
 Kayarto, 166
 Kayserili, 160, 166
 Kâzım Paşa, 143, 144
 Kâzım Yetiş, 15, 20, 46, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 127, 128, 131, 134, 136, 138, 139, 142, 147, 148, 150
 Kâzım, Eşref Paşa, 142
 Keçecizâde Fuat Paşa, 185
 Kel Ali Bey, 173
 Kel Hasan, 135, 157, 158, 164
 Kel Oğlan, 187
 Keloğlan, 138, 157
 Kemalpaşazâde Sait Bey, 38, 51, 52, 76, 77, 78, 79, 111, 114, 115, 118, 120, 141, 233
 Kemancı Tatyos Efendi, 16
 Kemeñeci Vasilaki, 6
 Kerem ile Aslı, 138, 187
 Kesikbaş, 138, 158, 187
 Kınnap-zâde, 160
 Kırk Gün Kırk Gece: Eski Donanma Ve Şenliklerde Seyirlik Oyunları, 159
 Kırk Senelik Komedi, 148
 Kikina, 182
 Kirkor Kütüphanesi, 132
 Kitabe-i Gam, 8
 Kitapçı Arakel, 52, 106, 107, 133
 Kitapçı Karabet, 133
 Kitapçı Kasbar, 133
 Kitapçı Kirkor, 132
 Kitapçı Kok Vakası, 122
 Kitapçı Ohannes, 104, 133
 Kitapçı Parsih, 133
 Kitapçı Sarafim, 132
 Klasikler Meselesinin Verdiği Bir Fikri Edebi: Mazi, 76
 Klâsikler Tartışması, 75
 Klâsikler Tartışması (Başlangıç Dönemi), 78, 79
 Koca Râgıp, 135

Kocakarı, 160
 Kocakarı Âsım, 166, 167
 Komedi Türk, 163
 Kostantinopolis Gazetesi, 124
 Kör İmam, 159
 Kör Mehmet, 161
 Köroğlu, 138, 187
 Kudretullah, 34, 82, 89
 Kukla, 156, 158
 Kurân-ı Kerîm, 40, 116, 117, 144
 Küçük Amalya, 158, 182
 Küçük İsmail Efendi, 161, 162
 Küçük Virjini, 158
 Külliyyât-ı Sa'y ü Tahrir Makâlat ve Musahabât, 8
 Külliyyât-ı Sa'y ü Tahrir Menâkıb-ı İslâm, 8
 Kültürel Müzikoloji, 182

L

L'art de décadence, 218
 La Dame aux Camelias, 9, 17, 138
 La nature des choses, 226
 La vase Brisée, 226
 Lamartine, 123
 Lâne-i Şikeste, 223, 227
 Laz, 160, 166
 Le bonheur, 226
 Lehçe-i Osmâni, 173
 Leme'ât, 238
 Lenin, 128
 Lenkiya, 178
 Les épreuves, 226
 Letaif-i Rivâyat, 38, 80, 98
 Leyâl-i Izdrap, 7
 Leyâl-i Tetebbu, 46, 47, 219
 Leyla Feride, 6, 15, 27
 Leyla Hanım, 6, 15, 27, 150
 Lisan ve Edeb, 22, 24
 Lisân-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir, 30, 45, 46, 47
 Lügat-ı Ebuuzziya, 46
 Lügat-ı Remzi, 46
 Lügat-i Nâci, 150
 Lügat-i Remzî, 48

M

M. Fatih Andı, 13
 M. Nuri, 13, 111
 M. Öcal Oğuz, 155, 179
 Maarif Meclisi, 125
 Maarif Mecmuası, 6, 56, 121
 Maarif Nazırı Kemal Paşa, 120
 Maarif Nezareti, 5, 125
 Maarif Nezareti Teftiş ve Muayene Encümeni, 5
 Madam Hardiber, 9
 Madam Krupskaya, 128, 129
 Madame De Lebedeff, 152
 Madame Delambre, 227
 Mahmut Bey, 50
 Mahmut Nedim Paşa, 126
 Makale-i Mahsusa: İki Söz Daha, 60, 61, 73
 Makber, 15, 16
 Makbule Leman, 13
 Makola, 25
 Makriköy Mekteb-i Behramî Muallimi Ahmet Rasim, 27

- Malumat, 80
 Malûmat, 6, 14, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 35, 42, 43, 46, 47, 48, 49, 56, 59, 60, 76, 80, 81, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 101, 121, 146, 198, 207, 208, 216, 230, 234, 237
 Manastırlı Rifat Bey, 149
 Matbaa-i Âmire, 128
 Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şair, Edip, 7, 15, 18, 102, 109, 112, 115, 117, 122, 123, 134, 137, 148
 Matbuat Müdüriyeti, 105
 Matbuat Müdürlüğü, 125, 140
 Matbuat Nizamnamesi, 125
 Matbuat Tarihine Medhal. İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi, 9
 Mathilde Laroşe, 9
Mebâni'l-İnşâ, 108, 109, 110, 153, 238
 Mebhas-ı Lügat, 44
 Mecburi Bir Cevap, 60
 Mecmûa-i Ebuzaîya, 31, 32, 77, 79, 82, 98, 121
 Mecmûa-i Fünûn, 15
 Mecmûa-i Muallim, 116, 117, 150
 Meddah, 156, 160, 162
 Mefhari, 57, 146
Mehâlik-i Hayat, 7
 Mehmet Âkif Ersoy, 51
 Mehmet Baha, 53
 Mehmet Celâl, 13, 53, 55, 57, 104, 107, 136, 142, 144, 146, 152, 153, 229, 240
 Mehmet Cevdet, 81
 Mehmet Çavuş, 149, 161
 Mehmet Efendi, 140
 Mehmet Emin Yurdakul, 33, 50, 53
 Mehmet İhsan, 53
 Mehmet Kaplan, 13
 Mehmet Mihrî, 108
 Mehmet Nüzhet, 108, 109
 Mehmet Rauf, 55, 213
 Mehmet Rifat Bey, 149
 Mehmet Ziver, 13
 Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye, 109
 Mekteb-i Mülkiye, 110
 Mekteb-i Sultânî, 117, 143
 Mektep Arkadaşım, 7
Mektep Mecmuâsı, 6, 56, 121
 Mektûbî Şair İsmet Efendi, 241
 Menemenlizâde Mehmet Tahir, 6, 13, 50, 106, 107, 111, 142, 153, 159, 161, 238, 241
 Merkepçi Ahmet, 166
 Mes Prison, 110
 Mes'ud-ı Harabâti, 102, 150
 Mesail-i Lisaniye, 25, 26, 198
Meşâhirü'n-Nisâ, 151
 Meşakk-ı Hayat, 7, 208
 Meşveret Gazetesi, 129
 Metin And, 159
 Meyânî, 178
 Meydan, 35, 53
 Meydan Oyunu, 170
 Meyhane Oyunu, 171
 Meyl-i Dil, 7
 Mısırçarşılı Aktar Şükrü, 161
 Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa, 122
 Mızıkacı Yanko ve Kamyonka, 9
 Mi'yâru'l-Kelâm, 108
 Miftâhu'l-Belâga ve Mısbâhu'l-Fesâha, 108
 Miftâhu'l-Ulûm, 108
 Mihalicî Mustafa Efendi, 108
 Mihrî, 178
 Mihrünnisa Abdülhak Hamit, 13
 Mihrünnisâ Hanım, 150, 151
 Miralay Mehmet Bey, 5
 Mirsat, 56
 Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı İbrahim Efendi, 111
 Molière, 16, 163
 Monte Cristo, 138
 Montepen, 92
 Mösyö Berthelot, 218
 Mösyö Brunetiere, 218
 Mösyö Veron, 206
 Muallim, 140
 Muallim Feyzi, 142, 143, 153
 Muallim Naci, 191
 Muallim Nâci, 6, 13, 16, 18, 31, 32, 38, 41, 44, 45, 46, 55, 56, 59, 60, 74, 77, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 115, 116, 117, 122, 123, 136, 140, 142, 143, 144, 148, 150, 153, 206, 211, 238, 240
 Muallim Vehbi Efendi, 50
 Mufassal, 139
 Mugni'l-Küttâb, 108, 109
 Muhâkemât-ı Edebiye, 19, 22, 26, 207
 Muharrir Bu Ya, 8, 131, 155, 156, 157
 Muhbir, 30, 122
 Muhitü'l-Maârif - Ansiklopedi, 49
 Muhitü'l-Maârif Ansiklopedisi, 49
 Muhsin, 173, 185
 Muhtasarü'l-Meâni, 108
 Mukabele-i Meşrua, 59, 60
 Mukabele-i Meşruaya Karşı Terk-i Müsamaha, 59, 60
 Musa Aksoy, 111, 113, 114, 116, 117
 Musahabe, 84
 Musahabe-i Edebiye 35: İki Söz, 60
 Musavver Fen ve Edebiyat, 121
 Musavver Malûmat, 20, 75
Musavver Muhit, 6, 121
 Musavver Terakki, 33
 Mustafa Fâzıl Paşa, 135
 Mustafa Refik, 105
 Mustafa Reşit, 13, 111, 139
 Mustafa Reşit Paşa, 29, 31, 135, 136
 Mustecâbizade İsmet, 145
 Mutavassıt, 14, 18, 26
 Mutavassıtın, 14, 55, 56, 57, 58, 73, 74, 128, 135, 136, 153, 209, 219, 234
 Mutavassıtlar, 73
 Mutavvel, 108
 Muzaffer Gökman, 179
 Mülâhaza, 33, 34, 35, 48, 49
 Mülâhaza-i Mahsusa, 99
 Mülkiye Mektebi, 107
 Münif Ali, 57
 Münif Paşa, 120, 136, 148
 Münir Bey, 50
 Müntejabat, 137, 138
 Mürüvvet Gazetesi, 117
 Müsabaka-ı Kalemîye İkrâm-ı Aklâm, 75
 Müstazraf, 141
 Müstecâbizade İsmet, 13, 34, 55, 104, 146, 152, 153
 Müşir Eşref Paşa, 146
 Müştak Baba, 159
 Mütalâa, 59, 60
 Mütenebbî, 123

N

Nabizâde Nâzım, 13, 16, 142, 153, 241
 Nağme-i Seher, 110
 Nâkâm, 8
 Namık Kemal, 5, 13, 16, 23, 30, 31, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 52, 56, 74, 86, 91, 108, 118, 120, 122, 127, 129, 138, 139, 140, 146, 149, 155, 185, 188, 210
 Namık Kemal'in Hususî Mektupları, 138
 Nâmiyâ, 178
 Nasib Hanım, 173
 Nasihat Destanı, 175
 Nasrettin Hoca, 185
 Naum, 157
 Nazan Bekiroğlu, 13
 Nazif Süruri, 100
 Necip Âsım, 43, 45, 51, 76, 95
 Necip Türkçü, 29
 Necmeddin Sadık Bey, 50, 51
 Nedim, 16
 Nef'î, 16, 142
 Nef'î-i Sâhi, 142
 Nejat Birinci, 13
 Nergîsî, 147
 Nesteren, 15, 16
 Neşide-i Ruh, 9
 Nevber Hanım, 5
 Nid Brisé, 223
 Nigar Bint Osman, 13
 Niğâr Hanım, 150, 151
 Nihat Akın, 7
 Nikolaki, 124
 Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye, 47
 Nuri Sağlam, 131
 Nuri Şeyda, 136, 146
 Nutkiyâ, 178
 Nümüne-i Hayâl, 7
 Nüzhet Efendi, 111, 153

O

O Çehre, 8
 Octave Feuillet, 92
 Octave Mirbu, 128
 Odisa, 174
 Ohlan Karısı, 9
 Okuyucularınızdan Ahmet Rasim, 26
 Orhan Koloğlu, 127
 Orhan Okay, 6, 17
 Orhan Şaik Gökyay, 179
 Orta Oyunu, 120, 138, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 188
 Osmanlı Devleti, 23, 125
 Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, 159
 Osmanlı Tarihi, 119
 Osmanlı Tıp Cemiyeti, 111

Ö

Ölü, 16
 Ömer Efendi, 120
 Ömer Faruk Huyugüzel, 29
 Ömer Seyfettin, 18, 191, 192
 Ömer'in Çocukluğu, 150

Ömr-i Edebî, 10, 85, 90, 91, 95
 Ömr-i Edebî III, 7

P

Paçavracı İsmail, 166
 Pamuk Oğlan, 167
 Paris Esrârı, 60
 Paris'te Bir Türk, 137
 Parnas, 56
 Paskal, 164
 Pasteur, 142
 Paşaköylü Pavli, 168
 Patakoğlu Kolu, 171
 Pedan, 81, 92
 Pehlivan Ahmet Kolu, 171
 Pehlivan Parpul Kolu, 171
 Perde Oyunu, 156
 Periler Padişahı, 138, 187
 Peruz, 158, 182
 Pipina, 182
 Pişekâr, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 171
 Püryanî, 178
 Püskülcü Hüsnü Efendi, 159

R

Racine, 16, 123
 Râgıp, 43
 Ragıp Hulûsi, 53
 Râgıp Paşa, 151
 Ramazan Kaplan, 78, 79
 Râşid, 16, 173
 Ravzatü'l-Ahbâb, 141
 Recaiâde Mahmut Ekrem, 13, 31, 44, 51, 55, 56, 60, 91, 99, 102, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 120, 148, 153, 206, 234, 238, 240, 241
 Recep Beşe, 82, 83, 86, 89, 92, 96, 98, 100, 101
 Recep Vahyi, 13
 Redhouse, 48, 112
 Refet, 104
 Remzi, 104
 Remzi Baba, 136, 141, 241
 Resimli Gazete, 6, 36, 37, 121
 Resimli Kitap, 6, 121
 Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi, 8
 Resmî, 178
 Reşat Ekrem Koçu, 53
 Reşat Nuri [Güntekin], 53
 Reşat Paşa, 146
 Rıdvan Paşa, 241
 Rıza Efendi, 161
 Riyâh-ı Leyâl, 227
 Romanya Mektupları, 9
 Rönesans, 155
 Rum, 159
 Ruşen Eşref [Ünaydın], 53
 Rûzname, 125
 Rüştü, 13

S

Sa'y, 121
 Saadet Gazetesi, 104, 123, 127
 Sabah Gazetesi, 6, 46, 47, 48, 56, 78, 79, 101, 121, 123
 SabahGazetesi, 50
 Sabri Efendi, 50

Sabriya, 178
 Sadberk Hanım, 5, 16
 Sade Yazalım, 31, 32, 82, 99
 Sadeliği İltizam Edelim, 56
 Sadrazam Ali Paşa, 126
 Sadrazam Sait Paşa, 120
 Saffeti Ziya, 6, 55
 Sâhip Bey, 50
 Sahra, 15, 16
 Sâib, 123
 Sait Bey, 13
 Sâlikî, 178
 Sâlim Bey, 142
 Samih Rıfat, 43, 240
 Samipaşazâde Sezai, 16, 114, 139, 234
 Samurkaş Kolu, 171
 Sarafim Kiraathanesi, 132
 Sarhoş, 160
 Schiller, 16, 123, 220
 Schopenhauer, 128, 220
Sebat Dergisi, 6, 15, 40, 121
 Sefiller, 138
 Sefîne-i Belâgat, 153, 238
 Selânikli Tevfik, 13, 78, 105
 Selim Sâbit, 108
 Sembolist, 217, 218
 Semih Lütfü, 243
 Senih Efendi, 142, 146
 Servet Gazetesi, 35, 56, 124
 Servet-i Fünun, 189, 191
 Servet-i Fünûn, 13, 17, 25, 33, 55, 56, 57, 60, 75, 86,
 108, 117, 121, 205, 208, 211, 213, 229, 232, 233
 Servi Kolu, 171
 Sevan Nişanyan, 156
 Sevdâi, 178
 Sevda-i Sermedî, 8
 Seyahatnâme, 157, 171
 Seyfettin Turhan, 52, 53
 Son Telgraf Gazetesi, 130
 Spencer, 128
 Suat Hızarcı [Cevdet Kudret Solok], 17, 18
 Sucu Yorgi, 133, 145
 Sully Prudhomme, 223, 225, 226
 Sultan Abdülaziz, 51, 132, 160, 161, 185
 Sultan Abdülmecit, 136
 Suraiya Faroqhi, 159
 Süleyman Nazif, 55, 57, 153, 238, 242
 Süleyman Nesip, 14, 55, 60, 61, 73, 205, 206, 207, 208,
 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219,
 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229,
 230, 232
 Süleyman Paşa, 108, 109
 Sürurî, 145

Ş

Şafak Mecmuâsı, 6, 121
 Şah İsmail, 188
 Şâh Nasreddin Kaçar, 142
 Şâh-ı Mârân, 138, 187
 Şair Evlenmesi, 30
 Şair Hakkı Bey, 142
 Şair İsmet, 140, 153, 238
 Şair Kerem, 91
 Şair-i Şirin-eda Kebabçızâde Nida, 16, 27
 Şairi'ş-Şehir-i Şirîn-edâ, 27
 Şark Meselesi, 126

Şehir Mektubu, 40, 82, 88, 91
 Şehir Mektupçusu, 15, 19, 20, 26, 98
 Şehir Mektupları, 8, 16, 20, 80, 82, 84, 88, 94, 96, 98,
 134, 157, 175
 Şehir Oğlanı Kapıcıoğlu Osman Kolu, 171
 Şekerci Derviş, 159
 Şemsettin Sâmi, 30, 41, 45, 46, 52, 57, 138, 156
 Şerare, 150
 Şeref Hanım, 150
 Şerh-i Belâgat, 111
 Şerif Aktaş, 17
 Şevki Bey, 6
 Şeyh Fehmi Efendi, 159
 Şeyh Galip, 145
 Şeyh Şâmil, 139
 Şeyh Vâsî, 13, 104, 106, 107, 136, 139, 142, 143, 153,
 238, 240
 Şiir ve İnşa, 30
 Şinasi, 5, 29, 31, 32, 38, 56, 74, 99, 108, 120, 155
 Şirket-i Hayriye, 20
 Şöyle Böyle, 150
 Şükrü Bey, 51

T

Tahir Efendi, 50, 159
 Tahir ile Zühre, 161
 Tâir-i Garîb, 223, 226, 227
 Takdir-i Elhan, 105
 Takfur, 159
 Takvimhane Nezareti, 125
 Takvim-i Vekâyi, 125
 Talat Bey, 238
Tâlim-i Edebiyat, 79, 105, 108, 109, 110, 111, 153,
 206, 232, 238
 Tâlim-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı
 Sâhasında Getirdiği Yenilikler, 108, 109, 111
 Tanin, 55, 117
 Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı, 1, 13, 189
 Tanzimat Edebiyatı, 13
 Tanzimat Fermanı, 29, 125
 Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 81
 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, 127
 Tarih ve Muharrir, 8
 Tarih-i Muhtasar-ı Beşer, 8
 Tarik Gazetesi, 75, 77, 80, 81, 82, 84, 91, 98, 112, 116,
 122, 123
 Tasfiye-i Lisan, 33, 34
 Tasvir-i Ahvâl, 30
Tasvir-i Efkâr, 6, 30, 45, 47, 121, 125, 138
 Tatar, 160
 Tatyos Efendi, 6
 Tecârib-i Hayat, 7
 Tecrübesiz Aşk, 7
 Tekâmül ve Terakki, 14, 23, 24, 61, 73, 231
 Telgraf Mensuplarından Ahmet Rasim, 27
 Telgraf Nezareti'ne Mensup Ahmet Rasim, 26
 Telgraf ve Posta Nezareti'ne Mensup Ahmet Rasim, 26
 Telhîs, 108
 Teodor Kasap, 138
 Tepedelenizâde Kâmil, 13, 55, 57, 153, 241
 Terakki, 56, 101
 Terakkiyat-ı İlmiye ve Medeniye, 8, 40
 Tercüman-ı Ahval, 125
 Tercüman-ı Ahvâl, 29
 Tercüman-ı Hakikat, 5, 6, 14, 18, 30, 75, 77, 78, 79, 89,
 94, 95, 102, 103, 104, 105, 112, 114, 121, 122, 123,

137, 138, 139, 140, 143, 144, 148, 150, 152, 191, 193, 209
 Ters Evlenme, 161, 167, 168, 171
 Tesbihçi Mehmet, 166
 Teshîlü'l- Arûz ve'l Kavâfi ve'l Bedâyi, 108
 Teslim-i Hakikat, 59
 Teşekkül-i Cihan Hakkında Fikr-i İcmali, 9
Tevfik, 13, 33, 55, 57, 60, 159, 166
 Tefvik Fikret, 13, 33, 55, 57, 60, 149, 206, 214, 228, 233
 Tefvik Lâmihi, 13
 Tezer, 15, 16
 Therese Raquin, 150
 Tiyatro, 160
 Tolstoy, 128
 Top Atan, 91
 Topal Tefvik, 167
 Tosun Ağa, 162
 Tosun Efendi, 161
 Tönbekici Celil, 132
 Tulûat, 160
 Tulûat Tiyatrosu, 160
 Tuzsuz, 160
 Türk, 166
 Türk Dili Lûgati Encümeni, 53
 Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 33, 81
 Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, 14
 Türk Edebiyatında Ara Nesil, 13
 Türk Halk Edebiyatı, 155
 Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, 155, 179
 Türk Halk Müziği El Kitabı I – Terimler Sözlüğü, 182
 Türk Lisanı, 39
 Türkçe Sözlük, 183, 184
 Türkçe Şiirler, 33, 79, 80, 81, 82, 92, 191
 Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, 29
 Türkiyat Mecmûası, 102
 Türkiye Büyük Millet Meclisi, 7, 53

U

Ubeydullah Efendi, 50
 Ulûm, 30, 50
 Usûl-i Farişi, 143

Ü

Ürani, 9
 Üsbûî Malûmat, 35
 Üsküdarlı Safi, 153, 238, 241
 Üsküdarlı Sâlim Bey, 143
 Üsküdarlı Talat Bey, 153

V

V. Murat, 139
Vakit Gazetesi, 6, 39, 52, 77, 78, 79, 104, 118, 121, 128, 129, 133, 141
 Valide Hanı Matbaası, 140
 Vamık ile Azra, 187
 Vâmık ile Azrâ, 138
 Vasiyet, 83, 86
 Vassâf, 136
 Ve Hulûs-kâr Ve Mülevviniz Ve Yanar Ve Döner, 117
 Vefik Paşa, 120, 173
 Velet Çelebi, 53

Verlaine, 56
 Veysi, 147
 Victor Hugo, 16, 123, 138, 147, 150, 220
 Viktorya, 182
 Virjin, 182
 Voltaire, 123, 145

W

William Shakespeare, 16, 24, 123, 138

Y

Ya Gazi Ya Şehit, 149
 Yahudi, 160, 166
 Yahya, 16
 Yahya Kemal, 243
 Yakup Kadri [Karaosmanoğlu], 53, 243
 Yalova Sefası, 167
 Yaşar Bey, 53
 Yazıcı Oyunu, 82, 84, 85, 161, 171
 Yazıcı Rasim Efendi'ye, 82, 84
 Yazmış Bulundum, 150
 Yemenici Andon, 159
 Yeni Edebiyat-ı Cedide, 14, 56
 Yeni Maarif Kanunu, 50
 Yeni Maarif Projesi ve Kâmus, 50
 Yeni Muhitü'l- Maarif Gazetesi, 44
 Yeni Tayyar Muharrir-i Nev-cedit, 27
 Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, 13
 Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), 76
Yeniğin, 6, 38, 43, 115, 121
 Yenişehirizâde Halit Eyüp, 57
 Yeryüzünde Bir Melek, 137
 Yunan Harbi, 33
 Yusuf Akçura, 50
 Yusuf İzzettin Efendi, 49
 Yusuf Ziya Öksüz, 29, 33

Z

Zâloğlu Rüstem, 138, 187
 Zaman, 121
 Zekâî Dede, 6
 Zemzeme III Mukaddimesi, 105
 Zenne Rıza, 166, 167
 Zeynep Kerman, 13
 Zihni Efendi, 151
 Ziya Efendi, 50
 Ziya Paşa, 5, 16, 30, 41, 44, 122, 155
 Ziya Tefvik, 244
 Zuhûri, 138
 Zuhûri Kolu, 161, 163, 170
 Zübdetü'l-Beyân, 108
 Zübdetü'l-Hakâyık, 139
 Zübeyir, 53
 Zühdü Molla, 145
 Zühre ile Kanber, 138, 187
 Zümrüd Kolu, 171
 Zümrüdüanka, 244

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Nerkiz, Ummahan
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 20.04.1990 / Kula
Medeni hali : Bekar
Telefon : 05543262896
Faks : -
e-posta : umman_nergis_1990@hotmail.com.tr

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam Ediyor
Lisans	Ege Üniversitesi	2013
Lise	Anafartalar Lisesi	2007

Yabancı Dili

İngilizce

Yayımlar

1. Ahmet Mithat Efendi, Rikalda Yahut Amerika'da Vahşet Âlemi Romanı (Dergâh Yayınları - yayın aşamasında)

Hobiler

Kitap okuma, Osmanlı Türkçesi Metinleri Üzerine Araştırmalar Yapmak, Seyahat etme, Müzik.

GAZİ GELECEKTİR..